

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TANIMSIZ KENTSEL AÇIK ALANLARIN OKUNMASI VE
DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR YAKLAŞIM ÖNERİSİ

Neslinur HIZLI ERKİLİÇ

DOKTORA TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Bina Araştırma ve Planlama Programı

Danışman

Prof. Dr. Ayşen CİRAVOĞLU

Temmuz, 2019

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**TANIMSIZ KENTSEL AÇIK ALANLARIN OKUNMASI VE
DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR YAKLAŞIM ÖNERİSİ**

Neslinur HIZLI ERKİLİÇ tarafından hazırlanan tez çalışması 29.07.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Bina Araştırma ve Planlama Programı'nda **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ayşen CİRAVOĞLU

Yıldız Teknik Üniversitesi

Danışman

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Ayşen CİRAVOĞLU, Danışman

Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Deniz ERİNSEL ÖNDER, Üye

İstanbul Medipol Üniversitesi

Doç. Dr. Funda UZ, Üye

İstanbul Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Hikmet Selim ÖKEM, Üye

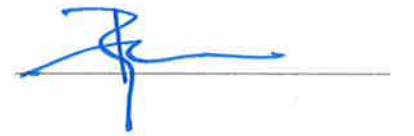
Yıldız Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Hüseyin KAHVECİOĞLU, Üye

İstanbul Teknik Üniversitesi

Danışmanım Prof. Dr. Ayşen CİRAVOĞLU sorumluluğunda tarafımda hazırlanan Tanımsız Kentsel Açık Alanların Okunması ve Değerlendirilmesi Üzerine Bir Yaklaşım Önerisi başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Neslinur HIZLI ERKİLİÇ

İmza

Aileme

TEŞEKKÜR

Tezi geliştirdiğim süreçte incelediğim akademik çalışmaların içeriğinden önce önsözlerini okumak benim için motivasyon kaynağı olurdu. Bu sebeple doktora çalışmamın önsözünü yazıyor olmanın, çalışma sürecimde bana yol gösteren, destek veren insanları anımsayacak olmakla daha anlamlı hale geldiğini söyleyebilirim.

Öncelikle, bu uzun soluklu çalışmada deneyimlerini ve bilgi birikimini esirgemeyen, tezin son aşamasına kadar büyük bir titizlik ve sabırla değerlendirmelerini paylaşan değerli tez danışmanım Prof. Dr. Ayşen Ciravoğlu'na, tüm emeklerinin yanında gösterdiği sevgi ve destek için teşekkür ederim.

Tez izleme jürilerimde değerli katkılarıyla çalışmamı yönlendiren, zenginleştiren ve pozitif yaklaşımlarıyla beni motive eden Prof. Dr. Deniz Erinsel Önder ve Doç. Dr. Funda Uz'a; tez savunma sınavıma katılarak değerli görüşlerini paylaşan jüri üyelerimiz Doç. Dr. Selim Ökem ve Doç. Dr. Hüseyin Kahvecioğlu'na teşekkür ederim.

Bina Bilgisi Anabilim Dalı başta olmak üzere Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde birlikte çalıştığımız tüm hocalarıma ve araştırma görevlisi arkadaşlarıma destekleri için teşekkür ederim.

Mimarlık mesleğine ve yaşama olan tutkulu bakışıyla yanında çok şey öğrendiğim Prof. Dr. Ayfer Aytuğ'a her görüştüğümüzde biraz daha kararlı adımlar atmamı sağladığı için teşekkür ederim.

Doktora sürecim boyunca tez dışında her şeyden konuşabildiğim, yaptığımız derin sohbetlerin beni tezden çok daha ötede beslediğini düşündüğüm değerli arkadaşım Ayşegül Gemci'ye yol arkadaşlığı ve yardımları için teşekkür ederim.

Çalışmamın içinden çıkamadığım son ve zorlu zamanlarında beni can kulağıyla dinleyen, motive eden ve desteğini esirgemeyen Ömür Kararmaz'a, iyi niyeti ve samimiyetiyle her zaman yardımına koşan ve iş yükümü bana hissettirmeden hafifleten Serhat Ulubay'a, heyecanlı süreci birlikte aştığımız Elifnaz Durusoy Özmen'e yardımları için teşekkür ederim.

Ayrı şehirlerde olsak da yanımda olduklarını ve desteklerini her zaman hissettiğim, tez savunma sınavıma gelerek bana güç veren ailem Muazzez ve Halis Erkılıç'a, beni akademik hayatın dışında farklı mecralara yönlendiren, sosyalleştiren dostlarım Sıla Karatay Tek, İnci Yüksel Kırmızıgül ve Eray-Elif Karabak'a bu süre zarfında göstermiş oldukları destek için teşekkür ederim.

Son olarak süreçteki sabrı, sevgisi ve şefkati ile her düştüğümde beni tuttuğu ve her ne olursa olsun hayata her zaman gülerek bakmamı sağladığı için eşim Okan Erkılıç'a; emsalsiz ve sonsuz sevgileriyle beni her koşulda destekleyen annem, babam ve kardeşime yaşamımın her anında olduğu gibi bu yolda da sundukları tüm imkanlar için minnettarım. Onların varlığı ve inancıyla gayret ederek bitirdiğim bu çalışmayı aileme ve eşime ithaf ediyorum.

Neslinur HIZLI ERKILIÇ

İÇİNDEKİLER

KISALTMA LİSTESİ	ix
ŞEKİL LİSTESİ	x
TABLO LİSTESİ	xiv
ÖZET	xv
ABSTRACT	xviii
1 Giriş	1
1.1 Literatür Özeti.....	5
1.2 Tezin Amacı.....	8
1.3 Orijinal Katkı.....	11
1.3.1 Tez Çalışmasının Yöntemi ve Kurgusu.....	12
2 Kentsel Açık Alanlar Neden/Nasıl Tanımsızlaşır?	21
2.1 Tanımsızlık.....	22
2.2 Tanımsız Kentsel Açık Alan Kavramına İlişkin Açılımlar.....	23
2.2.1 Modern Kentlerin Artık Parçaları.....	34
2.2.2 Post-Endüstriyel Fragmanlar.....	42
2.2.3 Hibrit Peyzajlar.....	46
2.2.3.1 Eşiktekiler.....	47
2.2.3.2 Arzu Diyarları.....	50
2.2.3.3 Askıda Kalanlar.....	57
2.2.3.4 Vahşi Kırklar.....	59
2.2.4 Kamusal Mekânın Yeni ve Geçici Formları.....	64
2.3 Tanımsız Kentsel Açık Alanlar Üzerine Sınıflandırma Çalışmaları.....	72

2.4	Bölüm Değerlendirmesi.....	81
3	Tanımsız Kentsel Açık Alanların Gündelik Taktiklerle Anlamlandırılması	91
3.1	Faaliyetler ‘Tortu’su: Gündelik hayat.....	92
3.1.1	Gündelikliği Yazan Bireyler ve Pratikleri.....	94
3.1.2	Gündelikliğin Zamansal ve Mekânsal Değeri.....	99
3.2	Gündelik Kentsel Sahneler Yaratmak	101
3.2.1	Geçici Müdahale Yaklaşımları.....	107
3.3	Kentin Sıradanlığı/Sıra dışılığı: Gündelik ve Tanımsız Alanlar	120
3.3.1	Uyarlanabilirlik Potansiyeli: Artakalan Alanların Yeni ‘Flanörleri’	123
3.3.2	Geçirgenlik Potansiyeli: Gözenekli Mekânlarda Anarşik Sızıntılar	126
3.3.3	Serbestlik/Özgürlük Potansiyeli: Kaçış yerleri Olarak Fonksiyon-dışı Mekânlar	129
3.3.4	Geçicilik Potansiyeli: Mikro Yaşam Alanları	132
3.3.5	Kendiliğindenlik Potansiyeli: Kentin ‘Tüneme Yerleri’	134
3.4	Bölüm Değerlendirmesi.....	136
4	Tanımsız Kentsel Açık Alanları Okuma ve Değerlendirme: Büyükdere Caddesi Aksı Levent Bölgesi	140
4.1	Tanımsız Kentsel Açık Alanların Okunması.....	141
4.1.1	İstanbul’un Değişen Kentsel Peyzajı.....	141
4.1.2	Kentin Öncesi ve Ötesini Bağlayan Aks: Büyükdere Caddesi.....	145
4.1.3	Büyükdere Caddesi Aksına Eklemlenen Dokular	150
4.1.3.1	Kentin Eski Çeperi: Zincirlikuyu Mezarlığı	152
4.1.3.2	İlk Planlı Adım: Levent Mahallesi Projesi	153
4.1.3.3	Aksı Şekillendiren Faaliyetler: Terkedilmiş Sanayi Alanlarından Plazalara	156

4.1.3.4 Duvarların Ardı: Gecekonudan Apartmanlaşan Yerleşmeler.....	158
4.1.4 Levent Bölgesi'nde Gündelik Hayat.....	159
4.1.5 Levent Bölgesi'nde Tespit Edilen Tanımsız Kentsel Açık Alanlar	161
4.1.6 Tespit Edilen Tanımsız Alanlara İlişkin Sınıflamalar	164
4.1.6.1 Morfolojilerine Göre Tanımsız Kentsel Açık Alanlar	170
4.1.6.2 Konumlarına Göre Tanımsız Kentsel Açık Alanlar	176
4.1.6.3 Kullanım Durumuna Göre Tanımsız Kentsel Açık Alanlar	180
4.2 Tanımsız Kentsel Açık Alanları Değerlendirme: Mekânsal Tarifler ve Olasılıklar	183
4.2.1 Tanımsız Kentsel Açık Alanlarda Gündelik Taktikler ve Potansiyeller.....	184
4.2.1.1 Zincirlikuyu Mezarlığı ve Yakın Çevresi.....	186
4.2.1.2 Levent Mahallesi.....	191
4.2.1.3 İş Kuleleri ve Alışveriş Merkezleri.....	196
4.2.1.4 Gecekonudan Apartmanlaşan Bölgeler.....	199
4.3 Bölüm Değerlendirmesi.....	201
5 Sonuç ve Öneriler	207
A Tanımsız Kentsel Açık Alanlara İlişkin Kavramsal Açılımlar	218
B Alan Çalışmasında Tespit Edilen Tanımsız Kentsel Açık Alanlara İlişkin Notlar	228
Kaynakça	233
Tezden Üretilmiş Yayınlar	247

KISALTMA LİSTESİ

AVM	Alışveriş Merkezi
CIAM	Congrés Internationaux d'Architecture Modern (Uluslararası Modern Mimari Kongreleri)
DIY	Do It Yourself (Kendin Yap)
EPA	Environmental Protection Agency (Çevre Koruma Ajansı)
<i>fr.</i>	Fransızca
<i>ing.</i>	İngilizce
<i>itl.</i>	İtalyanca
LULU	Locally Unwanted Urban Land (Yerelde İstenmeyen Kentsel Alan)
MIA	Merkezi İş Alanı
POPS	Privately Owned Public Spaces (Özelleştirilmiş Kamusal Alanlar)
PRSC	People's Republic Stokes Croft (Stokes Croft Halk Cumhuriyeti)
SLOAP	Space Left Over After Planning (Planlamadan Artakalan Mekân)
SI	The Situationist International (Sitüasyonist Enternasyoneller)
TAZ	Temporary Autonomous Zone (Geçici Otonom Bölgeler)
TOAD	Temporary Obsolete, Abandoned, Derelict site (Geçici olarak Kullanılmayan, Terkedilmiş veya Sahipsiz Alan)
<i>tr.</i>	Türkçe
UCL	University College London (Londra Üniversitesi Akademisi)

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. 1 Turbo Adası (Turbo Island), Bristol, İngiltere (Penney, 2019)	3
Şekil 1. 2 Turbo Adasında protesto yapan Stokes Croft yerlileri (PRSC, 2010)	3
Şekil 1. 3 Tezin Strüktürü	19
Şekil 1. 4 Araştırma kurgusu	20
Şekil 2. 1 Bahçe-şehir modeli örneği: Levittown Evleri, Fotoğraf: ACME newpictures (Moss, 2017)	34
Şekil 2. 2 Ian Nairn'in Southampton ve Carlisle kentleri arasındaki yolculuğuna ilişkin gözlemlerinden bir sayfa, Architectural Review, Outrage sayısı (Nairn, 1955)	35
Şekil 2. 3 Negatif artakalan mekânlar yaratan binalar ve pozitif dış mekân yaratan binalar (Alexander vd., 1977)	38
Şekil 2. 4 Yalıtılmış nesnelere olarak binalar ve aralarında kalan geniş biçimsiz boşluklar, Västra Frölunda, İsveç, 1975 tarihli bir fotoğraf (Trancik, 1986).....	38
Şekil 2. 5 Segrām Binası ve Meydanı (Anonim, 2017b)	40
Şekil 2. 6 Segrām Meydanında kentlilerin kullandığı ve etkileşim halinde olduğu alanlar (taralı alanlar) (Whyte, 1979)	40
Şekil 2. 7 San Francisco Embarcadero Otoyolu inşa edildiği dönemde oluşan köprü altı mekânları ve fiziksel kopukluklar (Futurecapetown, 2012).....	42
Şekil 2. 8 Embarcadero Otoyolunun kaldırılmasının ardından ortaya çıkarılan meydan (Bigelow, 2016)	42
Şekil 2. 9 'Güncel alanları geçmek', Stalker'ın Roma Yürüyüşü (Stalker, 1996).....	52
Şekil 2. 10 Man Ray'ın 1929 tarihli 'Terrain Vague' (müphem alan) ismini verdiği fotoğraf (Anonim, 2012)	52
Şekil 2. 11 Gilles Clément'e ait Fransa Saint-Nazaire eski askeri üssündeki üçüncül peyzaj bahçesi, Fotoğraf: Gilles Clément (Coloco, 2017)	60
Şekil 2. 12 Henri-Matisse parkı genel planı (Clément, 1990)	62
Şekil 2. 13 Derborence Adası (Clément, 1990)	62
Şekil 2. 14 Londra kentindeki özelleştirilmiş kamusal alanları gösteren harita, Mekânsal Analiz Merkezi (Garrett, 2015)	65
Şekil 2. 15 Avrupa'nın en büyük açık alanlarından biri (özelleştirilmiş kamusal alan örneği); Londra Tahıl Ambarı Meydanı (The Granary Square) (Garrett, 2015).....	65
Şekil 2. 16 Geçirgen kenar (solda) (Green, 2011) ve hibrit bölge örnekleri (Ham ve Ulden, 2016).....	67
Şekil 2. 17 Belirsizliğin mekânları; Brüksel Kuzey istasyonuna yakın bir alan (Cupers ve Miessen, 2006)	71
Şekil 2. 18 Amerika kentinde boş arazi sınıflandırması şematik diyagramı (Northam, 1971).....	73
Şekil 2. 19 Winterbottom'ın Amerika Seattle kenti üzerinden sınıflandırdığı artık mekânlar (Winterbottom, 2000)	75
Şekil 2. 20 Aral'ın Ankara kenti özelinde incelediği ve sınıflandırdığı artık mekânlar (Aral, 2009).....	75
Şekil 2. 21 Lee, Hwang ve Lee'nin Seul kenti için kentsel boşluklar üzerinden geliştirdiği sınıflandırma (S. J. Lee vd., 2015)	77
Şekil 2. 22 Kavramlara ilişkin problemler ve grupların birbiri arasındaki ilişki diyagramı	89

Şekil 2. 23 Kavramlara ilişkin potansiyeller ve grupların birbiri arasındaki ilişki diyagramı	90
Şekil 3. 1 Sıradan kentlinin gündelik pratiklerinden biri olarak kestirme yollar yaratmak; 'Arzu Çizgileri', Amsterdam'dan örnekler (Burg, 2011)	95
Şekil 3. 2 Brezilya Ulusal Kongresi binasını çevreleyen arazide 'arzu patikaları', Fotoğraf: Alamy (Bramley, 2018)	96
Şekil 3. 3 Durumcu haritalama örneği: Çıplak Kent (The Naked City), Guy Debord, 1955 (Spontaneous Architecture, 2013)	97
Şekil 3. 4 Gordon Matta-Clark'ın Sahte Mülkler (Fake States) projesine ait bir belge (Fabrizi, 2014).....	104
Şekil 3. 5 Robert Zion tarafından cep parkı (Paley Park) olarak tasarlanan artık alan (solda), 1967, New York (Assir, 2015); günümüzde özelleştirilmiş kamusal alana dönüştürülen parkın girişi ve sokakla ilişkisi (Anonim, 2017a)	105
Şekil 3. 6 Planlamadan artakalan bir mekânın Aldo Van Eyck'in tasarladığı oyun alanına dönüştürülmesi, Buskenblaserstraat, Amsterdam (Tanju, 2018)	106
Şekil 3. 7 Gündelik hayata eklenen geçici kullanımlarla modern kentin dönüşen durumunun Le Corbusier'in çalışmaları üzerinden karikatürize edilmesi (Graf, 2012)	108
Şekil 3. 8 Constant, Yeni Babil, Litografi (Jappe, 2019).....	110
Şekil 3. 9 Günümüzde halen geleneğini koruyan, Seine nehri boyunca yerleştirilmiş geçici strüktürel düzenlemeler; taşınabilir kitap dükkanları, Paris (Arieff, 2011)	111
Şekil 3. 10 Taktikler ve Taktikçiler Diyagramı, Lydon ve Garcia, 2015 kaynağında yer alan görsel ve bilgilerden faydalanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.	112
Şekil 3. 11 San Francisco'da Mission sokağında Rebar grubunun ilk park-lama günü (Schneider, 2017)	117
Şekil 3. 12 Geçici buluşma noktası halini alan mini park alanı örneği, Minneapolis (Kitsinger, 2014)	117
Şekil 3. 13 Köprü altında kurulan Mutfak Heykeli ve Mekân Avcısı balonunun içerisinde yapılan bir etkinlik fotoğrafı (Raumlaborberlin, 2009)	118
Şekil 3. 14 Yayalaştırılan otoyolda refüjlerin insanlar tarafından kullanılması (Thomson, 2016); aynı bölgede kurulan Paris plajından bir görüntü (Traub, 2018)	119
Şekil 3. 15 Southbank Sanat Merkezi ve planlamadan artakalan mekânı (Tomrley, 2016).....	124
Şekil 3. 16 Southbank'in alt katını kullanmaya başlayan kaykaycılar, 1976 (Long Live South Bank)	124
Şekil 3. 17 Southbank'in yeraltının kaykaycılar tarafından ele geçirilmesi (South Bank Partnership, 2018)	125
Şekil 3. 18 Terkedilmiş otopark arazisi (Frezouli, 2016); otopark arazinin yıkımı esnasında girişimcilerin sloganı: "Onların otoparkları, bizim parkımız" (Varvantakis, 2014)	128
Şekil 3. 19 Kendi kendine yönetilen park, Navarionu Parkı, Atina (Stavrides, 2010)	128
Şekil 3. 20 Stephen Willats'ın 'Pat Purdy ve Balıcı Kampı' fotoğrafik çalışması (Pat Purdy and the Glue Sniffers Camp) (Willats, 1981a)	130

Şekil 3. 21 Fernando Abellanas'ın köprü altındaki mikro stüdyosu Fotoğraflar: Jose Manuel Pedrajas (Wood, 2017)	132
Şekil 3. 22 Beton duvara monte edilen eşyalar ve portatif strüktüre ait döndürme kolu (Wood, 2017).....	133
Şekil 3. 23 New York Halk Kütüphanesi binasının ön cephesi (Anonim, 2011) ...	134
Şekil 3. 24 New York Halk Kütüphanesinin merdivenlerinde çeşitli kullanımlar (PPS, 2008), (Anderson, 2018)	134
Şekil 3. 25 Tanımsız alanların gündelik taktiklerle potansiyel bir değer olarak kamusal alana katkı koyması.....	137
Şekil 4. 1 Alan çalışmasında izlenen yöntem şeması	141
Şekil 4. 2 Büyükdere Caddesi (2018 tarihli G. Earth hava fotoğrafından yararlanılarak hazırlanmıştır.)	146
Şekil 4. 3 Beyoğlu Ciheti Esas Planında belirtilen 2 numaralı yeni yol: Taksim-Şişli- Büyükdere Asfaltı (Anonim, 1957)	148
Şekil 4. 4 Mecidiyeköy'den Levent'e ve oradan Boğaz sırtları üzerinden Büyükdere'ye uzanan geniş asfalt yoldan bir görünüş (Anonim, 1957)	149
Şekil 4. 5 1965'ten 1989'a Büyükdere Caddesi aksı boyunca arazi kullanımının değişimi (Aysu, 1994)	149
Şekil 4. 6 Çalışma alanı sınırları	151
Şekil 4. 7 Alan çalışmasında ele alınan farklı kentsel dokular.....	152
Şekil 4. 8 Zincirlikuyu Mezarlığı ve Ortabayır Mahallesi (Kır, 2013)	153
Şekil 4. 9 Levent Mahallesi Projesi (1952'de I. Levent, 1954'te II. Levent, 1957'de III. Levent, 1969'da IV. Levent kısımları inşa edilmiştir.) (Emlak Kredi Arşivi)	154
Şekil 4. 10 Levent'te ilk konut yerleşiminden fotoğraflar (Arû ve Gorbon, 1952) (Anonim, 1955).....	154
Şekil 4. 11 I. Levent konut yerleşimi dokusu 1950 ve 2010 yılları karşılaştırılması (H. Karabey, 2012).....	155
Şekil 4. 12 İş kuleleri ve Alışveriş merkezleri, 2018	157
Şekil 4. 13 Çeliktepe ve Ortabayır mahalleleri, 2018.....	158
Şekil 4. 14 Çalışma alanı sınırları içinde tespit edilen tanımsız kentsel açık alanlar	162
Şekil 4. 15 Planlama (1) ve yönetsel (2) sebeplerle oluşan tanımsız kentsel açık alanlar	167
Şekil 4. 16 4. Levent Etabı Yerleşimi ve planda kamusal açık alan olarak bırakılan alanlar (Arû, 1956)	169
Şekil 4. 17 Morfoloji faktörüne göre tespit edilen tanımsız kentsel açık alanlar; (1) biçim ve (2) topoğrafik durum	170
Şekil 4. 18 Morfoloji faktörüne göre tespit edilen tanımsız kentsel açık alanlar; büyüklüklerine göre; (1) dar, kullanışsız alanlar ve (2) çok geniş araziler	176
Şekil 4. 19 Konum faktörüne göre tespit edilen tanımsız kentsel açık alanlar.....	177
Şekil 4. 20 Kullanımlar faktörüne göre tespit edilen tanımsız kentsel açık alanlar	181
Şekil 4. 21 Levent bölgesinde tespit edilen tanımsız kentsel açık alanlar ve farklı kentsel dokular	185
Şekil 4. 22 Zincirlikuyu Mezarlığı çevresinde tespit edilen tanımsız kentsel açık alanlar.....	190
Şekil 4. 23 Levent Mahallesi'nde tespit edilen tanımsız kentsel açık alanlar.....	194

Şekil 4. 24 İş kuleleri ve Avm'lerin yer aldığı bölgede tespit edilen tanımsız alanlar	198
Şekil 4. 25 Gecekondu yerleşmelerinde tespit edilen tanımsız alanlar	200
Şekil 4. 26 Gecekondu bölgesinde biçim-büyükük ve gelecek kullanım niteliklerine göre tanımsızlaşan alanlarda gündelik taktikler	201
Şekil 5. 1 Bölüm Değerlendirmeleri ve Çıktıları	208

TABLO LİSTESİ

Tablo 2. 1 Literatür araştırması sonucu derlenen terimler	24
Tablo 2. 2 Tanımsız kentsel açık alanların kategorizasyonu	33
Tablo 2. 3 Tanımsız kentsel açık alanlara ilişkin ayırt edici özelliklerin belirlendiği ve sınıflamaların yer aldığı örnek çalışmalar	78
Tablo 2. 4 Kentsel açık alanları tanımsızlaştıran fiziksel, kullanım ve sosyo-kültürel niteliklerin dört grup üzerinden incelenmesi.....	82
Tablo 2. 5 Kentsel açık alanları tanımsızlaştıran nitelikler (Tablo 2.4'te sunulan literatür çıktıları üzerinden belirlenmiştir.).....	83
Tablo 3. 1 Geçici kullanım tipolojileri (Oswalt vd., 2012) (Hou, 2010)	115
Tablo 3. 2 Tanımsız Kentsel Açık Alanlar Sınırlar/ Eylem Tipleri/İmkanlar İlişkisi	139
Tablo 4. 1 Alan çalışmasında tanımsız kentsel açık alanları okumak için kullanılabilir parametreler	163
Tablo 4. 2 Tespit edilen tanımsız kentsel açık alanların analizi ve ortak niteliklerine göre sınıflandırılması.....	166
Tablo 4. 3 Biçimlerine göre tanımsız kentsel açık alan örnekleri.....	172
Tablo 4. 4 Büyüklüklerine göre tanımsız kentsel açık alan örnekleri.....	174
Tablo 4. 5 Konumlarına göre tanımsız kentsel açık alan örnekleri.....	179
Tablo 4. 6 Kullanım durumuna göre tanımsız kentsel açık alan örnekleri	182
Tablo 4. 7 Mezarlık çevresindeki biçim ve komşu kullanım niteliklerine göre tanımsız alanlardaki gündelik taktikler	187
Tablo 4. 8 Levent Mahallesinde tespit edilen tanımsız kentsel açık alanlarda gözlemlenen gündelik taktikler	195
Tablo 4. 9 İş kuleleri ve alışveriş merkezleri bölgesinde büyüklük ve gelecek kullanım önerisi niteliklerine göre tanımsız alanlardaki gündelik taktikler	199
Tablo 4. 10 Sınıflamalarına göre tanımsız kentsel açık alanlar ve gözlemlenen eylem tipleri	203
Tablo 4. 11 Tanımsız kentsel açık alanların sınır ve imkanları	206
Tablo 5. 1 Okuma ve Değerlendirme Yaklaşım Önerisi Aşamaları.....	212

Tanımsız Kentsel Açık Alanların Okunması ve Değerlendirilmesi Üzerine Bir Yaklaşım Önerisi

Neslinur HIZLI ERKILIÇ

Mimarlık Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Danışman: Prof. Dr. Ayşen CİRAVOĞLU

Bu tez çalışması, genellikle bakımsız, boş, düzensiz, sahipsiz, karanlık, terkedilmiş, metruk vb. çeşitli olumsuz çağrışımlarla adlandırılan ‘tanımsız kentsel açık alanlar’ı anlama, çok boyutlu ve katmanlı özelliklerini kavrama ve gündelik yaşam içerisinde barındırdığı potansiyelleri keşfetme üzerinedir. Kentsel açık alanların bir tipi olarak gelişen ve ‘müphemliği’ ile tanınan bu alanlar, herhangi bir işlevin yüklenmediği tasarlanmamış alanlar olabildikleri gibi, yetersiz derecede tasarlanan veya var olan işlevini yitirmiş, geçici olarak kullanılmayan alanlar olabilmektedir.

Günümüz kentlerinde özellikle metropollerde giderek değişen kamusal yaşam algısı ile bireyin zamanla kendine ve kente yabancılaştığı kentsel sistemler, yitirilen açık yeşil alanlar, aşırı kontrol altında tutulan ve sınırlı aktiviteler sunan kamusal mekânlar, sıradan bireyi bu değişime direnmeye ve yeni mekânsal üretim pratikleri ile yeniden tanımladığı ‘tanımsız kentsel açık alanlar’a yönlendirmektedir. Tez çalışmasının öne sürdüğü ana sav, çeşitli sebeplerle ‘tanımsızlaşan’ alanların kent için potansiyel bir değer taşıdığı ve sıradan bireyin bu alanlar üzerinden gündelik

taktikleriyle yeni durumlar yaratarak kamusal mekânlara katkı sağladığı düşüncesidir. Bu bağlamda, tanımsız kentsel açık alanların kentsel yaşama katılabilme olanaklarını, sınırları ve imkanları çerçevesinde araştırmanın, içinde bulunduğumuz dönemin çetrefil kentsel sorunları nedeniyle, giderek daha da yaşamsal hale geldiği söylenebilir.

Tezin amacı, tanımsız kentsel açık alanları, kavramın tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişimi planlama ve mimarlık yazınında yeniden değerlendirmek, belirlenen saha çalışmasında bu alanları mekânsal açıdan analiz ederek barındırdıkları problemler ve potansiyellerin çözümlenmesi ile yeniden kamusal yaşama katılmasındaki öncelikleri, yaklaşım boyutlarını, değişkenleri ortaya koymaktır. Bu bağlamda tezin ana kurgusu, tanımsız kentsel açık alanların gündelik taktikler ile yeniden tanımlanmasında etken kriterlerin belirlenmesi, sahip olduğu ve henüz açığa çıkarılmamış potansiyellerini keşfetmek düşüncesiyle geliştirilmiştir.

Tezin kuramsal çerçevesi, teorik ve metodolojik olarak 'çözümleme' ve 'ilişkilendirme' başlıklı iki ayrı aşamadan oluşmaktadır. Kuramsal bölümde, 'kentsel açık alanların neden ve nasıl tanımsızlaştığı' sorusu üzerinden ilgili kavramsal açımları kentsel mekân söylemleri üzerinden okuyan kapsamlı bir literatür çalışması sunulmuştur.

Tezin metodolojik kısmında geçici müdahaleler ve gündelik taktiklerin, tanımsız alanlardaki yeniden üretim pratiği olarak tanımsız alanların yeniden tanımlanmasında (anlamlandırılmasında) alanların belirli niteliklerinden ayrı düşünülemez olduğu savı üzerinden sürdürülmüş, ilgili örnekler üzerinden tanımsız alanlara ilişkin çeşitli potansiyeller belirlenmiştir.

Tezin alan araştırması olan dördüncü bölüm, 'okuma' ve 'değerlendirme' aşamalarından oluşmaktadır. Bu bölümde, İstanbul Büyükdere Caddesi Levent Bölgesi'nde farklı dönem ve kentsel örüntüleri yansıtan işlevsel çeşitliliklere hizmet eden ayrı dokulardaki tanımsız kentsel açık alanlar, onları etkileyen faktör ve belirleyen ayırt edici nitelikleri aracılığıyla alanları tanımak, sorunlarını kavramak ve potansiyellerini ortaya çıkarmak adına üç adımdan oluşan bir kurgu ile kavramsallaştırılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışma sınırları kapsamında tespit edilen tanımsız kentsel açık alanlar mekânın yeniden üretilmesi ve

tanımlanmasında içerik, anlam, işlevdeki çoklu değişimler doğrultusunda; sırasıyla fiziksel, sosyo-kültürel ve kullanım nitelikleri üzerinden analiz edilmiş ve sınıflandırılmıştır. Daha sonra gündelik hayat ritimleri içerisinde, bireysel/kolektif taktikler ile tanımsız kentsel açık alanların yeni anlamlar kazanması, ilgili literatürden elde edilen eylem tipleri ve potansiyel değerler üzerinden irdelenmiştir.

Çalışma sonuçları arasında, kentsel açık alanları tanımsızlaştıran faktörlerin, alanların yeniden canlandırılmalarında etken olan parametreler olabilecekleri ve bunların ülke/kent özelinde planlama yaklaşımlarına, yönetsel süreçlere ve belirlenen faktörlere (morfoloji, kullanım, konum vb.) bağlı olarak niteliklerinin ve dolayısıyla sınıflamalarının değişkenlik gösterdiği yer almaktadır. Tezin öne sürdüğü ana sav, sıradan bireyin tanımsız alanlarda gündelik taktikleriyle kamusal mekânlara katkı sağladığı düşüncesi aracılığıyla tanımsız kentsel açık alanların okunması ve değerlendirilmesi için bir yaklaşım önerisi geliştirilmiştir. Konuya ilişkin ileriki çalışmalarda benzer sorgulamaların önünü açmak adına kullanılabilir bu yaklaşım önerisi, İstanbul kenti ve mekânsal sorunsallarına ilişkin tanımsız alanlar üzerinden alternatif bir okuma modeli olarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tanımsız kentsel açık alanlar, gündelik hayat, bireysel taktikler, Büyükdere caddesi, Levent Bölgesi

An Approach for Reading and Evaluating Undefined Urban Open Spaces

Neslinur HIZLI ERKILIÇ

Department of Architecture

Doctor of Philosophy Thesis

Advisor: Prof. Dr. Ayşen CİRAVOĞLU

This thesis is about understanding 'undefined urban open spaces' which are generally named with negative connotations, such as "neglected, empty, disorganized, derelict, abandoned etc."; grasping their multi-dimensional and layered features and discovering their potential in everyday life. These spaces, which have developed as a type of urban open spaces and is known for their ambiguity, may not only be designed without any function but also be inadequately designed or temporarily unused areas, having lost their function.

Urban systems in which the individual gradually becomes alienated to himself/herself and the city as a result of the changing perception of public life in contemporary cities, especially metropolises; loss of green areas and the public spaces that offer limited activities kept under extreme control cause the ordinary individual to resist this change and direct him/her to 'undefined urban open spaces' which he/she owns through new spatial production practices and redefines. The main argument of this thesis study proposes is that the spaces which have become 'undefined' for various reasons possess a potential value for cities and that the

ordinary individual contributes to public spaces by offering new conditions through daily tactics produced in these spaces. In this context, it could be argued that investigating the potential of undefined urban open spaces to be a part of urban life within their possibilities and limitations has become more vital due to the complicated urban problems of our day.

The aim of the thesis is to reevaluate undefined urban open spaces and the changes of this concept has undergone throughout the historical process within the literature of planning and architecture; reveal the priorities, approaches and variables regarding their re-integration to public life by resolving the problems of these spaces through spatial analysis in the field study planned for the research. In this context, the thesis was structured with the purpose of determining the criteria acting on the re-definition of undefined urban open spaces with daily tactics and discovering their latent potential that has not been revealed yet.

The theoretical framework of the thesis is comprised of two parts, namely 'decoding' and 'binding'. The theoretical part presents a comprehensive literature review which focuses on the questions why and how urban open spaces have become undefined and the related conceptual insights through urban space discourses. In the methodological part of the thesis, it has been argued that temporary interventions and daily tactics are inseparable from certain qualities of undefined spaces since they act as re-production practices in the re-definition of these spaces; various potentials have been determined through relevant literature and examples.

In the fourth section which consists of two parts titled 'reading' and 'evaluating' and encapsulates the field study and the findings of the thesis, a descriptive and interpretive study was conducted on undefined urban open spaces determined in Istanbul, Buyukdere Avenue Axis Levent District. In this part, undefined urban open spaces which serve functional diversity in separate districts that reflect different periods and urban patterns have been conceptualized in a three-stage construct to recognize these areas, grasp their problems and features and reveal their potential through the factors acting on them as well as their descriptive qualities. In this part, the physical, socio-cultural and usability characteristics of undefined urban spaces have been determined through the multiple changes in content, meaning and function in the re-production and definition of space. Subsequently, the potential

values obtained from the literature related with the undefined urban open spaces acquiring new meanings through individual/collective tactics within the rhythms of daily life were examined through the determined areas. The conclusion and suggestions parts of the thesis titled 'evaluating' presents the results of the research and the possibilities regarding undefined spaces.

The results of the study include that factors defining urban open spaces may be the parameters that are effective in the re-definition and revitalization of urban open spaces. In addition, it was seen that the qualifications and hence the classification of undefined urban open spaces vary depending on the planning approaches, managerial processes and determined factors such as morphology, usage and location based on the country/city. An approach for reading and evaluating undefined urban open spaces has been developed through the main argument of the thesis. The thesis, which is constructed as a reading and evaluation of undefined spaces, proposes a model to pave the way for similar questionings in future studies. Besides, this approach has been presented as an alternative reading model over the undefined areas of the city of Istanbul and its spatial problems.

Key words: Undefined urban open spaces, everyday life, tactics of ordinary people, Buyukdere Avenue, Levent District

“Tüm aile için harika bir gün!”

“Atmosferik...Sosyalleşmeden, müzikten, yeşil alandan keyif alanlar için gidilebilecek bir yer...”

“Güzel bir yer...Stokes Croft’un mücevheri...”

“Bristol’deki şüphesiz en iyi yer...”

“Kentin kültür merkezi ve Bristol’e gitmemim tek sebebi...”¹

Bu sözler, bir kentteki restoran, otel, büyük kamusal bir park veya bir alışveriş merkezi için değil, İngiltere, Bristol’de Jamaika Caddesi ile Stokes Croft yolunun birleştiği noktada yer alan, zamanla kentliler tarafından tanımlı bir yere dönüştürülen ortak alan bir alan için, Google Maps harita uygulamasında paylaşılan görüşlerdir.

Stokes Croft, şehrin merkezinde geniş bir yolun adı olduğu gibi aynı zamanda mağazalar, dükkanlar, restoranlar ve özellikle de çevredeki sanatsal işlerle turistik bir yer haline alan bölgenin, yerel halk tarafından kullanılan takma adıdır. Bölgenin kentli için özel bir anlam taşımasındaki önemli etkenlerden biri, yanından geçildiğinde çoğu zaman fark edilmeyen, ihmal edilen, hiçbir özel bakımı ve düzeni olmayan planlama sonrası ortak alan² üçgen biçimli bir forma sahip mekândır. Alan, 1940’lı yıllarda geliştirilmek istense de boyut ve kullanım açısından yetersiz nitelikte olması sebebiyle boş kalmış, 1950’lerde alanın bitişiğinde yer alan

¹ Google Haritalar uygulamasında paylaşılan yorumlar (Anonim, 2019), yazar tarafından Türkçe’ye çevrilmiştir.

² 1940’lı yıllarda alanda yer alan ayakkabı dükkânı, II. Dünya savaşında Almanların İngiltere’de gerçekleştirdiği hava saldırısı sonucunda yıkılmıştır. Bristol Belediye Meclisi, alanın bulunduğu noktanın sürücülerin kavşağa yaklaşırken diğer araçları görmelerini engelleyecek olması düşüncesi ile yerine yeni bir yapı yapılmamasını uygun bulmuştur. Böylece alan uzun yıllar planlamadan arta kalan mekân olarak (SLOAP) kalmıştır (Terry, 2018).

binaların sağır duvarına reklam panosu asılmıştır. 1980'li yıllarda, Stokes Croft bölgesinin korunma alanı ilanından sonra, alan, Bristol belediye meclisi tarafından dış mekân reklamcılığı yapan özel bir şirkete satılmıştır. Reklam panosu altında kalan bu artık alan şirketin ilgisini çekmediği için giderek bakımsız bir hal almıştır (Terry, 2018). Özel bir mülk olan alanın kent içindeki harabe durumu, sokak sanatının korunmasından ve beraberinde bölgenin kültürel sermayesinden sorumlu olan, yerel halktan oluşan sanat kooperatifi Stokes Croft Halk Cumhuriyeti'ni (PRSC: People's Republic Stokes Croft) harekete geçirmiştir. Topluluk, burayı kamusal yaşamın bir parçası olarak kontrol altına alıp yeniden düzenlemiş, duvar resimleri hazırlamış ve orada toplanan sokak içicileri için sanat dersleri gibi etkinlikler düzenlemiş, arkeolojik kazılar yürütülmesine yardımcı olmuştur (Terry, 2018). Böylece öncesinde herhangi bir mimari program içermeyen artık alan, topluluğun çalışmaları ile, 'Turbo Adası' (Turbo Island) ismini almış (şekil 1.1); yoğun soylulaştırma çalışmaları altında olan Stoke Croft bölgesinin, pek çok konut ve popöler barlarının arasında kalan alan, kentliler tarafından geri kazanılmış bir kent parkına dönüştürölmüş ve 'kent simgesi' halini almıştır.

Kentlilerin yakında bulunan kafeler ve parklar yerine bu alanda vakit geçirmeleri ve alana ilişkin olumlu görüşleri, kentlerde buna benzer alanların taşıdığı görünmeyen çeşitli değerleri olabileceğini işaret eder niteliktedir. Alanda düzenlenen şenlikler, alanın çeşitli eşyalarla donatılması, duvara uygulanan farklı içeriklerdeki grafitiler vb. aktiviteler burada bir topluluğun buluşmasının ötesinde (şekil 1.2), soylulaşmanın böylesine nüfuz ettiği bir kentte, gündelik hayat pratikleri ile direnmenin, tehdit altındaki bir değere sahip çıkmanın önemini göstermiřtir¹. Turbo Adası, kentlerde artakalan mekânlar için benzer yaklaşımların benimsendiği, gündemde olan pek çok örnekten yalnızca biridir. Çeşitli gündelik pratikler, geçici aktiviteler ile kamusal yaşama dair farklı perspektifler sunan bu örnek hem teorik hem de pratikte değişen/ve belki de değişmesi gereken kentsel paradigmaları işaret etmektedir.

¹ Alandaki yaşamın ve anıların belgelenmesi amacıyla düzenli olarak paylaşımlar yapan bir sosyal medya hesabı açılmıştır. Bknz. Instagram hesap adı: Turbo Island in Bloom, (https://www.instagram.com/turbo_island_in_bloom/)

Şekil 1. 1 Turbo Adası (Turbo Island), Bristol, İngiltere (Penney, 2019)

Şekil 1. 2 Turbo Adasında protesto yapan Stokes Croft yerlileri (PRSC, 2010)

Tasarlanmış/programlanmış ve öngörülemeden/beklenmeden dinamiklerin birlikteliği ve birey-toplumsal mekân arasındaki ilişkiler ağının etkisiyle organize olan kentler, günümüzde küreselleşme ve hızlı kentsel gelişmeler ile birbirinin karbon kopyalarını üretmekte ve giderek kendilerine ait olanı, yerel özelliklerini yitirmektedir. Özellikle gündelik hayatı çepeçevre saran metropol yaşantısı, yeşil alanların mekânsal niteliğinin göz ardı edilmesine, kamusal alanların tüketim ve gücün etkisi altında finansal kaygılarla spekülasyon ve getirim alanlarına dönüştürülmesine ve mekânsal örüntülerin giderek homojenleşerek sosyal etkileşimin azalmasına sebep olmaktadır. Peki bu konjonktür içinde kentlerde

gözden kaçırılan, ihmal edilen veya kullanılmayan mekânların rolü nedir ve akıbeti ne olacaktır? Bu temel soruyla yola çıkan tez çalışmasının araştırma konusu, 'tanımsız kentsel açık alanları'¹ anlama, çok boyutlu ve katmanlı özelliklerini kavrama ve kente sunduğu potansiyelleri keşfetme üzerinedir.

İhmal edildiği ve kullanılmadığı sürece kentte insan-çevre ilişkilerinin kesintiye uğradığı, genelde boş, tekinsiz ve bakımsız fiziksel nitelikleri sebebiyle kamusal yaşama sızamayan tanımsız alanlar, kent içerisindeki akıbetlerinin ve mekânsal sürekliliklerinin muğlak oluşu sebebiyle her ne kadar olumsuz anlamda nitelendiriliyor olsalar da belirsiz durumlarının sağladığı tamamlanmamışlık, imkânı, hareketliliği, serbest zaman ve özgürlüğü içinde barındırmaktadır. Tez çalışması, tanımsız kentsel açık alanların 'tamamlanmamış' halleriyle, anlamsal olarak barındırdıkları 'boşluklarla' ve bu boşluklara müdahale edecek yeni ve beklenmedik mekânsal kavrayışlar yakalayabilecek 'bireyler' ile kentlerin öngörülemeyen anlamlar taşıyan gizil varlıklar olduğunu savunmaktadır. Bu alanlar, kentte yaşayan bireyin gündelik yaşam alışkanlıkları doğrultusunda mevcut sistemin öngördüğü zamansallık ve mekânsallıktan farklı olarak kendi keşfettiği, dönüştürdüğü ve çoğunlukla sahiplendiği (kendileştirdiği) yerler olabilmektedir. Bireyin etkileşime geçtiği tanımsız bir kentsel açık alan, yeni ilişki ağları örerek yeni zamansal-mekânsal örüntülerin mevcut dokuda kendine yer etmesini sağlayabilmekte ve var olanı anlamsal ve biçimsel olarak değiştirebilmekte, dönüştürebilmektedir. Bu çerçeveden kentsel mekânlara bakan tez çalışmasının motivasyonunu, birey, tanımsız kentsel açık alanlar ve kamusal yaşam kavramlarını merkez alan ve alışlageldik mekânsal pratiklerin dışında kent mekânıyla kurulan alternatif ilişkilene biçimlerini öneren yaklaşımların irdelenmesi oluşturmaktadır.

Çevrede kurgulanmış mekânsal örüntüler ve kodların dışına çıkan, yeni ve çeşitli anlamlar sunan yaklaşımlara aracılık eden, çeşitli sebeplerle tanımsız kalmış kentsel

¹ 'Tanımsız kentsel açık alanlar' kentlerde planlama sonrası veya yönetsel problemlere ilişkin çeşitli sebeplerle ihmal edilen, kullanılmayan veya yetersiz nitelikte tasarlanan ve az kullanılan açık alanları kapsamaktadır. Yazar tarafından şemsiye bir terim olarak ele alınan ve benzer terimleri kapsayan kavramı açıklayan bilgiler tezin ikinci bölümünde yer alan "Kavrama İlişkin Açılımlar" başlığı altında sunulmuştur. Bknz: 2.2.

açık alanların kentsel yaşama katılabilme olanaklarını araştırmanın, içinde bulunduğumuz dönemin çetrefil kentsel sorunları nedeniyle, giderek daha da yaşamsal hale geldiği söylenebilir. Tüm bu bakış açısı çerçevesinde, farklı mimari edim biçimlerine aracı olan tanımsız açık alanların zengin doğasını incelemenin ve gündelik yaşantı içerisinde bu alanlarda kısa veya uzun süreli gerçekleştirilen pratikler üzerinden ileriye dönük sorgulamalar yapmanın yeni kentsel mekânların üretimi üzerine güncel tartışmalara önemli bir katkı koymasına hedeflenmiştir.

1.1 Literatür Özeti

Tezin kuramsal çerçevesinin çizilmesinde genel bir başlıkla 'tanımsız kentsel açık alanlar' olarak ele alınan kavrama ilişkin kapsamlı bir literatür taraması yapılmış, derlenen bilgiler tezin ikinci ve üçüncü bölümlerinde aktarılmıştır.

Kentlerdeki tanımsız açık alanların niteliği ve kapsamına ilişkin literatürde eksiklikler olduğu, içinde bulunduğumuz coğrafyada konuya yaklaşımların sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Buna karşın uluslararası kaynaklarda kavramın son dönemde çok sayıda çağcıl örnekle hem kuramsal hem de pratik açıdan ele alınan güncel bir konu olduğu gözlemlenmiş, çeşitli araştırmacılar tarafından literatüre dahil edilen farklı kentsel okumalar ve değerlendirmelerle tekrar ele alınan, çeşitlenen, benzeşen ve ayrışan birbirinden farklı 77 adet terim olduğu tespit edilmiştir. Bu terimler dizininin çeşitli kaynaklarda tek bir başlık altında sunulması, birbirinin türevi olarak yansıtılması, kavramların kullanımlarını ve yorumlanmalarını zorlaştırmaktadır. Dahası birbirinden farklı özelliklere sahip olan, kentteki terk edilmiş bir endüstri bölgesi, karanlık ara sokaklar, park yerleri, kullanılmayan arka bahçeler gibi alanların 'belirsiz, arada mekânlar' veya 'boş alanlar' gibi tek bir başlık altında ve genel olarak özellikle olumsuz nitelikle ifade edilmesi, bu alanların kentler için muhtemel bir 'olasılıklar mekânları' iken 'gözden kaçırılan mekânlar' olmalarına neden olabilmektedir. Bu kavramsal karmaşanın çözümlenmesi, yeniden yorumlanması adına tezin ikinci bölümünde '*kentsel açık alanların nasıl ve neden tanımsızlaştığı*' sorusu üzerinden gerek kentsel planlama yaklaşımları gerekse alanların taşıdığı sınırlar ve imkanlar çerçevesinde mekânsal açıdan bir irdeleme yapılmıştır. Kavramlara ilişkin çözümlenmelerde

referans materyalini sağlamak için öncelikli olarak kavramları literatüre katan kuramcılarının çalışmalarından faydalanılmıştır. Kavramlara Türkçe metinlerde az rastlanması sebebiyle kuramcılarının tanımladığı ifadelere uygun olacak şekilde Türkçe çeviriler yazar tarafından önerilmiştir. Kavramların kapsamlı bir şekilde incelenmesi için faydalanılan temel kaynaklar, Manuela Mariani ve Patrick Barron tarafından düzenlenen *'Terrain vague: Interstices at the Edge of the Pale'* (2013), Karen A. Franck ve Quentin Stevens tarafından hazırlanan *'Loose Space, Possibility and Diversity in Urban Life'* (2007) adlı eserlerdir. Bu güncel kaynaklara ek olarak, ülkemiz ve Ankara kenti özelinde artık alanların potansiyel değerlerini araştıran Ela Alanyalı Aral'ın *'Redefining Leftover Spaces: Value and Potentiality for the City'* (2009) adlı kitabı ve Gil Doron'un *'...badlands, blank space, border vacuums, brown fields, conceptual Nevada, Dead Zones...'* (2007), Tomas Wikström'ün *'Residual space and transgressive spatial practices – the uses and meanings of unformed space'* (2004) metinleri tez çalışmasının literatür araştırmasına yön vermiştir.

Tezin kuramsal çerçevesini belirlemek -kapsamını ve sınırlarını çizmek- adına tez çalışma sürecinin ilk aşamasında derlenen tüm kavramların irdelenmesi ve sözü edilen kavramsal çelişkileri çözümlenme ve kategorize etme düşüncesiyle ilerlenmiştir. Burada amaç, kavramlar hakkında tek tek bilgi vermek yerine kavramları açıklayan yaklaşımlardaki benzerlik ve farklılıklar doğrultusunda kentsel söylemler ve pratikler özelinde kentsel açık alanların 'tanımsızlığı' üzerinden kuramsal açıdan farklı bir bakış açısı geliştirmek olmuştur. Böylece kuramsal çerçevenin ilk kısmı ve tezin ikinci bölümünü oluşturan 'çözümleme' aşamasında tanımsız kentsel açık alanlar mekânsal oluşumlar üzerinden yorumlanarak kategorize edilmiş ve kentsel açık alanları tanımsızlaştıran durumlar tespit edilmiştir.

1950-2019 tarihleri aralığında irdelenen kavramlar öne çıkan ayırt edici özellikleri ve örnek ortamlar üzerinden gruplandırılmış ve bu aktarım tarihsel bir akışla birlikte sunulmuştur (Ek A). Örneğin modernist döneme ait açık alan yaklaşımının geliştirdiği kavramlar bir grup olarak sunulmuş, endüstri sonrası gelişmelerden etkilenen ve tanımsızlaşan açık alanlar diğer bir kategori üzerinden aktarılmıştır. Bu

düzenleme sonucunda literatüre ilk katılan 'artakalan mekân' (*ing. space leftover*) (1951) kavramının, rasyonalist kent planlamasına ve modernizmin konvansiyonel form ve sınırlarına getirilen eleştirilerin etken bir ögesi iken, günümüz kentlerinde kamusal yaşamı, serbestliği ve limitsizliği çağrıştıran olasılıklar mekânına dönüşümünün izi sunulmuştur. Kavramların yazar tarafından kavramların çözümlenmesi yoluyla kategorilere ayırdığı '*modern kentin artık parçaları*', '*post-endüstriyel fragmanlar*', '*eşiktekiler*', '*arzu diyarları*', '*askıda kalanlar*', '*vahşi kırlar*' ve '*kamusal mekânın yeni ve geçici formları*' olarak isimlendirilen gruplar aynı zamanda tezin strüktürüne yön vererek ikinci bölümün alt başlıklarını oluşturmuştur. Bu tarihsel akışla izlenen paradigma değişimi aynı zamanda mekânların hangi durumlarla tanımsızlaştığı, hangi nitelikleri ile birbirinden ayrıştığı ve/veya birbirine temas ettiği ve neden bunca kavrama ihtiyaç duyulduğu sorularına getirilen cevaplar ve ulaşılan kavramsal kodlar, kavramsal bir ağ haritası ile aktarılmıştır. Kavramların birbirine yakın ve uzak olduğu ara kavramlar olarak aralarındaki girift ilişkileri sunan, kavramların ifade edilmesindeki sorunsalı rahatlatan bir yöntem olarak geliştirilen bu görselleştirme bölümü sonu değerlendirilmesinde sunulmuştur.

Kuramsal çerçevenin ikinci ve metodolojik kısmını oluşturan '*ilişkilendirme*' aşaması olan üçüncü bölüm, bireyin tanımsız kentsel açık alanlara yüklediği anlamın hangi kodlar aracılığıyla deşifre edilebileceği, tanımsız alanların kamusal yaşama katılmasında gündelik hayat pratiklerinin aracı olarak kullanılması fikri üzerinden geliştirilmiştir. Tanımsız alanların bireylerin pratikleri ile tanımlanabilir olduğu örnekler ve yaklaşımlar doğrultusunda bu bölümle birlikte araştırma tasarımının kurgusu için faydalanılan temel kaynaklar; Michael de Certeau'nun '*The Practice of Everyday Life*' (*Gündelik Hayatın Keşfi*) (1984) ve Henri Lefebvre'nin '*The Production of Space*' (*Mekânın Üretimi*) (1991) ve '*Critique of Everyday Life*' (*Gündelik Hayatın Eleştirisi*) (1991), Margaret Crawford vd.'nin '*Everyday Urbanism*' (Chase, Crawford, ve Kaliski, 1999) eserleridir. Bu kaynaklar gündelik hayat, gündeliklik kavramları hakkında kapsamlı bir bilgi sunmasının yanında, tez çalışmasının gündelikliği, kentsel mekânın aktörü 'bireyler' (uygulayıcılar), eylem ve uygulamalar olarak nitelendirilen 'pratikler' ve bu ikilinin etkileşiminden ortaya çıkan gündelik hayatın

'zamansal ve mekânsal değerleri' üzerinden okunması konusunda yönlendiren temel kaynaklardır.

Bu bölümde ikinci bölümde ayrıştırılan gruplardan tez kapsamında ele alınabilecek olan gruplar özelinde, birey ve gündelik yaşam pratikleri üzerinden uluslararası örnek çalışmalar irdelenmiş, çok sayıda ulusal ve uluslararası akademik çalışma ve örnek müdahale yaklaşımları incelenmiştir. Tezin bu bölümünü fikirsel olarak geliştiren özellikle geçici müdahale yöntemleri ile kamusal mekân çalışmaları üzerinde duran '*Insurgent Public Space: Guerrilla Urbanism and the Remaking of Contemporary Cities*' (Hou, 2010), '*The Temporary City*' (Bishop ve Williams, 2012), '*Tokyo Void: Possibilities in Absence*' (Jonas ve Rahmann, 2014), '*Temporary Urban Spaces: Concepts for the Use of Space*' (Haydn ve Temel, 2006), '*The Urban Catalyst: The Power of Temporary Use*' (Oswalt, Overmeyer, ve Misselwitz, 2012), '*Tactical Urbanism: Short-term Action for Long-term Change*' (Lydon ve Garcia, 2015) başlıklı kitaplardan faydalanılmıştır.

Bu bölümle birlikte tanımsız kentsel açık alanların kentte tanımlı olan ve sıklıkla kullanılan açık alanlar kadar yaşamsal boyutlar taşıdığını gösteren bir yaklaşım izlenmiştir. Bu kavramsal yorumlama ile kuramsal ve metodolojik kısımlarla tezin kuramsal çerçevesi oluşturulmuştur.

1.2 Tezin Amacı

Geniş bir otoyol boyunca uzanan boş çimenlik alanlar, etrafı tellerle örülü yeni bir yapılaşma için bekleyen boş arsalar, karanlık dar sokaklar, yıkık bir yapının kalıntılarını içeren metruk bir arazi, yeterince kullanılmayan ıssız park alanları, köşeleri kavisli geniş kaldırımlar veya konutların ihmal edilen arka bahçeleri...

Bu tez çalışması, genellikle bakımsız, boş, düzensiz, sahipsiz, karanlık, terkedilmiş, metruk vb. çeşitli olumsuz çağrışımlarla adlandırılan 'tanımsız kentsel açık alanlar'ı anlama, çok boyutlu ve katmanlı özelliklerini kavrama ve gündelik yaşam içerisinde barındırdığı potansiyelleri keşfetme üzerinedir.

Günümüzde, giderek değişen toplum ve kentlerdeki kamusal yaşam ve mekân anlayışı, azalan açık yeşil alanlar, tek tipleşen ve aşırı kontrol altına alınan, herkese-

her aktiviteye açık olması ve erişilebilirliği tartışılan kamusal alanların varlığı kentsel canlılığı ve yaşam kalitesini olumsuz anlamda etkilemektedir. Bunun yanı sıra kentteki sosyal dokuların farklılaşması, bütüncül dokudaki farklılaşmalar, tecrit edilen yerleşimler ile grupların yarattığı sınırlar arasında gelişen ara mekânlar, kentin heterojen yapısını kullanılmayan ve ıssızlaşan kentsel ortamlarla çevrelemektedir. Kentleri canlı ve çekici kılan, birey ve kent mekânı arasındaki etkileşimdeki ana aktör olan kamusal alanların giderek yitirilmesi ve kaybettiği bu anlamsal çeşitlilik, kentliyi -ve aynı zamanda araştırmacıları- alternatif mekân arayışlarına ve pratiklerine yönlendirmektedir.

Kentsel mekânın kamusal yaşam kalitesini yükseltmek adına geliştirilen yeni çözüm önerileri kentsel çevre ve mekânın algısını başka bir noktaya taşıırken, bireylerin gündelik hayat pratiklerini de değişime uğratmaktadır. Kentte yaşayanlar için iktidarın ve tasarımcıların öngördüğü tasarlanmış/programlanmış mekânsal düzenlemeler ve farklı katmanlaşmalar çoğu zaman bireyin yaşamına dahil olurken, bireyin bu mekanizmanın dışında geliştirdiği taktikler kentsel örüntülerdeki çatlaklardan/boşluklardan sızabilmektedir. Tanımlı ve sınırlı mekânsal örüntüler ile bildik aktivite ve ilişkilere birey tarafından alternatif olarak geliştirilen eylem ve oluşumlar, planlanmış ve kesinliğin getirdiği sınırlılığın kentte yarattığı problemlere karşı bir cevap ve çoğu zaman ise direniş niteliğinde olmaktadır. Farklı yaşantı biçimlerine imkân veren, kentin yaşam kalitesine olumlu değerler katan yeni üretim pratikleri ve kendiliğinden örgütlenmeler, günümüz kentlerinde sosyal etkileşim, toplumsal uyum ve kentsel faaliyetlerin geliştirilebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Özellikle metropollerde gündelik hayatın ortadan kaldırılması, bireyin zamanla kendine ve kente yabancılaştığı kentsel sistemler düşünüldüğünde 'mekânsal pratikler gizlice toplumsal hayatın belirleyici koşullarını yapılandırır' düşüncesini kabul ederek (Certeau, 2008), sıradan bireyin kentsel mekânlardaki üretim pratiklerini takip etmenin bu sorunlara ilişkin geliştirilebilir çözümler adına çeşitli ipuçları taşıdığı savunulmaktadır.

Bu çalışma, kentlerdeki alternatif mekânsal üretim pratiklerini, tanımsız kentsel açık alanlar ve gündelik hayat üzerinden ele almıştır. Tez çalışmasının kavramsal

çözömlerlerini yönlendiren ve tezi alan çalışmasına hazırlayan tezin akışına paralel olarak sıralanan araştırma soruları şu şekildedir:

- Kentsel açık alanlar neden ve nasıl tanımsızlaşmaktadır? Kentsel açık alanları tanımsızlaştıran faktörler nelerdir?
- Tanımsız kentsel açık alanın kapsadığı kavramlar arasındaki ortaklık ve farklılıklar nelerdir? Bu kavramlar birbirinden hangi niteliklerle ayrılmaktadır? Bu kavramlara ilişkin problemler ve potansiyel değerler nelerdir?
- Tanımsız kentsel açık alanlar kim tarafından ve nasıl kamusal yaşama katılabilir?
- Sıradan birey gündelik taktikler için neden tanımsız kentsel açık alanları seçer?
- Gündelik hayat pratikleri, yeniden tanımladığı tanımsız kentsel açık alanlarda hangi kamusal temsilleri ortaya çıkarmaktadır?
- Tanımsız kentsel açık alanlar kamusal alanlara katkı koymasından potansiyel bir değer olarak ele alınmasında hangi nitelikleri üzerinden okunabilir ve değerlendirilebilir?

Tanımsız kentsel açık alanların kamusal yaşama potansiyel bir katkı taşıdığı görüşüyle hareket eden tez çalışması, gelecekteki kent senaryoları için tanımsız alanların gündelik hayat içerisindeki yerlerini anlamak, oluşum sebeplerini ve kentteki rolünü tayin etmek ve kente yeniden katılma olasılıklarını konuşmak açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmada, tanımsız alanların, kentte yaratmış olduğu problemlerin ötesinde sundukları fırsatları ön plana çıkaran alternatif bir yaklaşım geliştirilmiş, kavrama ilişkin kuramsal yaklaşımlar ve ağırlıklı olarak bu alanların taşıdığı potansiyel değerler üzerine odaklanılmıştır.

Tezin amacı, tanımsız kentsel açık alanları kavramın tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişimi planlama ve mimarlık yazınında yeniden değerlendirmek, belirlenen alan çalışmasında alanları mekânsal açıdan analiz ederek barındırdıkları problemler ve potansiyellerin deşifre edilmesi ile yeniden kamusal yaşama katılmasındaki öncelikleri, yaklaşım boyutlarını, değişkenleri ortaya koymaktır. Bu bağlamda tezin ana kurgusu, tanımsız kentsel açık alanların gündelik hayat

pratikleri ile yeniden tanımlanmasında etken kriterlerin belirlenmesi, sahip olduğu ve henüz açığa çıkarılmamış potansiyellerini keşfetmek düşüncesiyle geliştirilmiştir. Bunu sağlamak adına tezin temel arayışı, gündelik mekânsal pratiklerini mercek altına alan ve odağını alternatif pratikler ve mekânlara kaydıran bakış ile kentte ilk bakışta görünmeyen dinamikleri tarif etme ve somut olarak ortaya koymaktır.

1.3 Orijinal Katkı

Bu tez çalışması, geniş bir literatür ve alan çalışması üzerinden geliştirdiği yeni kuramsal önermelerle ilgili akademik disipline bilimsel bir katkı koymayı hedeflemiştir. Bu bağlamda tanımsız kentsel açık alanların literatürdeki kavramsal açılımları irdelenmiş, onları ayırt eden yeniden yorumlayan yaklaşımlar geliştirilmiş ve kamusal alan için potansiyel bir değer olarak bu alanları İstanbul özelinde okumak ve değerlendirmek üzerine yeni bir yaklaşım geliştirilmiştir.

Kentlerde genellikle ihmal edilen, önemsiz bulunan 'tanımsız kentsel açık alanlar'ı kentsel mekânların muhtemel karakteristiklerinden biri olarak okuyan ve onları genel algının aksine farklı bir bakış açısı ile gündelik hayatın içinde aktif bir şekilde gözlemleyerek potansiyel değerlerini açığa çıkarma kaygısı taşıyan tez çalışması, kuramsal çerçevede elde ettiği analizler ve saptamalar ile literatürdeki bu alana ilişkin boşluğu doldurmaktadır. Bu bağlamda, tez çalışmasının mevcutta var olan kuramlar, yaklaşımlar ve ilişkilerini yeniden ele alan ve geliştiren yönüyle literatüre önemli bir katkı koyması hedeflenmiştir. Özellikle Türkçe kaynaklarda sık rastlanmayan bu kavrama ilişkin geniş bir yelpazede sunulmuş olan, yazar tarafından Türkçe diline çevrilen terimler, kavramsal açılımlar ve yorumlamalar konunun ülkemizde daha çok araştırmacıya ulaşabilmesi açısından önem taşımaktadır. Tezin alan araştırması çerçevesinde Büyükdere Caddesi Aksı Levent Bölgesi'nde tespit edilen tanımsız kentsel açık alanların mekânsal okuması, mekânların kendine özgü niteliklerinin kavranması ve değerlendirilmesi aşamaları ile gerçekleştirilen bilimsel veri analizleri İstanbul kent-mekân çalışmalarına hem seçilen alan hem de alternatif bakış açıları sunan yaklaşımıyla özgün bir katkı koymayı hedeflemiştir. Alan çalışması çerçevesinde oluşturulan okuma ve

değerlendirme yaklaşımı ve elde edilen çıktılar seçili bölgenin çerçevesinde kalsa da araştırmanın geliştirdiği yöntem ve bakış açısının farklı kentler özelinde yeniden yorumlanarak uygulanabilir nitelikte olduğu düşünülmektedir.

1.3.1 Tez Çalışmasının Yöntemi ve Kurgusu

Tezin araştırma süreci içerisinde karşılaşılan durumlara bağlı yöntemler üretilmiş, çalışma anlama ve yorumlamaya yönelik taktikler üzerinden ilerlemiştir. Tümevarımsal bir anlayışla geliştirilen yorumlayıcı tavır araştırma metodolojisi olarak nitel araştırmayı benimsemektedir. Nitel araştırmalar çok katmanlı kentsel mekânların okunmasında, özne ve nesne arasındaki dinamik ilişkinin deşifre edilmesinde kullanılan bir araştırma yöntemidir. Bu yöntem, insan deneyimlerini, anlamlarını ve olaylarını doğrudan inceleyerek, doğru açıklamalar yapmaya, fark edilmemiş ilişkileri keşfetmeye ve insan-çevre açısından faydalı olabilecek pratik anlayışları belirlemeye çalışır. Nitel (kalitatif) araştırmalar gözlem, görüşme ve doküman olarak üç veri toplama aracına sahiptir; katılımcı gözleme ait alan notları, açıklamaları, çizimleri, fotoğrafları, kısa görüşmeler ve tarihi-güncel arşiv belgeleri içermektedir.

Nitel araştırma yöntemi olarak bu çalışmada literatürden elde edilen verilerin değerlendirilmesi için alan çalışması uygun görülmüştür. Alan çalışması sınırlı sayıda değişkeni incelemek için büyük örnekler kullanmak ve katı bir protokol uygulamak yerine, tek bir durum veya olayın derinlemesine, boylamasına bir inceleme içermektedir (Davey, 1991). Nitel (kalitatif) çalışmalar, veri toplama aracı olarak öncelikli olarak gözleme dayanmaktadır. Gözlem aranan bilginin türüne bağlı olarak, anketler, görsel kayıtlar, ses-koku kayıtları, röportajlar gibi pek çok şekilde olabilmektedir. Fakat nitel araştırmalarında önemli olan gözlemlerin yazılması ve kaydedilmesidir (Walliman, 2011). Bu süreçte her tür bilgi ve tekniğin toplandığı, bir yerleşim, topluluk, durum veya ilişkilerin özgün ayrıntılarını ortaya çıkarmak adına yapılabilen ve sonuçta tipolojilerden oluşan bir resim elde edilmektedir (Arslan ve Ökten, 1994). Bu bağlamda alan çalışmaları hipotez ve test etme çalışmalarının aksine yeni önermeler geliştirmek için kullanılabilir.

Bu tez çalışması tanımsız alanların yeniden kente kazandırılmasını mekânsal bir pratik olarak anlamak için fenomenolojik bakışa dayalı niteliksel bir yöntem önermektedir. Bir yöntem olarak değil yalnızca bakış açısı olarak yararlanılan fenomenolojik tavır, bu çalışmada, karar mekanizmalarının sunduğu tanımlayıcı çevreler yerine birey tarafından bir fırsat ve olasılıklar mekânı olarak ele alınan tanımsız alanların hem bireyin kendisine ait olanı yansıtabilmesi hem de alanı sahiplenerek tanımlaması açısından önem taşımaktadır. Tanımsız kent mekânlarının, öznel algılar üzerine kurulu ve deneyimlerle tasvir edilebilir, bireyin anlamlandırma süreci ile formülize edilebilir oluşu, fenomenolojik tavırdan ilham alınarak tezin kurgusundaki adımların düzenlenmesinde etkili olmuştur.

Sıradan bireyin tanımsız kentsel açık alanlara bakışı ve bu alanlara stratejik/taktiksel olarak nasıl bir yaklaşımda bulunulması gerektiği, alanların birbirinden farklı tarihsel değer ve mevcut niteliklerine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bu doğrultuda tez çalışması, tanımsız kentsel açık alanların kentsel dokudaki ayırt edici özelliklerini, tiplerini bulmaya ve gündelik pratiklerle yeniden kente katılma olanaklarını keşfetmeye odaklanan *tanımlayıcı ve yorumlayıcı* bir yol izlemiştir. Bu bağlamda *tanımlayıcı* kısım, tezin kuramsal çerçevesinin belirlendiği ilk iki aşama olan '**çözümleme**' ve '**ilişkilendirme**' temalı bölümlerden oluşurken, alan çalışmasını oluşturan yorumlayıcı bölüm ise '**okuma**' ve '**değerlendirme**' temalı iki aşamadan oluşmaktadır.

Bu yaklaşımlar çerçevesinde tezin dört temel aşamadan oluşan kurgusu şu şekildedir:

- ❖ Tezin kuramsal çerçevesini oluşturan *tanımlayıcı* kısım, kuramsal bölüm olan '**çözümleme**' ve metodolojik bölüm olan '**ilişkilendirme**' başlıklı iki ayrı aşamadan oluşmaktadır:

- **Aşama 1: Çözümleme**

Kuramsal bölüm, tez çalışmasında ilk aşama olan '**çözümleme**' başlığı altında ele alınmış ve mekânsal bir olguyu anlamamanın en iyi yolunun '*mekânın üretim sürecinin izini sürmek ve kaynağına/özüne gitmek olacağı*' fikrine dayanarak (Lefebvre, 1991), tanımsız kentsel açık alanların doğasını kentsel mekân söylemleri üzerinden okuyan derinlemesine bir literatür çalışması derlenmiştir.

Bu bölümde araştırılan ve derlenen bilgiler ana kaynak metinleri üzerinden yapılan çalışmalarla sürdürülmüştür. Literatürde çok sayıda özgün kaynaktan toplanan verilerle tanımsız açık alanlar kavramına ilişkin 77 adet terim derlenmiş, sorgulanmış, yeniden kategorize edilerek çözümlenmiş ve yorumlanmıştır. Bu sorgulamalar sonucunda ulaşılan her kavrama ilişkin ayırt edici özellikler, potansiyel değerler ve örnek ortamlar derlenmiştir (Ek A). Zira tüm bu bilgiler ışığında kavramlardan birbirine benzer ve farklı olanlar ayrıştırılabilmüş ve gruplamalar yapılmıştır. Tanımsız kentsel açık alanların tarihsel süreç içerisinde geçirdiği dönüşümü izleyen literatür derlemesi, kavramları literatüre kazandıran yazar ve kuramcılarının sıklıkla tekrar ettiği söylem ve tanımlamalar rehberliğinde kavramların içerisinde gömülü olan potansiyellerin açığa çıkarılması açısından literatüre önemli bir katkı koymayı hedeflemiştir. Tüm bu çalışmalar ikinci bölümün içeriğini ve başlıklarını oluşturan kavramsal açılımları meydana getirmiştir. Kavramsal sorgulamalar-çözümlemeler sonucunda tanımsız kentsel açık alanlar, yazar tarafından '*modern kentin artık parçaları*', '*post-endüstriyel fragmanlar*', '*hibrit peyzajlar*' ('*eşiktekiler*', '*arzu diyarları*', '*askıda kalanlar*', '*vahşi kırlar*') ve '*kamusal mekânın yeni ve geçici formları*' başlıkları ile kategorize edilmiş, bu gruplamalar aynı zamanda tezin strüktürüne yön vererek ikinci bölümün alt başlıklarını oluşturmuştur.

Mekân tartışmalarını zenginleştiren bu kavramsal çelişkilerin ortaklıklarını ve farklılıklarını irdelemek, ayırt edici özelliklerini tespit etmek ve çeşitli sınıflamalar yapmak kavramların geliştiği yeri, anlamını ve sahip olduğu kentsel dinamikleri görebilmek adına önemlidir. Böylece tanımsız kentsel açık alanların, kamusal yaşamın bir parçası olarak yeniden yorumlanabileceği gerçeği, potansiyel olarak alternatif bir mekânsallığa dönüşmesi ve hangi kentsel dinamikler rehberliğinde bu noktaya taşındığı aktarılmıştır. Tüm bu literatür derlemesi sonucunda her grup özelinde alanları tanımsızlaştıran olumlu ve olumsuz nitelikler, açık alanların içeriği, işlevi ve anlamsal yapısını yansıtacak şekilde fiziksel, kullanım ve sosyo-kültürel nitelikler başlıkları altında aktarılmıştır. Bu niteliklerin derlenmesi ve özetlenmesi sonucunda 'kentsel açık alanları tanımsızlaştıran nitelikler' tespit edilmiştir.

Bu bölüm sonunda, tanımsız alanların, irdelenen problemleri ve potansiyelleri çerçevesinde, birey ve pratiklerinin ön planda olduğu, onun talep ve ihtiyaçlarına göre şekillenmesi gereken kent yaklaşımlarının gerekliliği üzerinden değişen bir paradigmanın kırılma ögesi olduğu görülmüştür.

Bu bölümden elde edilen verilerle birlikte, genellikle kentin çeperlerinde yer alan, yerel halk tarafından yaşadıkları yerlere yakın tasarlanması istenmeyen ve/veya atık depolarının yer aldığı veya kontamine olmuş ıslah gerektiren alanlar olarak genel bir başlık altında tezde 'post-endüstriyel fragmanlar' olarak adlandırılan kavramlar çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Bunlara ek olarak, kentlerde erişilmesi güç olan tepeler, ormanlar, doğanın ele geçirdiği yabani hayatın hâkim sürdüğü, genel olarak üçüncül peyzaj olarak nitelendirilen alanları kapsayan tezde 'vahşi kırlar' başlığı altında sunulan kavramlar da çalışma kapsamı dışındadır.

- **Aşama 2: İlişkilendirme**

Tezin metodolojik yaklaşımını içeren üçüncü bölüm ikinci aşama olan 'ilişkilendirme' başlığı altında tanımsız alanların bireylerin pratikleri ile tanımlanabilir olduğu örnekler ve yaklaşımlar doğrultusunda hazırlanmıştır. Bunun sebebi, yalnızca tanımsız alanların oluşum sebepleri ile sınırlı kalmadan bu mekânların çok anlamlılığının; oluşum, planlama-yönetim, yeniden tanımlanma sürecinde kullanım, temsil, değişim aşamaları aracılığıyla, çeşitli bireylerin öznel değerleri ve pratikleri ile belirleniyor olmasıdır.

Bu bölümde, tanımsız kentsel açık alanların fiziksel boyutlarıyla yalnızca soyut bir mekân olarak algılanmasına değil, bireylerin bu alanlar üzerindeki talepleri ve deneyimleri ile zamansallıktan mekânsallığa uzanan anlamlandırma süreçlerine dikkat çekilmiştir. Karar mekanizmalarının sunduğu tanımlayıcı çevreler yerine birey tarafından bir fırsatlar/olasılıklar mekânı olarak ele alınan tanımsız alanlar hem bireyin kendisini yansıtmaları hem de alanı tanımlaması açısından önem taşımaktadır. Kentte oluşturulan stratejiler bağlamında karşılaşılan mekânsal örüntülere karşı tanımsız alanlarda bireysel/kolektif taktiklerle kendiliğinden gelişen örgütlenme biçimleri dikkate alınarak kavramsal ilişkiler çözümlenmeye çalışılmıştır.

Mekân ve eylemlerin gündelik hayat pratikleri içerisinde bireyin algı ve deneyimleriyle süregelen ve değişen farklılaşan içeriği, anlamı ve işlevi gündelik hayatı sürekli ve ritmik tutmaktadır. Bu üç öge üzerinden taşınan potansiyeller tanımsız mekânın kente yeniden kazandırılmasıyla ilişkilidir. Bu bakış açısı ile mekânın yeniden üretilmesi ve tanımlanmasında sıradan bireyin taktiklerini oluşturan örnekler tanımsız kentsel alanların fiziksel, sosyo-kültürel ve kullanım nitelikleri ile okunmuştur.

Böylece üçüncü bölümde, günümüz kentlerinde giderek yitirilen gündelik hayata ilişkin değerleri yeniden kazanabilmek adına tanımsız kentsel açık alanların yaşamsal boyutları olabileceği gerçeğine dikkat çekilmiş, bu yaklaşım gündelik hayat pratiklerinin örgütlenmesinin bir türü olarak ele alınabileceğimiz geçici müdahale yaklaşımları ve sıradan bireysel taktiklere ilişkin örneklerle desteklenmiştir. Bu yaklaşım üzerinden ve ilgili literatürden bireysel/kolektif taktikler ile tanımsız kentsel açık alanların yeni anlamlar kazanmasında etken olan potansiyel değerler yazar tarafından beş başlık üzerinden ele alınmıştır. Bunlar *uyarlanabilirlik, geçirgenlik, serbestlik/özgürlük, geçicilik ve kendiliğindenlik* potansiyelleridir.

❖ Tezin alan araştırmasını kapsayan **yorumlayıcı** bölüm, tezin dördüncü bölümünü oluşturmakta, 'okuma' ve 'değerlendirme' başlıklı iki ayrı aşamadan oluşmaktadır.

Dördüncü bölümde, araştırmanın amacına uygun olarak geliştirilen okuma ve değerlendirme modeli, kuramsal çerçevede beliren kavramlar doğrultusunda alan çalışmasında okunan verilerle şekillenmiştir. Veri toplama ve analiz etme sürecinde önerilen model literatürde gündelik hayat pratikleri ile değişime uğrayan olguların tanımsız açık alanların üç niteliği (fiziksel, sosyo-kültürel, kullanım) üzerinden hareket etmiştir. Alanda tespit edilen tanımsız kentsel açık alanları etkileyen faktör ve belirleyen ayırt edici nitelikleri üzerinden bu alanları tanımak, sorunlarını ve niteliklerini kavramak ve potansiyellerini ortaya çıkarmak adına 'okuma' ve 'değerlendirme' aşamaları altında üç adımdan oluşan tanımlayıcı bir model geliştirilmiştir.

- **Aşama 3: Okuma**

Mekânı okumak, görmek, deneyimlemek ve yorumlamak şeklinde tarif edilebilir. Bu bölümde, çözümleme ve ilişkilendirme aşamalarında oluşturulan kuramsal altyapının ışığında, tanımsız açık alanlar, İstanbul'da seçilen Büyükdere caddesi Levent Bölgesi örneği üzerinden analiz edilmiş ve okunmuştur.

Bir kentsel mekânı okumak; içinde yer aldığı kente ve kentle ilişkilerini, örüntüleri okumak, fark edilemeyenleri görünür kılmak ve bunlardan mekâna dair anlamlar çıkarma yöntemidir. Bugün Levent Bölgesi üzerine çalışma yapılırken, bu bölgeyi, İstanbul'daki gelişimlerden ve Büyükdere aksı üzerinde oluşan çevresel etmenlerden ayrı düşünmek olanaksızdır. Bu amaçla, alan çalışmasında tespit edilen tanımsız kentsel açık alanların yakın çevreleri ile ilişkileri okunduğu gibi İstanbul kentindeki tarihsel değerleri üzerinden de okumalar ele alınmıştır. Bu bağlamda eski gazeteler, haritalar, imar planları ve arşiv fotoğrafları ışığında saptanan alanlar için ayrı incelemeler yapılmıştır.

Alan çalışmasının bu aşamasında, tanımsız kentsel açık alanlar literatürden elde edilen kentsel açık alanları tanımsızlaştıran faktörler üzerinden tespit edilmiş, sınıflandırılmış ve bu sınıflamalara bağlı haritalama çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Her bir sınıflamaya ilişkin temsili örnekler güncel fotoğraflar, plan ve kesitleri ile aktarılmıştır.

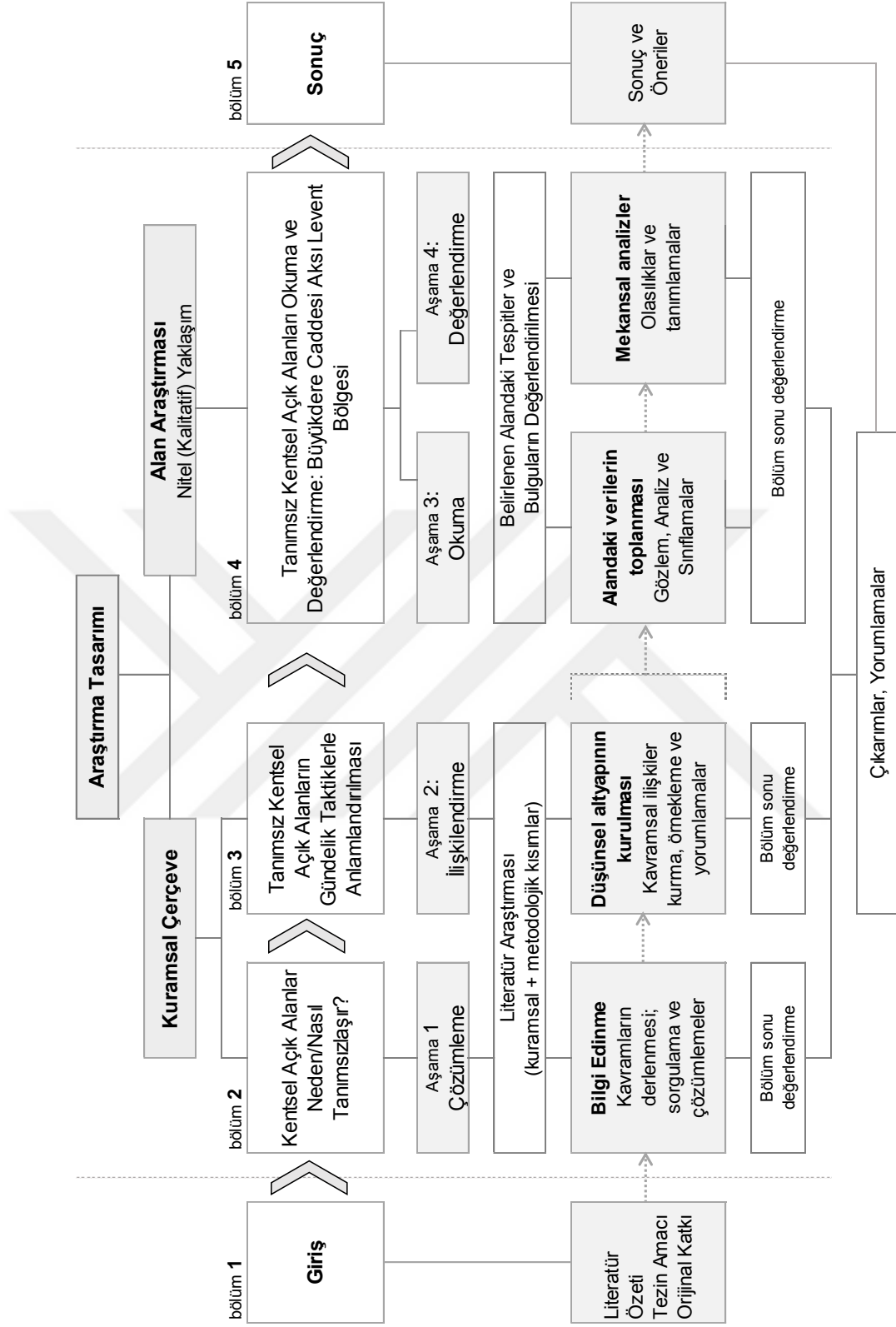
- **Aşama 4: Değerlendirme**

Alan araştırmasının devamı olarak 'değerlendirme' aşaması, tespit edilen tanımsız açık alanlardaki gözlemlenen gündelik taktik örneklerinin irdelenmesi ve potansiyel bir değer olarak yorumlanması üzerinden geliştirilmiştir. Böylece sürekli üretim ve anlamlandırmanın bir odağı olarak tanımsız alanların İstanbul özelinde hangi potansiyel değerler üzerinden kamusallaşabileceği irdelenmiştir.

Bir anlamda İstanbul kentini tarif eden kentsel durumlar ve örgütlenme biçimlerini tanımsız alanlar üzerinden analiz eden çalışma, kentin gündelik hayatının çok yoğun yaşandığı Levent Bölgesi'nde seçili alanlar üzerinden tespit ettiği tanımsız alanları sınıflandırarak kentin görünmeyen veya ihmal edilen kentsel parçalarına dikkat çekmiştir. Gündelik hayatın akışı ve tanımsız alanların her an değişen anlamı ve

biçimi düşünülürken bu aşamayla birlikte esnek mekânsal tarifler ve gruplamalar önerilmiştir. Kentliye dayatılan formasyonun ne şekilde dönüştürüldüğü hangi temsillerin söz konusu olduğu, tanımsız alanlarda gözlemlenen bireysel/kolektif taktiklerin ön plana çıkartılarak analiz edilmesi ile irdelenmiştir. Bu inceleme, yazarın gözlemlerine dayalı olarak çizim ve fotoğraflarla desteklenmiştir. Seçilen alanda tanımsız alanlara ilişkin yeni tanımlamalar sınırlar ve imkanlar özelinde paylaşılmıştır. Bu çalışma ile mekânların çok katmanlı yönünü vurgulayarak bireyin deneyimi ile yaşamsal boyutunu ve onu ayırt eden özellikleri ortaya çıkarmak önem taşımaktadır.

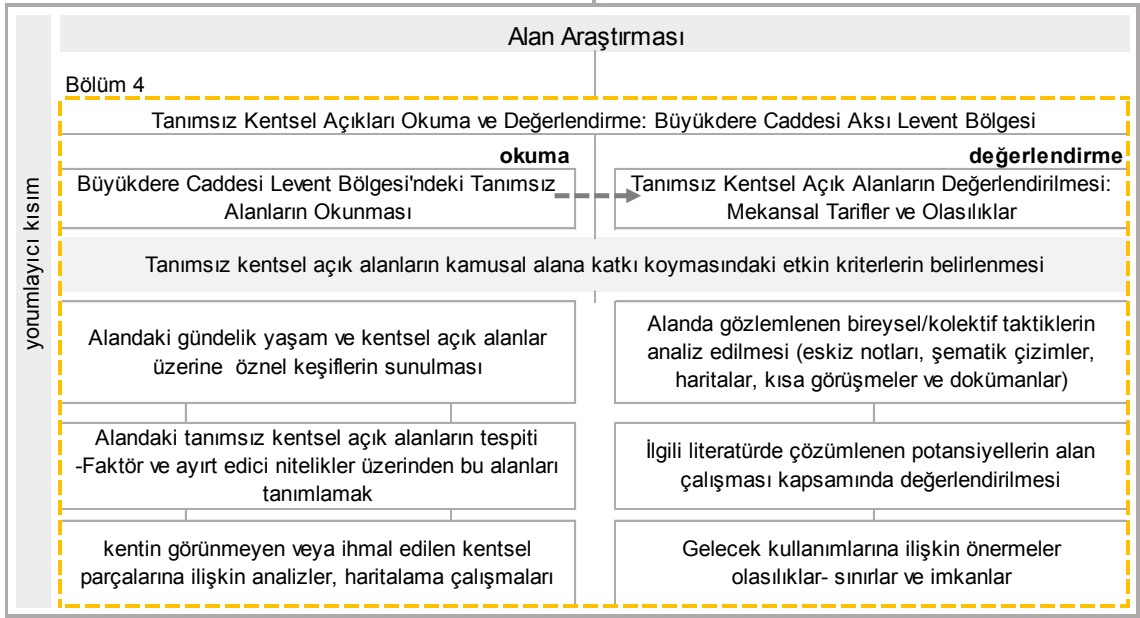
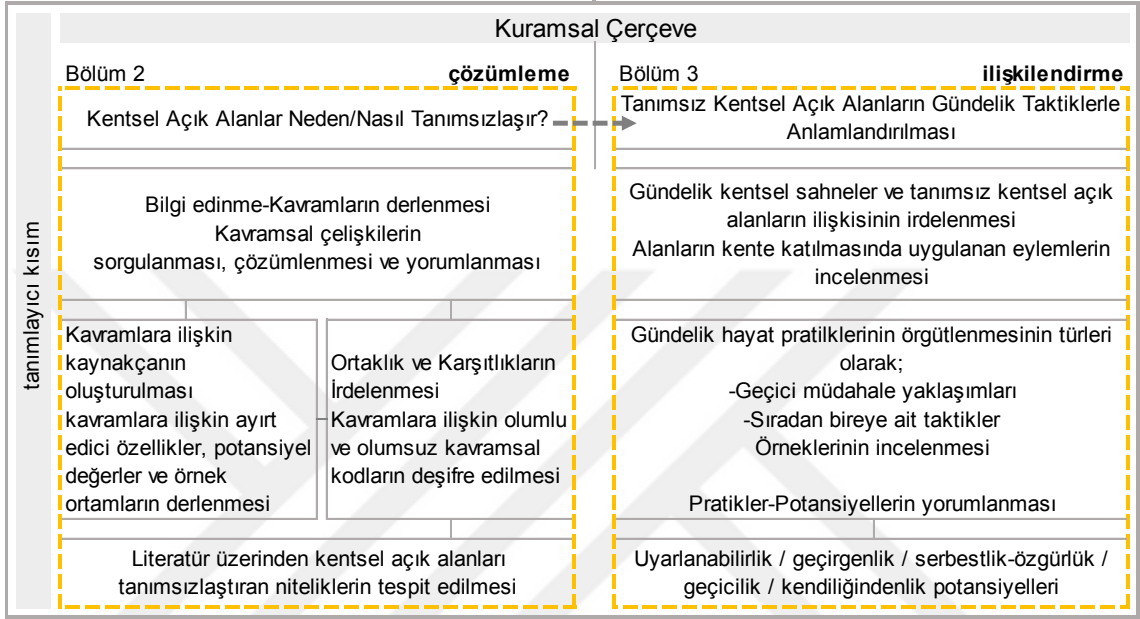
Tezin kurgusu, araştırma süreci içerisinde elde edilen verilerle değişen ve dönüşen bilgiler doğrultusunda yazarın bu alanlara bakarken izlediği yolun/sürecin bir yansıması olarak gelişmiştir. Zira bahsedilen aşamalar; çözümlenme, ilişkilendirme, okuma ve değerlendirme temaları ile oluşturulan tez strüktürünü kuran aşamalar ve akış kurgusu, kişisel bir eylem olarak tezin öznel deneyimlerini de paylaşmaktadır. Bu bireysel uğraşı tezin kurgusu ile özdeşleşmiştir.

Şekil 1. 3 Tezin Strüktürü

Problemin Belirlenmesi ve Araştırma Konusu

...metropollerde giderek değişen kamusal yaşam algısı ile bireyin zamanla kendine ve kente yabancılaştığı kentsel sistemler, yitirilen açık yeşil alanlar, aşırı kontrol altında tutulan ve sınırlı aktiviteler sunan kamusal mekanlar...
 ...sıradan bireyin kentin değişimine direnmesine ve yeni mekânsal üretim pratikleri ile sahiplendiği ve yeniden tanımladığı 'tanımsız kentsel açık alanlar'a yönelmesi...
 ...ana sav, çeşitli sebeplerle 'tanımsızlaşan' kentsel açık alanların potansiyel bir değer taşıdığı ve sıradan bireyin bu alanlar üzerinden gündelik taktikleriyle yeni durumlar yaratarak kamusal mekanlara katkı sağladığı düşüncesidir...
 ... 'tanımsız kentsel açık alanlar'ı anlama, çok boyutlu ve katmanlı özelliklerini kavrama ve gündelik yaşam içerisinde barındırdığı potansiyelleri keşfetme...

Araştırma Sonuçları, Öneriler

Şekil 1. 4 Araştırma kurgusu

Kentsel Açık Alanlar Neden/Nasıl Tanımsızlaşır?

Kentsel açık alanlar, genel anlamıyla binalar dışında kalan alanları işaret eden kentsel boşluklar, kent morfolojisinin ve arazi kullanım modelinin önemli bir parçasıdır. Lakin kent yalnızca binalar ve açık alanlar değil, bu fiziksel öğelerin ötesinde zamanın, anların, ilişkilerin bir aradalığından oluşan ve yaşantıyı oluşturan karmaşık bir dokular bütünüdür. Böyle bakıldığında bu alanların birey için ne ifade ettiği, nasıl algılandığı; alanları fark etmek, anlamak, kavramak açısından önem taşımaktadır.

Tanımsız kentsel açık alanların nasıl ifade edildiğini anlamak, ortaya çıktıkları veya mevcut oldukları yerin bilgisiyle birlikte, onları betimlemek için kullanılan dili anlamaktan geçmektedir. Arada, ortakalan, kayıp, boş, açık, sahipsiz, işlenmemiş, ifadesiz, terkedilmiş, metruk, müphem gibi ifadeler, kavramın tanımlanması ile önemli bir sorunsalı ortaya koymaktadır. İlk bakışta, insansız, işlevsiz ve kentsel deneyimlerin olmadığı bir yer gibi düşünülen bu alanlar, yalnızca bu nitelermelerle birbirinden ayırt edilmemekte, dahası kentler için yalnızca olumsuz yönleriyle ele alınmaktadır. Kentteki terkedilmiş bir endüstri bölgesi, karanlık ara sokaklar, parklar, yollar, harabe ve eskimiş binaların her biri âtıl alanlar başlığı altında toplanıldığında, birbirinden tamamen farklı özelliklere sahip olan bu oluşumların aynı kavramla ve hatta olumsuz yönleriyle ifade edilmesi; kent için muhtemel bir olasılıklar mekânı iken gözden kaçırılan mekânlar olmalarına neden olabilmektedir. Bu alanlardaki pek çok mekânsal düzenleme, aslında farklı gelişme ve değişimlerin bir ürünü veya uzantısı olarak oluşmakta ve çeşitli değişkenlerle tanımlanmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümü çözümleme aşaması, tanımsız kentsel açık alanlara ilişkin kavramların değişen/gelişen doğası ve kent içindeki rollerini irdeleyen, gelecek çalışmalara referans oluşturacak kapsamlı bir literatür araştırması sunmayı hedeflemiştir.

Çalışmanın bu bölümünde, konunun kapsamlı bir resmini sunmak için kavramları öne süren kuramcılarının söylemleri ve kavramlara ilişkin güncel kaynaklar

doğrultusunda yapılan okumalar, karşılaştırmalı açıklamalar ve görsellere yer verilmiştir. Bu kavramsal çalışma, yazarın oluşturduğu kategorizasyon üzerinden sunulmuştur. Literatür derlemesinde tanımsız kentsel açık alanların ayırt edici nitelikleri, taşıdığı problem ve potansiyelleri yansıtan olumsuz ve olumlu kavramsal kodlar ve kentlerde bu alanların karşılığı olan örnek yerler irdelenmiştir. Bölüm sonucunda oluşturulan katetgorizasyona paralel bir akışla kentsel açık alanları 'tanımsızlaştıran nitelikler' tespit edilmiştir. Bu kavramsal açılımlara ilişkin çalışmaya ek olarak tanımsız kentsel açık alanların ülke ve kentler özelinde gerçekleştirilen örnek sınıflandırma çalışmalarına da yer verilmiştir. Bu derlemelerin öncesinde tezin alanları 'tanımsız' olarak ele alma gerekçesine değinilmiştir.

2.1 Tanımsızlık

Kentsel açık alanlar, kentin toplumsal mekânları olarak insan davranışlarına etki eder, fiziksel özellikleri ve barındırdığı aktivitelerle kentsel yaşama katkı sağlar. Bu alanların tanımlanabilirliği, alanın niteliklerinin eksiksiz tarif edilebilmesi, fiziksel bileşenleri, işlevleri ile örgütlenen mekânsal organizasyonları ve onu kullanan bireyin bu alanlara yüklediği anlam ile ilişkilidir. Dolayısıyla gündelik hayatın bir parçası olarak kentsel açık alanların mekânsal olarak tanımlanması, kentsel çevrelerin bir bütün olarak algılanması ve tanımlanmasında önem taşımaktadır.

Kentteki bir alanın tanımsızlığı, genel anlamıyla alanın niteliklerinin eksik olması, belirsiz ve tarif edilmemiş olmasıdır. Kentteki boş alanların bir tipi olarak "tanımsızlığı" ile ele alınan tanımsız kentsel açık alanlar, genel olarak belirli bir işlevi olmayan (veya işlevini yitirmiş), tasarlanmamış ve neticesinde yeterince ayırt edilmemiş özellikleri bulunmaması sebebiyle isimsiz kalmış olabildiği gibi; yetersiz düzeyde tasarlanmış veya yetkililer tarafından nadiren bakımlı ve kontrollü tutulan alanlar olabilmektedir.

Kentler üzerine belirli kalıp ve kurallar dışına çıkabilen süreçleri destekleyen uygulamaların giderek öne çıktığı günümüz kentsel yaklaşımları, kentsel mekânlardaki belirlilik, tamamlanmışlık, kalıcılık yerine değişime, deneyime, geçiciliğe teşvik eden tartışmaları beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda kentsel

açık alanların tanımsızlığı, tanımlanmış işlevlere ve rollere indirgenmemiş bir mekânın bireyin eylemleri ile çeşitli imkanlar taşıması, kalabalık bir kent gerçekliğinde pek çok tasarlanmış ve bildik yere göre yaratıcı yaklaşımları tetiklemesi açısından potansiyel bir değer olarak görülmeye başlanmıştır. Tanımsız kentsel açık alanların boş ve belirsiz olması tekinsizliği, kullanılmıyor olması iş görmezliği çağrıştırırken; durağanlığı harekete, alışılmadık/tahmin edilemez oluşları merak etmeye, deneyime çağırılmaktadır. Önceden tanımlanmış/belirlenmiş anlamları olmayan veya geçici olarak tanımlanan, farklı zamanlarda farklı aktivitelere ve topluluklara imkân sağlayan tanımsız alanlar, her birey için farklı anlamlar taşıyabilmektedir. Bu bağlamda tanımlılığın getirdiği sınır, belirlilik ve homojenlik kadar, tanımsızlığın sunduğu gevşeklik, öngörülemezlik, çeşitlilik kentsel mekânların kentin yaşam kalitesine katkıda bulunan alternatif nitelikleri arasında sayılabilmektedir.

Bu çalışmada, belirsizliğin ve düzensizliğin tanımlanmış bir bütün için tehdit olarak okunduğu dönemlerden, müphemliğin potansiyel bir değer olarak sayıldığı günümüze kadarki kent yaklaşımlarını dikkate alarak, her iki bakış açısının kente sunduğu sınırlar ve imkanlar sebebiyle, literatür kapsamında irdelenen açık alanlar için 'tanımsız' kavramının kullanılmasını uygun bulunmuştur. Böylece tanımsız kavramı, eksiklik, tarif edilemezlik gibi olumsuz ifadesinin yanı sıra; ileride tanımlanabilir olması üzerinden üretilmiş, yeniden örgütlenmiş ve oluşturulmuş olanın potansiyelini taşıyan kendi içindeki muğlak tavrıyla ele alınabilmektedir.

2.2 Tanımsız Kentsel Açık Alan Kavramına İlişkin Açılımlar

Tanımsız kentsel açık alanları tanımlayan, birbirlerini kapsayan, benzeşen kavramlar üzerine yapılan kapsamlı bir literatür araştırması, çeşitli araştırmacılar tarafından literatüre dahil edilen birbirinden farklı yaklaşık 77 adet terimin varlığını göstermektedir (Tablo 2.1). Kavramların tasvir ettiği alanlar tarihsel süreç içerisinde birbirinden farklı ülkedeki/kentteki farklı oluşumlar ve değişimlerin bir ürünü veya uzantısı olarak oluşmakta, çeşitli karakteristik özellikler göstermektedir.

Kavramlar literatürde tek bir başlık altında, birbirinin türevi olarak kullanılmaları ve “arada, artakalan, kayıp, boş, açık, sahipsiz, işlenmemiş, terkedilmiş, metruk, müphem” gibi genellikle olumsuz ifadeler ile tasvir edilmeleri sebebiyle doğru anlamda kullanılmaları ve yorumlanmaları zorlaşmaktadır. Bunun yanı sıra her birinin kendi içindeki geçici ve değişken doğası da (Mariani ve Barron, 2013) sözü edilen mekânların kavramsallaştırılması ile ilgili sorunsallaşmış bir durumu yansıtmaktadır.

Tablo 2. 1 Literatür araştırması sonucu derlenen terimler

(Kavramların derlenmesinde (Doron, 2007), (DeSilvey ve Edensor, 2013), (Mariani ve Barron, 2013), (Franck ve Stevens, 2007a), (Shaw ve Hudson, 2009), (S. J. Lee, Hwang, ve Lee, 2015), (Aruninta, 2009) kaynaklarından faydalanılmıştır.)

Kavram	Yıl	Kuramcı	Kavram	Yıl	Kuramcı
1 Artakalan mekân (Space left over)	1951	Anonim	40 Bozulmuş (Blight)	1996	Michael R. Greenberg, Dona Schneider
2 Eşiklilik (Liminality)	1960	Arnold Van Gennep	41 Kentsel çatlaklar (Cracks in the city)	1996	Anastasia Loukaitou-Sideris
	1967 1977	Victor Turner	42 Yersiz, mekân dışı (Out of place)	1996	Tim Cresswell
3 Sınır vakumları (Border vacuums)	1961	Jane Jacobs	43 Fonksiyon-dışı kullanımlı mekân (Parafunctional space)	1996	Nikos Papastergiadis H. Rogers
4 Ara mekân (In-between space)	1961	Aldo van Eyck	44 Eksilti mekânlar (Space of ellipsis)	1996	Albert Pope
5 Boş arazi (Vacant land)	1964	John H. Niedercorn , Edward F. R. Hearle	45 Verimsiz araziler (Badland)	1997	Kevin Hetherington
	1971	Ray Northam	46 Hiç kimsenin alanı (No-man's land)	1998	Sze Tsung Leong
6 Metruk arazi (Derelict land)	1966	John Rudolph Oxenham	47 Yeni kentsel çöller (New urban deserts)	1999	Roman Cybriwsky
7 Boş manzara (Zero panorama)	1967	Robert Smithson	48 Artık mekân (Residual space)	2000	Daniel Winterbottom
8 Tersine harabeler (Ruins in reverse)				2010	Erick Villagomez
9 Ölü noktalar (Dead spots or empty sites)				2013	M.H. Khalil, D.Mohamed Eissa

Tablo 2. 1 Literatür araştırması sonucu derlenen terimler (Devamı)

10	Öteki mekân (Other space)	1967	Michael Foucault	49	Ölü bölge (Dead zone)	2000	Gil Doron
11	Planlama sonrası ortakalan mekân (SLOAP: Space Left Over After Planning)	1973	Leslie Ginsburg	50	Özelleştirilmiş kamusal mekânlar (POPs: Privately Owned Public Spaces)	2000	Jerold S. Kayden
12	Değersiz araziler (Worthless land)	1973	Alfred Runte	51	Sınırdaki araziler (Edgeland)	2000	Marion Shoard
13	Kentsel bataklıklar (Urban sinks)	1974	Grady Clay	52	Anonim mekânlar (Anonymous space)	2000	Larry Ford
14	Negatif mekânlar (Negative spaces)	1977	Christopher Alexander	53	Eşik mekân (Liminal space)	2001	Maarten Hajer, Arnold Reijndrop
15	Atık araziler (Wasteland)	1977	Raymond Gemmell	54	Atık mekân (Junkspace)	2001	Rem Koolhaas
16	Kentsel boş araziler (Vacant urban land)	1978	John Burrow	55	Post-it kentler, 'anlık kentler' (Post-it cities)	2001	Giovanni La Varra
17	Boş mekânlar (Empty spaces)	1980	William Whyte	56	Gevşek peyzaj (Loose-fit landscape)	2002	Catharine Ward Thompson
18	Yerelde istenmeyen kentsel alanlar (LULUs: Locally Unwanted Urban Lands)	1981	Frank J. Popper	57	Gözenekli mekân (Porous space)	2002	Stavros Stavrides
19	Ölü mekânlar (Dead space)	1982	Alice Coleman	58	Belirsizliğin mekânları (Space of uncertainty/the margins)	2002	Kenny Cupers, Markus Miessen
20	Boşluk (<i>itl.</i> Il vuoto, <i>ing.</i> The void)	1984	Bernardo Secchi	59	Fazlalık peyzaj (Superfluous landscapes)	2002	Tom Nielsen
21	Geçici otonom bölgeler (TAZ: Temporary Autonomous Zones)	1985	Hakim Bey	60	Rastlantısal parçalar (Contingent parts)	2003	Elizabeth Wilson
22	Kavramsal Nevada (Conceptual Nevada)	1985	Rem Koolhaas	61	Üçüncül peyzaj-Artakalan (<i>fr.</i> Le tiers paysage, <i>ing.</i> The third landscape - <i>fr.</i> les delaissees)	2003	Gilles Clement
23	Geçirgen kenarlar (Soft edges)	1986	Jan Gehl	62	Nadasa bırakılmış arazi (Fallow land)	2003	Franz Oswald, Peter Baccini

Tablo 2. 1 Literatür araştırması sonucu derlenen terimler (Devamı)

24	Kayıp mekân (Lost space)	1986	Roger Trancik	63	Artık mekân (Leftover space)	2003	Ela Alanyalı Aral
25	Bulunan mekân (Found space)	1986	Leanne G. Rivlin	64	Boşluk peyzajı (Gapscape)	2004	Pedro Hormigo, Ta kao Morita
26	Yumuşak mekân (Smooth space)	1987	Gilles Deleuze, Félix Guattari	65	Küçümsenen peyzaj (Landscape of contempt)	2004	Christophe Giro
27	Geçici olarak Kullanılmayan, Terkedilmiş veya Sahipsiz Alanlar (TOAD: Temporarily Obsolete, Abandoned or Derelict sites)	1990	Michael Greenberg, Frank Popper, Bernadetta West	66	'Keşfedilmeyen yer' (Terra incognita)	2004	Ann O'M. Bowman
28	Atık yer (Place of waste)	1990	Kevin Lynch	67	Belirsizliğin mekânları (Indeterminate space/space of indeterminacy)	2005	Jacqueline Groth, Eric Corijn
29	Kontamine olmuş alanlar (Contaminated land)	1990	Çevre Koruma Ajansı (EPA)	68	Endüstriyel kalıntı (Industrial ruin)	2005	Tim Edensor
30	Kahverengi alanlar (Brownfield)	1992	Kuzeydoğu Ortabatı Kongre Koalisyonu	69	Artık peyzaj (Drosscape)	2006	Alan Berger
31	Özgür mekân (Free space)	1992	Lebbeus Woods	70	Gevşek mekân (Loose space)	2006	Karen A. Franck, Quentin Stevens
32	Yeni isimsiz mekânlar (<i>itl.</i> Nuovi spazi senza nome, <i>ing.</i> new, nameless space)	1993	Stefano Boeri, Arturo Lanzani, Edoardo Marini	71	Ucu açık mekânlar (Open-ended space)	2006	Nisha A. Fernando
33	Hegemonya peyzajları (Landscapes of power)	1993	Sharon Zukin	72	Gevşek mekân (Slack space)	2007	Ken Worpole, Katharine Knox
34	Yasaklayıcı mekânlar (Interdictory space)	1994	Steven Flusty	73	İkircikli peyzaj (Ambivalent landscapes)	2007	Anna Jorgensen Marian Tylecot
35	Uyarılan/Artık-tortu (Stim/dross)	1994	Lars Lerup	74	Ara yerler (Urban interstices)	2008	Stephane Tonnelat

Tablo 2. 1 Literatür araştırması sonucu derlenen terimler (Devamı)

36	Güncel alanlar (Actual territories)	1995	Stalker	75	Yabani peyzaj (Urban wildscapes)	2011	A. Jorgensen, Richard Keenan
37	Müphem alan (Terrain vague)	1995	Ignasi de Solà- Morales	76	Melez alanlar (Hybrid zones)	2012	Sander van der Ham
38	Rastlantısal peyzaj (Fortuitous landscape)	1995	Michael Hough	77	Boş mekânlar (Blank spaces)	2014	Anna-Liisa Unt, Penny Travlou, Simon Bell
39	Garip mekân (Awkward space)	1995	David Sucher				

Mekân tartışmalarını zenginleştiren bu kavramsal çelişkilerin ortaklıklarını ve farklılıklarını irdelemek, ayırt edici özelliklerini tespit etmek ve çeşitli sınıflamalar yapmak kavramların dönüştüğü yeri, anlamını ve sahip olduğu kentsel dinamikleri görebilmek adına önemlidir. Böylece tanımsız kentsel açık alanların, kamusal yaşamın bir parçası olarak yeniden yorumlanabileceği gerçeği, potansiyel olarak alternatif bir mekânsallığa dönüşmesi ve hangi kentsel dinamikler rehberliğinde bu noktaya taşındığı aktarılacaktır.

Bu alanların oluşum sebeplerini yalnızca plansız gelişmenin ürünü olarak görmek, kent araştırmalarında yaygın bir biçimde yer almasına rağmen, eksik ve yanlış bir bilgidir. Kentlerin bugünkü şeklini almasında neden olan değişim ve gelişmeler, özellikle sanayileşme süreci ile başlayan kentleşme, ekonomik ve sosyolojik gelişmeler, teknoloji ve hızın hayatlarımıza giren etkilerini kapsamaktadır. Bu gelişmelere örnek olarak, tanımsız açık alanların dünya literatüründe sıklıkla 'kentsel büzülme' (*ing.* urban shrinkage) kavramı ile ele alındığı görülmektedir. Kentsel büzülme olgusu sanayileşme sürecini tamamlamış, büyük bir nüfus kaybı yaşayan ve ticari hareketliliğinin azaldığı ülkelerde karşılaşılan bir durumdur. Ekonomik ve sosyal boyutlarıyla birlikte ele alınması gereken bu demografik sürecin kentsel alanlar üzerindeki etkilerinden biri de boşaltılan binalar ve terkedilen, sahipsiz bırakılan alanlar olmuştur. Boş arazi, kentsel büzüşmenin en görünür ürünü/sonucu olmuştur. Örneğin, Doğu Alman Hükümeti'nin, 1989'da Berlin Duvarı'nın kaldırılmasına onay vermesi ve 1990'larda batıya göç eden genç nüfus ile gerçekleşen bütünleşmenin ardından karşılaşılan ekonomik ve sosyal

sorunların fiziksel mekâna yansması çok sayıda apartman bloğunun terk edilmesi şeklinde sonuçlanmıştır. Bu durumla karşılaşan sayıca örnek kent vardır; Ivanovo (Rusya), Leipsig (Almanya), Detroit (Amerika) bunlardan birkaçıdır. Benzer şekilde farklı ülkelerde farklı oluşum sebepleri ile ortaya çıkan kentsel boşluklar mevcuttur. Modernizmle birlikte yayılan bahçe-kent modeli yerleşmeler, otomobil sektörünün hız alması, giderek uzayan otoyollar ve çevresinde bırakılan büyük boyutlardaki yeşillendirilmiş refüj alanları gibi örnekler, kent araştırmacıları tarafından sıkça eleştirilen kentsel açık alanlar olmuştur.

Yapılı çevrede işlevsel amaçla tasarlanan bir mekânsal düzenleme, beraberinde kendisine benzer nitelikte olmayan âtil olarak nitelendirilen bir mekânsal oluşumun meydana gelmesine sebep olabilmektedir. Kentsel mekânların örgütlenmesinde bu ikili durumu betimleyen örneklerden biri, işlevsel açıdan kente yarar sağlayacak bir viyadük veya köprünün inşası ve akabinde çoğu kullanıcı tarafından bakımsız, gereksiz, tekinsiz bulunan 'varlığını köprüye borçlu olan' planlamadan artakalan köprü-altı mekânının oluşmasıdır (Özdemir, 2014). Kentsel ve mimari pratiklerin sürekliliği içinde mekânsal düzenlemelerin bir temsili olarak, köprü-altlarının köprü ile oluşturduğu bu ikili durum, mekânsal örgütlenmelerin kent içindeki akıbetlerini tekrar düşünmek adına eleştirel bir gözle bakmayı gerektirmektedir.

Bu bağlamda, tanımsız açık alan kavramlarına ilişkin net bir tanımlama getirmek için alanların, mevcut durumları üzerinden değerlendirilmelerinin yanında tarihsel boyutuyla; yalnızca mimari ve kent çerçevesinde değil, sanata, felsefeye, toplumsal okumalara ve hatta kimi zaman ekonomik okumalara varan bir ilişkiler ağı içerisinde ele alınması gerekliliği söz konusudur. Barron (2013) bu alanların tanımlanması ve kategorize edilmesinin zorluğunu, gündelik yaşantımızın önemli bir bölümünü oluşturmalarına rağmen genellikle yanlış anlaşılması, gözden kaçırılmaları gibi karmaşık durumları içinde barındırmalarını neden göstermektedir. Konu ile ilgili literatürde, aynı gibi görünen fakat önemli farklılıklar taşıyan terimler birbirinden ayırt edilmeden kullanılmıştır. Örneğin çorak arazi (wasteland) ve metruk arazi (derelict land) planlama jargonunda kullanılırken, aynı alanlar mimarlıkta boşluk (void) ve müphem alan (terrain vague) olarak kullanılmaktadır (Doron, 2000). Terimlerin çoğu zaman yalnızca kentteki bir alanı

tariflememesi bazen bir durumu bazense bir eylemi ifade ediyor olması en genel tabirle kentsel açık alanların tipleri olarak görebileceğimiz bu alanları derinlemesine okumayı ve kavramayı gerekli kılmaktadır. İlgili literatüre bakıldığında; Németh ve Langshorst (2014) çalışmalarında genel bir başlıkla kayıp mekân (lost space), kentsel çatlaklar (cracks in the city), müphem alanlar (terrain vague), boş arazi (vacant land), ara mekân (in-between space), fazlalık peyzaj (superfluous space), post-it kent (post-it city), artakalan (fr.delaisse), belirsiz mekân (indetermined space), kullanılmayan/gevşek mekân (slack space), gevşek mekân (loose space) kavramlarını geçicilik kavramı ile yeniden tartışmaya açmış ve yetersiz yönetilen (under-managed) mekânlar olarak sınıflandırmıştır. Mariani ve Barron (2013) çalışmalarında en genel haliyle mekânsal niteliklerine göre yaptığı sınıflamada, atık arazi (wasteland), metruk arazi (derelict land), artık peyzajı (drosscape), kahverengi alanların (brownfield) terk edilmiş endüstri bölgeleri ve toksik maddelerle kirlenmiş alanlar olduğunu belirtmiştir. Geliştirilirse kıymetlenebilen mevcut durumda boş ve kullanılmayan durumda olan alanların boş alan (vacant land); genelde otopark alanları ve karayolları tampon bölgelerinin kentsel boşluk (void); planlama komisyonları ve geliştiricileri tarafından geçici gözetim altındaki alanların artakalan mekân (SLOAP: Space Left Over After Planning), ölü bölge (dead zone), haritalardaki beyaz işaretli alanlar (white area), boş alanlar (blank area); kentsel üretimlerinin artık ve ekstra alanları ve gereksiz yerleri olarak fazlalık peyzaj (superfluous landscapes) olarak belirtmiştir. Bunun yanında isimsiz alanlar (nameless place) ve belirsizliğin mekânları (spaces of uncertainty) alanların geçici ve belirsizlik hissi uyandırdığını; sınır ihlali bölgelerinin (transgressive zone) alternatif ve yıkıcı faaliyetler içeren yerler olduğunu; üçüncül peyzaj (third landscape) alanların doğanın ele aldığı alanlar olarak el değmeden gelişen peyzajın geniş bir kategorisini işaret ettiğini; boş manzaranın (zero panorama) mevcut entropinin canlı kanıtlarının ve gelecekteki entropinin vaatlerinin tanımlandığı alanlar olduğunu belirtmiştir. Başka bir sınıflamaya göre, işlevlerinin geçici süreliğine olmaması ve otorite tarafından boş ve anlamsız görünen alanlar kapsamına müphem alan (terrain vague), ölü bölge (dead zone), fonksiyon-dışı mekân (parafunctional space), fazlalık peyzaj (superfluous landscapes), belirsizliğin mekânları (space of uncertainty-the margin), küçümsenen

peyzaj (landscape of contempt), kentsel boşluklar (void), ikircikli peyzaj (ambivalent landscape), güncel alanlar (actual territories) ve ara yerler (urban interstices) dahil edilmiştir (Shaw ve Hudson, 2009).

Franck ve Stevens (2007) farklı bir yaklaşımla gevşeklik başlığı altında ele aldığı kentsel mekânları kamusal alanlarda gözlemlenebilen farklı koşullar özelinde sahiplenme, keşif, gerginlik ve direnç olarak dört ayrı grupta incelemiştir. Çalışmada sahiplenme, tanımlı programlar dışında bireyin geliştirdiği kullanımlar üzerinden bulunan mekân (found space), açık-uçlu mekân (open-ended space) ve ara mekân (liminal space); keşif, yabani peyzaj (urban wilderness), güncel alanlar (actual territories) ve endüstriyel kalıntı (industrial ruin), terkedilmiş endüstriyel alanlar; gerginlik, eşik mekânlar (smooth spaces), ara mekânlar; direnç ise gözenekli mekân (porous space) ve ölü bölge (dead zone) olarak tanımlanmıştır.

Tezde kavramları doğru aktarabilmek, terimler arasındaki temas-ayırışma noktalarını deşifre etmek ve daha anlaşılabilir kılmak adına yukarıdaki çalışmalara benzer şekilde kavramların belirli kategoriler üzerinden aktarılması uygun bulunmuştur. Bu amaçla, literatürde 1950-2019 tarihleri aralığında tespit edilen 77 adet terime ilişkin ana kaynaklara ulaşılmış, kuramcıların kavramları ele alırken referans aldığı yan kavramlar ve geliştirdikleri tanımlamalar üzerinden her kavram, ayırt edici özellikleri, taşıdığı potansiyel değerler ve kentte karşılığı olan örnek ortamlar üzerinden derlenmiştir. Bu derleme sonucunda, çoğu kavramın benzer özellikler taşıması ve aynı fiziksel çevreyi kapsayan alanları tasvir etmesi kavramlar arasındaki girift ilişkileri göstermektedir. Bu bağlamda tek bir değişken üzerinden sınıflandırılmayan kavramlar öncelikli olarak tarihsel bağlamları ve oluşum sebepleri göz önünde tutularak kronolojik bir akışla modernist planlama dönemi ve modern sonrası dönem olarak ayrıştırılmıştır.

Kentsel açık alanları tanımsızlaştıran nitelikleri kavramak, bu alanların değişen doğasını gözlemlemek ve taşıdıkları potansiyel değerlerin farkına varmak amacıyla kavramlar yazarın bu tez kapsamında geliştirdiği ve adlandırdığı (1) *'Modern Kentin Artık Parçaları'*, (2) *'Post-Endüstriyel Fragmanlar'*, (3) *'Hibrit Peyzajlar'*, (4) *'Kamusal Mekânın Yeni ve Geçici Formları'* olmak üzere dört temel başlık üzerinden gruplandırılmıştır (Tablo 2.2). Her bir gruplama, tezin ikinci bölümünün alt

başlıklarını oluşturmuş ve sınıflandırılan kavramlara ilişkin açıklamalar örneklerle desteklenmiştir.¹

İlk grup, modern kent planlama anlayışı bağlamında, binalar yollar arasında kalan sınırları belirsiz, biçimlendirilmemiş alanları tasvir eden kavramları kapsayan 'Modern Kentin Artık Parçaları'; ikincisi ise sanayi sonrası kent ortamında ortaya çıkan endüstri kalıntıları, kentsel bozulmanın gözlemlendiği atık araziler ve kirlenmiş alanları tasvir eden kavramları kapsayan 'Post-Endüstriyel Fragmanlar'dır. Modern sonrası dönem olarak kentsel boşlukların müphem yönünün öne çıktığı kavramları kapsayan 'Hibrit Peyzajlar' başlıklı üçüncü grup, yine yazar tarafından adlandırılan kendi içinde dört alt grupta ele alınmıştır; 'Eşiktekiler', 'Arzu Diyarları', 'Askıda kalanlar' ve 'Vahşi Kırklar'. Bu başlık ve altındaki gruplar tanımsız açık alanların muğlak doğasını, ikircikli yapısını ele alan kavramları barındırmaktadır. Resmi olmayan aktivitelerle kentin unutulmuş, yalıtılmış alanlarının anlamının değişmesini konu edinen kavramlar, 'Eşiktekiler'; kentin keşfedilmemiş alanlarında bildik işlevler dışında kullanımlarla bireyin kente dair eleştirilerini sunabildiği, her birey için farklı anlamlar taşıyan alanları konu edinen kavramlar, 'Arzu Diyarları'; genel olarak planlama haritalarında boş görünen veya işaretlenen, yasadışı kullanımlara açık, geçici olarak işlevini kaybeden alanları kapsayan kavramlar, 'Askıda Kalanlar' ve geleneksel kent peyzajının dışında kendiliğinden gelişen, doğanın sahiplendiği yeşil alanları kapsayan kavramlar, 'Vahşi Kırklar' başlıkları altında ele alınmıştır. Dördüncü grup 'Kamusal Mekânın Yeni ve Geçici Formları', tanımsız alanların günümüz kamusal mekânlarına dönüştüğü, çoğu zaman birbiri yerine kullanıldığı kavramları içermektedir. Küreselleşen kentlerde kapalı mekânlara yönelen, kentin melez dokusu içinde parçalanmalara, çatışmalara sebep olan yalıtılmış, özelleştirilmiş kamusal alanların yanı sıra; karşılaşmalara imkân sağlayan yeni mekânsal olanaklar ve mikro-yaşam alanları sunan alanlara ilişkin kavramlar bu başlık altında birbirinden ayrı tutulmadan ele

¹ Yazar tarafından ayrıştırılan kavramlar (Tablo 2.2), yer aldıkları gruplara ilişkin metinlerde takip edilebilirliği açısından **kalin yazı tipi** ile vurgulanmıştır.

alınmıştır. Böylece, bu başlıkta tanımsız açık alanların muğlak karakteri, kentteki kamusal mekân algısına ilişkin ikilik üzerinden gözlemlenebilmiştir.

Bölümün kurgusunu oluşturan bu kategorizasyon çalışmasının tarihsel bir akışla birlikte aktarılmasının tanımsız kentsel açık alanların '*kentsel bir boşluk*' olarak bu süreçte *değişen içeriği, işlevi ve anlamsal yapısı* üzerinden sorgulamalar yapılmasını sağlamıştır. Bu sorgulamanın paralelinde kentsel açık alanları tanımsızlaştıran faktörler *fiziksel, kullanım ve sosyo-kültürel* başlıkları altındaki *çıkarımlarla* bölüm değerlendirmesinde sunulmuştur. Yapılan gruplamalarda, alanların kentte taşıdığı problemler ve sağladığı olanaklara göre kendi içlerinde ayrı bir sınıflamaya gidilmemiştir. Çünkü tarihsel olarak irdelendiğinde, modern dönemde kentte problem olarak algılanan çoğu alanın çağcıl söylemlerde yerini olumlu yaklaşımlara bıraktığı gözlemlenmiştir. Tüm kavramların birbiriyle iç içe geçmiş ilişkiler içinde olması sebebiyle kategorizasyon çalışmasına ek olarak kavramların birbirine temas ettiği, ayrıştığı sınır ve imkanlara ilişkin kavramsal kodlar, bölüm sonucunda sunulan kavramsal ağ haritası olarak ayrı bir değerlendirme ile sunulmuştur (Şekil 2.22 ve Şekil 2.23).

Tablo 2. 2 Tanımsız kentsel açık alanların kategorizasyonu

Modern Kentin Artık Parçaları		Post-Endüstriyel Fragmanlar		Hibrit Peyzajlar				Kamusal Mekanın Yeni ve Geçici Formları					
				Eşiktekiler	Arzu Diyarları	Askıda Kalanlar	Vahşi Kırlar						
1951	Artakalan mekan (space left over)	1964	Boş arazi (vacant land)	1967	Öteki mekan (other space)	1985	Kavramsal Nevada (conceptual Nevada)	2000	Ölü bölge (dead zone)	1973	Değersiz arazi (worthless land)	1986	Bulunan mekan (found space)
1961	Sınır vakumları (border vacuums)	1967	Boş manzara (zero panorama)	1960-67	Eşikte olma (liminality)	1992	Özgür mekan (free space)	2000	Artık mekan (residual space)	1995-2000	Rastlantısal peyzaj (fortuitous landscape)	1992	Yasaklayıcı mekanlar (interdictory space)
1973	Planlama sonrası artakalan mekan (SLOAP: Space Left Over After Planning)	1967	Tersine harabeler (ruins in reverse)	1987	Yumuşak mekan (smooth space)	1993	Güncel alanlar (actual territories)	2002	Fazlalık peyzaj (superfluous landscapes)	2000	Sınırdaki araziler (edgeland)	1993	Hegemonya peyzajları (landscapes of power)
1977	Negatif mekanlar (negative spaces)	1967	Ölü noktalar veya boş alanlar (dead spots or empty sites)	1991	Geçici otonom bölgeler (TAZ: Temporary Autonomous Zones)	1995	Yeni isimsiz mekanlar (iti. Nuovi spazi senza nome, ing. new, nameless space)	2003	Artık mekan (leftover space)	2003	Üçüncül peyzaj - Arta kalan (fr. le tiers paysage: ing. the third landscape - fr.les delaisises: ing. left behind)	1995	Garip mekan (awkward space)
1980	Boş mekanlar (empty spaces)	1966	Metruk arazi (derelict land)	1996	Yersiz, mekan dışı (out of place)	1995	Müphem alan (terrain vague)	2004	Boş peyzaj (gapscape)	2007	İkircikli peyzaj (ambivalent landscapes)	1996	Geçirgen kenarlar (soft edges)
1984	Kentsel boşluklar (iti. il vuoto, ing. the void)	1974	Kentsel bataklıklar (urban sinks)	1997	Verimsiz araziler (badlands)	1996	Fonksiyon-dışı kullanılan mekan (para-functional space)	2004	Küçümşenen peyzaj (landscape of contempt)	2011	Yabani peyzajlar (urban wildscapes)	1996	Ara mekan (in-between space)
1986	Kayıp mekan (lost space)	1977	Atık araziler (wasteland)	1998	Hiç kimsenin alanı (no-man's land)	2002	Rastlantısal/olasılıklı parçalar (contingent parts)	2008	Ara yerler (urban interstices)			1999	Yeni kentsel çöller (new urban deserts)
1996	Kentsel çatlaklar (cracks in the city)	1978	Kentsel boş araziler (vacant urban land)	2001	Eşik mekan (liminal space)	2004	Keşfedilmeyen yer (terra incognita)	2014	Boş mekanlar (blank spaces)			2000	Özelleştirilmiş kamusal mekanlar (POPs: Privately Owned Public Spaces)
1996	Dahil edilmemiş-eksilti mekanlar (space of ellipsis)	1981	Yerelde istenmeyen kentsel alanlar (LuLus: Locally Unwanted Urban Lands)	2002	Gözenekli mekan (porous space)							2001	Atık mekan (junkspace)
2000	Anonim mekanlar (anonymous space)	1982	Ölü mekanlar (dead space)									2001	Post-it kentler (post-it cities)
		1990	Geçici olarak Kullanılmayan, Terkedilmiş veya Sahipsiz Alanlar (TOAD: Temporarily Obsolete, Abandoned or Derelict sites)									2002	Belirsizliğin mekanları (space of uncertainty/the margins)
		1990	Atık yer (place of waste)									2002	Gevşek peyzaj (loose-fit landscape)
		1990	Kontamine olmuş alanlar (contaminated land)									2005	Belirsiz mekanlar (indeterminate space)
		1992	Kahverengi alanlar (brownfield)									2006	Gevşek mekan (loose space)
		1994	Uyarılan/artık-tortu (stim/dross)									2007	Kullanılmayan/gevşek mekan (slack space)
		1996	Bozulmuş (blight)									2007	Açık-uçlu mekanlar (open-ended space)
		2003	Nadasa bırakılmış arazisi (fallow land)									2012	Melez alanlar (hybrid zones)
		2005	Endüstriyel kalıntı (industrial ruin)										
		2006	Artık peyzajı (drosscape)										

2.2.1 Modern Kentlerin Artık Parçaları

“Bir bina mimarlıktır ama iki bina kent peyzajdır”

Gordon Cullen, Townscape, (Cullen, 1971)

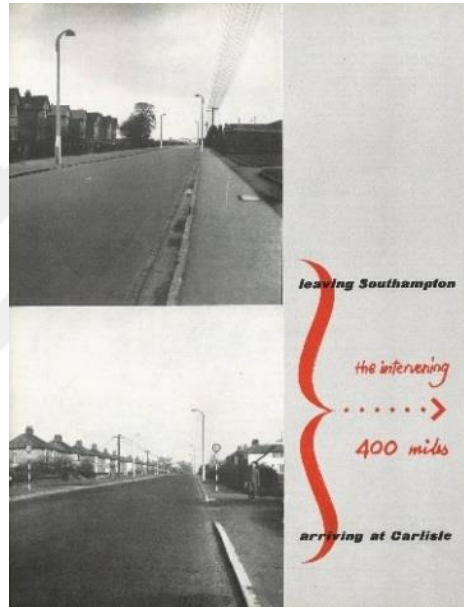
Tarih boyunca kent mekânlarının oluşumu, biçimlenişi, geliştirilmesi üzerine pek çok kuram ve yaklaşım ortaya atılmıştır. Özellikle Modernizm ve sonrası dönemde kentsel çevrelerin düzenlenmesinde kentsel morfolojinin birleşenleri olarak binalar-açık alanlar ve bunlar arasındaki bağlantılar üzerinden kentsel çevrenin iyileştirilmesi, iyi bir kentsel yaşam sağlanabilmesi adına çeşitli analiz ve yöntemler geliştirilmiştir.

20. yüzyıl kenti, modernizmin erken döneminin koşulları çerçevesinde standartlaşma, hızlı üretim, işlevsellik, bölgesel zonlama, tekil binalar üzerinden geliştirilen tasarım yaklaşımları ve ölçütler ışığında organize olmuştur. 1932 yılında Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi (CIAM), modernist planlamanın manifestosu olarak bilinen ‘Atina Kartası’ adı altında modern şehirciliğin ilkelerini sunmuş, kenti işlevsel bir birim olarak tanımlamıştır. Kent, barınma, dinlenme, çalışma, ulaşım olarak dört temel işlev üzerinden belirlenmiş ve kentsel alanlar bu işlevlere bağlı kalınarak bölgeleme ilkesiyle ele alınmıştır. Kent biriminde kent ve insan ilişkileri materyalist bir biçimde ele alınmış, işlevsel yapı ön planda tutularak insan boyutu göz ardı edilmiştir (Gökgür, 2005).

Şekil 2. 1 Bahçe-şehir modeli örneği: Levittown Evleri, Fotoğraf: ACME newpictures (Moss, 2017)

Kentler, modernist dönemin planlama paradigmaları ve gelişim süreçleriyle birlikte yeni bir görünüme bürünmüştür. Bunlar, çevresel bağlamı ve birbirleriyle rasgele ilişkiler içinde olan devasa büyüklükteki binalarla delinmiş biçimsiz boşluklara sahip yeni kentlerdir (Brand, 1994). Modern planlama eğiliminin katı ve kesin kurallarla tanımlı olması, kentin belirlenen işlevlere göre bölgelere ayrıştırılması ve kökenini bahçe-şehir (garden city) modelinden (Şekil 2.1) alan hiyerarşik düzende organize edilmiş blokların üretimi kent mekânının düzenli ve bitmişlik hissi uyandıran bir kurguyla tasarlanmasını sağlamış, bu planlama anlayışı zamanla geleneksel kent dokusunun tahribatına sebep olmuştur (Jacobs, 2009) (Trancik, 1986).

Şekil 2.2 Ian Nairn'in Southampton ve Carlisle kentleri arasındaki yolculuğuna ilişkin gözlemlerinden bir sayfa, Architectural Review, Outrage sayısı (Nairn, 1955)

1950-60'larda İngiliz mimarisinin yaklaşımlarına göre, eğrisel biçimler irrasyonel olarak eleştirilmiş, kesin bir dilde dikdörtgen biçiminde formlarda inşa edilen binalar 'nesnelere' olarak göz önüne alınmış ve geriye kalan alanlarda 'artık mekânlar' bırakılmıştır (Jones ve Canniffe, 2012). Bu israf edilmiş alanlar, literatürdeki ilk tanımlamalardan biri olan **artakalan mekânlardır (space left over)**. Bu alanlar, Architectural Review dergisinin 1951 tarihli sayısında (Anonim, 1951), II. Dünya savaşı sonrası doğan konut ihtiyacına yönelik hızlı kentleşmenin hâkim olduğu yeniden inşa döneminin olası sorunu olarak gösterilirken, Oxford

Mimarlık sözlüğünde (Curl ve Wilson, 2015) “*sokaklar ile uluslararası modern dilde ve katı doğrusal formla inşa edilen yapılar arasında arta kalan, işe yaramayan zemin parçaları*” olarak tanımlanmışlardır.

Giderek monotonlaşan standart tekil binaların kentsel yayılmasını eleştiren Ian Nairn (1955), Gordon Cullen ile Güney İngiltere’deki Southampton kentinden İskoçya sınırına yaptıkları yolculuk sırasında kentsel peyzaj unsurlarına ve özellikle yerin görsel kalitesini bozan alanlara odaklanmıştır. Nairn (1955), birbirine benzer kimliksiz mekânların türemesini vurgulayarak yolculuğa ilişkin gözlemlerini şu çıkarımla dile getirmişlerdir: “*Southampton’un sonu Carlisle’in başlangıcı gibi görünüyor ve aradaki kentsel parçalar da Carlisle’in sonu gibi ya da Southampton’ın başlangıcı gibi görünüyor.*” (Şekil 2.2)

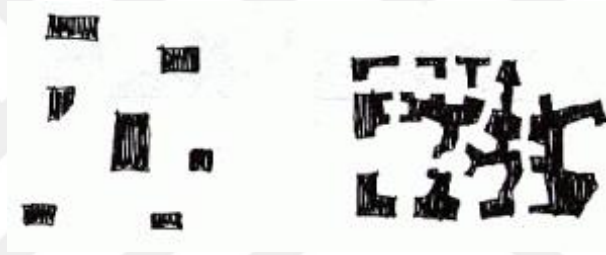
İlk olarak II. Dünya savaşı sonrası konut yerleşim planlarındaki kullanılmayan alanlar olarak ‘artakalan’ terimiyle görülen kavram, Leslie Ginsburg’ün Birmingham Planlama okulunda eğitim verirken, konut yerleşim planları üzerine yapmış olduğu eleştiriler esnasında, açık alanların kullanılamaz durumunu, işe yaramayan pek çok yerle örülü bir yerleşim planının varlığını belirterek çizimler üzerine “**planlamadan artakalan mekânlar**” (SLOAP: **Space Left Over After Planning**) yazması ile literatürde yeniden yer edinmiştir (Ginsburg, 1973). Ginsburg (1973), tüm bu oluşumların, tarih dışı ve anlamsız bulduğu yönetmeliklerin esiri olunduğu için meydana geldiğini savunarak, David Crawford’ın “Straitjacket” (Deli Gömleği) başlıklı makalesindeki önermesine atıfta bulunmuş; yönetmelikler ve planlama kuralları ile tasarımcıların kendilerini sınırlandırarak neredeyse düzgün bir plan ve tasarım yapamaz hale geldiğini belirtmiştir. Benzer yaklaşımla, Amerika kentleri üzerinden incelemeler yapan Larry Ford (2000) çekme mesafelerinin planlama ilkelerine dahil edilmesi ile, **anonim mekânlar (anonymous spaces)** olarak tanımladığı alanların sosyal ve ticari etkileşimin azalmasına sebep olduğunu ve sokak deneyimleri kesintiye uğrattığını dile getirmiştir. Bu alanları, İtalyan şehir plancısı Bernardo Secchi (1984), Avrupa kentleri özelinde, “*morfolojik bir tanım bekleyen bölgeler*” olarak belirttiği ev ile sokak arasındaki, komşuluk birimleri arasındaki **boşluklar (itl. il vuoto)** olarak ele almış; bu alanların zamanla kötüleşerek marjinal yerleşimler, park yerleri ve yasadışı faaliyetler için uygun hale

geldiğini belirtmiştir (Borret, 1999). Bunun yanı sıra, Stefano Borret (1999), açık ve tek taraflı bir kimliğe sahip olmadığı ve “herhangi bir anlamsal kod taşımadığı için, boşluğun tek bir yoruma veya amaca bağlı olmadığını, sürekli müzakerelere sahne olabileceğini” belirtmiştir. Modern kentteki buluşma yerlerinin eksikliğini eleştiren Secchi’ye göre (1984); Borret’in tanımıyla (1999) “anlamsal boşluğun” egemen olduğu kentsel boşluklar, kesinlik, homojenlik ve düzen açısından bakıldığında kamusal alan niteliğine tamamen aykırı formu ve karakterine rağmen, sundukları yenilikçi fırsatlar ile kentte açık alanlara duyulan ihtiyaca cevap verebilecek niteliktedir.

Ciuffini’nin deyimiyile (1995), yol yapıları ve binalar arasında belirli mesafeler sağlayan fakat “keşfedilmemiş bir yönetmelik ürünü” olarak ortaya çıkan planlamadan artakalan mekânlar, zamanla kentsel sürekliliğin parçalayıcı bir unsuru halini almıştır. Kavramın *planlamadan sonra* artakalan bir yeri tarif etmesi bir anlamda dönemin planlama yaklaşımının *arkasında/ardında* bıraktığı sorunlara dikkat çekmekte ve kavramın kendisi, dönemin kent planlaması yaklaşımına yapılan eleştirinin bir başlığı niteliğini taşımaktadır.

Rasyonalist planlama ilkeleri ve bahçe-şehir fikrine yöneltilen eleştiriler ilerleyen dönemde ampirik sosyal bilim yaklaşımlarının ön plana çıkmasına etken olmuştur. Bu doğrultuda, 1960-1980 tarihleri aralığında, mimari nesnelere kent bağlamıyla birlikte kurduğu ilişki üzerinden düşünmek ve kentsel mekân düzenlemelerinde bu ilişkinin dengesini kurgulamak için araştırmacılar, kentsel öğeler doluluk (binalar) ve boşluk (açık alanlar) ile kurulan modele birbirinden farklı yaklaşımlar geliştirmiştir. Bu bağlamda, Krier (1975) boşlukların geometrik formları ve biçimlenişleri üzerinden tipolojik değerlendirmeleri resmetmiş, Cullen (1971), hareket ve algı üzerinden insan boyutuna uygun biçimlenişleri değerlendirmiş, Rowe ve Koetter (1978) nesnelere eklettik biçimde bütünleşmesini ve diyalektik birlikteliklerle kenti ele almış, Alexander (1977) binalar dışındaki alanların sınırlarına ve nesnelere çevrelenme hissine bağlı olarak alanların tanımlanabilir olup olmamasını **negatif mekânlar (negative spaces)** ve pozitif mekânlar olmak üzere ikiye ayırarak irdelenmiştir (Şekil 2.3).

Negatif mekânlar, bir başka deyişle fiziksel anlamda modern nesnelere arasında kalan açık alanlar, Trancik'e göre (1986) kentin **kayıp mekânlarıdır (lost spaces)**. Trancik'in kentsel boşluk ve dolulukların örgütlenmesine bağlı olarak oluşturduğu biçim-zemin teorisine göre, doluluk ve boşlukların arasındaki ilişkinin eksiksiz ve anlaşılır olması ile mekânsal ağdaki ilişkiler başarıyla kurgulanmış olmakta, aksi durumda bu diyalog ve denge zayıf ise mekân parçalanmakta, kayıp ve kullanışsız mekânlar oluşmaktadır (Trancik, 1986). Trancik'e göre (1986), tercih edilmeyen ve yeniden tasarlanması gereken bu alanlar, çevrelerine veya kullanıcılarına olumlu katkı sağlamayan, istenmeyen kentsel mekânlardır (Şekil 2.4). Trancik (1986) kayıp mekânları, otoyol kenarı boyunca uzanan kimsenin kullanmadığı ve korunmasını düşünmediği 'hiç kimsenin alanları', otopark alanları, terk edilmiş su kıyıları, tren yolları, boşaltılmış askeri alanlar, kötüleşmiş park alanları üzerinden örneklemiştir.

Şekil 2. 3 Negatif artakalan mekânlar yaratan binalar ve pozitif dış mekân yaratan binalar (Alexander vd., 1977)

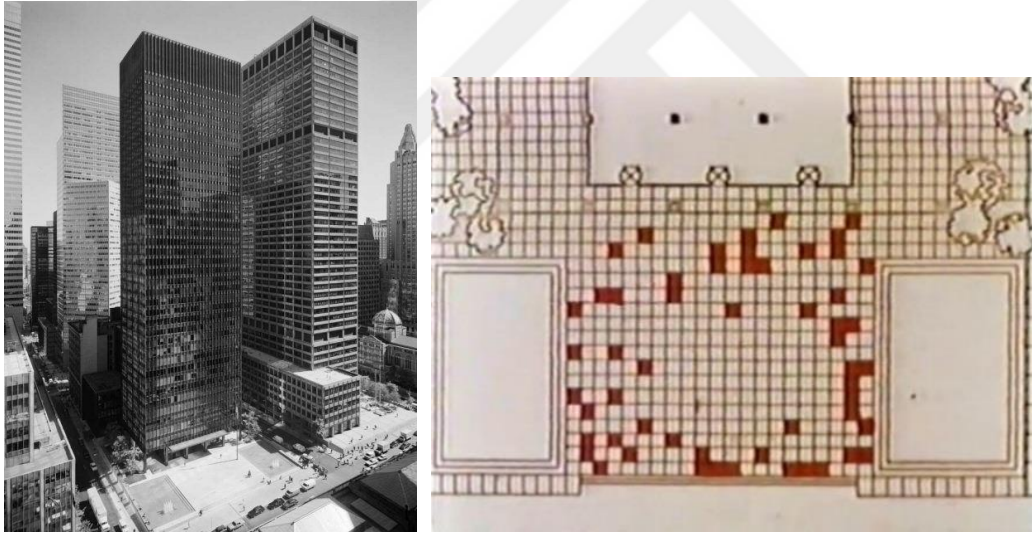

Şekil 2. 4 Yalıtılmış nesnelere binalar ve aralarında kalan geniş biçimsiz boşluklar, Västra Frölunda, İsveç, 1975 tarihli bir fotoğraf (Trancik, 1986)

Benzer fiziksel çevre örneklerini, Albert Pope (1996), 19. yüzyıl ızgara kentinin parçalanmasının izini sürdüğü, savaş sonrasında New York, Boston, Minneapolis, Houston ve Los Angeles olmak üzere beş kent üzerinden incelediği çalışmalarında **eksilti, dahil edilmeyen mekânlar (ellipsis space)** üzerinden dile getirmiştir. Pope (1996), bir parazit gibi eski kent örüntüsüne eklenen, gridal sistemin izlerini taşıyan yeni bir forma sahip merkezci biçimlenmeleri 'basamaklar' (ladders) olarak adlandırmıştır (Pope, 1996). Pope'a göre (1996) düzensiz gelişmenin değil, merkezci gelişmenin bir sonucu olan eksilti mekânlar, 19. yüzyıla özgün açık kentsel sistemin, basamaklar kenti olarak tanımladığı kapalı ve parçalanmış forma dönüşümünde aşınan sistemin artakalanı'dır. Pope (1996), çağdaş kenti karakterize eden şeyin bina formları değil, formların üzerinde az veya hiç kontrol sahibi olmayan devasa boşluklar olduğunu belirtmiş, bunların kartezyen mekândan farklı yapıya sahip olan mekânsal tipler olduğunu dile getirmiştir. Bunlar kent plancıları ve mimarlar tarafından yetersiz düzeyde tasarlanan veya kentsel bozulma biçimi olarak görmezden gelinen, kentte yeni ve çok sayıda olan genellikle ilgi görmeyen ihmal edilen alanlardır; geniş otoparklar, kentsel bozulmanın görüldüğü bölgeler, gelişmemiş veya harabe durumdaki parseller, devasa kamusal parklar, kurumsal plazalar, otoyollar ve ofis parkları, tema parkları, alışveriş merkezlerini çevreleyen güvenli kontrollü tampon bölgeler vb. (Pope, 1996). Alternatif bir yaklaşımla, Loukaitou-Sideris (1996), kentsel kalite kavramını, Amerika kentsel peyzajında ortak bir özellik olarak gördüğü, kentlerin fiziksel-sosyal bağlamında süreksizliğe neden olan, yeterince kullanılmayan ara mekânlar üzerinden ele almış ve bu alanları **kentsel çatlaklar (cracks in the city)** olarak adlandırmıştır. Bu alanlar, kentsel dokuda sürekliliğin bozulduğu boşluklar, gelişmemiş, az kullanılmış veya kötüleşmiş artık alanlar, yeni gelişmelerin sosyal ortamları -kasten veya bilinçsizce- ayıran, kesinti yarattığı yerlerdir (Carmona, Heath, Oc, ve Tiesdell, 2003). Loukatiou-Sideris (1996), kent merkezinde kurumsal iş merkezi kulelerinin sırtını kente çevirdiği yerleri, gömülü veya yükseltilmiş meydanları, binaları birbirine bağlayan köprülerin ve çatı bahçelerinin yaya aktivitesini bozduğu yerleri, sokakların sürekliliğini kesintiye uğratan otoparkları, ihmal edilen ve bakımsız park alanlarını, araç işgali sebebiyle yaya konforu olmayan

kaldırımları, çevresindeki bağlamdan yalıtılmış duvarlı ve kapalı yerleşimleri kent merkezleri özelinde örneklemiştir.

Amerikalı kent araştırmacısı, gazeteci William Whyte (1980), bahsi geçen alanlara ilişkin benzer bir eleştiriyi, ofis binaları önündeki geniş meydanlar üzerinden getirmiştir. Whyte (1980), 1960'lı yıllarda New York kentinin sıkça uygulanan bir mimarlık pratiği olarak inşaatçıların meydan oluşturmaları karşılığında ekstra imar hakkı kazanımları sebebiyle kentlerde artış gösteren **boş mekânlarda (empty spaces)** çok az insanın varlığını işaret ederek bu alanları kasvetli ve sıkıcı olarak nitelendirmiştir. Whyte, çıkarımlarını, New York'un meydanlar, parklar ve gökdelenler arasında kalmış açık alanları derinlemesine inceleyen ve nasıl bir sosyal yaşamın var olduğuna dair bilgi veren 'Küçük Kentsel Mekânların Sosyal Yaşantısı' (The Social Life of Small Urban Spaces) başlıklı film çalışması (Whyte, 1979) üzerinden geliştirmiştir.

Şekil 2. 5 Seagram Binası ve Meydanı (Anonim, 2017b)

Şekil 2. 6 Seagram Meydanında kentlilerin kullandığı ve etkileşim halinde olduğu alanlar (taralı alanlar) (Whyte, 1979)

Uluslararası modernizmin ikon yapılarından biri olan 1958 yılında inşa edilen Seagram Binasının önündeki kentin en kalabalık açık alanı Seagram meydanını (Şekil 2.5) inceleyen Whyte, kent mekânının ölü ve canlı noktalarını belirlemiştir. Bu alanların neden bazılarının insanlar için işe yarar veya yaramayan alanlar olduğunu incelemiş, insan davranışları üzerinden uygulamaya yönelik çıkarılacak dersler

olduğunu belirtmiştir (Whyte, 1980). Whyte'in film çalışmasında meydanı resmeden grafik üzerinde insanların sosyalleştiği alanlar işaretlenmiştir (Şekil 2.6). Bazı mekânların canlı, kalabalık ve farklı biçimlerde kullanıldığını, insanların daha çok havuz kenarları, merdiven basamaklarında, insanları seyretme imkânı bulunan bölgeleri tercih ettiğini gözlemlemiştir (Whyte, 1980). Ortadaki geniş boş alan ise insanları çekmemekte, daha çok üzerinden geçip gidilen bir alan olarak görülmektedir (Whyte, 1980).

Modern dönemin kendine özgü dinamiklerinin etkisiyle, kentin sosyal yaşamında en göze çarpan sonuçlardan biri, sosyal açıdan yaratılan sınır kavramının fiziksel mekânda ortaya çıkması olmuştur. Jane Jacobs (2009), modern kentin bölgelere ayrıştırılması ve hiyerarşik olarak ele alınan planlama anlayışı meselesini devasa tekil kullanımların (otoyollar, kampüsler, büyük toplu konutlar, demiryolları, büyük park alanları) yarattığı problemlerle birlikte ele almış ve bu modern dönemin nesnelere kentlerde yarattığı sınırlar üzerinden eleştiriler geliştirmiştir. Jacobs (2009) yaratılan bu sınırların yakın çevrelerinde yıkıcı komşuluklara neden olduğunu **sınır vakumları (border vacuums)** kavramı ile açıklamıştır. Jacobs'a göre (2009) sınırlar, şehir kullanımını büyük ölçekte tek bir yere indirgeyerek, çevresindeki alanları daha az kullanıcının, daha az farklı maksatla kullanmasına neden olmaktadır.

*"Sınır vakumlarının lanetini"*¹ kıran bir örnek, San Francisco'daki Embarcadero Otoyolu'dur. Yol inşa edildiği dönemde ayaklar üzerinde yükseltilmiş olmasına rağmen burada yer alan sahil şeridindeki kamusal kullanıma engel oluşturmuştur (Şekil 2.7). Zamanla sınır vakumu halini alan bu yapılaşma, 1989 senesinde gördüğü hasar sonucu daha ekonomik bir çözüm sağladığı için yenisinin yapılması yerine kaldırılmıştır (Small, 2017). Bugün Embarcadero Kıyısı, alışveriş yerleri ve köprü manzarası ile yayaların kolayca erişebildiği bir meydan görevi görebilmektedir. Bu, bir yolun veya başka bir engelin yalnızca fiziksel bir sınır oluşturabileceğini değil, aynı zamanda boş, kullanılamaz alanlar yarattığının iyi bir örneği olarak

¹ Jane Jacobs bu alanların kentteki olumsuz etkilerinden kitabında aynı adı taşıyan başlık altında derlediği bölümde "Sınır Vakumlarının Laneti" (The Curse of Border Vacuums) olarak bahseder. Bknz. Jacobs, J. 1961. The Death and Life of Great American Cities, New York: Vintage.

gösterilmektedir (Gehl, 2006) (Small, 2017). Otoyolun var olduğu dönemde yol, köprü altı, atıl alan olarak lanse edilen mekânlar, kaldırma işleminin ardından meydan, kıyı, aktivite alanı olarak kente kazandırılmıştır (Şekil 2.8).

Şekil 2. 7 San Francisco Embarcadero Otoyolu inşa edildiği dönemde oluşan köprü altı mekânları ve fiziksel kopukluklar (Futurecapetown, 2012)

Şekil 2. 8 Embarcadero Otoyolunun kaldırılmasının ardından ortaya çıkarılan meydan (Bigelow, 2016)

Kısaca özetlemek gerekirse, bu grup altında değinilen, farklı coğrafyaların rasyonalist planlama uygulamaları üzerinden bir eleştiri ögesi olarak türetilen kavramlar, bina üretimlerinin açık alanlardan ön planda tutulduğu, bitmişlik ve homojenliğin ilke edinerek insan boyutunun göz ardı edildiği yaklaşımların bir sonucudur. Genel olarak biçimlendirilmemiş ve sınırları belirsiz olması yönüyle ön plana çıkan bu alanların, kentlerde kimliksiz mekânların türemesi ve kamusal mekânın yitirilmesi gibi eleştirileri beraberinde getirdiği görülürken, anlamsal bir boşluk olarak geleceğe ilişkin olası kullanım çeşitliliğinden söz edilebilmektedir.

2.2.2 Post-Endüstriyel Fragmanlar

Kentlerde meydana gelen ekonomik durgunlukların mekâna yansımaları kent merkezleri ve çeperlerde boş arazilerin oluşmasına neden olabilmektedir. 1970'lerin ortalarında yerel yönetim anketleri, metropol bölgelerdeki arazilerin ortalama olarak yüzde beşinin boş olduğunu göstermiştir (Burrow, 1978). Özellikle 1973'te petrol krizinin açtığı ekonomik sorunlar, büyük kentlerde boş ve terkedilmiş arazilerin hızla artmasının nedeni olmuştur. Öyle ki, Moor'un analizlerine göre (1985) 1980 yılının ortalarında, bu alanların en karakteristik ortak paydası **endüstri sonrası atık araziler (wasteland)** (Gemmell, 1977) olmalarıdır.

Boş arazi terimi (vacant land), özellikle İngiliz kent planlamasında, çeşitli boş alanları tanımlamak için kullanılan kapsayıcı bir terimdir. Geçmiş çalışmalarda yalnızca 'su altında olmayan işlenmemiş arazi' olarak belirtilen bu alanlar (Hearle ve Niedercorn, 1964) üzerinden, zamanla kapsamı genişletilerek özellikle endüstriyel kullanımlardan arta kalan veya başka sebeplerle terkedilmiş, kullanılmayan, hasar gören yapı strüktürleri içeren alanları ifade eden çeşitli terimler üretilmiştir. Bunlardan en yaygın olarak kullanılanlar; ölü mekân (dead space), geçici olarak kullanılmayan, terkedilmiş veya sahipsiz alan (TOAD), metruk arazi (derelict land), artık peyzajı (drosscape), atık arazi (urban wasteland) lerdir.

Ray Northam (1971), Amerika kentleri özelinde **boş arazileri (vacant land)**, artık arazi parçaları, inşa edilemez araziler, kurumsal rezerv alanlar, spekülasyona bağlı araziler ve kurumsal yedek araziler olarak beş ayrı kategoriye ayırmıştır. Bunlara ek olarak daha çok İngiliz planlamasında kullanılan endüstriyel veya diğer gelişmelerden zarar görmüş ve iyileştirilmeden kullanılamaz durumda olan araziler olarak kentlerde yok sayılamayacak bir miktar ve boyuta ulaşan **metruk araziler (derelict land)**, Birleşik Krallık'taki maden çıkarma alanlarının iyileştirilmesi ve yeniden değerlendirilmesi uğraşlarından evrilerek literatüre kazandırılmıştır (Bowman ve Pagano, 2004). Benzer şekilde Çevre Koruma Yasası tarafından yasal bir tanımlama olarak kullanılan **kirlenmiş alanlar (contaminated land)** (DEFRA, 2012), insan sağlığı için tehlike arz eden bulunduğu alanda hasara sebebiyet veren veya verme ihtimali olan alanları kapsamaktadır. Birleşik Devletler'de metruk arazilere eşdeğer alanlar, ABD Çevre Koruma Ajansının (U.S Environment Protection Agency) çevresel kirlenmeden ötürü gelişmesi engellenen alanlar olarak tanımladığı **kahverengi alanlardır (brownfields)**. İlk kez, Kuzeydoğu Ortabatı Kongre Koalisyonu (Northeast Midwest Congressional Coalition) ev sahipliğinde düzenlenen bir kongrede duyulan (1992) kahverengi alanların en bilinen örnekleri, uzun yıllar boyunca çevresel suistimallerin toprağı zehirlediğı kapalı sanayi tesisleridir (Bowman ve Pagano, 2004). İyileştirme gerektiren ve bulunduğu bölgeyi hem fiziksel hem de ekonomik anlamda olumsuz açıdan etkileyen alanlardan bir diğeri ise **geçici olarak kullanılmayan terkedilmiş sahipsiz alanlardır (TOAD: Temporary Obsolete and Abandoned Derelict)**. Bulunduğı bölgede yasadışı faaliyetlerin gerçekleşmesi ve zamanla yatırımın yapılmaması durumlarına açık bu

alanlar üç tiptedir; önceden verimli ve değerli olan alanlar (sahipleri tarafından terk edilmiş fabrika ve antrepo alanları), önceden verimli fakat istenmeyen alanlar (mezbaha, deri tabakhanesi ve kâğıt fabrikaları vb. daha az talepte bulunulan aktiviteler barındıran alanlar), çeşitli nedenlerden dolayı gelişmemiş çok geniş kullanılmayan arazi parselleri (Greenberg, Popper, ve West, 1990). Kentlinin benzer nitelikte buldukları bölgede/bölgeye yakın görmek istemedikleri evsizler barınağı, madde bağımlılığı tedavi merkezleri ve atık imha tesisleri gibi güvensiz, tekinsiz ve gürültülü yerler, 'benim arka bahçemdeki değil' (NIMBY: Not in My Back Yard) tutumu ile literatürde yer eden **yerel olarak istenmeyen arazi kullanımlarıdır (LuLu: Locally Undesirable Land Use)**.

Grady Clay (1974) kentteki gelişmeler sonrasında atıkların biriktirildiği, düşük maliyetli depolama ve düşük değerli faaliyet için kullanılan alanları **kent bataklıkları (urban sinks)** olarak adlandırmıştır. Clay'e göre (1974), bu alanlar hurda arabaların, harap durumdaki gecekonduların, bakımsız arka bahçelerin yer aldığı alanlar olarak yerleşim yerlerinin çeperlerine boşaltılan atıkların arazileridir. Benzer şekilde kentlerde iyileştirilmesi gereken terkedilmiş ve bakımsız alanları, Greenberg ve Schneider (1996) mahallelere negatif etkileri üzerinden **bozulmuş alanlar (blight)**, Coleman (1982) ise mülkiyeti belirsiz ve bu sebeple kent içinde güvensizlik hissi uyandıran kullanılmayan alanlar üzerinden **ölü mekânlar (dead space)** kavramı ile değerlendirmiştir. Bu alanlar kentte sıkı kontrolün olmadığı bu sebeple de özgür olanaklar tanıyan sahipsiz alanlardır.

Alternatif bir bakış açısıyla, Kuzey Amerika'nın tahrip olan peyzajını fotoğraflayan Alan Berger'e göre (2007), kentsel boş araziler, her gelişen dinamik kentin doğal bir birleşeni ve kentsel büyüme modelinin sağlıklı bir göstergesidir. Berger'in bu bağlamda boş arazilerin kent içerisindeki konumuna olumlu bakışını aktarabilmek için geliştirdiği **artık peyzajı (drosscape)** kavramı, Lars Lerup'un 1950'lerde metropolis'i yeniden düşünmek üzerine geliştirdiği fikirle paralellik göstermektedir. Houston kentini inceleyen Lerup (1994), sanayi sonrası peyzajın ölçeğini yorumlamış, kent dokusunu delikli bir düzlem olarak karakterize etmiştir. Burada bahsettiği delikler, sanayi sonrası kentin arta kalan endüstri alanlarıdır. Lerup (1994), kenti, kullanılan insan kullanımı için geliştirilen, tasarlanan yer ve

binaları nitelendiren aktif alan (stim) ve kentsel peyzajın değersiz artığı, ekonomik kalıntılar olarak kullanılmayan, posa (dross) olarak iki ayrı arazi tipine ayırmıştır. Lerup (1994), “delikli düzlem” ve “metropol makinesinin ekonomik kalıntıları” olarak gördüğü posanın (dross) varlığına karşı olumsuz bir duruş sergilemiş, ideal kent için ‘**stimdross**’ olarak adlandırdığı iki arazi tipinin hibrit konseptini önermiştir. Berger (2007), kentsel yayılmanın kent peyzajına sunduğu alanları, plansız ve kontrolsüz piyasa odaklı gelişimlerin negatif etkisi ve yaşamın içinde barındırdığı gelişirken/yayılırken atık verme eğilimi üzerinden ele aldığı artık peyzajların yeniden düşünülüp planlanması gerektiğini savunmuştur. Benzer yaklaşımla, sanayileşmenin ekonomik sonuçlarının ardından kullanılmayan kentsel atık alanların genel olarak kentte bir engel olarak görülmesine karşı olan ve stratejiler geliştiren Franz Oswald ve Peter Baccini, (2003), Ağ Kenti (Netzstadt) çalışmalarında artık kullanılmayan veya hiç kullanılmamış veya rezerv alanları ‘**nadas alanı**’ (**fallow land**) olarak belirtmiştir. Tarım terminolojisindeki nadasa bırakılmış tarla kavramından esinlenilerek, üretim teknolojisi ve lojistikteki köklü değişikliklerle, kent merkezindeki endüstriyel tesisler nadas sanayi arazisi olarak kapanmış, bir aradan sonra yenilenmiş, yeni amaçlar için kullanıma açılmıştır. Çağdaş kent bölgelerinin hem kentsel formunu hem de sosyo-ekolojik işlevselliğini tartışan Franz Oswald ve Peter Baccini nadas alanlarını Ağ kenti kentsel tasarım yöntemlerinin altı morfolojik ilkesinden (su, orman, tarım, yerleşim alanı, altyapı, nadas alanları) biri olarak önermişlerdir (Oswald vd., 2003).

Alanları olumlu yönleri ile ele alan alternatif bir yaklaşımla, Tim Edensor (2005), kentsel bozulmanın etkilediği binaların, orijinal bağlamlarının dışında yaşamaları ve yıkılmanın eşliğindeki olağandışı görüntüleri ile **endüstriyel kalıntıların (industrial ruin)** estetik bileşenlerinin fırsatlar sunan yönünü vurgulamıştır. Bu kalıntılar, evsiz insanlara- hayvan barınaklarına, film setlerine ve maceracı bireylere yönelik oyun alanlarına dönüşebilmektedir. Bunlar, yapılı çevrenin geri kalanının bireye dayattığı homojenliğe, öngörülebilirliğe ve kontrolüne karşı etkin yerler olarak, bir zamanlar bu mekânlarda yaşamış insanların hatıralarını somutlaştırmaktadır. Post endüstriyel alanları potansiyel bir değer olarak gören eski çalışmalardan bir diğeri Robert Smithson’a aittir. Smithson (1967), sanayi sonrası kent ortamını, boş işlevsiz alanlar üzerinden ele almış, alanların yıkılmanın

eşiğindeki görünümleri ile sanatsal anlamda bir değer taşıdıklarını ve kentsel gelişmelere dair eleştirel bir bakış sunduklarını belirtmiştir. Bu bağlamda, Smithson'ın Amerikan banliyö peyzajını, sanatsal dönüm noktasının yeni bir türü olarak değerlendirmiş olduğu 'Passaic Anıtları Turu' ('Tours of the Monuments of the Passaic, New Jersey) çalışması (Smithson, 1967) önem taşımaktadır. New Jersey Passaic banliyösünde gezi yapan Smithson'ın 'anıt' başlığı altında değindiği yapılar tahmin edildiği gibi görkemli heykeller veya saraylar değil, banliyönün silik olan varlığını kayda değer kılan, çoğu halen inşa edilmekte veya inşası yarım kalan köprü, atık su kanalı, su boruları ve sondaj kulesi gibi bir grup altyapısal öğedir (Çaylı, 2013). Smithson (1967) çalışmasında Passaic'in anıtlarını **boş manzara (zero panorama)** olarak tanımladığı kendine özgü bir yaklaşım ile beş tipte ele almış, bunlardan konuya ilişkin diğer iki grup; kullanılmayan yüzme havuzları, otopark alanları, bozulan-vasfını yitiren arazi parçaları olan **ölü noktalar veya boş alanlar (dead spots or empty sites)** ve yapım aşamasında olan yeni inşaatlar olarak **tersine harabeler (ruins in reverse)**'dir.

Kentler döngüsel bir üretim, gelişim, tüketim ve büzülme varoluşuna sahiptir. Bu bağlamda, endüstri sonrası kalıntılar, terkedilmiş binalar ve arazilerin genel bir resmini sunan bu grup, büyüyen ve gelişen kentlerin ekonomik açıdan kentte yarattığı işlevsel boşluklar olarak zaman içerisinde yeniden iyileştirilebilir, gelişebilir ve kente ekonomik ve ekolojik anlamda değer katabilir özelliklere sahiptir.

2.2.3 Hibrit Peyzajlar

"Boşluk, yerine getirilmemiş vaat ve sınırsız fırsatın alanıdır."

Hans van Dijk, Colonizing the Void (Van Dijk, 1996)

Modernizm ile statik ve belirli ölçüleri olan bir boşluk olarak ele alınan mekân, modern sonrası dönemde muğlaklık, serbestlik, gevşeklik gibi çift ve/veya karşıt değerli anlamlar ile tektipleşmeye karşı bir biçimde yeni anlamlarla yüklenmeye başlanmıştır. Müphemliği modernlikle ikircimli bir ilişkide bulan Baumann'a göre, modern yaşamın tipik bir pratiği olarak müphemliğin bertaraf edilmesi uğraşısı, "kesin olarak tanımlama ve kesin olarak tanımlanamayan her şeyin bastırılması ya

da elenmesi çabasıdır.” (Bauman, 2003). Bu bağlamda, kentsel boşlukları **keşfedilmeyen topraklar (terra incognita)** olarak ele alan Pagano ve Bowman (2004) bu alanları çok katmanlı özellikleri ve kentlerde ne denli stratejik bir varlık olabildikleri üzerinden incelemiş, serbestlik ve gevşeklik nitelikleri üzerinden alanların miktarı ve çeşidinin henüz açığa çıkmamış bilgilerle dolu olduğunu bu sebeple tanımlanamaz oluşları ve müphem yönünden bahsetmişlerdir. Pagano ve Bowman’a göre (2004), ‘hem kapsamlı hem de belirsiz’ olan bu alanları belirsiz yapan, ‘boş arazi’nin fiziksel olarak boş olmasını gerektirmemesidir. Buradaki boşluk ne fiziksel ne de işlevsel manadadır; zamansaldır yani geçicidir. Boş arazi, bilfiil asla boş değil, fakat insansızdır, dolayısıyla kullanılmamaktadır (Doron, 2007). Fakat herhangi bir zaman ve eylemle mekânda var olan ilişkilerin birbirine nüfuz etmesine izin veren muğlak özellikler taşımaktadır. Bu arada durumlar, potansiyel yeni düzenleri kendi içlerinde barındırmaktadır.

Çalışmanın ‘Hibrit Peyzajlar’ genel başlığı altında tanımsız kentsel açık alanların ikircikli yapısı; eşiklerden geçirerek ötekilikle buluşturan, geçici süreliğine askıda kalan/hareket eden, henüz keşfedilmeyen yönleriyle bireyi deneyimlemeye arzu diyarlarına yolculuğa çıkaran, otoriter gücün ve yapılaşmaların geri çekilmesiyle doğanın hükmünü gösteren alanlar dizgesi üzerinden aktarılmıştır. Bu dizge içerisinde başvuru kavramların ortak karakteristiği hareket halinde, eski ve yeni düzen arasındaki heterotopya alanları olarak ele alınabilmeleridir. Bu sebeple kavramlar, her ne kadar farklı başlıklar altında sınıflandırılmış olsalar da her birinin muğlak doğası sebebiyle birbiriyle iç içe geçmiş ilişkilere sahip olduğu söylenebilir.

2.2.3.1 Eşiktekiler

Kentlerin büyümesi, sosyal ve ekonomik değişiklikler, biçimsel ve işlevsel dönüşümleri beraberinde getirir. Bu gelişmelerin yanında nüfustaki değişim, kent kullanıcısının profilini çeşitlendirmekte dolayısıyla kentsel mekânın sosyal yapısı melez bir örüntüden oluşmaktadır. Yerleşim türlerinin, sosyal dokunun farklılaşması ile çeşitlenmesi, kentin bir aradalıkların, karşılaşmaların, çakışan ve örtüşen pek çok ilişki ağının kurduğu hibrit bir bütünselliğe dönüşmesine olanak sağlamaktadır. Küresel kentlerin içinde barındırdığı bu melez dokular, fiziksel

bölünmeler olarak sosyal parçalanmalar ve ayrışmalara sebep olmaktadır. Bunlar kentin bütüncül dokusundaki ayrışmaları belirginleştiren özelleşmiş alanlar, tecrit edilmiş kapalı yerleşimler, gecekondu bölgeleri olabilmektedir. Kentlerde, tecrit edilen gruplar, sakınılan veya talep edilmeyen alanlar ve nüfuz edilebilir alanlar arasında görünmeyen ve görünen sınırlar yer almaktadır. Kent planlamasında sınırlar ile ayrılmış farklı kentsel bölgeler yalıtılmış bir şekilde öncelikli olarak tasarlanırken esas olarak bir aradalığı sağlayacak olan ara mekânlar, eşikler çoğu zaman göz ardı edilebilmektedir. Mekân kurgusunda ilişkilerin karmaşıklığında önemli paydalardan biri olarak eşikler, mevcut sosyal düzenin alanlarıyla ilişkili olup aynı zamanda onları yadsıyan heterotopyalardır. Stavrides'in deyişiyle (2016), bir geçit olarak heterotopyalar "süregelen her şeyin belirli bir istikamette olmaksızın önceki düzenden ayrıldığı, hareket halindeki yerlerdir". Dolayısıyla bu alanlar toplumsal ilişkilerin aktığı sürecin düzensiz zaman ve mekân parçaları olarak ötekilik alanları değil, ötekiliğe geçiş alanlarıdır (Stavrides, 2010). Kentsel mekân kalitesinin bir sorunsalı olarak ötekilik sorununu ortaya koyan Stavrides (2010), kenti yaşamının yeni bir yolu olarak **gözenekli mekândan (porous space)** bahsetmektedir. Mekânsal bir kalite olarak gözeneklilik ve mekânsal yapılar olarak geçişler, eşikleri oluşturan ve eşik potansiyellerini harekete geçiren geçiş eylemine odaklanmak için kullanılan terimlerdir. Eşikler, öteki mekânların kent içerisinde ayrıştırılan varlığının yanında melez ve akışkan doğalarıyla diyalog mekânlarına dönüşebilmektedir. İnsanlar ötekilikle gündelik karşılaşmaları içinde, ara yerlerin, yani eşiklerin yaratılmasına dayalı bir müzakere sanatı geliştirmektedir (Stavrides, 2016). Benzer şekilde, Creswell (2011) eşikselliğin, bir mekânın ve ona ait tüm bildik kodların terkini ve başka bir mekâna girişi anlam olarak içinde barındırdığını belirtmiştir. İki farklı durum, mekân arasında oluşan, onları ayıran ve onları sarmalayan eşikler, burada gerçekleşen karşılaşmalar ve deneyimlerle yalnızca bir mekândan/bir andan geçip gitmek değil, aksine farklılıklara dahil olmaktır. Bu geçiş aşaması, yalnızca bir mekân değil, süreç halini alan **öteki mekânın (other space)** (Foucault, 2016) müphemlik ile mevcut düzene dahil olmasını içermektedir. Bahsedilen geçiş aşaması, Turner'a göre (1969), bireyin iki statü arasında belirsizlik ve hiçliğin bir aradalığında durduğu, toplumla bağlarının kopuk olduğu, kontrol mekanizmaları dışında kaldığı 'statüsüzlüğün arafı'dır. Eşikler, ötekinin **ikircikli**

peyzajları (ambivalence landscapes)¹ olarak alternatif düzene imkân sağlayan heterotopyalardır. Bu kavramın taşıdığı müphemlik düzensizliği değil, aksine birbirini varsayan ve tanımlayan düzen ve kaos arasındaki karşılıklı bağımlılık ve süreklilik ilişkisini gündeme taşımaktadır (Ercan, 2011). Yerel imkanlar ve alternatif sosyal bir düzen üzerine araştırmalar sunan Kevin Hetherington'a göre, heterotopyalar, toplumsal normlar dışında, mekânsal ve sosyal ilişkilerin alternatif bir gösterimini sağlamaktadır (Hetherington, 1997). Hetherington, statik bir toplumsal düzene eleştiri nesnesi olan marjinal mekânlar yerine, marjinal boşluğun modern toplumlarla ilgili önemini göstermek adına **verimsiz topraklar (badlands)** terimini kullanmıştır. Heterotopyayı alternatif düzenin alanı olarak gören Hetherington'un verimsiz topraklarının temelini, Foucault'nun öteki yerleri oluşturmaktadır. Modernitenin öteki yerlerinde bulunan sosyal düzen ne bulanık bir süreç ne de tamamen planlanmış bir sürecin eseridir, iyi bir toplum adına geliştirilen fikirlerden türemiştir (Hetherington, 1997).

Stevens (2007), **eşik olma durumunu (liminality)**, toplumsal düzenden kaçışın ve yeni olanakların keşfedilmesini düzenleyen bir oyuna benzetmektedir. Eşik mekânları, ötekiliğin mekânları ve pratikleri onu var eden kimlikleri dönüştürmekte ve kent içi görünürlüklerini sağlamaktadır. Böylece değişen ve çeşitlenen kimliklerle örülü heterojen bir dokunun oluşmasına katkı sağlamaktadır. Kentsel mekânı değiştiren alternatif mekânlar üreterek farklı anlamları kente kazandıran eşikteki bireylerin eylemleridir. Deleuze ve Guattari (2004), yeni mekânsallıklar sunan farklılığa meyilli **kaygan mekânları (smooth space)** var eden kullanıcıları göçer (nomad) olarak tanımlamışlardır. Çizgili mekân (striated) ile kaygan mekânlar arasındaki ayrımın temel sebebi de yalnızca mekânsal değil, göçerlerin mekânı kullanması, eylemleri, var oluş tarzıdır. Bu eylemler eşik bölgelerinde sınırların aşılması, izinsiz giriş ve kullanım olarak transgresif aktiviteler olarak bilinmektedir. Direniş mekânları üreten toplulukların transgresif davranışlarını analiz eden Tim Cresswell (1996) bu durumu **mekân dışı (out of place)** kavramı üzerinden açıklamaktadır. Mevcut sosyal ve coğrafi sınırlar içerisinde, gündelik hayatı

¹ Latince 'ikisi' (ambi-) ve 'güç' (valeo) köklerinin birleşiminden oluşan ambivalence kelimesi, 'bir şeye veya birine karşı eşzamanlı karışık ve çelişkili duygu beslemek, tavrı takınmak' anlamına gelmektedir.

düzenleyen örtük değerler ve normlar yerine mekân dışı durumlar, egemen mekân düzenini ve gücünü üreten ve dağıtan yola meydan okuyarak, sosyal yaşamın organik birleşmelerinin ortaya çıkmasında etkindir. Örneğin, kentteki kalıntılar barındıran artık mekânlar grafiti sanatı ile ilgilenen bireyler için alternatif fiziksel durumları sebebiyle uygundur, yönetimin sıkı olduğu ve bakımlı olan kentsel alanlarda ise grafiti yerinde olmayan (out of place) transgresif bir eylem olarak kabul edilebilmektedir. Alternatif bir yaklaşımla, kentin unutulmuş veya bilinçli olarak yalıtılmış bölgelerinin özgürleştirici deneyimlerle anlamının değişmesi, Hakim Bey'in **geçici otonom bölgelerini (TAZ: Temporary Autonomous Zone)** (Bey, 1985) hatırlatmaktadır. Bey (1985), gündelik yaşantı içerisinde kendiliğinden, mekân-zaman ara kesitinde otoriteden bağımsız olarak oluşan geçici otonom bölgelerde, bireyin hayalleriyle yeni bir yaşamın varlığını sorguladığı ve anarşizmin deneyimlenebileceğini savunmuştur.

Özetlemek gerekirse, bu alanlar, korku ya da belirsizlik sebebiyle veya iki taraf arasındaki anlaşmazlık sebebiyle arada kalmış ve işgal edilmemiş **hiç kimsenin alanları (no man's land)** olarak boş kalabileceği gibi, genellikle resmi olmayan eylemlere ve başka bir mekânsal olasılığa geçiş sağlayan yerler olabilmektedir. Resmi kent haritaları ve planlarda yeri olmayan, görünmeyen pek çok ilişki ve eylemi barındıran göçebeliğin mekânları, eşikler, deneyimlere açık yönüyle gündelik hayatın ayrılmaz bir parçasıdır.

2.2.3.2 Arzu Diyarları

Çağdaş kentlerde geleneksel kent planlama anlayışından kopuşun başlaması ile bireyin kentle ilişkilerinde özgürleşme, kendini gerçekleştirme, sahiplenme, deneyimleme duyguları ortaya çıkmıştır. Bu sınırsız imkanlar vaat eden yaklaşımlar; deneyim, haz, bilgi ve duyarlılık yönünden büyümeye yönelik arzuları canlandırmaktadır (Ojalvo, 2012). Bireyin, hareketi ve düşüncelerini sınırlandıran, arzularını kontrol altında tutan bir mekanizmaya karşı, ondan bağımsızlaşarak kendini yalıtması konusu, geçmiş kent araştırmalarında sıkça yer almaktadır. Bu noktada, kentlerin nasıl daha yaşanabilir hale geleceği üzerine kent ve mimari adına özellikle politik yaklaşımlarla radikal önermelerde bulunan Durumcu

Enternasyonallerden (SI: Situationist International) bahsedilebilir. 1957 yılında Guy Debord, Asger Jorn, Constant gibi düşünür ve sanatçıların bir araya gelmesiyle ortaya çıkan, kapitalist düzen tarafından oluşturulmuş kentleri eleştiren grup, kentlinin edilgen konumunu değiştirerek kentin içinde sürüklenen bireyin kenti keşfeden ve dönüştüren bir role bürünmesini savunmuştur. Yerleşik alışlagelmiş düşünceleri sorgulayan, modernizmin yansıttığı şehirciliğin insanın doğasına aykırılığını eleştiren grup, merkezi otoritenin kontrolü dışında, insanı kent içinde harekete, oyuna, sürüklenmeye çağıran yeni kent modelleri üzerinden yeni yaşam tarzları geliştirmişlerdir. Benzer yaklaşımları, kolektif grup Stalker'ın¹ **güncel alanlar (actual territories)** (1996) adını verdikleri çalışmaları üzerinden okumak mümkündür. Grup, 1995 Ekim ayında Roma kentinin müphem alanlarının derinliklerine nüfuz ederek, Avrupa kent peyzajının temel algılarını altüst eden ve tarihi emsaller oluşturan bir gezi yapmıştır. Grubun yolculuğu kentin keşfedilmemiş alanları boyunca ilerlemiştir: Kuzuların otladığı geniş açık araziler, karanlık dağ geçitleri ve küçük vadiler, nehir ağzı, çitlerle çevrili av köpeklerinin koruduğu alanlar, göçmenlerin iskân ettiği yarım kalmış endüstriyel strüktürler, terk edilmiş taş ocaklarında oluşan göller, yarım kalmış otoyollar, terkedilmiş metro tünelleri (Lang, 2007). Bu alanlar yalnızca bir kent plancısının haritasındaki boşluklar değil, aynı zamanda İtalya başkentinin etrafına yayılan ve kente uzanan parmak şeklindeki geniş park benzeri alanlardır. Güncel alanlar, birçok farklı şehirde, kentin çeperinde ya da arada kalmış bölgelerde, eşik mekânları olarak kentin durmaksızın genişlemesini rahatlatan tampon bölgelerdir (Lang, 2007). Grubun yaptığı incelemeler, bu alanlardaki uygulanabilirlik, temsil ve müdahale kavramları etrafında çeşitli düzeylerde gerçekleştirilmiştir (Stalker, 1996). Avangard sanat akımından etkilenen grup, Roma'nın terkedilmiş alanları boyunca seyahatlerinde (Şekil 2.9), yerel çeperleri belgeleyip yol boyunca deneyimlerini kaydetmiş, kentsel doku içerisinde 'sürüklenerek', modern kentin rasgele oyunsu yollarını açmaya çalışmışlardır (Lang, 2006, s.198). Stalker grubu manifestosunda (1996), güncel

¹ Grubun ismi, 1979 tarihli Andrei Tarkovsky yönetmenliğinde çekilen Stalker filminin büyüğü 'bölge'si (zone) ile gerçekleştirdikleri 'Roma yürüyüşü' (ing. Walk-about-Rome) (itl. Giro di Roma) boyunca gezilen alanların arasındaki benzerliği üzerinden ortaya çıkmıştır (Lang, 2007).

alanların “inşa edilmiş kentin negatifini, arada kalmış ve marjinal tarafını, terk edilmiş ya da dönüşüm sürecindeki mekânları” oluşturduğunu belirterek, bu alanları ‘organik ve organik olmayan, doğal ve yapay arasındaki yüzleşme ve bulaşma mekânları’ olarak tanımlamıştır. ‘Ortadan kaldırılmış hafıza mekânları’ (*fr. lieu de la memoirs*) olan güncel alanlar (Stalker, 1996), sanat ve mimarlığın kent içinde birbirine temas ettiği ve kent yaşantısının spontane olarak oluşturduğu özel bir mekânsal durum tipi olarak **müphem alanlar (terrain vague)** ile benzer nitelikler taşımaktadır.

Şekil 2. 9 ‘Güncel alanları geçmek’, Stalker’ın Roma Yürüyüşü (Stalker, 1996)

Şekil 2. 10 Man Ray’in 1929 tarihli ‘Terrain Vague’ (müphem alan) ismini verdiği fotoğraf (Anonim, 2012)

Kavram, 1920’li yıllarda Sürrealist fotoğrafçı Man Ray’in ‘Terrain Vague’ ismini verdiği fotoğrafı (Şekil 2.10) üzerinden İspanyol mimar Ignasi de Solà Morales Rubió’in mimarlığın bu türden alanlara yaklaşımını sorgulayan bir metni kaleme alması ile literatürde yer edinmiştir. Fotoğraf, kentsel yaşantıya dair eski bir hikâye sunmakta, bir zaman-imge işlevi görmektedir. Solà-Morales (1995) ele aldığı metinde sanatın ve mimarlığın buna benzer terk edilmiş tekinsiz alanlara nasıl yaklaştığını özetlemektedir. Solà-Morales’e göre (1995), sanat, müphem alanla karşılaştığında, bu belirsizliğin doğurduğu potansiyelleri gözlemleyip kavramaya çalışırken; mimarlık, tüketim çağının gerekliliklerine uygun olarak, muğlaklığa geçit bırakmamakta, müphemliği; güvensiz, tanımsız, üretken olmayan olarak görmektedir. Bu yüzden, sanat buralardaki alternatif ve yabancı olanı muhafaza ederek kenti üretken verimliliğine kavuştururken; mimar, biçimci yaklaşımı ile

hemen sınırlarını belirlemeye, kurallarını oluşturmaya ve muğlak alana tanımlı bir form vermeye meyillidir (Özdemir, 2014).

Müphem alanlar genellikle dışarıda, kentin etkili çevresinde ve üretken yapılarında mevcuttur (Solà-Morales Rubió, 1995). Günlük kullanımın dışında kentin çeperlerinde yer alan mekânsal açıdan zengin potansiyeller taşıyan müphem alanların tekinsizliği, kentsel mekânların getirime ve faydaya bağlı olarak yeniden üretilmesinde çoğu zaman bir meşrulaştırma aracıdır (Özdemir, 2014). Solà-Morales kentsel sisteme yabancı olan kentte çeşitli sebeplerle terk edilmiş ve işlevsiz kalmış alanların ıssız, tehlikeli, işe yaramaz olumsuz imajlarının yanında, olası bir alternatif olarak eleştirisinin mümkün olduğunu vurgulamaktadır (Solà-Morales Rubió, 1995). Bunu aktarmak için işlevini kaybetmiş olan ortakalan mekân kavramına farklı bir boyut kazandırmış, bu alanların potansiyeline ilişkin tanımlamalar sunmaya çalışmıştır. Solà-Morales'e göre (1995), 'terrain vague' teriminin anlamını İngilizce bir kelime ile yakalamak imkansızdır. Olumsuz niteleyiciler içeren boş arazi, sahipsiz toprak, terkedilmiş arazi gibi tanımlamaların tercümesi, yalnızca İngilizce çevirilerle iletilmesi mümkün olmayan fırsatları içerdiğini göstermektedir (Mariani ve Barron, 2013): Fransızca 'terrain' kelimesi; inşaat için uygun, sınırları kesin olan kentsel veya kırsal bir arazi uzantısı olarak, İngilizcede aldığı tarımsal, jeolojik anlamdan daha iyi bir kentsel kaliteyi çağrıştırmaktadır (Solà-Morales Rubió, 1995). Hem Latin (vacuus) hem Almanca kökenli (woge) olan Fransızca 'vague' kelimesinin içerdiği üç ana çağrışım dalga, boşluk ve belirsizdir (wave, vacant, indeterminate). Almanca 'woge', denizin kabarması manasında, hareketlenmeyi, istikrarsızlığı, dalgalanmayı temsil ederken, 'vacuus' hem 'boş, sahipsiz' hem de 'özgür, serbest, uygun' anlamında kullanılmaktadır. İkinci anlamıyla 'vague' aynı zamanda belirsizlik, muğlak ve bulanık anlamlarını da taşımaktadır. Kullanım ve aktivite yokluğu ile özgürlük ve bekleyişin algısı arasındaki ilişki, kentin boş arazilerindeki mekânsal potansiyelin anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Birbirine benzer terimler olan belirsizlik, muğlaklık her ne kadar olumsuz bir anlam taşısa da herhangi bir limitin, sınırın söz konusu olmaması durumu; hareketliliğin, başıboşluğun, serbest zaman ve özgürlüğün beklentisini de içinde barındırmaktadır (Solà-Morales Rubió, 1995). Bu tür alanların barındırdığı Solà-Morales'in deyimiyile 'aşırı kodlaştırmalar (hypo-

codification)', Borret'in (1999) Boeri'den (1993) aktardığına göre, 'özgürlükçü, marjinal ve kesinlikle kentin geleneksel kodlarına riayetsiz bir ideolojiye' davet etmektedir. Dağınık kentlerdeki farklı boşluk türleri *bir isim* edindiği sürece birbirlerinden ayırt edilebilmesinin yanında, belirsiz durumlarının büyük bir bölümünü de otomatik olarak kaybetmeye başlamaktadır. Bunu savunan bir düşünceyle Stefano Boeri (1993), açık, tek taraflı bir kimliğe sahip olmayan, çok anlamlı belirsiz boş alanların net bir morfolojik tanımlama getirilmesini indirgemeci bir yaklaşım olarak görmektedir. Boeri'nin deyişiyle (1993) '**Yeni isimsiz mekânlar**' (*itl. Nuovi spazi senza nome*), kentsel yaşam, içerisinde bütüncül bir belirginlik, uyum ve ahenk gerekliliğinin öncelik olmadığı bir çatışma modeline dayanmalıdır. Kısaca, kentsel deneyimlerin çeşitlenebildiği, alternatif olasılıkların barındığı mekânlar yaratabilmek adına kentsel yaşamda çoğulluğu gerçekleştirmek şarttır. Bu alanların doğasında bir dualite söz konusudur. Marjinal olmaları nedeniyle tipik olarak homojen kentsel mekân örüntüsünden ayrılan müphem, belirsiz, isimsiz alanlar, bireyin kentsel sistemin dışındaki bir konumda gerçekleştirdiği faaliyetlerle hem korku hem de güvensizliğin fiziksel bir ifadesini taşıdığı gibi, içerisinde alternatif, ütopyik ve gelecek beklentisi barındırmaktadır (Solà-Morales Rubió, 1995).

Post-modern planlama sistemine özgü boşlukları, benzer yaklaşımla Rem Koolhaas da (1985) tanımlayıcı bir isim veya boşluk olarak etiketlemek yerine 'hiçlik', 'mimari sonrası' boşluk, '**kavramsal Nevada**' (**conceptual Nevada**) kavramları ile açıklamayı uygun bulmuştur. Ona göre, "hiçbir şeyin olmadığı bir yerde her şey mümkündür, mimarinin olduğu yerde ise hiçbir şey mümkün değildir", boş arazi programatik potansiyellerle işlenmeyi beklemektedir (Rem Koolhaas, 1985). 1990'lı yıllarda iki Almanya'nın başkenti olarak Berlin Duvarının yıkılması ile yeniden yapılanma sürecine giren Berlin kenti için Rem Koolhaas'ın kentsel bozulma alanlarını önemseyen ve hatta yücelten tavrı bu noktada dikkat çekicidir. Koolhaas'a göre (1985), duvar ve etrafındaki parçalanmış kentsel boşluklar konusunda etkileyici olanın, mimari maddenin yokluğunun, 'boşluğun', varlığından daha güçlü olabilmesidir. Koolhaas, duvarla ilişkili olarak olasılıkları ve çelişkileri not etmiş; Berlin üzerinden yaptığı yürüyüşlerde çok çarpıcı bir ortamla karşılaştığını, inanılmaz özgürlük alanları olarak yorumladığı ihmal edilmiş

müphem alanlar boyunca birçok küçük nesne keşfettiğini belirtmiştir (Bollerey, 1987). Koolhaas, durgunluğun ve bozulmanın sembolü olarak örnek verdiği Berlin Duvarı boyunca uzanan şerit biçimindeki artık bir alanı 'çölle' karşılaştırmıştır. Kentsel bozulma imajını besleyen duvarın etrafındaki belirsiz alanlar, Koolhaas'ın deyimiyle tüm mimari yasaların askıya alındığı 'kavramsal Nevadalar'dır. Koolhaas, Berlin duvarını, yalnızca sürekli ve değişmez tek bir yapı olmaktan çok, kısmen sıkı sıkıya tasarlanmış, kısmen doğaçlama olan, değişen, birbirinden farklı parçaların ve 'mimari hallerin' sürekliliği ile oluşan bir 'durum' olarak (Altürk, 2016), Central Park'ın henüz çevresinde binalar yokken onu tanımlayan çevresindeki diğer binaları çağırıldığını belirterek 'hiçliği hayal etmek'ten (imagining nothingness) söz etmiştir. Bu kavramsal Nevadaların boş olmadığını, bir kentsel form değil, karmaşık, çok yönlü, öngörülmez bir mimari durum olduklarını belirtmiştir (Koolhaas, 1985). Bu yaklaşımlara, Lebbeus Woods'un gerçekdışı öğeler ve kendine özgün bir yorumlamayla aktardığı **özgür mekân (free space)** anlatısının öncü olduğu söylenebilir. Tarihi hiyerarşik kent karşısında Woods'un özgür mekân arayışında önerdiği 'heterarşik kent', monologların yerini mekânla birey arasındaki diyalogun aldığı, sürekli bir değişim ve aykırı bir düzen gerektiren belirsiz kentlerdir (Salman, 2000). Deneysel mimarlık ile ilişkilendirdiği çalışmalarında kontrol mekanizmalarına ve mevcut düzene alternatif ve alışılmamış bir biçim öneren Woods (1992), sanatın özgürleştirici yönünden faydalanarak mekânsal işleyişte yeni ve yaratıcı kullanım önerileri geliştirmiştir. Bunlar, bireyin merkezinde yer aldığı ve onun egemenliğinde gevşek ve hareketli yapıdaki yeni yaşam modellerinin geliştirilmesi ile ortaya çıkan oluşumlardır. Kaotik, kendine özgü çok katmanlı düzenleriyle çeşitlilik, akıcılık, karmaşıklık gibi pek çok olasılığa açılan kapılarıyla özgürleştiricidirler.

Kontrol mekanizmalarına karşı kendi otonomilerini kuran bu oluşumların kentsel mekândaki tezahürlerinden biri, Papastergiadis ve Rogers'ın (1996), kullanım ve mekân arasındaki bağlantının koptuğu, aralarındaki ilişkinin isimsiz kaldığı yerlere atıfta bulunmak için fonksiyon-dışı (para-fonksiyonel) terimiyle nitelendirdiği alanlardır. Bu belirsiz alanlar, isimlerin, tanımlamaların önemli olmadığı yerler olarak kendilerini bir mekân olarak ele almaya teşebbüs etmemekte (Papastergiadis ve Rogers, 1996), formlarına ve esas işlevlerine göre eylemlerde bulunmamaktadır

(Hayward, 2012). Papastergiadis'in **fonksiyon-dışı mekânları (parafunctional spaces)** enformel ve kendiliğinden kullanımların belirli işlevleri devraldığı bölgeleri ifade etmektedir. Sosyal yaşamın belirsiz ve sıradışı üretimlerle sürdüğü bu mekânlarda yaratıcılık genellikle gizli saklı, herhangi bir otoriter onaydan geçmemektedir (Papastergiadis, 2002). Atılan/artık nesnelere ve daha önceki üretim tarzının reddedilmesi fonksiyon-dışı alanlarda bir araya gelmektedir (Papastergiadis, 2002). Suç bilimi bakış açısına göre, köhne oyun alanı, kötü aydınlatılan ara sokak, evsizlerin yasadışı yollarla yarattıkları uyku alanları genellikle idari kriminologları, suç haritacılarını ve önleyicilerini meşgul etmektedir (Papastergiadis, 2002). Tasarım sürecinin hedeflerindeki değişkenliği-kararsızlığın yansıması olan fonksiyon-dışı kullanımların amaçları boş alanları yeniden geliştirmek veya korumak değil, aksine kente dair bireylerin eleştirilerini sunmalarını sağlamak, modernitede eksik görülen bir anlayış olarak kentin unutulmuş, bakımsız kalmış yerleri üzerinden kültürel yaşamın izlerini açığa çıkarmaktır (Papastergiadis, 2010). Benzer nitelikte dağınık bir yerleşim düzenindeki banliyöler, eski depolar, demiryolu hatları, harap durumdaki ofis binaları, çıkmaz sokaklar ve kullanılmayan arazi parçalarını kapsayan örnekler, Elizabeth Wilson'ın deyişiyle kentlerin **rastlantısal parçaları (contingent parts)**¹; her kentte görülen 'gerekli' alanların yanında, kent için genelde fark edilmeyen fakat esas önem teşkil eden alanlardır. Bu sav üzerinden kentlere bakan Wilson, Londra'nın eski bölgelerine yaptığı tren yolculuğunda, kentlerin 'gerekli bölgelerini' bulmaya yönelik turistlerin geçtiği yolları, alanları ve oraya varana kadarki süreci önemli görmüş, rastlantısal olarak nitelendirdiği alanların 'kent'in arka taraflarının' kentin esas yüzü olduğunu vurgulamıştır. Wilson, "*tanımlanmamış ihtimalin ara yerleri*" olarak nitelendirdiği rastlantısal parçalarda bireyin kentte kendisine ait bir şeyler bulduğunu savunmaktadır (Wilson, 2002).

Belirli bir işlev için tasarlanan fakat zamanla farklı kişiler tarafından alternatif biçimde yeniden uyarlanan alanlar, eski yaşanmışlıklara dair izler taşıyan, farklı bir

¹ Wilson, bu fikri geliştirirken, Iris Murdoch'un 'Under the Net' isimli romanında (1954), Londra'nın bazı parçalarının 'gerekli' bazılarının 'rastlantısal' olduğuna ilişkin görüşlerden esinlendiğini belirtmiştir (Wilson, 2002).

düşünce türünün mümkün olduğunu gösteren keşif mekânlarına dönüşebilmektedir. Kente dair eleştirel bir bakış açısı sunan müphem alanlar ve benzerleri üzerinden geliştirilen söylemlerde arzu, rastlantı, çoğulluk ve şiirsellikle kurulan mimari tutum, rasyonel ve sermaye odaklı mimarinin keskin ve tektip tavrına karşı durabilmektedir.

2.2.3.3 Askıda Kalanlar

Kentteki bireyleri etkileşime teşvik eden geleneksel ve kalıplaşan kodlamaların dışına çıkabilen müdahalelere açık yerler araştırmalara göre (Unt, Travlou, ve Bell, 2014), kent haritalarında boş alanlar olarak geçmekte, askıya alınan projeleri, terk edilmiş yasadışı yollarla sahiplenilen bölgeleri içermektedir. Bu bağlamda Gil Doron (2000), sınırların ihlal edildiği müphem alandan farklı olarak planlama komisyonu veya geliştiriciler tarafından geçici olarak denetim altında olan **ölü bölge (dead zone)** kavramından bahsetmektedir (Doron, 2000). İlk ızgara planlı kentin varlığından beri farklı isimlerle var olan kentin genellikle olumsuz alanları olarak tasvir edilen ölü bölgeler, Doron'ın deyimiyle (2000) planlı ve düzenlenmiş olana karşı alternatif kamusal alanlar olarak hareket eden transgresif bölgelerdir. Doron bu terimi (2007), Tel Aviv'de keşfettiği, kentin planlama bölümündeki haritalarda beyaz renkle işaretli çorak arazi veya boşluk olarak tanımlanan 'Dead Zone' (Ölü Bölge) isimli âtil restoranın adından esinlenerek geliştirmiştir. Harita, işaretli bölgenin gelecekte hangi işlevi ne zaman alacağı ve kimler tarafından sahiplenileceğinin belirsizliğini, bölgenin geçici süreliğine neredeyse 'yok' alan olarak benimsendiğini göstermektedir. Benzer alanları **kentsel aralıklar (urban interstices)** olarak ele alan Tonnelat (2008) bu alanların temel niteliğinin atfedilen işlevin geçici yokluğu olduğunu; tanımlı işlevlere sahip alanlar arasında ve işlevsel olarak geçmiş ve gelecek aradalığında kaldığını belirtmektedir. Dolayısıyla bu alanlar bilfiil boş olmasalar bile insansız görünmektedir (Doron, 2008). Tim Edensor (2005) tarafından **'kimseye ait olmayan arazi' (terra nullius)**, 'hiçbir şeyin boş mekânları' olarak yorumlanan bu durum, resmi koşullar dahilinde kullanılmayan alanın birey tarafından boş kabul edildiğini yansıtan algısal bir duruma işaret etmektedir.

Marjinal toplulukların nasıl çevreler ürettikleri araştırmalar yapan Doron (2000), mekânlardaki aktiviteleri tanımlarken otoriter düzene karşı ittifaklı bir mücadele anlamına gelen karşı durma, direnç kavramı yerine, yasa ve sistemin dışında olmayan aktivitelerin sınırda, sınırında sistemin içerisinde olması gerekliliğini belirterek sınırını açmak (transgress) kavramını kullanmıştır. Ölü bölgelerin mevcut durumu yeniden üretim başlayana kadar gelecek kavramı içerisinde uzanmaktadır. Bu geçici duraksama, planlama sınırlarının içinde yeni bir mekân-zaman algısı açmakta, bu da sınırı geçmenin/aşmanın ta kendisi olabilmektedir (Doron, 2000). Bu noktada Doron (2000) mimar ve plancuların kentteki boş, bakımsız alanları görmezden gelen bakış açısını eleştirerek yalnızca yapılı çevre imgeleri ürettiklerini, marjinal toplulukların ise ihlal edilen bölgelerde gerçek anlamda mekân ürettiklerini vurgulamaktadır. Ölü bölgeler ve transgresif eylemler, yalnızca kent çeperlerinde dikkat çekmeyen alanlarda değil, kent dokusunun geçici süreliğine kullanımda olmayan herhangi bir yerinde görülebilmektedir; her geçe boşaltılmış ofis bölgelerinde, parklarda, meydanlarda, sokaklarda vb. Kent planlama haritalarında gelecek kullanımlar için rezerv durumda olan, resmi bir kullanım ve düzenlemeleri olmayan **boş mekânlar (blank spaces)** (Unt vd., 2014), gelecekteki kalkınma için planların sıklıkla askıya alındığı gerçeği ile metruk koşulları süresiz olacak şekilde sürebilmektedir. Daha iyi bir kullanım için bekleyen Christophe Giroto'un (2004) '**küçümsenen peyzaj' (landscapes of contempt)** olarak ifade ettiği kentsel boşluklar, ağdaş kentlerde göz ardı edilmelerine rağmen, Armstrong'un deyimiyle (2006) zaman içinde donmuş nesnelere olarak stabil bir olgu değil, değişimin organik devamlılığını yansıtan yerlerdir. Tom Nielsen'e göre (2002), bu alanlar devamlı olarak elden çıkarma ve yeniden sahiplenme sürecinin bir parçası olan, kentsel alanın görülmeyen ve gelişmemiş kısımları olarak **fazlalık peyzajlarıdır (superfluous landscapes)** ve kentin kontrollü kamusal alanlarının gerisinde alternatif mekânlar sunabilmektedir. Benzer yaklaşımlarla kentlerde geçmiş planlama anlayışlarından artakalan formları, modern ve endüstri sonrası kullanılmayan eski depoları, arazileri genel bir başlık altında toplayan ve kamusal bir değer olarak özellikle geçici kullanımlarla değerlendiren çalışmalar yaygın olarak **artık (residual)** ve **artakalan (leftover) mekânlar** terimleri ile açıklanmıştır (Winterbottom, 2000) (Wikström, 2004) (Aral, 2009) (Villagomez,

2010) (Khalil ve Eissa, 2013). Örneğin, Winterbottom (2000), Amerika'nın Seattle kentinde irdelediği artık mekânların, giderek azalan açık alanlara alternatif olarak yeniden keşfedilmeleri gerektiğini vurgulamış, bu alanları hareket güzergahlarına yakın refüj şeritleri, programlanmamış, kavşaklara yakın biçimsiz bir geometrisi olan mekânlar, trafik adaları, altgeçitler ve geçici olarak kullanılmayan, günün belirli saatlerinde boş ve ıssızlaşan mekânlar üzerinden örneklemiştir. Hormigo ve Morita (2004) ise **boşluk peyzajı (gapscape)** olarak değerlendirdikleri yükseltilmiş demiryolu hatlarının altındaki artık alanların kentte yarattığı sorunları gidermek ve gerektiğinde kamusal etkileşimi artırmak için potansiyel bir kentsel araç olarak kullanılabileceğini savunmuştur.

Özetlemek gerekirse, bu grup altındaki tanımsız alanlar, kentin mekânsal üretim pratiklerinde bir süreç veya bir döngünün parçasını temsilen öne çıkmaktadır. Az kullanılan veya resmi faaliyetler doğrultusunda terk edilmiş alanlarda, yeni planların askıya alınması ve geçici olarak durdurulması ile oluşan bu alanlar belirsiz bir sürecin mekânlarıdır. Planlama sisteminde askıya alma pratiği sistemin ayrılmaz bir parçası ve hatta stratejisi olarak gelişmektedir. Geçici olarak durdurma geleceğe yönelik planlamanın bir eylemidir. Dolayısıyla burada bahsi geçen alanlar kavramın geçmiş ve gelecek aradığına taşıdığı zamansal değeri göstermektedir.

2.2.3.4 Vahşi Kırlar

Amerika'da 20. yüzyılın ortalarında çevresel kaygı ya da estetik değer kazandırmayan atık ve değersiz görünen kamu arazisi bolluğu, çoğu milli parkın kurulmasını mümkün kılmıştır. Alfred Runte'nin Amerika deneyimine dayanan argümanına göre, milli parklar, ekonomik açıdan çıkar sağlamayan ve kerestecilik, madencilik, otlatma veya tarım açısından **değersiz kabul edilen bölgelere (worthless land)** uygun görülmüştür (Runte, 1973). Değersiz görülen ve vahşi doğasıyla girilmesi çoğunlukla mümkün olmayan arazilerin milli parklara dönüştürüldüğü bu yaklaşım, zamanla kent çeperlerinde yaygınlaşan atık arazilerin farklı bir sürecin parçası olması gerekliliğini ortaya çıkarmış, bu alanlara bakış açısı değişime uğramıştır.

Son dönemlerde dünyada daha fazla iş gücü ve ekonomi gerektirerek düzenlenen yapay doğanın yerine kontrolü tamamen doğanın eline bırakan, az ulaşılan, insan elinin neredeyse hiç değmediği alanların varlığı yeşil alanların ve ekolojik çeşitliliğin kentteki değerinin tekrar konuşulmasını sağlamıştır. İnsanların herhangi bir müdahalesini gerektirmeyen, kent yönetiminin minimum otorite uyguladığı bu alanlar, doğanın sunduğu çeşitlilik ile kentte var olabilmektedir. Marjinal kentsel peyzajlara duyulan ilginin giderek artması, içsel niteliklerinden ziyade, bu *sözde-atık* alanların faydacı potansiyellerini vurgulama eğilimindedir.

Kentlerde şekilci peyzaj (gelişmiş) ve doğal peyzaj (geleneksel) olarak iki tipte peyzaj alanından söz eden Hough'a göre (2002); doğal olan **tesadüfi peyzajlar (fortuitous landscapes)**, geleneksel kent peyzajı yaklaşımının sunduğu planlı ve düzenli çimler, sıralı ağaçlar, çeşmelere karşın hiçbir masraf veya bakım olmadan gölge ve bitkilendirme sağlayan yaban hayatı içeren kentin unutulmuş bölgelerinde doğal yaşamına bırakılan kent bitkilerinin bulunduğu alanlardır. Hough (2000) bu alanların, dünyada geride bıraktığımız ekolojik ayak izini azaltmak için daha faydalı olacağı düşüncesindedir.

Şekil 2. 11 Gilles Clément'e ait Fransa Saint-Nazaire eski askeri üssündeki üçüncül peyzaj bahçesi, Fotoğraf: Gilles Clément (Coloco, 2017)

Kır ve kent arasında, her ikisinden de farklı ve kendine özgü özelliklere sahip yeni bir peyzaj türü olarak gelişen benzer alanları, Marion Shoard (2000), **sınırdaki araziler (edgeland)** olarak tanımlamıştır. Shoard (2000), bu alanları, kanalizasyon boşaltma tesisleri, sahihsiz endüstriyel tesisler ve çeşitli çorak araziler gibi hem halk hem de planlamacılar tarafından göz ardı edilen arazi kullanım işlevlerinin anarşik bir karışımı olarak nitelendirmektedir. Shoard'a göre (2000) gittikçe azalan kırsal

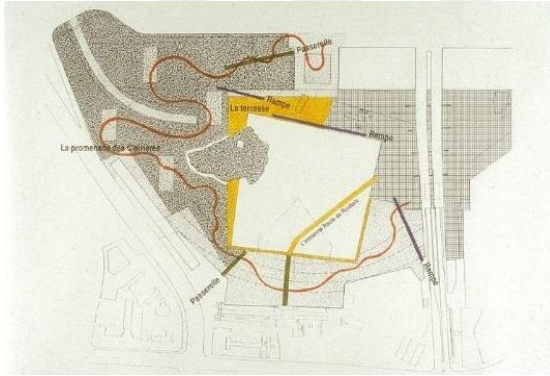
alanların aksine bu alanlar, bitki ve hayvan yaşamlarının çeşitliliği, yerel koşulların bir aradalığı ile vahşi hayatı barındıran bir sığınak, modern toplumun çalışmalarının yer aldığı canlı bir müze ve dikkate değer şekilde keşfedilmemiş bir potansiyel rekreasyon alanlarıdır.

Kent içindeki artık ve boş alanların ekolojik çeşitlilik yaratma potansiyeline sahip olduğunu benimseyen diğer bir yaklaşımla, peyzaj kuramcısı ve mimarı, aynı zamanda hortikültür mühendisi Gilles Clément (2004) küreselleşen kentlerin **üçüncül peyzajlarından (fr. le tiers paysage)** (Şekil 2.11) bahsetmektedir. 'Üçüncül Peyzaj Manifestosu' (Manifeste du Tiers Paysage) ile duyurduğu terimi, üçüncü sınıf analogisi¹ üzerinden türeten Clément (2004) bu alanları insanlar tarafından ihmal edilen, belirgin bir işlevi olmayan ve yerel alışkanlıklarla gelişen tüm bölgeler olarak örnelemiştir. Kent-kır, insan-doğa ayrımının yapılması zor olan içinde güçlü bir biyolojik çeşitlilik taşıyan bu alanların barındırdığı üçüncül durum; bakım gösterilen tarlada, mahsulde, ormanlarda bulunan tür sayısının, ihmal edilen bir alanda tanımlanan sayıya kıyasla az olmasıyla ilişkilidir. Benzer yaklaşımla Hough (2002), kent peyzajından iki örnek olarak çevre düzenlemesi yapılmış bulvar ve terkedilmiş bir sahil alanının fotoğraflarını paylaşarak hangisinin sahipsiz olduğu üzerine tartışmaya açmıştır²: İlkinin dört beş bitki türüne sahip olduğunu, diğerininse 400'den fazla bitki türünü desteklediğini ve 290 kuş türü ziyaret ettiğini -sahiplendiğini- aktarmıştır. Yeryüzünün 'genetik depoları' olarak üçüncü peyzajın bir resmini sunan Clément'e ait proje, 1995 yılında endüstriyel kentin yeniden markalaştırılması konusunda iddialı girişimlerden biri olan Euralille

¹ Terimin türetilmesinde referans alınan, Emmanuel-Joseph Sieyès'in Ocak 1789 tarihli Üçüncü Sınıf Nedir? (fr. Qu'est-ce que le Tiers-État?) adlı kitabının ilk üç sorusu oldukça yalındır ve kavram o soru ve cevaplara atıf yapmaktadır; "-üçüncü sınıf nedir? -her şey; -üçüncü sınıf şimdiye kadar neydi? -hiçbir şey; -üçüncü sınıf ne olacak? -bir şey" (Clément, 2004).

² Doğayı kontrol etmenin sonuçlarının doğal çeşitliliğin yoksullaştırılmasını beraberinde getirebileceğini düşünen Hough (2002), bu düşüncesini insan yerleşimleri ile kurduğu paralellik üzerinden savunmaktadır. Plansız ve dağınık yerleşim düzenine sahip etnik mahallelerin tipik olarak kentin eski yerlerinde bulduklarını ve zamanla yalnızlaşarak sosyal ve fiziksel açıdan daha çeşitli ve ilgi çekici olma eğiliminde olduklarını belirtmiştir. Bu yerleşimlerin terkedilmiş ve benzer temel özelliklere sahip olduğunu belirterek her ikisinin de otoritenin minimum müdahalesine cevaben geliştiğini vurgulamaktadır. Buna istinaden yerel olarak nitelendirdiği tesadüfi yerleri ve gelişmiş olarak nitelendirdiği bakımlı alanların doğal bir çevresel değerler çatışmasını sembolize ettiğini düşünmektedir (Hough, 2000).

projesinin bir parçası olarak gerçekleştirilen Lille'deki Henri-Matisse kamusal kent parkıdır (Şekil 2.12) (Clément, 2004). Parkın tasarımında ilgi çeken şey, bilinçli olarak kentsel peyzaj içinde, düzensizliğin estetiği ve ekolojik bilimdeki son gelişmeler arasındaki yeni bir sentez olarak vahşi bir alanı içermeye girişimidir. Park iki ana tasarım unsurundan oluşmaktadır; ilki halka açık ve 3500 m²'lik geniş bir çim alan diğeri ise erişilemeyen yerden yedi metre yükseltilmiş doğal bitkilerin yetiştiği yapay bir ada. Modern kentlerde atık mekân olarak adlandırılan yerlerin peyzaj tasarımına dahil edilmesi ve girilemez ama izlenebilir bir 'orman modeli' ile biyoçeşitlilik adına faydacıl bir örnek teşkil eden Derborence adası¹ (Şekil 2.13) kentin ortasında nadas alanı oluşturmak için geniş çaplı bir ekolojik deney olarak tamamlanmıştır (Gandy, 2013). Alanın tepesine merdiven kullanmadan erişimin mümkün olmaması, uzun vadeli bir sığınak olarak alanın biyoçeşitliliği ve florasındaki değişimin periyodik olarak izlenmesi açısından önem taşımaktadır.

Şekil 2. 12 Henri-Matisse parkı genel planı (Clément, 1990)

Şekil 2. 13 Derborence Adası (Clément, 1990)

Jorgensen ve Tylecote (2007), Clément ve Hough'un çalışmalarına benzer şekilde kent ormanları ve doğanın kontrolünde olan vahşi kent peyzajları ile ilgili olarak yaşanan kararsız duyguların doğasına ve kökenlerine odaklanmış, bu alanların hem ölüm-bozulma-yıkım hem de özgürlük arasında durduğu ikili durumun, doğanın belirsiz anlamlarını harekete geçirdiği fikrini savunmuşlardır. Onlara göre, **ikircikli peyzajlar (ambivalent landscapes)**, doğanın ara peyzajları olarak, hem

¹ Park içinde oluşturulan yapay ada, Derborence ismini, İsviçre'de uzak olduğu için az erişilen tek doğal ormanın isminden almıştır.

doğa-insan ilişkilerini kuramsallaştırmak, hem de kentsel peyzaj planlaması ve tasarımı için çıkarımlar içeren zengin anlamlarla yüklüdür. Ormanlık alan, kullanılmayan ekim arazileri, nehir koridorları, metruk veya kahverengi alanlar ve özellikle kendiliğinden bitki örtüsünün geliştiği, doğanın kontrolünde büyüyen alanları içeren bu alanlar eski örneklerine göre modern bir vahşi yaşam biçimine sahiptir (Jorgensen ve Tylecote, 2007). Bu ara peyzajların taşıdığı ikircikli tavır, insanların bu alanlara aynı anda hem iyi hem de kötü bakışları ile paralellik göstermektedir. Örneğin, Warrington Yeni Kenti sakinlerinin, Birchwood'taki ormanlık alanlara yönelik tutumlarının incelendiği bir ankette, yerel yeşil alanlar ve ormanlık alanları bölgedeki en sevdikleri yer olarak tanımlayan bireylerin dörtte biri, eğer bu alanlarda yalnızlarsa kendilerini güvensiz hissedeceklerini söylemiştir. Geniş bir kapsamda kentsel peyzaja uygulanan bu kararsız bakışın yaygın olduğu söylenebilmektedir (Jorgensen ve Tylecote, 2007). Belirsizlikleri ve ikircikli durumları ile sürekli olarak keşfedilebilecek bir anlamlar bütünü olan **kentin yabani peyzajları (urban wildscapes)**, hem işlenmiş hem de vahşi bırakılmış alanların hibriti olarak insan-doğa arasındaki yeni etkileşim türleri için eşsiz fırsatlar sunabildiği gibi olumsuz durumlara da sebep olmaktadır. Jorgensen'in 'kentin ara yerlerindeki vahşi yaşamlar' olarak adlandırdığı bu alanlar, işlevleri belirsiz ve henüz bir anlam atanmamış olmalarıyla yasadışı davranışların sahiplendiği 'kentsel peyzajın karanlık ve tekinsiz parçaları'na dönüşebilmektedir (Shoard, 2011). Zamanla bu alanlar yeşil alanlar halini alsa da asla yeşil bir peyzaj statüsünde değil, yeni bir tür olarak kent faaliyetlerinin kalıntılarını kontrol altına alan doğanın sahiplendiği yabani peyzaj statüsündedir. Geleceğin kent peyzajları olarak alternatif bir yaklaşım olarak benimsenen yabani, üçüncül, rastlantısal ve ikircikli peyzajlar her ne kadar yasal olmayan bir süreç içerisinde işliyor olsa da vahşi hayata katılmaları dahilinde resmiyet kazanmaları mümkün olabilmektedir. Örneğin, Malmo şehrinin merkezinde 1970'lerde terk edilmiş eski bir çiçek üretim çiftliği olan 'Gyllin'nin Bahçesi' vahşi doğaya geri dönme sürecinin sonunda 2000 yılında belediye planlarında yabani bölge olarak yeniden yorumlanmış ve komşu tarlalarda inşa edilen yeni yerleşim alanlarıyla çevrili bir doğa parkı olarak tutulmuştur (Jorgensen ve Keenan, 2011).

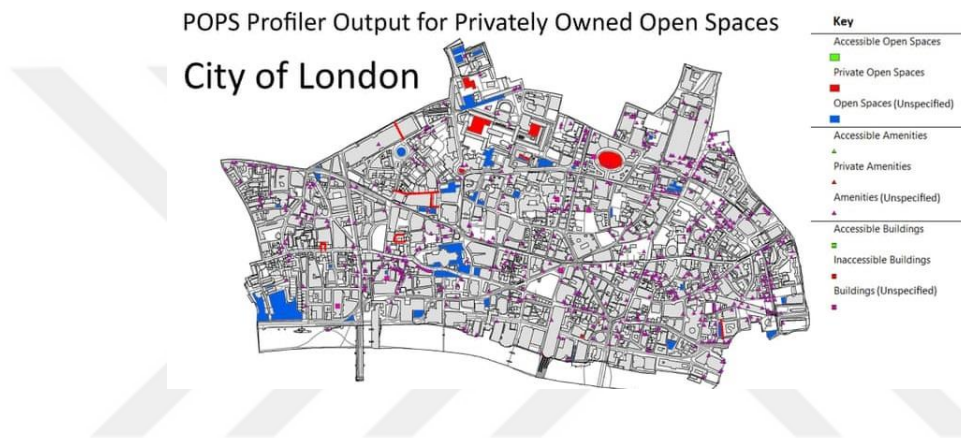
Küreselleşme olgusunun çağdaş kentler üzerindeki etkisi kentin doğal alanlarının sınırına dayanarak, kırsalın giderek azalması ve kent içinde çeperlerde kendine parçalı formlar ve zayıf ilişkilerle yer etmesine sebep olabilmektedir. Bu bağlamda öne çıkan vahşi kırlar, özellikle kent çeperlerinin alternatif yeşil alanlarına dönüşmüştür.

2.2.4 Kamusal Mekânın Yeni ve Geçici Formları

Kentlerdeki hızla büyüme ve yayılmanın beraberinde getirdiği farklı mekânsal örüntülerin bir aradalığı metropollerin yadsınamaz bir özelliğidir. Küresel kentlerin içinde barındırdığı melez dokular arasında görünen ve görünmeyen sınırlar sosyal ayrışmalara sebep olmaktadır. Los Angeles kentini ve yerleşimlerini giderek 'tahkimat' birimleri gibi gören Mike Davis (2006), sınıf ve etnik farklılıklar sebebiyle kentin fiziksel formunun sınırlarla müstahkem bir mevki durumuna döndüğünü, ticari ve konut yerleşimlerinde parçalanmanın kamusal mekânları da böldüğünü belirtmiştir. Davis'in "şehir hayatının militarizasyonu" olarak nitelendirdiği Los Angeles yerleşimleri, Dear ve Flusty'nin (2005) deyimiyle görünmez bir 'Hausmannizasyon'¹ yaşamıştır. Çünkü yeni oluşan kentte, çalışan yoksul kesim "vasat caddelerde" mekânsal olarak gizlenmekte ve tasarım yoluyla güvenlik nedeniyle 'varlıklı ve yasaklanmış şehirlerin' dışında tutulmaktadır. Bu düşünceye paralel bir şekilde Flusty (1994), kentlerdeki kale gibi yükseltilmiş iş merkezleri, güvenli konut bölgeleri ve kapalı yerleşimleri **yasaklayıcı mekânlar (interdictory spaces)** olarak adlandırmıştır. Bu mutenalaştırma amaçlı uygulamalar giderek kentlerdeki herkes tarafından deneyimlenebilir alanları azaltarak kamusal mekânların büyük ölçüde yitirilmesine neden olmaktadır. Günümüz kamusal mekânları giderek toplumun her kesimine hizmet etmeyen, kontrollü girişlere sahip kapalı mekânlara doğru evrilirken; yoğun bir yapılaşmanın

¹ Paris'in 19. yüzyılın yarısından sonlarına kadar Haussmann tarafından uygulanan kentsel yaşamı iyileştirme amaçlı çevre düzenlemeleri ve beraberinde getirdiği değişimler için kullanılmıştır. Beklenmeyen sonuçlar doğuran bu kentsel yenileme uygulamaları, sağlıklı ve refah politikaları güden bir yıkım olarak Parislilerin kentlerine yabancılaştığı farklı dokuların ve sosyal gruplaşmaların oluşmasına neden olmuştur. Uygulamanın benzer örnekleri bugün dünyanın pek çok kentinde halen tartışılan bir konudur. Özellikle kent içinde steril mekânlar oluşturma eğilimi barındıran bu işlemler, erk tarafından kent mekânının ve gündelik hayatın kontrol edilmesine ve özgürce kullanımının engellenmesine sebep olabilmektedir.

parçası olan ticari merkezler, alışveriş merkezleri gibi alanların giriş meydanları, iç avluları gibi kurumlara veya bireye ait 'sözde kamusal' alanlar kentlinin gündelik yaşamının önemli bir parçası haline gelmiştir. Mumford, Jacobs ve Massey'in içinde yer aldığı kent kuramcıları kentlerin yeniden yapılanma alanlarının özel alanlar yerine halka açık alanlar olduğunu vurgulamaktadır (Garrett, 2015). Burada problem, özel mülkiyete ait kamusal alanlarla ilgili olarak, kentlinin bu alanları kullanımı ve erişiminde karşılaştıkları kısıtlamalardır. Gelişmiş kentlerde sıkça rastlanan bu alanlar **özelleştirilmiş kamusal alanlardır (POPS: Privately Owned Public Spaces)**.

Haritada yeşil renkle gösterilen 'herkesin kullanımına açık alanlar'ın az sayıda olması dikkat çekmektedir. (Oliver Dawkins, Londra Üniversitesi Akademisi (UCL: University College London))

Şekil 2. 14 Londra kentindeki özelleştirilmiş kamusal alanları gösteren harita, Mekânsal Analiz Merkezi (Garrett, 2015)

Şekil 2. 15 Avrupa'nın en büyük açık alanlarından biri (özelleştirilmiş kamusal alan örneği); Londra Tahıl Ambarı Meydanı (The Granary Square) (Garrett, 2015).

İki kavramın tezat oluşturan birleşimi olarak; 'özel mülkiyet' (privately owned), kamusal alanın bulunduğu arazinin ve/veya binanın yasal statüsünü ifade etmektedir. Sahipleri özel mülklerinin genel erişimini ve kullanımını kontrol etmeye devam edecektir. Kamu ise erişim ve kullanım haklarını mülk sahibinin izni olmadan güvence altına alamamaktadır. Bu nedenle, kente ait olmadığı için bu durumda halka açık bir mülk değil, yalnızca 'kamusal mekân' (public space) dır (Kayden, 2000). Yerel otoriteler kendilerinin bu alanları tasarlamayı veya sürdürmeyi göze alamayacaklarını düşündükleri için Londra ve diğer birçok İngiliz kentinde sayıları giderek artmaktadır (Şekil 2.14). Öyle ki, kentler, parkları, meydanları ve caddeleri özel mülkiyete dahil edilmiş pek çok örnek barındırmaktadır (Şekil 2.15). Bu da kent yaşamını sürekli gözlemlenen birey davranışları ve eylemleri sebebiyle kısıtlayan ve sınırlandıran bir duruma sokmaktadır. Richard Sennett, bu bağlamda eğlence, kendiliğindenlik, karşılaşmanın alanlar dışında tutulduğunu belirterek özel kamusal alanların 'ölü kamusal alanlar' olduğunu öne sürmektedir (Garrett, 2015). Eğlence, etkileşim ve kaosun içinde yer aldığı yeni kamusal alan tipleri ise, özellikle kent çeperlerinde yer alan eğlencenin ticaretleştiği kamusal yaşamın tüketim odaklı bir hale getirildiği Koolhaas'ın '**atık mekânları**' (**junkspace**) (2002), Zukin'in '**hegemonya peyzajları**' (**landscape of power**) (1993) , Cybriwsky'nin '**yeni kentsel çölleri**' (**new urban desserts**) (1999) olarak bahsettiği küresel kapitalizmin biçimlendirdiği alanlardır. Cybriwsky (1999) New York ve Tokyo'da kamuoyunca çok bilinen yenileme projeleri çerçevesinde giderek açık alanlardan kapalı alanlara evrilen kamusal yaşamın yeni formlarını, 'yeni kentsel çöller' benzetmesiyle değerlendirmiş ve bu alanların üç belirgin eğilimini ortaya koymuştur. Bunlar kamusal alanların belirgin şekilde özelleştirilmesi yaklaşımları, güvenliği artırmak için kamusal alanların gözetiminin artırılması ve bu alanlara erişimin kontrol edilmesi, tema parkı taklitlerini benimseyen yerel tarih ve coğrafya ile bağlantıları hiçe sayan tasarım temalarının kullanımının artmasıdır. Benzer şekilde Koolhaas da (2002) sermaye kontrollü yaşam alanları olarak alışveriş merkezleri, yönetim bölgeleri, gece kulüpleri, eğlence mekânları gibi modernizasyon sonrası yok-yerleri (non-place) işaret etmektedir.

Giderek kapalı mekânlara yönelen kamusal yaşam algısının kentteki diğer bir yüzü, karşılaşmalarla tanımlanan ilişkiler ve kullanımlar ile ortaya çıkan yeni mekânsal

olanaklar ve ara durumlardır. Bunlar kentlerde kamusal mekânın geçici tipleri olarak kamusal-özel, açık-kapalı gibi ikili yapılar arasında mikro yaşamlar sunan yerlerdir. Nooraddin (1998), kentliye ait ve herkes tarafından kullanılabilir alanlar bütünü olan kamusal açık mekânlar ile özel mülkiyete veya bireye ait, belirli ihtiyaçların karşılandığı özel mekânlar arasında görünen veya görünmeyen sınırların 'çok yönlü bir doğası' olduğunu vurgulayarak yarı-özel yarı-kamusal kavramları yerine **arada (in-between)** terimini kullanmaktadır. Benzer yaklaşımlarla binalar ve sokaklar arasında veya bir bina yüzeyi ile kaldırımlar arasında oluşan sınırın mekânsallaştığı yerler, yapılı çevre söylemlerini değiştiren ve sürekli bir değişim alanı yaratan, pasaj, geçiş, göçebelik, dolaşım gibi kavramları barındıran 'hareketli' mekânlardır. Mekânsal olarak zemin katlar ve buralarda yer alan ön bahçeler, yarı-özel avlular, revakların niteliklerini, kentsel yaşamın zenginliği olarak gören Jan Gehl'e göre (1986) bu alanlar kentlerin **geçirgen kenarlarıdır (soft edges)**. Bunlar sebzelerini sokağa koyan bir manavın yerleştiği, her yaşta insan için zaman geçirmek adına iyi fırsatlar sunan kapı önleri, cephelerdeki nişler, bina yüzü ve ön bahçelerdir (Şekil 2.16).

Şekil 2. 16 Geçirgen kenar (solda) (Green, 2011) ve hibrit bölge örnekleri (Ham ve Ulden, 2016)

Özellikle konut yerleşimindeki kamusal hayatın canlılığını vurgulayarak binaların zemin katının iç ve dış arasında iletişimin gerçekleştiği yer olduğu gören Gehl, bunun yanında bina tipi, yüksekliği, kültürel ortam, sokak, fiziksel ölçüler, sokak mobilyaları, iklimsel veriler de etken olacağı gibi geçirgen kenarların yerleşim bölgelerindeki sokak yaşamı için önemli bir eleman olduğunu belirtmiştir (Gehl,

1986). Benzer yaklaşımla, Sucher (1995) kent içinde 'mikro-ölçekli incelikler' bulmak adına, keşif, keyif ve bir ulaşım eylemi haline getirdiği yürüyüşlerinde iyi düzenlenmiş sokak mobilyaları, yön bulma tabelaları gibi detaylara dikkat çekmiş, yaşamı zenginleştiren şeyin tam olarak bu önemsiz görülen küçük detaylar olduğunu belirtmiştir. Eskimiş şeylerin modernize edilmesiyle tamamen işlevsel olabileceği ve yıllanmış bir şeyin yeniye nazaran rahatlığından bahseden Sucher (1995) bu anlatısını kent mekânıyla ilişkilendirerek bu zamana kadar gözden kaçırılan yan bahçelerin sosyal etkileşimin oturma alanları için alternatif alanlar olduğunu savunmuş ve bu yerleri **garip mekânlar (awkward space)** olarak ifade etmiştir. Örneğin, bir konut yapısının yan bahçesinde araç park yeri için kullanılan alanların, yaz aylarında binanın güneş alan tarafında kaldığı için buralarda oturmak ve sosyalleşmenin doğal olduğunu belirtmiştir. Van der Ham ve Van Ulden de (2016) kentlerde farklı amaçlarla kullanılan kent mekânlarının en görünür alanlar olmalarına rağmen aynı zamanda unutulmuş ve az değerli bulunan alanlar olması durumunu, Hollanda Rotterdam'da 6231 caddenin fiziksel özelliklerinin sosyal davranışları nasıl etkilediklerini incelemişlerdir. Cadde kenarlarında bina yüzeyleri arasında kalan **hibrit bölgeler (hybrid zones)**, kaldırım olsalar da dar bir geçiş bölgesi olarak birey tarafından yerleştirilen banklar, saksılar, bitkilerle sahiplenmelere, kişiselleştirilmelere olanak sağlamaktadır. Onlara göre, çoğu zaman kamusal alandan özel alanlara geçilen bu melez bölgeler, kent sakinleri arasında temas ve etkileşimin kurulmasında, misafirperver ve çekici bir sokak ortamı yaratılmasında önemli rol oynamaktadır (Van der Ham ve Van Ulden, 2016). Bazı kültürlerde kent sokakları kamusal yaşam deneyimlerini zenginleştiren çeşitli ticari, politik, sosyal ve kültürel faaliyetler için hareketli bir sahne sağlayan aktif sokaklardır. Bu durum genel olarak hangi faaliyetlerin gerçekleştirilebileceğini düzenleyen sıkı düzenlemelere bağlıdır. Aşırı kontrol ve güvenliği sağlamak adına yapılan çeşitli girişimler yaşamdan yoksun boş alanlara sebep olabilmektedir. Kamuya açık alanlarda görülen yer eksikliği, oturma düzenlerinin sıradanlığı, çitlerle çevrilen alanlar, kilitli kapılar kamusal alanları aktivite üretme yönünden kısıtlayan durumlara örnek gösterilebilir. Aynı şekilde kaldırımlar da yakınlarındaki binanın prestijini ifade etmek amacıyla kullanım potansiyeli düşürüldükçe giderek daha fazla özelleşmektedir. Nisha Fernando (2007), tüm bu cadde ve kaldırım

birlikteliğinde kentsel mekânların kısa sürede çeşitli kullanımlara açık olarak kamu hayatını nasıl zenginleştirdiğini incelemiştir. Fernando'nun **açık uçlu mekânlar (open-ended spaces)** olarak nitelendirdiği kentsel alanlar kamusal yaşama katkıda bulunan, çok çeşitli ticari ve sosyal aktiviteler sağlayan yerlerdir. Açık uçlu mekânların uyarlanabilir ve esnek yönleri, kentteki karşılıkların biri olarak sokaklar ve caddelerin taşıdığı ticari ve sosyal pek çok imkân yanında, kaldırım alanlarının yapının kamusallığını sokağa taşıyarak çeşitli faaliyetlere uyum sağlayacak düzenlemelere olanak sağlamasıdır. Örneğin, pek çok Güney Avrupa ve Latin Amerika kentindeki kamu plazalarının temel işlevi, insanların öğleden sonralarını rahat bir şekilde geçirdikleri şehir merkezinde açık 'nefes alma alanları' sağlamalarıdır. Fernando (2007), incelediği üç ayrı kültürün etkisindeki örneklerde (Chinatown, Little Italy, Sri Lanka); kullanım çeşitliliği, farklı kullanımlara uyarlanabilirlik (adapte olabilirlik), sabit ve yarı-sabit elemanlar (tabelalar vb.), çok duyuşal nitelikler, sosyo-kültürel kimlik olarak ortak nitelikleri derlemiştir. Bu bağlamda herhangi bir açık kamusal alan -meydan, sokak, cadde- açık uçlu olabilmektedir. Çok duyuşal nitelikler, kullanım çeşitliliğinde birbirinden farklı duyuşal deneyimlere olanak tanıyan sokakların gevşek yönlerini göstermektedir (Fernando, 2007). Kentsel kamusal alanlarda belirli bir programın olmaması mekânın kullanımında kendiliğindenlik sağlamakta, çeşitli faaliyetlerin gerçekleşmesi için ve belirli kültürel kimlikleri ifade etmek için fırsatlar yaratmaktadır. Farklı bir perspektiften bakan benzer bir yaklaşım, Rivlin ve Windsor'ın (1986) '**bulunan mekânlar (found space)**' üzerine yaptıkları çalışma, alanların kentli tarafından kullanımlarının ne olduğu ve ne kadar sürdüğü üzerine yaptıkları gözlemlerle şekillenmiştir. Bu kapsamda, Brooklyn ve Mannattan kentlerinde seçilmiş on bir ayrı yere odaklanan çalışmadaki mekânsal kategorileri, büyük kamu alanlarının önündeki merdivenler, birini beklerken oyalanılan tüneme yerleri (perching places) ve bina yüzeyi ile temas halinde olan, binada bulunan (veya değil) insanların dışarı taşıdığı yerler (spillover places) olarak tanımlamışlardır. İçerisinde yer alan aktivitelerin zamansal süreksizliği ile dikkat çeken bir diğer

mekân oluşum örneği, **post-it¹/anlık mekânlar (post-it spaces)**, alışlageldik kamusal mekân anlayışının alternatifi olarak, üç temel karakteristiği; planlamadan 'arta kalan' oluşumu, belirli gün ve gecelerde ortaya çıkan 'geçici' kullanımları ve her tür kolektif eylem için uygunluk sağlayan 'tetikleyici tavrı' ile kamusal mekânlardan ayrışmaktadır (La Varra, 2000). Çoklu anlamlar barındıran ve heterojen bir alanı temsil eden bu alanlar kent merkezinde ve çeperlerinde rastlanabilen sayısız artikülasyon ile özellikle çeşitli enformel faaliyetlere imkân sağlayan her türlü karşılaşma, değişim ve etkileşimin mümkün olduğu kodlanmamış alanlardır (La Varra, 2000). Örneğin, Londra'nın dışında diskotek olarak hizmet veren karavanlarla ortaya çıkan ve Berlin'de endüstriden artakalan alanlarda kendiliğinden oluşan eğlence mekânları, kentin geleneksel olarak benimsediği işlevsel kurguların dışında gelişen, mekâna geçici olarak yeni anlamlar kazandıran farklı etkileşim birimleridir. Kentsel mekândaki tasarlanmış ve planlanmış mevcut kullanımlar zamanla bireyin aktiviteleri ve diğer değişkenler ile gevşemeye başlayabilmektedir. Bu düşünceyle Franck ve Stevens (2007b), Sommer'in (1974) tek tip düzeni, nizami kuralları ve planları benimseyen sert mekân (tight space) kavramının aksine, farklı aktiviteler sunması, esas amacı dışında kullanıma izin vermesi ile **gevşek mekânların (loose space)** önemini vurgulamıştır. Spontane etkinliklere ve davranışlara izin veren gevşek mekânlar, bireyin kontrol mekanizmalarının işlediği kurallara uygun davranış ve eylemlerle düzenlenen mekânsal kurguyu yeniden yorumlanmaktadır. Bireyin eylemleriyle kamusal mekânların fiziksel koşullarının yanı sıra sosyal ve temsil koşulları da gevşeyebilmektedir. Erişilebilirlik, seçim özgürlüğü ve fiziksel unsurların tümü gevşek bir mekânın oluşmasına katkıda bulunmakta fakat yetersiz kalabilmektedir. Bir mekânın gevşemesi için bireylerin mekânın içindeki olasılıkları tanıması gerekmekte ve bunları kendi amaçları doğrultusunda risklerle karşılaşmalarının da mümkün olduğu biçimde kullanmaları gerekmektedir (Franck ve Stevens, 2007). Yerel yönetmeliklerin küçük ihlaller ve hafif dokunuşlarla düzenlenebildiği bu alanlar için Worpole ve Knox (2007) kentlerde ötekileştirilen bireylerin herkes gibi

¹ Geçici olarak kullanılan yapışkanlı kâğıt, 'post-it', şehirlerdeki enformel aktiviteler, işgaller, karşılaşmaları karşılayan metaforik bir terim olarak kullanılmıştır.

kamusal alanı işgal etmelerine izin verilmesi gerekliliğini öne sürerek marjinal gruplara açık bir gevşek yapıdan söz ettiği demokratik ortamları **kullanılmayan/gevşek mekân (slack space)** olarak tariflemiştir. Benzer yaklaşımla Ward-Thompson (2002) ise toplumsal açıdan marjinalleşmiş ve ekolojik olarak değişen kentsel yapılar ve ağlar çerçevesinde değişen fırsatlara izin veren **'gevşek manzaraları' (loose-fit landscape)** ifade ederek, açık alan tanımı ve kullanımı için daha esnek bir yaklaşım önermiştir. Bu gevşek peyzajlar, bir tür özgürlük ve kaçış alanları olup mutlaka kuralsız yerler değil, sürekli olarak yeni kurallar icat edilen yerlerdir (Ward-Thompson, 2002).

Şekil 2. 17 Belirsizliğin mekânları; Brüksel Kuzey istasyonuna yakın bir alan (Cupers ve Miessen, 2006)

Kentsel boşlukların, gevşek mekân olarak sundukları eylem ile var olan eylemsizliğin arasındaki ikilem, mekânın formal ve enformel kullanımıyla sıkı sıkıya bağlı olan formal ve enformel ilişkileri geliştirmektedir. Değişimin ve iyileşmenin beklentisini içerisinde taşıyan bu alanlarda enformel ilişkiler ana aktörlerden biridir. Bu olgu üzerinden alanlara bakan Groth ve Corijn (2005) kentsel büzülme ve desantralizasyon sebebi ile ortaya çıkan **belirsiz alanların (indeterminate spaces)**, kent planlaması ve politikasının gündemini etkileyen resmi alanlar dışında, enformel aktörler ile geçici olarak yeniden yapılandırılarak planlanmamış ve kendiliğinden bir kentliliğin önünü açabilme potansiyelini vurgulamaktadır (Corijn ve Groth, 2005). Cuper ve Miessen'in **belirsizliğin mekânları (spaces of uncertainty)** çalışması (2006) ise, şehircilik, sosyoloji ve görsel sanatlar arasında hareket eden bir proje olarak kentsel araştırmalar ve Berlin'deki artık alanların

canlılığı üzerine fotoğraflı bir deneme sunmuştur. Mikro-politik faaliyetler için oyun alanları, geçici işgal için kalıcı saklanma yerlerine dönüşerek farklı anlamlar taşıyan gösterişsiz sınırlar, geleneksel kamusal alanın açık doğasına karşı, halka daha açık bir mekânsal kavram sunmaktadır. Cupers ve Miessen'e göre (2006), metropolün en anlamlı karakteri, fiziksel sınırların ötesinde düzensizliğe, işlevsel heterojenliğe ve çeşitliliğe bağlı çoklukta yatmaktadır. Kentsel kamusal alan bu nedenle, insanlar arasındaki karşılaşmalar ve yüzleşmeler ile karakterize olduğu gibi, bir yüzleşme ve kararsızlık modeline dayanmaktadır. Bu bağlamda, çağdaş kentte son derece yapılandırılmış, programlanmış ve kontrol edilen alanlar olan işlevsel birimler, kentlerin açıklık, öngörülemezlik gibi önemli özelliklerini tehdit etmektedir (Cupers ve Miessen, 2002).

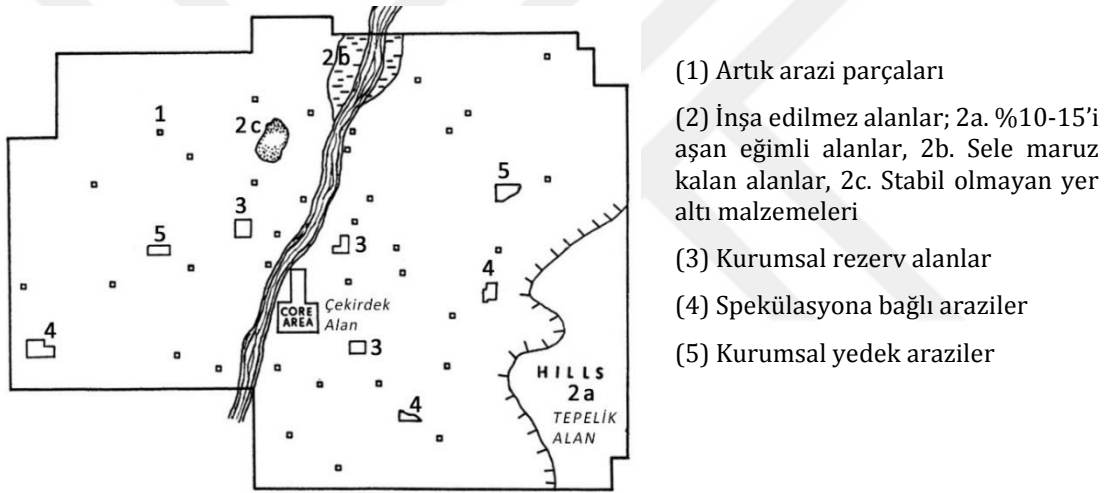
Kentte tasarlanan mekânın dışında kalan açık uçlu, anlık mekânların kentsel yaşama kattığı değerlere bakıldığında, planlama yapmaktan kaçınmanın, var olanı olduğu gibi bırakmanın düşüncesini içinde taşımaktadırlar. Planlama araçları üzerinden eksikliği, belirsizliği, yetersiz tanımlamayı ilke edinmenin zorluğu ortada iken, bunu sağlayacak nitelikte yaklaşımlar geliştirilmesi bir mekânı kendi yapmak, özgür kılmak, anlam atamak için fayda sağlayabilir.

2.3 Tanımsız Kentsel Açık Alanlar Üzerine Sınıflandırma Çalışmaları

Kentte var olan bir 'boşluğu' tanımlamak, oluşum sebebi ve var olduğu ortam ile onu tarif edecek çeşitli niteliklerin -geçmişteki yeri, gelecekteki öngörülen durumu ve mevcut kullanımının görünen ve görünmeyen dinamiklerinin vb.- kapsamlı bir analizi ile mümkündür.

Yukarıda kategorizasyon çalışması ile aktarılan kavramlara ek olarak, literatürde araştırmacılar tarafından tanımsız kentsel açık alanların ülke/kent özelinde okunduğu sınıflandırma çalışmaları dikkat çekmektedir. Ülke veya kentlerin planlama yaklaşımları, yönetsel süreçlerine bağlı olarak boş bir kentsel açık alanın nitelikleri ve dolayısıyla sınıflandırmalar da değişkenlik göstermektedir. Bu bağlamda literatürde boş arazi (vacant land), boş kentsel arazi (vacant urban land), bulunan mekân (found space), artık mekân (residual space), âtil kentsel boşluklar

kavramlarına ilişkin sınıflandırma çalışmalarına ulaşılmıştır (Tablo 2.3). Bu yolla kavramsallaştırılan terimler, aynı zamanda kentte hangi alanları kapsıyor ve nasıl çeşitleniyor oldukları üzerinden araştırmacılar tarafından yeniden yorumlanmıştır. Örneğin, Northam (1971), Amerika kentleri özelinde yaptığı çalışmada artık arazi parçaları, inşa edilemez araziler, kurumsal rezerv alanlar, spekülasyona bağlı araziler ve kurumsal yedek araziler olarak beş kategoriye ayırdığı boş arazileri (vacant land) özellikle arazi kullanım modelleri, emlak piyasası ve fiziksel etmenler gibi çeşitli kentsel durumlardan etkilenebilen boş arazilerin kamu veya özel mülke ait olması sebebiyle, mülkiyet ve gelişebilirlik olarak iki belirgin faktör üzerinden ele almıştır. Bu faktörler altında Northam (1971), boş arazileri değerlendirirken *boyut, biçim, konum ve mülkiyet* durumları üzerinden irdelemeler sunmuştur.

Şekil 2. 18 Amerika kentinde boş arazi sınıflandırması şematik diyagramı (Northam, 1971)

Northam'ın sınıflandırmasına göre (1971) artakalan parseller; genellikle küçük boyutlarda, düzensiz formlarda ve gelişmeye elverişli olmayan yerlerdir. Planlama sonrası alanlar olarak genel olarak zaman içinde gelişim sürecine dahil olamamış alanlardır. İnşa edilemez alanlar ise aksine yüzlerce dönümlük genişlikteki arazilerdir, genellikle fiziksel kısıtlamalar sebebiyle (taşkın, eğim vb.) kentsel gelişim için uygun olmamaktadır. Genelde merkezi konumlarda bulunan kurumsal rezerv alanlar, büyük boyutlarda ticari faaliyetler için ayrılmış yerel olarak temsil edilen alanlardır. Bu tür boş parsellere sahip olmanın amacı, ihtiyaç duyulduğunda

genişlemesi için veya işletmenin taşınması için yer sağlamaktır. Daha küçük boyutlarda genelde kentsel alanın çevresinde konumlanan spekülasyona ait alanlar piyasada satılacağı düşüncesiyle kâr amaçlı bekletilen özel kurum mülkiyetinde, mülklerde tutulan beklenti içindeki arazilerdir. Kurumsal rezerv alanlar, ihtiyaç ve finansman ortaya çıkması durumunda bir kamu veya yarı kamu kuruluşuna ait arazi parçalarıdır. Bu tür kurumsal rezervler okul alanları ve dini tesisler gibi alanlar için planlanan boş parselleri içermektedir (Şekil 2.18) (Northam, 1971). John Burrow (1978), benzer alanları İngiltere kenti için değerlendirirken Northam'ın kriterlerine ek olarak fiziksel görünümünü vurgulayan bir kategori sunmuştur. Kentin içinde ve çeperindeki terkedilmiş-bozulmuş, tahrip edilmiş ve ihmal edilmiş fiziksel görünüme sahip alanları özellikle önceki kullanımlarını belirterek birbirinden ayırmıştır.

Genellikle çeperlerde meydana gelen boş arazilerin yanı sıra kent içinde gözlemlenen çoğunlukla ulaşım ağlarının ve kentsel projelerin sebep olduğu artık mekânların kentte yarattığı sorunlar üzerine literatürde farklı kentler özelinde farklı yaklaşımlar görmek mümkündür. Winterbottom (2000), Amerika'nın Seattle kentinde artık mekânların kentte yarattığı sorunların giderilmesi için bu alanların yeniden keşfedilmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Kentteki park alanlarının azalması ile kentlinin 'kendiliğinden karşılaşma mekânlarına' ihtiyaç duyduğunu ve yeniden uyarlanabilir açık alan kullanımları ile uygun ve anlık fırsatlar sunan artık alanların bir çözüm önerisi olduğunu belirten Winterbottom (2000), artık mekânları konum, biçim, kullanım nitelikleri ve kullanım süresi kriterleri üzerinden, hareket güzergahlarına yakın tanımlanan yok-mekânlar, programlanmamış ortakalan mekânlar ve geçici olarak kullanılmayan çift kullanımlı mekânlar olarak üç çeşitte ele almıştır (Şekil 2.19). Alanyalı (2003) ise, Ankara kenti özelinde, oluşum sebepleri, fiziksel ve kullanım niteliklerine göre incelediği artık mekânları; inşa edilemez alanlar, terkedilmiş bölgeler, boş arsalar, ara mekânlar, yan mekânlar, ihmal edilen kamusal nitelikli park ve meydanlar ve Tümülüsler olarak yedi farklı biçimde gözlemlemiştir (Şekil 2.20). Her bir tipolojiyi kendi içinde geçmiş kullanımları, genel ve dahili fiziksel nitelikleri ile açıklayan Aral, bu başlıklar altında sırasıyla kentlide bıraktığı imaj ve anlam, konum, boyut ve biçime ilişkin özellikleri belirtmiştir.

(1) yok-mekânlar, (2) programlanmamış artakalan mekânlar ve (3) geçici olarak kullanılmayan çift kullanımlı mekânlar

Şekil 2. 19 Winterbottom'ın Amerika Seattle kenti üzerinden sınıflandırdığı artık mekânlar (Winterbottom, 2000)

(1)inşa edilemez alanlar, (2)terkedilmiş bölgeler, (3) boş arsalar, (4)ara mekânlar, (5)yan mekânlar, (6) ihmal edilen kamusal nitelikli park ve meydanlar ve (7) Tümülüsler

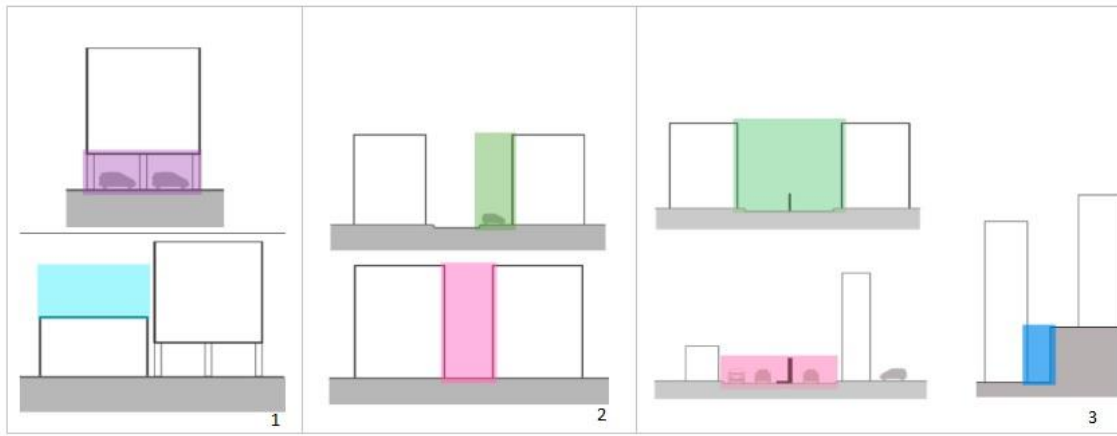
Şekil 2. 20 Aral'ın Ankara kenti özelinde incelediği ve sınıflandırdığı artık mekânlar (Aral, 2009)

Örneğin, inşa edilemez alanlar, kent merkezinde veya dışında konumlanmış olabilen, kentten geçen bir dere yatağı veya dik bir eğim olarak çeşitli boyut ve şekillerde kentsel gelişime uygun olmayan alanları kapsamaktadır. Görünümleri doğal olan fakat çoğunlukla bakımsız olan bu alanlar kentsel gelişmeler akabinde kirlenmiş mekânlar halini almıştır. Terkedilmiş bölgeler, genelde büyük boyutlarda, çoğunlukla kent çeperlerinde yer alan geçmişteki etkin kullanımları (endüstri bölgesi, tersaneler vs.) sebebiyle kentlide bıraktığı imaj ve anlamlar bulundurabilmektedir. Boş alanlar kentin her yerinde karşımıza çıkabilen, parsel veya blok ebatlarında olan, genelde düzenli bir arazi formunu tarifleyen ve içerisinde yapı bulundurmeyen alanlardır. Bu alanlar mülkiyetin özel veya kamusal olması durumuna bağlı olarak kamusal erişimin olduğu ve düzenli şekilde kullanılan

alanlar veya askıda kalan projeler sebebiyle inşa sürecini bekleyen alanlar olabilmektedir. Ara mekânlar, modernist yapı bloklarında karşılaşılabilen, tipik boyutlu ve biçimde otopark veya servis alanlarına hizmet eden binaların ön, arka ve yanlarında planlamadan artakalan mekânlardır. Alt mekânlar, özellikle sirkülasyon rotalarına yakın yerlerde değişken boyut ve biçimlerde, kentli için genellikle herhangi bir imaj ve anlam barındırmayan yerlerdir. İhmal edilen kamusal park ve meydanlar, boyut ve biçimi değişken olan, özellikle kamusal kullanım imajını muhafaza etmesine rağmen yetersiz derecede kullanılan fiziksel anlamda giderek kötüleşen alanları kapsamaktadır. Son kategori Tümülüsler ise, Ankara özelinde Frig dönemi mezarlıklarını içeren tepelerdir (Aral, 2009).

Benzer bir yaklaşımla, Khalil ve Eissa (2013), Alanyalı'nın kriterlerine ek olarak mekânların belirsiz, plansız, tanımsız ve sınırsız vb. mekânsal nitelikleri üzerinden değerlendirdikleri Kahire'nin artık mekânlarını, yetersiz düzeyde tasarlanan, kullanıcı ihtiyaçlarını karşılamayan açık kamusal alanlar, enformel alanlardaki rastgele büyümelerle ve eski yapıların yıkımıyla oluşan alanlar, köprü ve otoyolların alt/üst/yanlarında oluşan mekânlar olarak üç tip örnek üzerinden aktarmışlardır. Çelik, Doğrusoy ve Zengel (2015), hızlı kentleşme süreci, kırdan kente göçler, rant unsurları ve uygulanan yanlış politikalar gibi temel kentsel sorunlarla İzmir kentinin morfolojisinde oluşan ve farklı iyileştirme stratejileri bekleyen atıl boşlukları, özellikle alanların oluşum sebeplerinin tasnifi üzerinden gruplamıştır. Bunlar; yaklaşık 60 yıl öncesine dayanan gecekondu problemi ile yıkılan bölgelerin yıkılıp yerine yüksek katlı konut inşasının başlaması ile ortaya çıkan sahipsiz, işlevsiz alanlar, plansız ulaşım ağları ile ortaya çıkan viyadük altı kullanılmayan tekinsiz mekânlar, ardında siyasi ve ekonomik sebepler barındıran yıkımlar ve sonrasında değerlendirilmeyen rant kaygısı taşıyan alanlar, işlevsel eskime sebebiyle oluşan, çağdaş işlevlerle canlandırılmayan tarihi bölgeler, araçların işgal ettiği atıl alanlar ve özellikle 1980'li yıllardan itibaren sürekli devam eden imar planı değişiklikleri ve revizyonları kentte önlenemeyen nüfus artışıyla birlikte ortaya çıkan planlama açmazları ve rant baskıları kent yaşamına dâhil olamayan boş ve atıl alanların oluşumunu tetiklemiştir.

Bu çalışmalara ek olarak, kamusal yaklaşımla ilintili bir şekilde tanımsız açık alanları ele alan ve başka bir pencereden bakan bir yaklaşım, Rivlin ve Windsor'ın bulunan mekânlar (found space) üzerine yaptıkları çalışma (1986), alanların fiziksel nitelikleri, kentli tarafından kullanımlarının özellikle ne olduğu ve ne kadar sürdüğü üzerine yaptıkları gözlemlerle şekillenmiştir. Bu kapsamda, Brooklyn ve Mannattan kentlerinde seçilmiş on bir ayrı yere odaklanan çalışmadaki kategorileri, büyük kamu alanlarının önündeki merdivenler, birini beklerken oyalanılan tüneme yerleri (perching places) ve bina yüzeyi ile temas halinde olan, binada bulunan (veya değil) insanların dışarı taşıdığı yerler (spillover places) olarak tanımlamışlardır.

(1) Pilotiler ve bina çatıları; (2) Çekme mesafeleri; (3) Aşırı tedarik edilmiş geniş sokaklar ve yüksek eğimli arazilerde topoğrafyanın deforme edildiği alanlar

Şekil 2. 21 Lee, Hwang ve Lee'nin Seul kenti için kentsel boşluklar üzerinden geliştirdiği sınıflandırma (S. J. Lee vd., 2015)

Lee, Hwang ve Lee (2015), Seul üzerinden okudukları kentsel boşlukları kategorize ederken boşlukların yerleştiği alanın ölçeği üzerinden arsa, blok ve çevre olarak üç başlıkla ele almıştır; Arsa (plot), kentsel alanın temel bir birimidir ve bu birim arazi sahibi geliştirmek ya da değiştirmek istediğinde kolayca ele alınabilir. Yapı adası (block), arazileri toplayan daha büyük bir birimdir, temel kalkınma birimi olarak kabul edilebilir, bu nedenle gelecekte kentsel boşlukların çıkmasını önlemek için bu birim önem taşımaktadır. Son olarak, çevre (community) apartman kompleksleri ile kenarındaki alçak konutlar arasında arsa, parsel, sokaklar ve belirsiz boşluklarla ilgili olan en büyük birimdir. İlk grup, zemin katlardaki otopark alanlarını içeren pilotiler ve binaların üst katlarında düz alanlar olarak bina çatıları tiplerine

ayrılırken; yapı adası, geri çekme mesafeleri ve bina yanlarındaki alanlar olarak kategorize edilmiştir. Çevre ölçeğinde ise, ihtiyaçtan fazlasını yetersiz nitelikteki kentsel planlamadan kaynaklı sağlayan aşırı geniş sokaklar ve topoğrafyanın deforme edildiği, yüksek katlı binaların tepelerin eteğinde inşa edildiği yüksek eğimli araziler diğer kategorilerdir (Şekil 2.21).

Tablo 2. 3 Tanımsız kentsel açık alanlara ilişkin ayırt edici özelliklerin belirlendiği ve sınıflamaların yer aldığı örnek çalışmalar

(Northam, 1971; Burrow, 1978; Rivlin ve Windsor, 1986; Winterbottom, 2000; Alanyalı, 2003; Villagomez, 2010; Khalil ve Eissa, 2013; Çelik ve Doğrusoy ve Zengel, 2015; Lee, S. J., Hwang, S., ve Lee, D., 2015; Kim, G., Miller, P. A., ve Nowak, D. J., 2018 kaynaklarından faydalanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Kavram / Kuramcı / Yıl / Ülke	Ayırt edici nitelikler	Sınıflandırmalar
Boş arazi (Vacant land) Ray Northam, 1971 Amerika	Boyut Biçim Konum Mülkiyet	1. Artık arazi parçaları (remnant parcel) 2. İnşa edilemez araziler (%10-15'i aşan eğimli alanlar, 2b. Sele maruz kalan alanlar, 2c. Stabil olmayan yer altı malzemeleri) (unbuildable) 3. Kurumsal rezerv araziler (corporate reserve) 4. Spekülasyona bağlı araziler (Held for speculation) 5. Kurumsal yedek araziler (Institutional reserve)
Boş kentsel araziler (Vacant urban land) John Burrow, 1978 İngiltere	Konum Önceki kullanım Mülkiyet Boyut Fiziksel görünüm	1. Fiziksel olarak sahihsiz/terkedilmiş (derelict) ve kusurlu/bozulmuş (spoiled) görünen alanlar (önceki kullanım: mineral/maden çıkarma ve kamu hizmet kurumları; ulaşım gibi) 2. Fiziksel olarak Yıkım alanı gibi görünen alanlar (önceki kullanım: konut veya sanayi) 3. Fiziksel olarak ihmal edilmiş görünen boş arazi (tarım veya bayır, bataklık gibi önceki kullanımı olmayan alan)
Bulunan mekân (Found space) Leanne G. Rivlin ve A. Windsor, 1986 New York (Brooklyn ve Mannathan), Amerika	> Fiziksel nitelikler: konum, çevreyle bağlantılar-ilişkiler; boyut/ölçek, biçim/topoğrafya, materyaller, bitki örtüsü, strüktürler > Kullanım nitelikleri: -Artık bir mekân olmadan önce, kim tarafından ve nasıl kullanıldığı üzerine önemini belirleyen önceki aktiviteler -Kentın mevcut bir bileşeni olarak değerini belirleyen aktiviteler > Kullanım süresi/zamanı	1. Büyük kamu binalarının önündeki merdivenler 2. Tüneme yerleri (perching places); birini beklerken oyalanılan, vakit geçirilen yerler; Kilise önü, hastane binası önü, heykellerin yanları vb. 3. Taşan yerler (spillover places); binanın içinde ve dışında İnsanların olduğu alanlar; bir binaya bitişik olan kaldırımlardaki kullanımlar (satıcılar vs.) 4. İlkokul oyun alanında kurulmuş hafta sonu bit pazarı, parkın cadde sınırındaki kenarlığı boyunca kurulan el sanatları sergisi.

Tablo 2. 3 Tanımsız kentsel açık alanlara ilişkin ayırt edici özelliklerin belirlendiği ve sınıflamaların yer aldığı örnek çalışmalar (Devamı)

Artık mekân (Residual Space)	Konum Biçim Kullanım nitelikleri Kullanım süresi	1. Yok-mekân (non-space); genel olarak hareket güzergahlarına yakın alanlar 2. Artık (leftover) mekân; programlanmamış alanlar 3. Çift kullanımlı mekân (dual-use); belli dönemlerde geçici süreliğine artık alanlar
Daniel Winterbottom, 2000		
Seattle, Amerika		
Artık mekân (Leftover space)	Mekânların oluşum sebepleri Fiziksel nitelikler Kullanım nitelikleri	1. İnşa edilemez alanlar; bataklık, dik eğimli yerler vs. 2. Terkedilmiş bölgeler; terkedilmiş endüstri bölgeleri, demiryolu istasyonları, tersaneler vb. 3. Boş arsalar; mülkiyet problemleri, yeniden inşa sürecinde ertelenmeler sebebiyle boş parseller 4. Ara mekânlar; Binaların ön, arka veya yanlarındaki artakalan mekânlar. 5. Yan mekânlar (sub-spaces); sirkülasyon arterlerinin yanı, altı, üstü, arasında kalan, yaya-araç yolu, altgeçitler vb. 6. İhmal edilen kamusal park ve meydanlar 7. Tümülsüz; Frig dönemi yapay mezarlık içeren tepeler
Ela Alanyalı Aral, 2003		
Ankara, Türkiye		
Artık mekân (Residual Space)	(Yapı adası bazında irdeleme) Oluşum sebepleri Potansiyel kullanımları	1. Yıkım sonrası oluşan Ara/da mekânlar (spaces between) 2. Yeterince kullanılmayan Çatılar (rooftops) 3. Kent sistemlerinin kesiştiği (genel olarak asimetrik-üçgen formda) arazi parçaları (wedges) 4. Yapı çevrelerinde geniş, Boş mekânlar (void spaces) 5. Eski kentsel dokuda yeni yerleşmelerin oluşturduğu ara bölgeler, Etraftaki mekânlar (spaces around) 6. İhtiyaç fazlası altyapı (redundant infrastructure) 7. Büyük altyapı (büyük otoban, yollar) (oversized infrastructure) 8. Yapı altı- Ulaşım hattı altı mekânlar (spaces below)
Erick Villagomez, 2010		
Kuzey Amerika Kentleri		
Âtıl Kentsel Boşluklar	Planlama sürecinde açığa çıkan problemler Oluşma nedenleri	1. Yeni Yerleşim ve Dönüşüm Alanları Sonucu Oluşan Âtıl Alanlar 2. Ulaşım Ağı Problemlerinin Yarattığı Âtıl Alanlar 3. Rant Kaygısı ve Yıkımlar Sebebiyle Oluşan Âtıl Alanlar 4. İşlevsel Eskime Nedeniyle Oluşan Âtıl Alanlar 5. Plan Değişiklikleri Nedeniyle Oluşan Atıl Alanlar
Merve Çelik, İlknur Türkseven Doğrusoy, Rengin Zengel, 2015		
İzmir, Türkiye		

Tablo 2. 3 Tanımsız kentsel açık alanlara ilişkin ayırt edici özelliklerin belirlendiği ve sınıflamaların yer aldığı örnek çalışmalar (Devamı)

<p>Artık mekân (Residual Space)</p> <p>Marwa Hassan Khalil ve Doha Mohamed Eissa, 2013</p> <p>Kahire, Mısır</p>	<p>> Fiziksel Nitelikler; Erişilebilirlik, Güvenlik Düzeyi, Görünürlük, Alan Sınırları, Alanın Topoğrafyası, Biçim Bütünlüğü, Alan Büyüklüğü, Alanın Konumu, Komşu İşlevler, Yoğun Sirkülasyon Rotalarına Yakınlığı</p> <p>> Kullanım Nitelikleri; Yeterince Kullanılmamış, İmkân Dahilinde İşletilebilir, Terkedilmiş, Sahiplenilmiş, Eskimiş-Metruk, Kar Etmeyen</p> <p>> Mekânsal Nitelikleri; gizli-resmi hesaplarda görülmeyen/kimyasal maddeye maruz kalmış, şeklen bozuk, tanımlanmamış sınırlar, belli olmayan/flu, belirsiz/sınırsız, planlanmamış, yeniden tasarlanması gerekli</p>	<p>1. Yetersiz düzeyde tasarlanan, kullanıcı ihtiyaçlarını karşılamayan açık kamusal alanlar; terkedilmiş park ve bahçeler</p> <p>2. Enformel alanlardaki rastgele büyümeler</p> <p>3. Köprü ve otoyolların alt-üst-yanlarında oluşan mekânlar; refüjler, köprü altı mekânları</p>
<p>Kentsel Boşluklar (Urban Voids)</p> <p>Seog Jeong Lee ve Soewon Hwang and Dongha Lee, 2015</p> <p>Dohwa-dong, Seul, Güney Kore</p>	<p>Yerleştikleri yere, ölçeğine göre; Arsa, Yapı Adası, Çevre (Plot, Block, Community)</p>	<p>1. Arsa: pilotiler (zemin katlardaki otopark alanları) bina çatıları (binaların üst katlarında düz alanlar)</p> <p>2. Yapı Adası: geri çekme mesafeleri-bina yanları</p> <p>3. Çevre: ihtiyaçtan fazlasını sağlayan aşırı büyük sokaklar; yetersiz kentsel planlamadan kaynaklı aşırı tedarik edilmiş sokaklar; topoğrafyanın deforme edildiği, yüksek katlı binaların tepelerin eteğinde inşa edildiği yüksek eğimli araziler</p>
<p>Boş kentsel araziler (Vacant urban land)</p> <p>Gunwoo Kim, Patrick A. Miller ve David J. Nowak, 2018</p> <p>Roanoke, Virginia, Birleşik Devletler</p>	<p>> Doğal Faktörler; Yapı, Boyut, Biçim, Eğim, Toprak, Bakım, Atık, Kirlilik</p> <p>> Biyolojik Nitelikler; Ağaç sayısı ve türleri-özellikleri, toprak florası, ekilebilir alan, biyoçeşitlilik</p> <p>> Kültürel Faktörler; Arazi kullanımı, mülkiyet, mülk değeri, alanın tarihi, güvenlik, suç düzeyi, illegal aktiviteler, toplumsal değer, önemli yapılar</p>	<p>1. Post endüstriyel araziler; Hızlı kentleşme ve yayılmanın yan ürünleri: atık depolama, kahverengi alanlar, havaalanları</p> <p>2. Sahipsiz araziler; Terkedilmiş yapılar, illegal aktivitelerin gerçekleştiği güvenli olmayan yerler</p> <p>3. Bitki örtüsü ile kaplı ihmal edilen araziler; Ekosistem değeri yüksek doğal ormanlık alanlar, koruma alanları</p> <p>4. Doğal araziler; Çevresel koşullardan ötürü fiziksel sınırlamalara sahip alanlar: sulak alanlar, yamaçlar, nehir kıyısı</p> <p>5. Ulaşım ile ilgili araziler; Demiryolu hatları, otoyollar</p>

2.4 Bölüm Değerlendirmesi

Bu bölümde, tanımsız kentsel açık alan kavramına ilişkin açılımlar ve yazar tarafından oluşturulan kategorizasyonun aktarımıyla, bölümün başlığı ve temel motivasyonu olan 'kentsel açık alanlar neden ve nasıl tanımsızlaşmaktadır?' sorusu yanıtlanmaya çalışılmıştır. Tanımsız kentsel açık alanlara ilişkin kavramların değişen yapısı ve kent içindeki rollerini derleyen literatür çalışmasının çıkarımları aşağıda sunulmuştur.

Kavramsal açılımlar, tarihsel süreç içerisinde kentsel açık alanlara yaklaşımın geçirdiği dönüşüm ve alanların tanımsızlaşmasındaki etkenleri görebilmek açısından yazar tarafından oluşturulan dört grup (modern kentin artık parçaları, post-endüstriyel fragmanlar, hibrit peyzajlar, kamusal mekânın yeni ve geçici formları) üzerinden ele alınmıştır. Bu gruplamalar ve kavramsal açılımlara bakıldığında, terminolojinin gelişmesi ile tanımsız açık alanlara ilişkin artık, artakalan, işe yaramaz, boş, parçalı gibi olumsuz söylemlerin yerini ikircikli, muğlak, özgür, serbest, rastlantısal, açık-uçlu vb. olumlu ve çok anlamlı söylemlere bıraktığı görülmektedir. Çok anlamlılığın barındırdığı bitmemişlik, tamamlanmamışlık, bulanıklık ve değişkenlik tanımsız alanların verili ve gömülü kodlardan oluştuğunu göstermektedir.

Terminolojinin gelişimine bakarak kavramların tasvir ettiği alanların kentsel bir boşluk olarak içeriği, işlevi ve anlamsal yapısı üzerinden uğradığı değişim izlenebilmektedir. Öyle ki, boşluk fiziksel bir kentsel bileşen olarak ele alındığı modern planlama yaklaşımlarından günümüz küreselleşen kentlerinde ulaştığı anlamsal derinlik ve müphem yapısı ile mümkün oluşun ve beklentinin yerine dönüşmüştür. Literatürde olası bir kentsel problem olarak görülen artakalan mekân kavramı, rasyonalist kent planlamasına ve modernizmin geleneksel form ve sınırlarına getirilen eleştirilerin etken bir ögesi iken, zamanla günümüz kentlerinde kamusal yaşamı, serbestliği, sınırsızlığı ve hareketliliği çağrıştıran olasılıklar mekânına evrilmiştir.

Tablo 2. 4 Kentsel açık alanları tanımsızlaştıran fiziksel, kullanım ve sosyo-kültürel niteliklerin dört grup üzerinden incelenmesi

		kentsel boşluk			fiziksel nitelikler	kullanım nitelikleri	sosyo-kültürel nitelikler
		içerik	işlev	anlam			
Modernist planlama dönemi	Modern Kentin Artık Parçaları	Binaların yerleştiği fiziksel bir öge olarak boşluk Tanımsız sınırlar ve biçimsiz Kesinlik, homojenlik, statik yapı			Rasyonalist planlama bağlamında; • Yol ve dikdörtgen biçimli yapılar dışında kalan alanlar • Sınırlar, işlevsel bölgelemeler ve devasa tekil kullanımlarla oluşan alanlar • 'Nesneler'den (binalardan) geriye kalan artık mekanlar (Jones & Canniffe, 2012) • Çevrelenme hissi olmama, çok geniş boş alanlar • 'Morfolojik bir tanım bekleyen bölgeler' (Secchi, 1984)	• 'İşe yaramayan zemin parçaları' (Curl & Wilson, 2015) • Kullanılmayan israf edilmiş alanlar • Aktivite/kullanım çeşitliliği yetersizliği /kentsel donatı eksikliği • Terkedilmiş, boşaltılmış, kötüye kullanılmış alanlar • Yetersiz düzeyde tasarlanan ihmal edilen alanlar • Çeşitli mekansal düzenlemelere açıklık	• Kent-insan ilişkisinin göz ardı edilmesi • Kimliksiz mekanların türemesi • Kimsenin kullanmadığı ve korunmasını düşünmediği 'hiç kimsenin alanları' (Trancik, 1986) • Sokak deneyimlerini kesintiye uğratmaları • Yasadışı faaliyetlere uygun hale gelme • Açık ve tek taraflı bir kimliğe sahip olmama ve herhangi bir anlamsal kod taşımama (Borret, 1996) • 'Kent'in istenmeyen kişilerine ait yerler (the undesirables)' (Whyte, 1980)
Sanayileşme sonrası	Post-Endüstriyel Fragmanlar		Sanayileşme sonrası kentsel sorunların ardında kalan işlevsel boşluk		Sanayileşme sonrası; • Endüstri sonrası atık araziler • İnşa halinde/yanım kalmış yapılar; yapım aşamasındaki altyapı öğeler • Kontamine (kirlenmiş) araziler • İslah edilmeden kullanılmayan alanlar • Bakımsız, harabe durumda araziler; Atıklar, çöpler, hurdalıklar	• Gerektiği şekilde-yeteri kadar kullanılmamış boş araziler • İşlenmemiş arazi kullanımı • Kullanılmayan, bozulan, işlevini yitiren arazi parçaları • İşlevini yitirmiş endüstriyel alanlar • 'Düşük maliyetli depolama ve düşük değerli etkinliklere açık' (Clay, 1974)	• Yıkılmanın eşliğindeki görünümü ile sanatsal anlamda değerli (Smithson, 1967) • Kentsel gelişmelere dair eleştirel bir bakış sunma • Doğanın sahiplendiği alanlar (urban wilderness) sunma • "Sıkı kontrolün olmadığı özgür yerler" (Lynch, 1980) • Davetkar olmayan, tekinsiz alanlar • Geliştirilebilir alanlar; kente özellikle ekonomik ve ekolojik açıdan katkılar sunma
Modern sonrası dönem	Eşiktekiler			iki taraf arasında kalan "marjinal boşluk" (Hetherington, 1997)	• Alternatif fiziksel durumlar, kalıntılar • Resmi kent haritaları ve planlarda yeri olmama • Sosyal kopuklukların rastlandığı farklı kentsel dokular arasında kalan adacıklar	• Karşılaşmalar, geçişler, yüzleşmeler • Transgresif aktiviteler, yerinde olmayan eylemler (Creswell, 1996), izinsiz girişler, resmi olmayan eylemler • 'Geçici gündelik sahneler' yaratma (Stavrides, 2010)	• Düzen/kaos, korku/belirsizlik arafı • Kimlikler arası geçişler sunma • Toplumsal normlar dışında, mekansal ve sosyal ilişkilerin alternatif bir gösterimi' (Hetherington, 1997) • 'Kent'in unutulmuş veya bilinçli olarak yalıtılmış bölgelerinin özgürleştirici deneyimlerle anlamının değişmesi' (Bey, 1985) • 'Bildik kodların terki', yeni olanaklara kapı açma (Creswell, 2011)
	Arzu Diyarları			Anlamsal boşluk "mümkün oluş ve beklentinin yeri" (De Girolamo, 2013) "çok yönlü öngörülemez mimari bir durum" (Koolhaas, 1985)	• Keşfedilmemiş alanlar • Çeperler, arada kalmış unutulmuş bölgeler • Geniş açık araziler • Kentten uzak peyzaj alanları • Kentin 'arka tarafları' (Wilson, 2012)	• Bildik işlevlerin dışında kullanımlar • Kentsel deneyim çeşitliliği; Keşif, yürüme, 'sürüklenme' (Lang, 2007)	• Bireyin egemenliği; bireyin kente eleştirilerini sunabilmesi (Papastergiadis, 2010) • Sanat ve yaşam birikteliği • Anlam belirsizliği, çok tanımlılık; her birey için farklı anlamlar taşıma • 'Ortadan kaldırılmış hafıza mekanları' (Stalker, 1996) • Eski yaşanmışlıklara dair izler taşıma • 'Tanımlanmamış ihtimalin ara yerleri' (Wilson, 2002)
	Askıda Kalarlar		Resmi haritalardaki işlevi belirsiz boşluk (gelecek kullanımları beklemede)	"Zamansal-geçici boşluk" (Doron, 2007)	• Hareket güzargahlarına yakınlık • Genel olarak planlama haritalarında boş, işaretli alanlar	Askıya alınan projeler, ertelemeler (Tasarım kararlarında yetersizlikler ve yönetim sürecindeki aksaklıklar ile oluşumlar) bağlamında; • Enformel aktiviteler (İşgal etme, sahiplenme vb.) • Geçici süreliğine işlevini kaybetme, kullanılmama, programsızlık	• Toplumdan dışlanan bireylere açık alanlar sunma • Geçici olarak denetim altında olma
	Vahşi Kırlar	Kentin 'doğal' bırakılmış boşlukları		Anlam atanmamış boşluklar	• Geleneksel kent peyzajının dışında doğal peyzaj; kendiliğinden gelişen yeşil alanlar • Düzensizlik; bakım ve düzenleme bekleyen alanlar • Yarım kalmış altapısal çalışmalar, endüstriyel atıklar	• Rekreatif kullanımlara açıklık • Belirsiz işlev	• Ekolojik çeşitlilik sunma • Doğanın sahiplendiği alanlar (urban wilderness) sunma • Korku ve tehlike ile yüzleşilen alanlar
	Kamusal Mekanın Yen ve Geçici Formları		programlanmış, kontrol edilebilir eylemlerin boşluğu		• Kontrollü erişilebilirlik • Çevre düzenlemesi yapılmış geniş açık alanlar	• Tüketim odaklı aktiviteler	• Sürekli gözetim altında tutulan davranış ve eylemler • Tüketim odaklı kamusal yaşam • Yerel tarih ve coğrafya bağlantılarını hiçe sayma
		Kişiselleştirilen boşluklar	heterojen boşluklar	• Bireylerin iletişimine açık bina yüzleri, ön bahçeler • Tasarlanmamış-düzenlenmemiş alanlar • Birey tarafından düzenlenen sokak mobilyaları	• Kullanıcıların programı tariflemesi (mikro müdahaleler) • Mikro-politik faaliyetler • Alternatif mekansal pratikler • Sahiplenme, kişiselleştirme	• Sosyal etkileşim • Uyarlanabilirlik, esneklik, açık uçluluk	

Tablo 2. 5 Kentsel açık alanları tanımsızlaştıran nitelikler (Tablo 2.4’te sunulan literatür çıktıları üzerinden belirlenmiştir.)

Kentsel açık alanları tanımsızlaştıran nitelikler	
Fiziksel Nitelikler	<ul style="list-style-type: none">BiçimsizlikTanımsız sınırlarının olmasıÇok geniş (çevrelenme/kapalılık hissi) olmasıÇevre yapılarla ilişkisizlikAlan içerisinde yapı kalıntıları, yarım kalmış strüktürlerin var olmasıBakımsız durumda olma (atıklar, çöpler vb.)Kentten uzak yerlerde, saklı yerlerde olma / Erişilebilir olmamaUlaşım ağlarına yakınlıkBakımsız bırakılma, bitkilerle kaplanmış olma
Kullanım Nitelikler	<ul style="list-style-type: none">Kullanım /aktivite çeşitliliğinin yetersiz olmasıYeteri şekilde kullanılmama / Kötüye kullanımEnformel kullanımlar (İşgal edilmiş, sahiplenilmiş olma)Mevcut işlevin dışında kullanımlarGeçici süreliğine kullanılmama (ertelenen projeler vb.)Kısıtlı eylemlere imkân tanınmasıUzun süredir kullanılmama
Sosyo-kültürel Nitelikler	<ul style="list-style-type: none">Kent-insan ilişkisinin göz ardı edilmiş olmasıAşırı gözetim altında olma/maTekinsiz olma (Yasadışı faaliyetlere uygun hale gelme)Çok anlamlılık, her birey için farklı anlamlar taşımaTek boyutlu bir kimliğe sahip olmamaKentin yalıtılmış bölgelerinde alternatif deneyim imkanları sağlamaToplumdan dışlanan bireylere ait olma

Tez çalışması kapsamında daha önce de belirtildiği gibi, ikircikli yapısının zamanla açığa çıkardığı potansiyeller düşünülerek tanımsızlık kavramı yalnızca olumsuz bir söylem olarak ele alınmamıştır. Dolayısıyla kentsel açık alanları tanımsızlaştıran faktörler yalnızca alanların olumsuz niteliklerini kapsamamaktadır.

Tüm bu literatür derlemesi sonucunda Tablo 2.4’te her grup özelinde alanları tanımsızlaştıran olumlu ve olumsuz nitelikler, açık alanların içeriği, işlevi ve anlamsal yapısını yansıtacak şekilde fiziksel, kullanım ve sosyo-kültürel nitelikler başlıkları altında aktarılmıştır. Bu tablodaki bilgilerin bir özeti olarak yazar tarafından çözümlenen kentsel açık alanları tanımsızlaştıran nitelikler (Tablo 2.5) her ülke ve kent özelinde değişebilir/dönüşebilir yapıya sahiptir. Bu bağlamda yazarın oluşturduğu kategorizasyon çalışması ve elde edilen niteliklere ek olarak coğrafyanın bu alanlar üzerindeki etkisini gösteren örnek çalışmalara bir önceki

başlık altında yer verilmiştir. Bu çalışmalarda görüldüğü gibi, kentlerin planlama yaklaşımları ve yönetsel süreçleri bağlamında farklılaşan alanlar, birbirinden farklı faktör ve nitelikler bağlamında her ülke/kent özelinde farklı sınıflamalarla gözlemlenebilmektedir. Benzer bir yaklaşımla, tez çalışmasının alan çalışması bölümünde, bu bölümden elde edilen çıktılar doğrultusunda tanımsız kentsel açık alanları sınıflandırılma çalışması İstanbul özelinde Büyükdere Caddesi Levent Bölgesi örnekleme üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2.5'te yer alan nitelikler, tanımsız alanların kente yeniden kazandırılmasında dikkate alınması gereken alt başlıklar olarak değerlendirilebilir. Bu çıkarım, her kavram özelinde irdelenen potansiyel değerlerin (Ek A), alanları tanımsızlaştıran bu üç nitelikte bağı üzerinden görülebilmektedir. Örneğin, sınır vakumları (Jacobs, 2009) çevredeki kullanım çeşitliliğini azaltarak çöküntü bölgelerine sebep olmak gibi kentlerde sınırların oluşturduğu olumsuzlukları temsil ederken zamanla iki alan arasındaki 'dikiş yerine' dönüşebilmektedir. Farklı bir bakışla, ölü bölge veya artık mekânlar kentlerde geçici olarak resmi açıdan kullanılmayan alanlar olmalarına rağmen toplum tarafından dışlanan bireyler için gizli yerlere dönüşebilmektedir. Sayısı arttırılabilir bu örneklerde görüldüğü gibi, sınırın bir bağ aracına, geçiciliğin farklı bireylere ve kullanımlara imkân sağlaması kentsel açık alanları tanımsızlaştıran etmenlerin potansiyel bir araca dönüşebileceğinin bir göstergesidir.

Kentsel açık alanları tanımsızlaştıran faktörleri gruplar üzerinden kısaca özetlemek gerekirse;

'Modern kentin artık parçaları' başlığı altında irdelenen kavramların binaların yerleştikleri bağlamdan bağımsız olarak ardında bırakılan boşlukların sınırlarının belirsizliği ve biçimsizliği, kentsel çevrede niteliksiz mekânların türemesine sebep olmuştur. Tek tipleşen ve homojen bir mekânsal üretime teşvik eden planlama anlayışı zamanla kimliksiz mekânların türemesi gibi sorunlara sebep olmuştur. Bu olumsuzluklar kent araştırmacılarını insanı odak noktasına alan tasarım yaklaşımlarına, nitelikli mekân geliştirme amacıyla kamusal yaşamın nasıl olması gerektiği üzerine yeni yaklaşımlara yönlendirmiştir. Böylece, modern kentle ortaya çıkan boşluklar (negatif mekânlar, boş mekânlar, ortakalan mekânlar vb.) yalnızca

fiziksel boyutu üzerinden değil zamanla değişen kent merkezlerinde ve çeperlerinde çevreyle kurabildikleri ilişkiler, onu kullanan ve kullanmayanlara ifade ettikleri üzerinden sosyal boyutuyla ele alınmaya başlanmıştır.

Konutlar çevresindeki artakalan mekânlar (space left over), ulaşım güzergahlarına yakın kayıp mekânlar (lost space), belli bir kesimin erişimine kapalı alanlar zamanla değişen terminoloji ile günümüz kentsel ve mimari düşüncelerinde bulunan mekân (found space), hibrit mekânlar (hybrid zones), geçirgen kenarlar (soft edges), açık uçlu mekânlar (open-ended spaces) olarak ele alınmıştır. Bunun aksine, artakalan mekânların özelleştirilerek toplu konutlardaki sözde-kamusal alanlara, tüketimle özdeşleşen denetimli ve kontrollü kamusal mekânlara (POPs) dönüşmesi kavramın terminolojik gelişiminde karşıt yönünü göstermektedir. Kamusal mekânların özelleştirilmesiyle kentsel çevrede bireylerin sürekli gözetim altında kısıtlı eylemler gerçekleştirmesi ve bunun da zamanla kamusal yaşamı zedelediği bir gerçektir. Burdett (2005), bu durumu, Londra'yı birçok yönden John Kenneth Galbraith'in ünlü dikotomisi 'özelin refahı, kamunun sefaleti' nin somut bir örneği olarak görmüştür. Büyük ve gelişmiş bir kent olmasına rağmen, Londra'nın fiziksel ortamının -bakımsız kaldırımları, yetersiz aydınlatmaları ve kentsel donatılarıyla- bu itibara yetişemediğini düşünen Burdett (2005), konutların 'sözde kamusal alanları' olarak ifade ettiği, bir dönem ihmal edilmiş olan planlamadan artakalan alanların (SLOAP), korku ve ihtilafın terkedilmiş bölgeleri olarak ancak günümüzde dikkat çektiğini vurgulamıştır. Carmona'ya göre (2010) kamusal alan eleştirilerinde alanların yönetilmemesi (ve bakımsız bırakılması) ve aşırı yönetilmeleri olarak birbirinden ayrılan fikirler mevcuttur. Bu iki temel fikrin ortaya koyduğu mekânsal durumu, bu tezde 'kamusal mekânın geçici ve yeni formları' başlığı altında genel başlıklarla mikro-yaşam alanları sunan geçirgen alanlar ile tüketim odaklı ve aşırı kontrollü kamusal alanlar olarak okumak mümkündür. Kamusal yaşama katılma potansiyeli barındıran açık alanların kapitalizme ve kitlesel tüketime bağlantılı yönü ikili yapısını vurgulamaktadır. Bu değişimin izleri ve farklı gruplarda yer alan kavramların birbirlerine temas ettiği olumlu ve olumsuz söylemleri içeren kavramsal kodlar Şekil 2.22 ve Şekil 2.23'te yazar tarafından oluşturulan diyagramlarla aktarılmıştır.

Kentte kesintisiz açık alanlar yaratmak yoluyla başlayan peyzaj projelerinin daha kapalı, yapılandırılmış ve genelde de özelleştirilmiş postmodern bir yeşil alana dönüşmesi fikirleriyle ortaya çıkan yaklaşımlar bağlamında, 'kamusal mekânın geçici ve yeni formları' olarak yasaklayıcı mekânlar (interdictory space), hegemonya peyzajları (landscapes of power), yeni kentsel çöllere (new urban deserts), özelleştirilmiş kamusal mekânlar (POPs: Privately Owned Public Spaces), atık mekân (junkspace), modern kentin artık parçalarının (artakalan mekânlar, boş mekânlar, kentsel çatlaklar, kayıp mekânların) zamanla uğradığı değişimlerin bir tipleri olarak gelişmiştir. Bu bağlamda kavramları birbirine yakınlaştıran ortak söylemler; kamusal alanın niteliğini yitirmesi, kontrollü mekânlar, soylulaştırma, yokyerler, sosyal kopukluklar, kısıtlı eylemler, toplumsal ayrışma, özelleştirme ve tüketim odaklı politikalar üzerinden okunmaktadır (Şekil 2.22). Bunların yanı sıra, bulunan mekân (found space), tuhaf mekân (awkward space), geçirgen kenarlar (soft edges), ara mekân (in-between space), post-it kentler (post-it cities), belirsizliğin mekânları (space of uncertainty/the margins), gevşek peyzaj (loose-fit landscape), belirsizliğin mekânları (indeterminate space), gevşek mekân (loose space), kullanılmayan/gevşek mekân (slack space), açık-uçlu mekânlar (open-ended space), melez alanlar (hybrid zones) kavramlarını ifade eden tanımsız kentsel açık alanlara farklı bir boyut kazandıran yaklaşımlara bakıldığında beraberinde kullanılan çok anlamlılık, kamusal yaşama katkı sağlama, kendiliğinden oluşumlar, özgürlük, hareket, deneyime açıklık, geçici müdahaleler, sahiplenme, enformel aktörler, heterojen yapı, alternatif yaşam modeli, farklı mekânsal pratikler, kullanıcı-birey duyarlılığı, açık-uçluluk, esneklik, geçirgenlik, sosyal etkileşim, gündelik hayatın etkileşim alanları gibi anahtar kelimeler olumsuz söylemlerin yerini olumlu çağrışımlara bıraktığını göstermekte ve bu potansiyeli açığa çıkarmaya yönelik yaklaşımlar, kavramın gizil varlığını yansıtmaktadır (Şekil 2.23).

Modern kentin artık parçalarını tanımsızlığı fiziksel ve kullanım nitelikleri üzerinden okunduğunda (Tablo 2.3), Secchi'nin deyimiyle (1984) 'morfolojik bir tanım bekleyen bölgeler' olarak kamusal mekânın yeni ve geçici formları'na dönüşen kavramların tüketim odaklı mekânsal düzenlemeler dışında birey tarafından düzenlenen formel olmayan kentsel mekân organizasyonları dikkat

çekmektedir. Yetersiz düzeyde tasarlanan veya ihmal edilen alanlar zamanla bireyin tariflediği programlar üzerinden işlemeye başlamıştır.

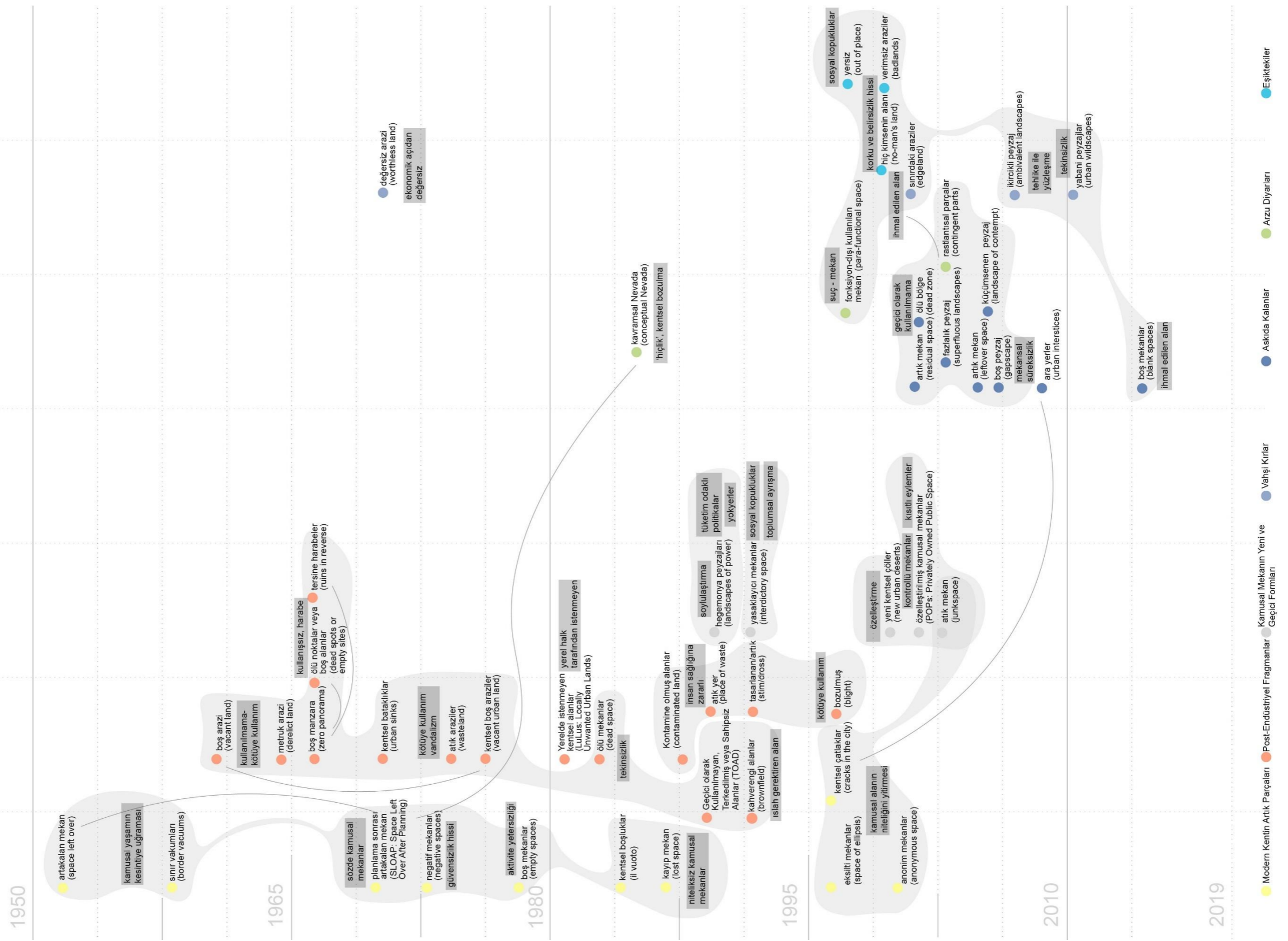
İkinci grup 'Post-endüstriyel fragmanlar', petrol krizinin ortaya çıkardığı ve ekonomik durgunluğun etken olduğu boş alanlar kötüye kullanım, insan sağlığına zararlı olma, vandalizme açık olma ve tekinsiz yönleriyle olumsuz söylemler üzerinden okunurken (Şekil 2.22) geliştirilebilir, yeni ve geçici kullanımlara açık yönleri taşıyan alanlar (nadas alanları, endüstriyel kalıntılar ve artık peyzajı) grubun kentsel yaşama ekonomik ve ekolojik açıdan katkı sağlayabileceğini göstermektedir. Aynı zamanda sıkı kontrolün olmadığı ve doğanın kontrolü ele alabileceği yerler olarak bazı alanların rastlantısal peyzajlara (fortuitous landscape) dönüşebilme potansiyeli söz konusudur (Şekil 2.23).

Üçüncü grup 'Hibrit peyzajlar' başlığı altında açılan dört alt başlığı üzerinden incelendiğinde;

Kentlerdeki sosyal dokunun melez bir örüntü halini alması ve toplumsal ayrışmanın gözlemlendiği dokularda arada kalan bölgeleri ele alana 'eşiktekiler' başlığı altındaki kavramlar, transgresif eylemler ile farklılık, çeşitlilik, deneyime açıklık, heterotopik alan, kimlikler arası geçiş, çok anlamlılık, özgürlük, yeni bir yaşam modeli, alternatif toplum düzeni, geçici gündelik sahneler yaratma gibi potansiyel söylemlerle birlikte ele alınabilmektedir. Bireyin arzuları ve keşfine yönelen, çoğunlukla sanat işlerine dahil edilen mekân yaklaşımlarının yer aldığı 'arzu diyarları'; öngörülemezlik, karmaşıklık, çok yönlülük, çok katmanlı heterarşik kent, deneyimsel mimarlık, yeni kent tasarım yaklaşımları, farklı anlamlar barındırma, serbestlik, kamusal olanaklar, enformel kullanımlar, keşfedilecek yerler kavramsal kodlarıyla 'askıda kalanlar' ve 'kamusal mekânın yeni ve geçici formları' kavramları ile örtüşen benzer nitelikler içermektedir. Yeni isimsiz mekânlar (new nameless spaces), güncel alanlar (actual territories), müphem alan (terrain vague), artık mekân (residual/leftover space), ölü bölge (dead zone), boş peyzaj (gapscape), ara yerler (urban interstices), boş mekânlar (blank spaces), fazlalık peyzaj (superfluous landscapes), post-it kentler (post-it cities), gevşek peyzaj (loose-fit landscapes), belirsizliğin mekânları (spaces of uncertainty), gevşek mekân (loose space) ve kullanılmayan mekân (slack spaces) enformel kullanımlar, geçici müdahaleler ve

kendiliğinden oluşumların kamusal mekânların yeniden beden bulduğu mekânlar olarak literatürde yer eden kavramlardır (Şekil 2.23). Kent yönetiminden bağımsız bir şekilde doğanın hakimiyetindeki, bitki ve hayvan florası zengin 'vahşi kırlar', biyolojik çeşitlilik, ekolojik çeşitlilik, yeşil alanlar yaratma, doğanın sahiplendiği alanlar kavramsal kodlarıyla okunabilmektedir. Bu alanlar düzensiz ve bakım isteyen bir fiziksel niteliğe sahip olmasıyla tanımsızlaşırken, belirsiz işlevleri ve sıkı kontrolün olmadığı yerler olarak potansiyel bir değer taşımaktadır.

Önerilen kategorizasyonun tarihsel okuması, bireyi ve mekânla ilişkilerini yok sayan modern planlama yaklaşımlarıyla gelişen biçimsiz boşlukların, günümüzde alternatif arayışların ve kontrol mekanizmalarından kaçışın yerlerine dönüştüğünü göstermektedir. Kavramlar çok geniş boşluklar olabildiği gibi bazen bir sokak arasında bazen bir kapı önünde kendine yer etmesi, sosyal düzene, yeni mekânsal ilişkilere, birey-mekân ilişkilerine eleştirel bir bakış sunabilmesi açısından gündelik hayata ilişkin güncel tartışmalarda yer almaktadır. Özellikle kentlerin karar mekanizmalarının tanımladığı değil, birey tarafından üretilen beklenmedik, anlık ve yaratıcı yönüyle potansiyel bir değer taşıyan tanımsız alanların kente katılmasında birey ve bu alanlara yüklediği anlam öne çıkmaktadır. Gündelik yaşamın bir parçası haline gelen tanımsız alanlarda birey ve pratiklerini irdelemek, alanların taşıdığı potansiyel değerlerle ilişkilerinin deşifre edilmesini sağlayacaktır. Bu da çalışmayı bir sonraki bölüme taşımaktadır.

Şekil 2. 22 Kavramlara ilişkin problemler ve grupların birbiri arasındaki ilişki diyagramı

Tanımsız Kentsel Açık Alanların Gündelik Taktiklerle Anlamlandırılması

“Kentler günlük buluşlardır... Tıpkı açık bir sahne gibi, birbirini tamamlayan ve çakışan buluşmaların yer aldığı kentte, bireylerin geçip gitmesi gibi, yeni bağlantılar ortaya çıkar ve diğerleri kaybolup gider; aynı anda birden fazla kimliğin oluşmasına ve buharlaşmasına şahit olunur. Hayaller ve arzular için bir fon olan kentler, kalkış ve varış noktaları için bir platformdur. Bu açık sahnede farklı maskelerle farklı roller oynanarak, insanlar etkileşimleri aracılığıyla kentsel peyzajı değiştirirler.”

Petra Kempf, “You are the City” (Kempf, 2009)

Petra Kempf’in tariflediği kent¹, bireylerin farklı yaşantı biçimleri ve anlık deneyimleriyle yeniden ‘durumlar inşa edilerek’ (Debord, 2002) üst üste gelen ilişkilerin, kolajların, kent mekânını ve gündelik hayatı nasıl anlamlandırıldığını vurgular niteliktedir. Görünen ve görünmeyen pek çok dinamiğin ortaya çıktığı bu anlamlandırma sürecinde birey, kent mekânının anlam ve hikayesini değiştiren etkin bir role sahiptir. Öyle ki, mekânın, salt bir geometrik form, fiziksel bir nesne ve sınır olarak ele alındığı dönemlerden, bireyin arzularına göre şekillenen, toplumsal olarak yeniden üretildiği kavramsallaşma sürecine girişinden bu yana kentsel yaklaşımlarda birey odaklı çalışmalara ağırlık verildiği bir önceki bölüm üzerinden de okunabilmektedir.

Bu bölümde tez çalışmasının iki anahtar kelimesi olan gündelik hayat ile tanımsız kentsel açık alanlar arasındaki ilişkinin kentlere nasıl yansıdığı üzerinden çeşitli çıkarımlar yer almaktadır. Özellikle tanımsız kentsel açık alanların fiziksel boyutlarıyla yalnızca soyut bir mekân olarak algılanmasına değil, bireylerin bu alanlar üzerindeki talepleri ve deneyimleri ile zamansallıktan mekânsallığa uzanan anlamlandırma süreçlerine dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda ikinci bölümünde

¹ Kempf’in kentin organizasyon ve dönüşümüne ait eskiz kağıtlarıyla hazırladığı birbirinden farklı bir dizi kavramsal katmanı üst üste çakıştırma imkânı sunan çalışması, kentin ne olduğuna ilişkin kişisel yorumlar getirmek için kentliler tarafından düzenlenebilmekte ve farklı alternatiflere imkân sağlamaktadır. Bireyin kentteki varlığını referans alan bir yöntemle hazırlanan eserin ‘Şehir Sensin’ (You are the City) başlığı adını alması bu fikir üzerinden gelişmiştir.

oluşturulan kategorizasyon ve kavramsal açılımların ele alınarak gündelik hayat pratikleri üzerinden incelenmesi hedeflenmiştir.¹

Bu inceleme, bireyin tanımsız kentsel açık alanları anlamlandırması sürecini tarif eder şekilde kurgulanmış; çalışma, bireyin bu alanlara yüklediği anlamın hangi kodlar aracılığıyla deşifre edebileceğini gündelik pratikler üzerinden ele almıştır. Burada geçici müdahale örnekleri, gündelik taktikler üzerinden elde edilecek tanımsız kentsel açık alanların potansiyellerinin izleri sürülmüştür. Bölüm sonunda tanımsız alanların kamusal yaşama katılmasında etken olan nitelikler ve onu şekillendiren pratiklere ait değerlendirmeler sunulmuştur.

3.1 Faaliyetler 'Tortu'su: Gündelik hayat

Genel anlamıyla gündelik yaşam, toplumdaki bireylerin günlük zamanları içerisinde rutin bir hal almış şekilde yer tutan, nesnelere aracılığıyla gerçekleşen beslenme, giyinme, barınma vb. faaliyetlerinin bütünüdür. Lefebvre'ye göre (2010), bireylerin boş vakitlerine ayrılmış faaliyetler karşısında gündelik hayat genelde olumsuz olarak tanımlanmaktadır. Bireyden ve bireyin son derece özelleşmiş meşguliyetlerinin çıkarılması ile geriye kalan 'tortu' olarak gündelik hayat, bir 'insan malzemesi'ni tanımlamaktadır (Lefebvre, 2010). Gündelik hayat, sözde tortu, uzmanlaşmış ve teknikleri içinde ele alınan yüksek faaliyetlerin (sanat, politik yaşam, düş, oyun vb.) kendi aralarında bıraktığı 'teknik boşluğu' doldurmakta, farklılaşmış ve son derece uzmanlaşmış faaliyetlerle kurduğu derin ilişki sayesinde onları hem bağlamakta hem de buluşmaları için ortak alan sağlamaktadır (Lefebvre, 2010). Başka bir deyişle, gündelik olan, birbirinden farklı görünebilen sistemler arasında bağlantı sağlayan ve bunları bir araya getiren bir dizi işlevden oluşan bir üründür (Lefebvre, 1987). Gündelik hayat, akıp giden yaşamın arka planında verili bir şekilde devam eden, alışılmış, rutinleşmiş, anlamını sorgulamaya teşvik etmeyen yapısına rağmen her ne kadar önemsiz ve sorunsuz görünüyorsa da (Eyles, 1989), diğer faaliyetler için ortak buluşma yerleri sunması ile içinde gizil değerler

¹ Tezin 'Orijinal Katkı' bölümünde de (bkz. 1.3) belirtildiği gibi 'Post-endüstriyel Fragmanlar', 'Vahşi Kirlar' başlığı altında sunulan kavramlar çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır.

taşıdığına işaret etmektedir. Bir bağ aracı olarak barındırdığı her değer kendi içerisinde özel bir anlamı ve statüsü olması ve bunun her birey için değişebilir olması durumu, gündelik hayatı kıymetli kılmaktadır.

Lefebvre (2007), modern kapitalizm ile üretimden tüketim toplumuna geçişi boş zaman üzerinden eleştirir; sinema, televizyon ve turizme karşılık gelen boş zamanın gündelik olandan kopuş olduğunu belirtir. Günümüzde kapitalizmin yönlendirdiği toplumsal ilişkiler yerleştikçe, bir yerde yaşamının anlamı yerleşim yerine indirgenmekte; karşılaşma, yüzleşme, oyun, hareket, işgal gibi kenti kolektif olarak yaratan gündelik yaşam eylemleri, tüketim mekânlarında ve devasa bina yığınlarının yabancılaştırıcı etkileri altında giderek imkansızlaşmaktadır (Lefebvre, 2015). Bu bağlamıyla boş zaman, yaşanan deneyimleri ile özgürlük faaliyetlerini içinde barındıramayan bir durum olarak kente ve kendisine yabancılaşan, Tekeli'nin deyişiyle (2000) 'piyasadan satın alınabilen deneyimlerle oyalanan pasifleştirilmiş bireyler' yaratmaktadır. Bunun temelinde yatan etkenlerden biri, gündelik yaşamın doğası gereği barındırdığı alışılmışlık ve döngüsel durumdur; herhangi bir eleştiriye üzerine çekmediği için süregelen toplumsal ve kentsel yapıdaki gerilemeleri de körükleyebilmektedir. Benzer bir deyişle, Eyles (1989), gündelik hayatın, kendisinin farkında olan bilinçli bireyler yaratması, koruması ve dönüştürmesi üzerinden statik bir olgu olmadığını sürekli gelişen dinamik bir süreci kapsadığını belirtir. Ona göre, birey öz farkındalığıyla hem kendi kontrolü altında hem de kendi kontrolü dışındaki kuvvetler ve olaylar tarafından şekillenen ve dahası belirlenen deneyimler dünyasının içindedir. Netice itibarıyla bu dünyanın sistemli bir şekilde kendi içinde tekrar eden yapısı toplumsal sistemin işlerliğini göstermektedir. Zira, Tekeli'nin belirttiği gibi (2000), bir toplumda gündelik hayatın kendini yeniden üretememesi toplumun kriz içerisinde olduğuna işaret etmekte, toplumun sürdürülebilirliğinin sağlanmasında gündelik yaşam sorgulamaları özel bir önem taşımaktadır.

Bu tez çalışması bir anlamda, odağını alternatif gündelik pratikler ve alanlara kaydıran bakış ile kentte ilk bakışta görünmeyen dinamikleri tarif etme ve somut olarak ortaya koyma arayışındadır. Bu amaçla bölümün devamında öncelikle gündelikliği oluşturan etmenler olarak; kentsel mekânın aktörü 'bireyler', eylem ve

uygulamalar olarak nitelendirilen 'pratikler' ve bu ikilinin etkileşiminden ortaya çıkan gündelik hayatın 'zamansal ve mekânsal değerleri' hakkında bilgi verilmiştir.

3.1.1 Gündelikliği Yazan Bireyler ve Pratikleri

Gündelik hayat, süregelen yaşamın sorgulanmayan geri planında, bireyi yaratan, dönüştüren ve kendisinin farkında bilinçli bireyler haline getiren verilerle örülü temel bir gerçekliktir (Eyles, 1989). Birey kentte oluşturmak istediği düzene göre zamansal ve mekânsal açıdan farklı türde biçimlenmelerin aktörüdür. Kendi belirlediği işlevler sıradan veya farklı, sürekli veya durağan, uzun veya kısa süreli olarak gündelik kent yaşamını oluşturacaktır.

Birbiriyle ilişkili eylemler dizisi olarak gündelik hayat pratikleri, ritimleri, zaman içinde gelişme biçimleri ve toplumsal bakımdan anlamlı mesafeleri kullanıp eşzamanlı olarak yeniden üretme biçimleri ile tanımlanmaktadır (Stavrides, 2016). Pratikler, bu yönüyle iktidarı olumlamlarının yanı sıra iktidarın kurduğu ilişkiler ağında belirli ilke ve prosedürlerde uyguladıkları farklılaşmalarla işlemektedir. Certeau (2008), bu tanımlamayı çalışmalarında 'strateji' ve 'taktik' kavramları üzerinden açıklamaktadır. Strateji ile oluşturulan mekânlar, iktidarın belirli ideolojiler ve temsiliyetler altında tasarladığı alanlar; taktiklerle oluşturulan mekânlar, strateji ile oluşturulan düzenlemelerin şaşırtıldığı, rastlantı ve fırsatları beraberinde getiren karşılaşma ve deneyimsel algılamalara açık alanlarıdır. Bu bağlamda taktik, erk tarafından strateji ile tanımlanan mekânsal örüntülere karşı kentli tarafından geliştirilen gündelik pratiklerle sınır ve kurallardan kaçış yoludur. Yapılı çevrede sunulan kısıtlayıcı ve yönlendirici formasyona karşı kenti kullanan bireyin geliştirdiği taktikler bir anlamda stratejilere karşı direniş biçimidir. Certeau (2008) bu durumu Manhattan kentine Dünya Ticaret merkezinin 110. katından bakış ile kent tasarımcıları, iktidar ve bireyi, kentle ve kentsel mekânla kurdukları 'mesafeler' üzerinden değerlendirmiştir. Kente yukarıdan bakan planlamacılar yükseğe -kent egemenliğine- çıktıkça kentin bütünü kuşbakışı bir bakış altında toplayabilmeleri ve okumaları açısından 'gözetleyici' rolünü edinmektedir (Certeau, 2008). Aşağıda büyük bir metin dokusu olan kent planı, yukarıdan bakıldığında yalnızca uzak mesafede duran bir imajdır. Tüm kent panoramasına hakim olma

durumunu, uygulamaları unutturan, kural koyan yönü üzerinden eleştiren Certeau'ye göre (2008) kentin günlük uygulayıcılarının yaşadıkları yer, tüm kent imajının görünürlüğünün ortadan kalktığı eşik, yani 'aşağısı'dır. Dolayısıyla mesafelendirmiş konumuyla planlı kenti yalnızca gözetirken, kentin uygulayıcıları 'bireyler' farklı metinler yazan yazarlar olabilmektedir.

Uygulayıcının pratiği olarak yürüyüş eylemi, mevcut rotaları çaprazlama keserek ve kentin kullanıcıları tarafından marjinal ve unutulmuş bölgeleri keşfederek kentin kurumsal temsiliyetine bir tür meydan okumaya izin vermektedir (Coverley, 2006). Bu bağlamda yürüyüş, iktidarın temsillerine ve ideolojisine karşı duran, mekânın olasılıkları ile oynayan ve bunları fırsata çevirmek adına zaman kollayan taktikler olarak görülebilir. Birey doğaçlama bir şekilde deneyimlediği yürüme eyleminde, önceki deneyimleri ve bakış açısıyla birçok ihtimalin arasından seçim yapan ve kentsel düzeni ve biçimleri sorgulayan öznel bir yorum ve tavra sahiptir. Bu 'kendileştirme' pratiği mekân üretimine farklı bir boyut kazandırmaktadır. Certeau bu durumu şöyle ifade etmiştir (2008):

"Öncelikle bir uzam düzeninin, bir dizi olasılığı ve yasaklamayı düzenlediği doğruysa yürüyüşçünün bunlardan birkaçını eyleme döktüğü de doğrudur. Yürüyen kimse, bu olasılık ve yasaklamaların yerlerini değiştirir ve bunlardan yola çıkarak başkalarını icat eder. Çünkü kestirme yollar, yürüyüşün türevleri ya da doğaçlamaları olarak, uzamın öğelerini ayrıcalıklı kılar, dönüştürür ya da bir köşeye bırakır."

Şekil 3. 1 Sıradan kentinin gündelik pratiklerinden biri olarak kestirme yollar yaratmak; 'Arzu Çizgileri', Amsterdam'dan örnekler (Burg, 2011)

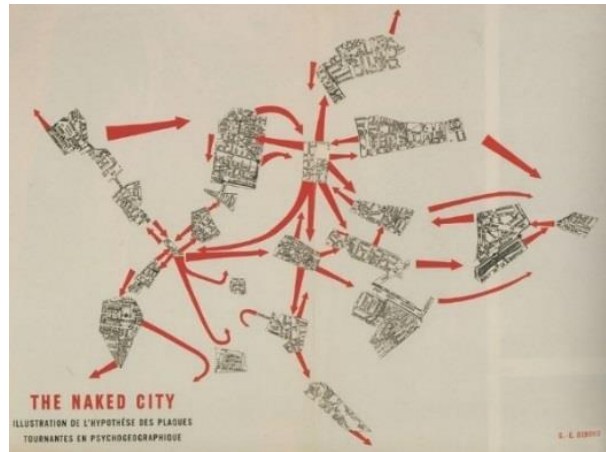
Böylece kenti deneyimleyen yürüyüşçüler oluşturduğu rastlantısal mekânsal kurguyla, kentin içindeki uğrak olan, uğranılmayan ve kaygı verici mekânların ortaya çıkmasını ayırışmasını sağlamaktadır (Harmanşah, 1997).

Sıradan bir gündelik eylem olarak bireyin arzularıyla anlamlandırılan, yürüme ediminin verili bir mekânı uzama dönüştürmesi üzerinden, gündelik taktiklerin tanımsız kentsel açık alanlardaki rolünü okumak mümkündür. Tanımsız alanların kullanımı ve anlamı incelendiğinde, enformel yollar/patikalar kentlinin var olan düzene karşı kentsel mekânda gerçekleştirdiği gündelik pratiklerinin en belirgin ve öznel izleri olarak göze çarpmaktadır (Şekil 3.1). Enformel yolların özgünlüğü başka yerlerde keşfedilmesi zor olan pratiklerin görünür izlerini temsil edebilmeleridir (Wikström, 2004). Burg'un deyiimiyle (2011), kentlinin, güvenlik bariyerleri ve bitki örtüleri ile çevrili taş döşenmiş kaldırımlardan makul bir kavrayışla kaçtığı "arzu çizgileri" (desired lines-paths), insanların kamusal alandan kendi özgür deneyimleri adına kaçışlarının somut kanıtıdır ve A dan B'den en kısa yolu bulmak adına sadece tek bir hedefleri olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle, verili düzenin içerisinde birey ihtiyaç duyduğu yolları kent plancılarına açık etmekte bir anlamda geribildirimde bulunmaktadır (Bramley, 2018). Bu oluşumlar ihmal edilen, unutulmuş kent köşelerinde rastlandığı gibi ulusal devletin arazilerine kadar her yerde oluşabilmektedir (Şekil 3.2). Bu edimleri bazı kent otoriteleri ve plancılar sivil itaatsizlik, yasadışı dolaşımolar olarak görmesine rağmen, bazı kent plancıları arzu çizgilerinin kentleri yapılandırmasına izin vermek gerektiğini savunmaktadır (Bramley, 2018).

Şekil 3. 2 Brezilya Ulusal Kongresi binasını çevreleyen arazide 'arzu patikaları',
Fotoğraf: Alamy (Bramley, 2018)

Certeau'nun yürüme ve anlatıyı, mekân üretimiyle anlamdaş bulduğu, arzuların eylemlere yansıdığını savunduğu fikri, son avangard hareketin mirasçısı Durumcuların (Sitüasyonistler) 'bütüncül şehircilik' (unitary urbanism) yaklaşımları ile benzerlik taşımaktadır. Gösteri toplumunun barındırdığı imgelerin reddi, tanıdık olanın farklı çerçevelerde kullanılarak dönüştürülmesi, onlara yeni ve genellikle de zıt anlamlar kazandırmak olarak 'saptırma' (détournement) kavramını kullanan grubun kenti keşfetmenin bir yolu olarak kenti farklı deneyimleme yaklaşımıyla ürettikleri 'sürüklenme' kavramı, kenti ve insan yaşantısını değiştirmek amaçlı politik misyonlarla yola çıkmıştır (Yeşil, 2016). Kentlinin mevcut mekânsal örgütlenme olanaklarını arzuları ve tutkuları doğrultusunda esneterek, değiştirerek olanakları kendi lehine çevirmesi ve 'sürüklenme' (dérive) olarak tanımlanan tekniği izleyerek kent mekânını gözlemlemekle kalmayıp ona aktif bir şekilde dahil olmasını savunmaktadır. Durumcular, Baudlaire'in ve Benjamin'in üzerinde durdukları kentte amaçsızca gezen, gözlem yapan ve moderniteyi kent üzerinden okuyarak deneyimleyen flanör (flânerie) imgesine farklı bir boyut kazandırmışlardır. Kent gezgini artık sadece gözlem yapan değil aynı zamanda müdahil olan bir aktör haline gelmiştir (Demirkaya, 2011). Durumcular modernizmin bütünlük, bitmişlik ve kesinliğine karşın alternatif şehircilik anlayışlarını gerçekleştirebilmek için kentliyi sürüklenmeye teşvik etmiştir.

Şekil 3. 3 Durumcu haritalama örneği: Çıplak Kent (The Naked City), Guy Debord, 1955 (Spontaneous Architecture, 2013)

Bireyin kent mekânı ile dinamik ve yaratıcı ilişkiler kurması, kenti deneyimlemesine yardımcı olacak psikocoğrafya haritaları bu sürüklenmeler sonucu ortaya çıkmıştır.

Çağdaş psikocoğrafyacılar, “kendi çevrelerini değiştirmeye çalışmak yerine deneyim ve bu deneyimin kaydedilmesi” (Keiller’den alıntılan Coverley, 2011) ile ilgilenmektedir (Yeşil, 2016). Önceden belirli bir rota veya varış noktası olmadan şehri deneyimle keşfetmeyi bir teknik olarak geliştiren yaklaşımın ürünü haritalar, Corner’a göre, kentte deneyimlenen bir rota üzerindeki algısal alt-alanların ifadesini kapsamaktadır (Aral, 2018). Bu haritalar, dönemin modernist ve bütünleyici kent kavramına bir eleştiri olarak bireysel algılar, anlık tercihler ve deneyimlerin ifadesine yönelik, parçalardan oluşan bir kent haritasının da mümkün olduğunu ortaya koymaktadır (Aral, 2018). Kentin akılcı ve işlevsel yönünü yansıtan çizgide olmayan daha ziyade yeni kent tahayyülünü beraberinde getiren yeni haritalar bireyin kendi haritasını oluşturmasını, kendi yaşadığı ve gördüğü temsil ettiği rastlantısal olarak konumlanan kentsel fragmanlar içeren bir öznel harita yaklaşımıdır. Guy Debord ve Asger Jorn’un kent içinde şansa ve arzuya dayalı güzergahlar çizen Paris şehrinin fragmanlarından oluşturduğu kolaj çalışması, ‘Çıplak Kent’ (The Naked City, 1955) bu haritalara verilebilecek örneklerden biridir (Şekil 3.3). Kesilmiş Paris haritalarının kolajlarından oluşan ‘Çıplak Kent’, akılcı, işlevsel, yönlendirici bir düzene sahip olan kentin, arzulara, deneyci ve özgür davranışlara, toplumsal hareketlere, oyunsu yaratıcılığa, kısacası sanata ve şiire teslim olmasını ifade etmektedir (Artun, 2009) (Debord, 2015). Bu kurgu üzerinden, kent haritasını bireyin kendine mal etmesi, kenti de temellük etmek olduğu öne sürülmektedir. Kişisel hareketler üzerinden oluşturulan öznenin içinde bulunduğu durum, tecrübe ve zamana tabi olan harita ortak bir algıyı yansıtmamaktadır. Gelip geçici olan bu harita fiziksel bir düzen, akılcı ve işlevsel bir çizgide değildir. Kapitalist mekânın homojen bir biçimde algılanmasına karşı bir tavrı yansıtan haritalama yaklaşımı, insanların eylemleri doğrultusunda her gün yeniden yapılanmaktadır (Demirkaya, 2011).

Stavrides (2016), Certeau’nun her mekânsal pratiğin, bireyi anonim kullanım biçimi yoluyla somutlaştırma gücünü kabul ederek yürüme ediminin yalnızca kendine özgü bir retorik olmadığını belirtmekte ve yürüyüşün ötekiliğe doğru bir hareketi ifade etme gücünü de görmek gerektiğinden bahsetmektedir. Ona göre, yürüyüşün potansiyelini, ötekilikle müzakere, beklenmedik karşılaşmalar, kesin kurallarla oluşturulan bir planın sonucu olmayan yüzleşmeler oluşturmaktadır (Stavrides,

2016). Bu bağlamda alışılmışın dışında ve öngörülmedik anların yaratılması beraberinde yeni zamansal ve mekânsallıklar işaret etmektedir.

3.1.2 Gündelikliğin Zamansal ve Mekânsal Değeri

Gündelik hayatı ele alan Fransız kuramcılar Henri Lefebvre ve Michel de Certeau kavram üzerine farklı yaklaşımlar geliştirmelerine rağmen, gündelik yaşam pratiklerinin altında yatan potansiyeli ortaya çıkarmaya yönelik benzer tutumlar sergilemişlerdir. Lefebvre sosyal mekân teoremini, mekân deneyimlenmesini oluşturan üç unsur; algılanan, tasarlanan ve yaşanan mekânlar olarak ve bunların mekânsal kavramsallaştırması olan sırasıyla mekânsal pratik, mekânın temsilleri, temsili mekânlardan oluşan mekânsal üçlü ile açıklamaktadır (Lefebvre, 1991). Lefebvre'nin bakış açısı, bireyin anlam dünyasında, mekânın çok katmanlı ve boyutlu yapısının çeşitli pratikler ile ayrışabilmesine referans vermektedir.

Lefebvre'e göre, gündelik hayatın sürdürüldüğü mekân, günlük hayatı etkisi altında tutan 'mekân temsilleri'nin 'yaşanan mekân'ı (temsili mekâna) oluşturduğu süreçle anlanmaktadır. Bireylerin ilişkileri ve pratikleri ile mekân temsilleri, kentin toplumsal ve politik pratiğine nüfuz edebilmesi ile parçalanma ve dönüşme potansiyeline sahiptir (Lefebvre, 1991). Ertürk'ün deyimiyle (2013), De Certeau'nun 'strateji'si ile Lefebvre'nin soyut mekânı olan 'mekânın temsilleri' aynı çizgide kavramsallaştırmalar olarak, ikisi de strateji araçları ile dönüştürülen ve yönetilen tahakküm mekânlarını üretmektedir. Bu, kentlerdeki en hâkim mekân türüdür. Benzer şekilde Certeau'nun 'taktikler'i ile Lefebvre'nin 'temsilin mekânları' arasında bir bağlantı kurmak da mümkündür; bireyin deneyimleri aracılığıyla yeniden üretilen temellük edilen mekânıyla benzerlik taşımaktadır. Bu bağlamda Lefebvre'nin üçlüsü ve Certeau'nun ikili kavramsallaştırmaları kendi içlerinde birbirinden ayrı düşünülemeyen süregelen bir etkileşimin etmenleri olarak farklı mekânsallıkların ortaya çıkmasında önemli unsurlardır.

Gündelik hayatı ve kent mekânını farklı yollarla şekillendiren strateji ve taktikler için mülkiyet önemli bir etmendir. Stratejiler erkin aracı olarak geliştirdikleri planların zamana karşı sürekliliğini ve kontrol mekanizmasını sağlayabilmek adına mülkiyet alanlarına ihtiyaç duyarken, taktikler bir mülkiyetin varlığına ihtiyaç

duymadan mekân üzerinde aidiyet kurmayan eylemlerdir. Taktikler, hakim söyleme, iktidarın stratejilerle disipline edilen kentsel çevre düzenlemesine karşı koymak ya da dolduramadığı çatlaklardan sızan, ötekinin alanına belirli mesafelerle yaklaşan oyunlar kurmanın yoludur (Certeau, 2008). Certeau'nun tanımına göre (2008) ötekinin alanını uygulama alanı olarak kullanan taktikler ile gündelik hayat kendisi ile değil, kendisi olmayan ile tanımlanabilen bir çeşit ötekidir. Bu yönüyle gündelikliği yazan ve örgütleyen birey ve pratikleri düşünüldüğünde, eylem ve zamanın sürekli yer değiştiren, anlamsal boşluklar taşıyan mekânsallıklar yarattığı söylenebilir. Bireylerin yaşadıkları yer ve koşulları değiştikçe pratikleri de aynı doğrultuda değişmektedir. Eski alışılmışlıklar, rutinler yerine yeni düzen ile melezlenen yeni pratikleri dolayısıyla yeni mekânsallıklar oluşturmaktadır.

Kendini yineleyen ve bu sebeple öngörülebilir olan 'döngüsel ritim', ve rutin olan, birbirine yakın aralıklarla yeniden üretilen fenomenlerle tanımlanan 'doğrusal ritim' olarak başlıca iki ritim tipini taşıyan gündelik hayat (Lefebvre, 2014), çok boyutlu yapısı ile zamansallık ve mekânsallık üzerinden yapılanmıştır (P. L. Berger ve Luckmann, 1991). Döngüsel tekrarlar doğayla şekillenirken (gece-gündüz, mevsimler vb.), doğrusal tekrarlar rasyonel süreç (ev-iş düzeni, tüketim hareketleri vb.) tarafından belirlenmektedir. Pratikler, zaman ve mekân deneyimine ritimlerle bağlıdır. Lefebvre'nin (1991) ritim-analiz teoremine göre, her ritim bir zaman-mekân ilişkisini, yerleştirilmiş bir zamanı veya zamansallaştırılmış bir mekânı ifade etmektedir. Bu bağlamda gündelik hayat bir üretim biçimi olduğu kadar döngü ve doğrusal ritimleriyle toplumu yönlendiren bir modele sahiptir.

Gündelik pratiklerin zaman aralıklarını kullanım biçimi değişken durumları farklı oluşumlara çevirmesi ile ritim kavramını ön plana çıkarmaktadır. Stavrides (2016) buna istinaden yinelenen toplumsal pratikler üzerinden yaratılan bir mekân olarak kamusal alanın tipik özelliklerini ritim kavramı üzerinden açıklamıştır. Bir pazaryerinin günün farklı zamanlarında gündelik ritimler ile tanımlandığını ve bu ritimlerle anlaşıldığını belirten Stavrides, toplumsal aktörlerin kamusal alanın özelliklerini toplumsal yaşamın ritimlerine entegre edebildikleri sürece niteliklerin bireyler tarafından algılandığını ve eylemlerinde yer aldığını vurgulamıştır (Stavrides, 2016). Mekânı toplumsal olarak anlamlı kılan, mekânsal yaşam ritimleri

üzerinden zamansallaştırma süreci içinde var olmasıdır. Zamansal değerin ön planda olduğu gündelik yaşamda, bireylerin uğradığı rotalar ve ağlar arasındaki ilişkiler mekânsal pratiğin bütünü oluşturmaktadır. Mekânsallık, diğerleriyle kesişme alanına ve gündelik hayatın sosyal yönüne işaret etmektedir (Bektaş, 2017).

Gündelikliğin, bireyin etkileşiminin zamansal boyutu ile bağlantılı niteliklerinden biri *teatralliktir*, etkileşimin gerçekleşme zamanını açığa vurmakta ve her pratik gibi kendi ritmiyle tanımlanmaktadır. Homojen bir zamana atfedilmeyen bu nitelik, aksine onu hızlandırır, yavaşlatır veya durdurarak ya da tersine çevirerek zamanın akışına müdahale edebilmektedir (Stavrides, 2016). Bu nitelik, gündelikliğin çoğu kez *geçici kentsel sahneler* olarak işlev gören, ötekilikle karşılaşmalara izin veren, eşikler yaratan teatral sahnelerini oluşturmaktadır. Bu oluşumlar, ötekiliğe açılan geçitler olan heterotopyalar olarak mevcut düzenden ayrılan, mikro ve karşılaşma hareketlerinden üretilen mozaik bir forma sahiptirler. Stavrides'in deyimiyile, mekân ve zaman kalıbı içerisindeki çatlaklar olan 'süreksizlik alanları', yeni oluşan toplumsal ilişkilere alan açan süreçlerde bir araya gelen düzensiz zaman-mekân fragmanlarıdır (Stavrides, 2016).

Bu bağlamda tez çalışmasının ilerleyen bölümlerde dikkat çekmek istediği nokta, tanımsız kentsel açık alanların gündelik hayata katılımında nasıl bir yol izlediğini deşifre etmek amacıyla, tanımsız kentsel açık alanların modern planlama anlayışının hâkim olduğu dönemlerden günümüze kentlerde uygulanan geçmiş ve güncel müdahale yaklaşımları örneklerine yer verilmiştir.

3.2 Gündelik Kentsel Sahneler Yaratmak

Modern dönemde yeniden kente kazandırılan boş ve âtil mekânlardan, günümüzdeki çağcıl geçici müdahale örneklerinin ve sıradan gündelik taktik örneklerinin temel kaygısı, bireylerin kamusal alanı geri kazanmanın yollarını arayışının bir sonucudur. Tanımsız mekânların giderek evrildiği sürece bakıldığında bireyin işgal ettiği, sahiplendiği ve böylece kendileştirdiği örnekler üzerinden gündelik hayatın ne derece etkili olduğu görülmektedir. Burada tanımsız kentsel

açık alanların stratejik veya taktiksel olarak geliştirilen pratikler üzerinden açığa çıkan potansiyellerini somut bir şekilde ortaya koyulması hedeflenmiştir.

Modern planlamanın hâkim olduğu dönemde, kentin inşası üzerinden kentlinin yaşamının şekillendirilmesini benimseyen yaklaşımlar ile planlamada akılcı uygulamalar ve mekân tasarımlarında işlevsel ve yalın bir üslup benimsenmiştir. 1960'lı yıllar itibariyle, üstten bir bakışla gündelik yaşam pratiklerini dikkate almayarak mekânların tasarlanması ve sonrasında biçimlenen mekânlar üzerinden gündelik hayat düzenini ve denetimini karar mekanizmalarıyla yeniden oluşturma yaklaşımları eleştirilmeye başlanmıştır. Başta kentin kamusal boyutunun yitirilmesi ve bir dizi soruna sebep olan modern kent planlama yaklaşımlarını eleştiren kent araştırmacıları zamanla 'insan' faktörünü önemsemeye başlamış ve kentlinin/bireyin istekleri, eylemleri ve davranışlarını ön planda tutan yaklaşımlarla kenti yeniden inşa etmenin gerekliliğini savunmuşlardır. Bu konuda öncü isimlerden yazar ve aktivist Jane Jacobs (2009), modernist kente yönelik eleştirilerinde modern kentte katılımcılığa olanak tanıyan mekânların, rasyonel planlama yoluyla ortadan kaldırıldığını savunmuştur. Gündelik kent hayatını, kentlilerin sokaklar, dükkanlar ve evlerle olan ilişkisini gözlemleyen Jacobs (2009), kentsel dokuda gündelik yaşamın ördüğü sosyal ağları yok eden kentsel dönüşüm projelerini ağır bir dille eleştirmiştir. Kentin gündelik kullanıcının deneyimiyle düşünülmesi gerektiğini savunan Jacobs, kent plancılarını, güvenli ve yaşanabilir kent yaşamının, büyük ölçüde kamusal mekânlardaki enformel ilişkinin planlanmamış çıktısı olduğunu göremedikleri için eleştirmiştir (Callahan ve Ikeda, 2014). Jacobs'a göre, rasyonel mahalleler ve kent tasarımlarında yaratılan steril ortamlar, yaşamdan kopuk bir şekilde etkileşimi ve sosyalleşmeyi zayıflatmaktadır (Jacobs, 2009).

1970'li yıllar itibariyle gündelik hayat ve onu organize eden kültürel değerler üzerine teoride ve pratikteki çalışmalar yoğunlaşmış, mekân salt bir geometrik form, fiziksel bir nesne ve sınır olarak ele alındığı dönemlerden bireyin istek ve arzularına göre yönlenen toplumsal olarak üretilen bir kavramsallaşma sürecine girmiştir. Kentin formel meydanları, sokakları, caddeleri ve avlularının ötesinde davetkar olmayan ve genelde ihmal edilen köprü altı, dar ara yollar, tüneller,

terkedilmiş endüstriyel alanlar gibi kentsel mekânların yeniden kente kazandırılması üzerine giden çalışmalar bu dönemde önem kazanmaya başlamıştır. Dönemin öne çıkan topluluklarından, Gordon Matta-Clark'ın¹ da kurucuları arasında yer aldığı Anarchitecture² isimli gerilla topluluğu, düzenledikleri toplantılarda, mimari söylem ve pratikler, mimarinin dışına atılmış, kullanım-dışı olarak tanımlanan artık-mekânlar, yüzeysel yaklaşımlar, mekânın siyasi konumu ve özel mülkiyet üzerine tartışmalar geliştirmiş ve projeler üretmişlerdir (Aytaç ve Madra, 2007). Esas kaygısı, salt binalar üzerine değil, binaların varoluş/inşa/imha koşullarını organize eden toplumsal ve iktisadi süreçler ve modernist mimari söylem üzerine olduğunu belirten Matta-Clark (Aytaç ve Madra, 2007) benimsedikleri 'anarchitecture' yaklaşımını şöyle açıklamıştır:

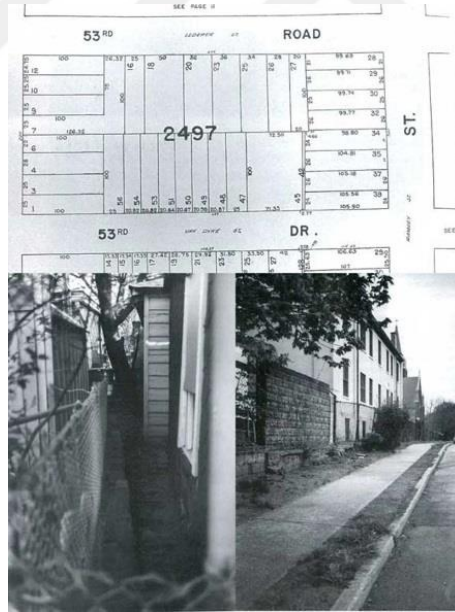
"Düşüncemiz, binalara alternatif bir tutum sergileyen işler/parçalar yapmaktan tanımlaması daha zor bir şeydir... Biz daha çok metaforik boşluklar, aralıklar, artık-mekânlar ve henüz gelişmemiş alanlar üzerine düşünüyorduk... Örneğin, ayakkabı bağcıklarınızı bağlamak için durduğunuz, günlük hareketlerinizin kesintiye uğradığı yerler. Bu tür yerler de algısal açıdan önemlidir çünkü hareket alanını işaret ederler. Yaklaşımımız, çok formel bir şeye saplanmadan mimarinin yerleşmiş kelime dağarcığının dışına çıkmakla ilgiliydi." (P. M. Lee, 2001).

Bu 'kesinti' veya 'hareket alanı' yerler, gayrimenkul kısıtlamaları ile sınırlandırılmayan muğlak, belirsiz eşik alanlardır. Sanatçı Gordon Matta-Clark, bu alanlar üzerinden ele aldığı çalışması kapsamında, 'toprak' mitinin gerçek hayata ne kadar değmeyen bir kavram olduğunu ortaya çıkarmak adına, New York şehri tarafından 25-75 dolar aralığında halka açık arttırma ile satışa çıkarılan -Queens'te on dört ve Staten Island'da bir tane olmak üzere- on beş artık alanı satın almıştır (Fabrizi, 2014). Bu alanlar, 1970'li yıllarda, New York'un kadastro planının

¹ Gordon Matta-Clark, kentsel mekânlar ve sosyal yaşama dair eylemler gerçekleştiren, özellikle terkedilmiş banliyö evlerinin ve boş depoların döşemelerinde-duvarlarında açtığı delikler, dikeyde ikiye böldüğü binalar, yüzey elemanlarını parçalayarak açık ettiği bina konstrüksiyonu çalışmalarıyla bilinmektedir. Çalışmaları için bkz. Bronx Floors (1972-73), Splitting (1974), Bingo (1974), Conical Intersect (1975), Office Baroque (1977).

² Suzanne Harris, Tina Girourard, Laurie Anderson, Richard Nonas, Caroline Goodden gibi isimlerin yer aldığı grubun ismi, anarşi ve mimarlık sözcüklerinin (anarchy+architecture>anarchitecture) kaynaşmasından oluşmaktadır.

yenilenip parsellerin yeniden belirginleşmesi ile büyük parsellerde uygulandığı gibi çeşitli fiyatlarda satışa sunulan artık alanlardır. Bu parseller, bir, iki metrekarelik, üzerine yapı yapmak bir yana, ağaç bile dikilemeyecek kadar küçük boş alanlar içermektedir (Can, 2017). Alanları fotoğraflayan ve belgeleyen Matta-Clark, vaziyet planları ile birlikte oluşturduğu belgelerle 1973-74 yılları aralığında “Sahte Mülkler” (Fake Estates) adlı projesini gerçekleştirmiş (Şekil 3.4), daha sonra topladığı harita, tapu, idari belgelerle bu küçük ve işe yaramaz görülen alanların kentsel dokunun önemli parçaları olduğunu ve taşıdıkları potansiyellerini yansıtmak adına öneriler geliştirmiş, fakat ölümü sebebiyle çalışma tamamlanamamıştır. Üçgen biçimli bir arsa, iki ev arasında dar bir şerit ve kaldırım kenarı içeren bu arazi parçaları, ‘arazi ölçme hataları ve imar gariplikleri’ sebebiyle artık kalmıştır (Fabrizi, 2014). Planlama süreci artıkları olarak görebileceğimiz binalar arasında kalan birkaç metrekarelik bu alanlar, Matta-Clark’ın işleri ile mülkiyet ve artık alan kavramları üzerinden tartışmaya açılmış ve dönemin kentsel mekân kurgusu üzerine yapılan eleştirilerin etken bir ögesi haline gelmiştir.

Şekil 3. 4 Gordon Matta-Clark’ın Sahte Mülkler (Fake States) projesine ait bir belge (Fabrizi, 2014)

Matta-Clark’ın çalışmasına paralel zamanlarda, St. Louis Missouri’de 1956 yılında modernist ilkelerle inşa edilmiş olan Pruitt-Igoe toplu konut bloklarının yıkımı (1972-76) ile postmodern tarihçi Charles Jencks tarafından “modernizmin öldüğü

gün” ilan edilmiştir. Sembolik bir ikon haline gelen yapı topluluğunun yıkımının arka planında binalar ve kentsel mekânlar arasındaki kurgunun eleştirileri yer almıştır. Binalar dışında ve çevresinde kontrol edilemez büyüklükte yaratılan kamusal alanların ve bunların toplumsal davranıştan ziyade toplumsal huzuru bozacak durumda olması, planlanmamış artıklar biçimindeki var oluşu, suç oranlarının giderek artması ve modernizmin pek çok açıdan başarısızlığı olarak değerlendirilmiştir (Kupfer, 1990).

Şekil 3. 5 Robert Zion tarafından cep parkı (Paley Park) olarak tasarlanan artık alan (solda), 1967, New York (Assir, 2015); günümüzde özelleştirilmiş kamusal alana dönüştürülen parkın girişi ve sokakla ilişkisi (Anonim, 2017a)

Kent içerisinde bireylerin etkileşimi için güvenli, bakımlı, çekici ve düzenli kamusal alanların tasarlanması gerekliliği kent için hayati bir önem taşımaktadır. Özellikle 1950-80 yılları arasında rasyonel planlamanın hüküm sürdüğü kent ve mimari oluşumlarla, dünyanın pek çok kentinde kamusal açık alanların durumu ne yazık ki bu beklentiyi karşılayacak yeterlilikte olmamış; çoğu yetersiz derecede - kullanıcıların ihtiyaçlarını tam cevap veremeyen donatılarla- tasarlanmış ve/veya yetersiz yönetilmiş -bakımsız ve sahihsiz bırakılmış- tanımsız alanlara dönüşmüştür. Konut yerleşmelerinin kamusal alanlarının birer planlama artığı alan olarak var olması, çevredeki binalarla ilişkisi olmayan, tanımsız ve cansız yerlerin türemesiyle sürmüştür. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası kentlerde pek çok kentsel çalışma grubu, bu alanların kentlere yeniden kazandırılması amacıyla kamusal alanı yeniden yapılandırmak ve kaliteli kentsel çevreler oluşturmak adına çalışmalar gerçekleştirmiştir (Urban Task Force, 1999). En bilinen örnekleri, cep parkları (vest pocket park) olarak adlandırılan, öncelikle Amerika’da başlayan sert ve yumuşak

çevre düzenlemesi ile göz ardı edilmiş kent içindeki çok küçük boyutlardaki artakalan alanları geri almak için geliştirilen açık yeşil alan uygulamalarıdır (Şekil 3.5) (Curl ve Wilson, 2015).

Savaş sonrası Avrupa kentlerinde, kentsel mekânların harap durumda olması ve yetersiz koşulların arasında yeniden geliştirilmesi ve yaraları sarılabacak kentli için kamusal nitelikteki mekânsal hazırlıkların olmayışı büyük bir sorundur. Benzer sorunların hâkim olduğu Hollanda'da bu problemlerin üstünden gelmek adına Amsterdam Kentsel Gelişim Departmanı, her mahallede en az bir oyun alanı üretimine karar vermiştir. Projenin başına getirilen, o dönemlerde kamu projeleri bölümünde çalışan Aldo Van Eyck rehberliğinde, 1947-78 yılları arasında 700 adetten fazla oyun alanı tasarlanmıştır (Lefavre, 2002).

Şekil 3. 6 Planlamadan artakalan bir mekânın Aldo Van Eyck'in tasarladığı oyun alanına dönüştürülmesi, Buskenblaserstraat, Amsterdam (Tanju, 2018)

Aldo van Eyck'in tasarladığı Buskenblaserstraat'daki oyun alanı bir tür planlamadan artakalan mekân; bir kaldırımın uzantısı ile oluşmuş kentsel bir açıklık/boşluktur. Bilinen alışlagelmiş oyun parklarından farkı, tanımlı bir mekânı işaret etmiyor olması ve belirli bir oyun biçimine sahip mekânsal düzenlemeler içermiyor olmasıdır. Van Eyck'in tasarladığı oyun alanları salıncak ve kaykay gibi en temel oyun düzeneklerini içermemesi ve yerleştiği alanın çocukların o alanı deneyimlemesi ile yere dönüştürülecek olması, bu projelerin gelecek mekânsal pratiklerle kurduğu bağa bir işaret niteliğindedir (Tanju, 2018). Programı önceden belirlenmemiş genel olarak geometrik formlardan ve kum havuzlarıyla tasarlanan bu oyun kurma alanı tamamen çocukların hayal gücüne bırakılarak sokak, meydan, park veya avlu gibi hiçbir tanımlı alana girmeyecek kadar biricik ve özgür bir

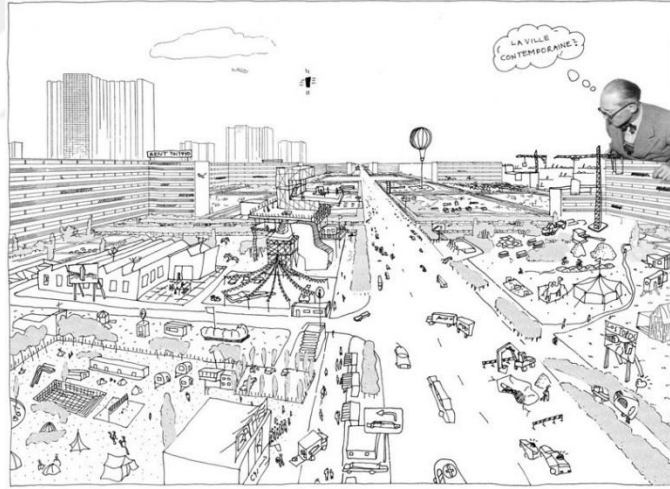
mekâna evrilmiştir (Şekil 3.6). Kentlerin merkezinde kentliye sunulan ve yaratıcılığına bırakılmış bu alanların, kentin hiç de çekici olmayan ve hatta genelde gözden kaçırılan mekânlarına farklı bir açıdan bakmanın ilk örneklerinden olduğunu söylemek mümkündür. Bu, alanda oynayan, vakit geçiren kentli için bir anlam taşıyan ve tanımlanan mekânların gündelik hayata katılmasında etken olan gizil potansiyellerin, kamusal niyetli kentsel yaklaşımların ilk sinyalleridir.

Zamanla tüm bu yaklaşımlar ve yeni gelişmelerle, kentsel boşluk, bir kentsel tasarım argümanı olarak özellikle tasarımcının öngördüğü düzenlemenin çeşitli senaryolara uyarlanabilir olması, değişken formlara ve programlara sahip olması, geçici pratiklere yer açması gerekliliğini benimseyen tasarım anlayışı içerisinde yer etmeye başlamıştır.

3.2.1 Geçici Müdahale Yaklaşımları

Kentlerin gündelikliğinin, gerçek hayatının analizi ve kavramsallaştırma çalışmaları zamanla kentlerin planlanmasında yeni bir platform açan itici bir güce dönüşmüştür. Gündelik hayatın sürdürülebilirliği için birey odaklı yaklaşımların geliştirilmesi günümüze kadar uzanan pek çok kentsel yaklaşımın temelini oluşturmuştur. Fakat, günümüzde gündelik yaşantıya ait değerler, kentlerin hızlı gelişimleri ve kapitalizmin kenti metalaştırarak yeniden ürettiği mekânlar ile kentliyi kendi kentine yabancılaştıran ve mikro yaşam alanlarını parçalayan bir durumla yüzleştirmektedir. Kent tasarımcıları, mimarlar her ne kadar gündelik hayatı kendi alanları içerisinde tanımlama çabasına girmiş olsalar da gündelik hayatın işleyişi, ritmi, bütüncül bir tasarımda tanımlı bir parça olarak ele alındığında kentlerde beklenen kamusal ihtiyaçlar sağlanamamaktadır. Kentte yalnızca iktidar stratejileri ile yukarıdan aşağıya kurumsal politikaların uygulanması (top-down) kentin mikro yaşamlarını ıskalayabilmekte, birbiriyle etkileşim halinde olan ilişkiler ağında toplumsal mekânlar göz ardı edilmektedir. 1940'lı yıllarda sundukları çalışmalarda, Frankfurt Okulu'nun iki önemli figürü Max Horkheimer ve Theodor Adorno, modernizmin kültürü aynılaştıran etkisi ve kapitalizmle birlikte tek boyutlu bir toplum yarattığını savunmuştur. Özellikle eğlence endüstrisinin artan etkisiyle sanatın metalaşması, kültürün bütünleştirici bir örnekliği, bireyin belirli bir düzene

hapsedilmesi ve toplumun aynılaştırılması sürecine sebep olmuştur (Raunig, 2013). Benzer sorunsalların farklı olgularda vücut bulmuş halini yaşayan günümüz kentlerinde ise, Oswald'ın deyimiyle (2012) 'kültür endüstrisi'nin önem kazanması ile geçici kullanımları kentsel kalkınmaya dahil etme çabaları artmıştır. Hızla değişen yaşam koşullarına, gelişmelere ve yeni ihtiyaçlara ayak uydurmaya çalışan kentlerin dönüşüm sürecinde, ağırlıklı olarak kalıcılık olgusu üzerinde geliştirilen projelerin yanında, yeni bir müdahale yaklaşımı olarak beliren *geçicilik* olgusu kentlerin biçimlenmesinde etkin bir rol oynamaya başlamıştır (Şekil 3.7). İdeal bir planlama anlayışı arayan uzun vadeli bir uygulamayı benimseyen şehircilik ve mimarideki odağı değiştirmenin yolu, nihai planın ve bu planı korumanın yollarının artık baskın olmadığı daha akışkan bir şehircilik tarzını benimsemek olmuştur. Bunu sağlayan yaklaşımlar olarak geçici müdahaleler kentlerde zamanla kalıcı nitelik kazanacak kamusal hayatı canlandıran işler gerçekleştirerek kentsel planlama süreçlerine müdahale etmeye başlamıştır (Oswald vd., 2012) (Haydn ve Temel, 2006) (Bishop ve Williams, 2012) (Rahmann ve Jonas, 2011).

Şekil 3. 7 Gündelik hayata eklenen geçici kullanımlarla modern kentin dönüşen durumunun Le Corbusier'in çalışmaları üzerinden karikatürize edilmesi (Graf, 2012)

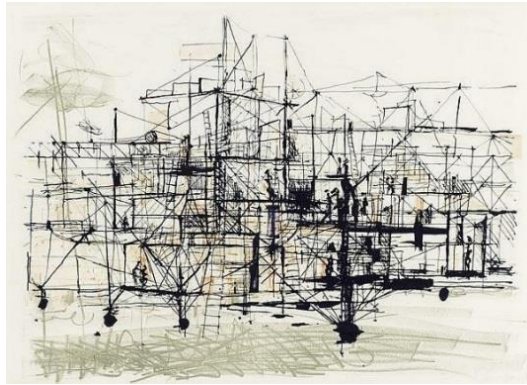
Genel olarak geçici müdahalelerin resmi olmayan eylemlere dayandığı görülse de yönetim destekli olabilen resmi bir formasyonla düzenlenmiş olan müdahale yaklaşımları da görülmektedir. Bu bağlamda geçicilik olgusunun kentsel mekânları yeniden düzenlenmesinde etken olmasının yanı sıra, kentsel planlama süreçlerine dahil edilmesi fikri ile geliştirilen 'geçici kent' kavramı, Bishop ve Williams'ın

deyimiyle (2012) 'master planlama için oluşmaya başlayan alternatif bir yaklaşım' olarak gelişme göstermiştir.

Geçicilik kavramına farklı bir bakış açısı ile yaklaşan ve kentsel boşluklar üzerine stratejik müdahaleler geliştiren Hollanda merkezli Rietveld Mimarlık ekibi (RAAAF: Rietveld Architecture-Art-Affordances) serbest zaman açıklığını ve onu takip eden hareketin sağlıklı olduğunu ifade eden 'ardışık geçicilik' (sequential temporiness) kavramını, bir mekânın sınırlı bir süre için kullanıma uygunluğunun, insanlar tarafından daha farklı tasarımlar geliştirilmesine imkan sağladığını vurgulamaktadır (Rietveld vd., 2014). Bu da kentin daimî ve arzu edilen dinamik doğasını canlandırmayı amaçlayan ve kapsayan bir anlayıştır. Kullanım, tasarım, mülkiyet, iş birliğinden yatırım ve kurumsal yapılandırmalara kadar farklı düzlemlerde birçok yeni buluş için potansiyel taşıyan boşluklar, geçici kullanımlar ile problem olmaktan çıkıp fırsat halini almaktadır.

Geçicilik olgusu yeni bir olgu olmayıp, Durumcular grubunun geliştirdikleri ütopyalarda görülebilmektedir. Bu kavram, Durumcular'ın gündelik hayat ve bireyin ilişkileri üzerinden kentsel mekânı değerlendirdikleri çalışmalarında sıkça değindikleri mekânsal oluşumların önemli bir niteliği olarak yer etmiştir. Durumcular tarafından geliştirilen ütopyalarda, mekânın üretimi, sanatın ve gündelik yaşamın birbirine temas halinde olduğu anlık ve geçici çevrelerle inşa edilmektedir (Ojalvo, 2012). Bireylerin pasifleştiği ve toplumsal ilişkileri düzenleyen tüketim odaklı yaklaşımların yer aldığı gösteri toplumu, gündelik hayatı manipüle etmektedir. Kenti ilişkisellikler, karşılıklı etkileşimler, gündelik pratikler barındıran potansiyel bir toplumsal dönüşüm alanı olarak gören grup, bunun aşılmasında arzu, şiir, yaratıcılık ve ütopyanın varlığını öne sürmüş, kendi yaşamlarını yeniden ele geçirmek için öncelikle mekânın ele geçirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda grubun önde gelen isimlerinden Guy Debord, mekânı temellük etmek adına, kentte oyunlar aracılığıyla gündelik hayattaki yaşantı biçimleri ve mekânsal deneyimlerdeki tahakküm ve yabancılaşmanın kırılması için yeni 'durumlar inşa etme' nin (constructing situations) gerekliliğini savunmuştur (Debord, 2002) (Bodson, Brown, Debord, Knabb, ve Matthews, 2008).

Kamusal mekânın olmadığı yerde kültürden söz edilemeyeceğini savunan Constant Nieuwenhuys'un Durumcular gruptan ayrılmasının ardından gelecek kent eğilimi doğrultusunda yarattığı yeni yaşantı biçimini ve o kentin sakinlerini anlattığı Yeni Babil (New Babylon) projesi (1956-74), mekânın kamusal niteliği üzerinde durduğu ve halen çağcıl örneklere referans sağlayan önemli çalışmalardan biri olmuştur. Klasik dönemdeki forum, orta çağdaki pazar alanı ve daha yakın geçmişe geldiğimizde de bulvarlar, kültürel yaşamın geliştiği -kamusal- alanlardır (Heynen, 1999). Bu sebeple, Constant, projenin yüzde 80'inin ortak alan olacağını tekrarlayarak, açık kamusal mekânlara öncelik vermiştir (Heynen, 1999) (C. Smith, 2009). Yeni Babil, modern mimarlığın benimsediği kentsel düzenin aksine; kişinin yolunu kaybettiği, sonsuz yolculukların ve karşılaşmaların dünyasıdır (Ojalvo, 2012). Geçici mekânlardan ve hareketli nesnelere oluşturulmuş pilotiler üzerinde yükseltilmiş Yeni Babil, göçebe bireyin kendi ihtiyaçları doğrultusunda yeniden oluşturulan geçici bir labirent olarak, bireyin yaratıcılığını kullanabileceği sürekli devingen ve akışta olan strüktürler bütünüdür (Şekil 3.8). Burada mekân bir bağlam olmaktan çıkıp kişisel deneyimlerin mekânsal karşılığı haline almaktadır (Bal, 2012). Gelecekte dönüşebileceği tahayyüllerini de içinde barındıran, modernitenin bir eleştirisi olarak gelişen bu çalışma, Durumcular'ın bütüncül şehircilik fikirlerini yansıtan bir proje olmuştur.

Şekil 3. 8 Constant, Yeni Babil, Litografi (Jappe, 2019)

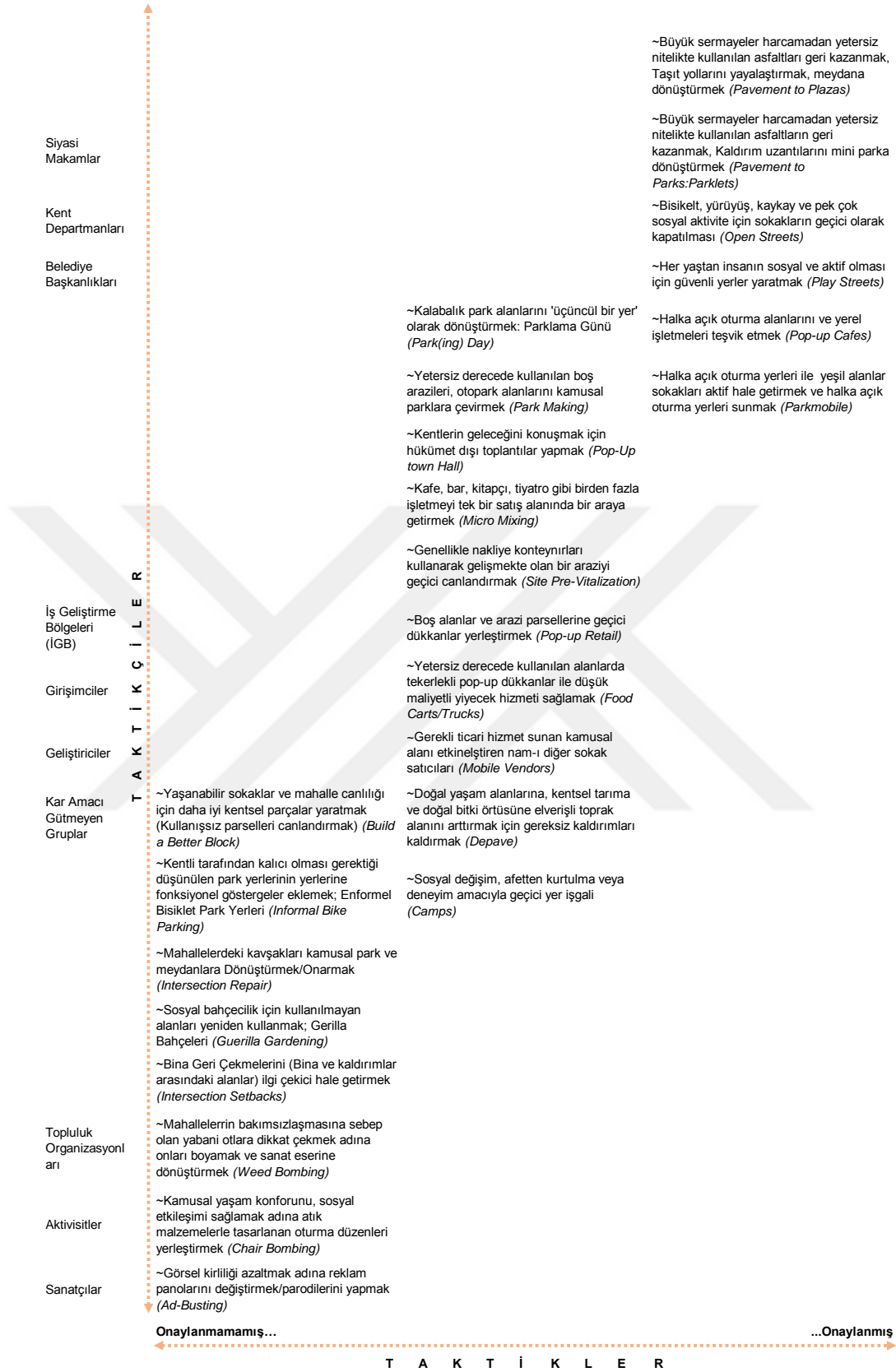
Felsefi bir pencereden bakan bu çalışmaların yanı sıra geçicilik olgusunun, tarihsel süreçte kent yaklaşımlarında eski kentsel çalışmalara dayanan ve gerçekleştirilen örnekleri mevcuttur. Daniel Burnham'ın Chicago Kolombiya Fuarı çerçevesinde

geçicilik kavramını önemli ölçüde yansıtan 'Güzel Kent' (City Beautiful) hareketinin prensiplerini ilk kez uyguladığı tasarımdan bilinmektedir. New York, Washington, St.Louis kentlerinin küçük örneklerinin yapıldığı ve diğer ülkelerin pavyonlarının da serpiştirildiği bu alanda tüm cepheler beyaz boyanmıştır (Özmeral, 2013). Çoğu geçici inşa edilen binalarla düzenlenen kentsel çevre, monoton, pis, karanlık sanayi kentinin tam tersine bembeyaz, temiz, klasik ve görkemli bir şekilde inşa edilmiştir. Kentte olması arzu edilen fakat olmayan tüm pozitif unsurların yer aldığı fuar, kentlerin nasıl olması gerektiğine dair bir deneyim imkânı sunmuş, yapılan tasarım arzu edilen bir kentin prototipi olarak sunulmuştur. Diğer bir örnek ise, Kopenhag'ın Christiana bölgesidir. Nazilerin infaz edildiği eski terk edilmiş askeri arazi, 1971 yıllarında bir grup genç tarafından işgal edilmiş, zamanla bölgeyi mesken edinen gençler var olan yapıları farklı işlevlerle kullanmaya başlanarak kendi toprak ve yarasına sahip özerk bir mikro ülkeye dönüştürmüştür (Lepeska, 2012).

Şekil 3. 9 Günümüzde halen geleneğini koruyan, Seine nehri boyunca yerleştirilmiş geçici strüktürel düzenlemeler; taşınabilir kitap dükkanları, Paris (Arieff, 2011)

Planlama mekanizmalarına ek olarak geliştirilen yeni geçici yaklaşımlar, bireylerin ilişkileri ve deneyimlerinin ön plana çıkarıldığı kullanıcı katılımlı, toplum tabanlı (bottom-up) veya yerel yönetim destekli olabildiği gibi, yönetim kararları beklenmeden mikro ölçekli olarak gerçekleştirilen mekânsal müdahaleler de olabilmektedir. Bu müdahaleler, Certeau'nun gündelik hayat içerisinde tanımladığı taktiklere benzer şekilde kentsel sistem içerisinde çatlaklara sızan ve iktidarın tasarlama stratejileri ile oluşturulan fiziksel ve normatif kentsel mekânı geçici ve anlık olarak dönüştüren pratiklerden oluşmaktadır.

Şekil 3. 10 Taktikler ve Taktikçiler Diyagramı, Lydon ve Garcia, 2015 kaynağında yer alan görsel ve bilgilerden faydalanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Uzun vadeli bir amacı olmayan kısa vadeli adımlara dayanan toplum tabanlı ve büyük bir nihai vizyona dayanan yukarıdan aşağıya müdahalelerin birlikteliği planlama ve mimarlık ortamına pratikler anlamında katkı koyarken bir yandan sürecin yasal ve teknik kısmında da etkili olmaktadır. Bu müdahalelerin kendine kentte bulunduğu yerler genel olarak kamusal açık alanlar olmasına rağmen örnekler incelendiğinde özellikle marjinal, sahiplenilmemiş, ihmal edilen yerleri seçtikleri görülmektedir (Şekil 3.9). Mekânsal üretim pratiklerinin kentleşme stratejileri olarak kullanılmaya başlanması¹ ile uygulayıcıları aktörler (kentliler, aktivist gruplar, kamu kurumları veya belediyeler, özel girişimciler vb.), ve eylemlerin ölçeklerine bağlı olarak pratik tipleri birbirinden ayırmış ve çeşitli isimlerde literatürde yer edinmiştir.

Geniş bir yelpazede taktiksel kentleşme (tactical urbanism) altında tanımlanan; pop-up şehircilik (pop-up urbanism), kendin-yap şehircilik (DIY urbanism), gerilla şehircilik (guerilla urbanism), isyancı şehircilik (insurgent urbanism), gündelik kentleşme (everday urbanism), toplum tabanlı kentleşme (bottom-up urbanism), geçici kentleşme (ad-hoc Urbanism), deneysel şehircilik (experimental urbanism), kentsel brikolaj (urban bricolage), kentsel akupunktur (urban acupuncture) vb. isimlerle bilinen kentsel yaklaşımlar, içerdikleri etkinlik ve eylemler çoğu araştırmada birbirinin yerine kullanılıyor olsa da aktör, amaç, ölçek, kente etki süresi, yasal sürece entegrasyonu açısından farklılıklar taşımaktadır (Oswald vd., 2012) (Lydon ve Garcia, 2015). Bu sebeple belirtilen eylemler her ülkenin/kentin yasaları, gündelik yaşam biçimi, mekân üretim çeşitliliği bağlamında değişebilmektedir. Genel olarak eylem biçimleri benzer olan bu yaklaşımların ortak özellikleri geçici, düşük maliyetli, montajı ve sökülmesi hızlı, kendiliğinden, katılımcı ve topluluk sorunları tarafından yönlendirilir özellikte olabilmeleridir (Courage, 2013). Bu müdahaleler kentlinin ihtiyaçları doğrultusunda şekillenerek ve böylece kentte ihtiyaç duyulan özün fark edilerek, sıradan gözüken mikro hareketlerle geniş

¹ Kentsel Katalizör ekibi, geçici kullanımlar yoluyla kentsel kalkınma stratejilerinin geliştirilebileceğini savunarak aktörlerin farklı amaçlar ve oluşturdukları topluluk ve ilişkiler ağı üzerinden strateji modellerini tespit etmiştir. Her model geçici kullanımın karakterini kendine özgü bir şekilde etkilemekte ve değiştirmektedir. Bu altı strateji; tekil bireyler için ipuçları (*girişim ve sahip çıkma*), diğerleri ise yerel yönetimler (*biçimlendirme ve yetiştirme*) veya kurumsal arazi sahipleri için ipuçları (*etkinleştirme, faydalanma*) taşımaktadır. Detaylı açıklamalar için bkz. (P. Oswald vd., 2012)

ve büyük etkilere imkân sağlayabilmektedir. Geçici müdahale ile yaklaşılan mekânlar boş değil, herhangi bir şeyin yansıtıldığı ekranlardır, öncesine dair bilgi içermektedir (Haydn ve Temel, 2006). Bu yansımaların türleri birbiri ile iç içe giren, birbirini besleyen nitelikte üretim pratiklerine dayanmaktadır. Geçici bir müdahalenin aktörü, süresi, ölçeğine bağlı olarak adlandırılabilir bu türler bir anlamda kentte ihtiyaç duyulan kamusal alanın ipuçlarını taşıyan yaklaşımlardır. Kentsel mekânı etkin bir şekilde anlamlandırmakta, kentin sosyal ağları ve enformasyonunu uyararak toplulukları bir araya getirmektedirler. Bu uygulamaların bir listesi Şekil 3.10'da aktörler ve müdahale yaklaşımları üzerinden paylaşılmıştır.

Kent planlamasının resmi süreçlerine resmi olmayan süreçleri dahil etmenin çeşitli yollarını inceleyen, mimarların ve şehir plancılarının geçici kullanımlardan öğrenebilecekleri önemli çıktılar olduğunu savunan 'Kentsel Katalizör' (Urban Catalyst) ekibi geçici kullanım çeşitleri üzerinden bir tipoloji geliştirmiştir. Bunlar uygulanan müdahalenin çevresiyle etkileşimine ve bu alanların gelişimine etkisini referans veren başlıklardan oluşmaktadır; *katılma (stand-in)*, *serbest akış (free flow)*, *uyarı (impulse)*, *kuvvetlendirme (consolidation)*, *bir arada yaşama (co-existence)*, *parazit (parasite)*, *öncü (pioneer)*, *altüst etme (subversion)*, *yerine geçme (displacement)* (Oswalt vd., 2012). Bu sınıflama yaklaşımına benzer bir öneri getiren Jeffrey Hou (Hou, 2010) geçici müdahalelerle yeniden örgütlenen mekânları 'isyancı mekânlar' (insurgent spaces) olarak adlandırmış ve bu alanlar üzerinden her bireyin şehri kullanma yöntemleri ve kamusal nitelikli bir alanı nasıl tanımladığının sorgulanabileceğini belirtmiştir. Hou (2010), geçici müdahale tiplerinin yarattığı etkiler üzerinden eylem tiplerini; *sahiplenme (appropriating)*, *geri kazanma (reclaim)*, *çoğullaştırma (pluralizing)*, *ihlal etme (transgressing)*, *açığa çıkarma (uncovering)*, *karşı çıkma (contesting)* başlıkları ile birbirinden ayırmıştır (Tablo 3.1).

Alan üzerinde kalıcı bir etki yaratmadan sadece boş kalan zamanları değerlendirmek adına kullanım tipini tarif eden 'katılma' (stand-in) (Oswalt vd., 2012) geçici kullanım tipi çoğunlukla kolay taşınabilir-sökülebilir elemanlarla örgütlenen küçük müdahaleler ve strüktürler eşliğinde gerçekleşmektedir.

Tablo 3. 1 Geçici kullanım tipolojileri (Oswalt vd., 2012) (Hou, 2010)

Yapılı çevre ile ilişkisine göre kullanım tipolojisi (Oswalt vd., 2012)	
Katılma (stand-in)	Alan üzerinde kalıcı bir etki yaratmadan sadece boş kalan zamanları değerlendirmek
Serbest akış (free-flow)	Geçici kullanımların fırsat buldukça yeni yerler edinerek kullanımı süresiz devam ettirmesi
Uyarma (impulse)	Uygulandığı yerin nitelikleri üzerinden yeni bir programın kurulduğu ve alanın gelecekteki gelişimini tetikleme
Kuvvetlendirme (consolidation)	Geçici kullanımların buldukları alanı zamanla kalıcı bir kullanıma dönüştürmesi
Bir arada yaşama (co-existence)	Alandaki kalıcı düzenlemelere rağmen geçici kullanımın -küçük boyutlarda- devam etmesi
Parazit (parasite)	Geçici kullanımın potansiyel iş birliği ve mekânın kullanılabilirliğinden faydalanan mevcut kalıcı kullanımlara bağlı gelişmesi
Öncü (pioneer)	Alanın ilk kentsel kullanımı olup kalıcı bir çözüm yöntemi oluşturmak adına öncü olma
Altüst etme (subversion)	Mevcut kalıcı bir kullanımı siyasi bir eylem olarak ele geçirerek kesintiye uğratma
Yerine geçme (displacement)	Kalıcı bir kurumun sınırlı bir süre için yerinden edilmesi ve bu süre zarfında geçici bir kullanım olarak kendiliğinden yeniden kurulması
Alanda yarattığı etkilere göre eylem tipleri (Hou, 2010)	
Açığa çıkarma (uncovering)	Kentsel peyzajın gizli anlam ve hatıralarının aktif olarak yeniden yorumlanması, yaratılması
Sahiplenme (appropriating)	Alanın anlamı, mülkiyeti ve yapısının geçici veya kalıcı olarak askıya alınabileceği eylemler
Geri kazanma (reclaim)	Az kullanılan kentsel alanların yeni ve kolektif işlevlerle yeniden kullanılması
Çoğullaştırma (pluralizing)	Alanın belirli etnik gruplar tarafından anlamını ve işlevini dönüştürmesi
Karşı çıkma (contesting)	Alanda kent hakkı, anlam ve kimlik mücadelesi verme
İhlal etme (transgressing)	Yeni anlamların ve ilişkilerin üretilmesinin yanı sıra, geçici işgal yoluyla özel ve kamu alanları arasındaki resmi sınırları aşma

Park(lama) günü (Park(ing) Day) müdahaleleri bu tipin en bilinen örneklerinden biridir. 2005 yılında San Francisco merkezli sanatçı, aktivist ve tasarımcı topluluğu olan Rebar grubunun San Francisco şehir merkezinde başlattığı kentte kamusal park alanları üretme çağrısı ile ortaya çıkan müdahale biçimi zamanla diğer kentlere

yayılan bir deneyime dönüşmüştür. Rebar'ın seçtiği alanlar kentte daha önce yeterince değer verilmemiş veya potansiyel faaliyetler için uygun görülmemiş 'niş mekânları' (Merker, 2010) olarak grubun çalıştığı ortam tipini yansıtmaktadır.

Grup kentte 'önceden değinilmemiş alanlar' olarak yaptıkları arazi keşfinde yeterince değer görmeyen bir alan olarak kaldırım kenarlarındaki araç park yerlerini uygun bulmuştur. Otopark saatinin ücretini veren grup, buraya yerleştirdikleri çim, gölgelik bir ağaç ve halka açık bir bank ile geçici bir park kurmuşlardır. Yoldan geçenlerin ilgisizlik ve merak arasında karışık tepkileri sonunda tanımlanan otopark ücreti süresi içerisinde pek çok insan dinlenmek, oturmak konuşmak için bu alanda kendine yer bulmuştur (Schneider, 2017). Birkaç hafta sonra, müdahalenin internette dolaşan ikonik bir fotoğrafı ile (Şekil 3.11) yayılan ve diğer şehirlerde de benzer park projelerinin üretilmesi talepleri karşısında grup aynı kurulumu çoğaltmak yerine, projelerini açık kaynaklı bir proje olarak tanıtmıştır. Böylece Rebar grubu, kendilerinin aktif katılımı olmadan insanların kendi parklarını yaratmalarını sağlamak için geçici ve ufak müdahale ile sokaklardaki araç park yerleri kaldırım uzantılarına dönüştürülürken nasıl bir kurulum sağlandığına ilişkin bir kurulum kılavuzu¹ hazırlamış, park(lama) günü resmi olarak doğmuş ve dünyanın pek çok yerinde uygulanmaya başlanmıştır (Şekil 3.12) (Merker, 2010).

Kamusal alana yeni bir bakış açısı kazandıran, toplumsal üretimi arttıran ve artık alanları kente kazandıran bu eylem, kamusal alanın nasıl olması gerekliliğini okunabileceği pek çok farklı kullanımla değişiklik gösteren küçük bir kendin-yap (DIY) parkı² olarak yeni bir kentsel alan tipolojisi tanımlamış ve dünyada pek çok kentte sokakları geri kazanmak için bir model haline gelmiştir. Grubun kamusal ve yarı kamusal alanları çerçevesinde belirlediği bu 'niş mekânlarını' sosyal-sanatsal söylemler ve düzenlemeler ile tanımlama biçimi, alanın anlamının, mülkiyetinin ve

¹ Park-lama Günü Manifestosu kılavuz için bkz. The Park(ing) Day Manifesto: User-Generated Urbanism and Temporary Tactics for Improving the Public Realm, Rebar, 2011.

² Bu alanlar literatürde İngilizce 'parklet' sözcüğü ile tanımlanmaktadır. Kaldırım uzantısı olarak dilimize çevrilen kavram, araç park yerinin veya az kullanılmış kamusal alanın yeşillikler ve oturma alanıyla tamamlanmış küçük bir parka dönüştürülmesi ile yeni bir kentsel alan tipolojisinin oluşmasını sağlamıştır. Kaldırım kenarında oluşturulan bu yeni mekânlar cep parklar (pocket park) olarak da bilinmektedir.

yapısının geçici olarak askıya alınabileceği eylemleri ve görgüleri temsil etmesi yönüyle, geçici müdahalelerin mekân üzerindeki etkisi üzerinden Hou (2010) tarafından yapılan sınıflamada 'anlamı, mülkiyeti ve yapısının geçici veya kalıcı olarak askıya alınabileceği eylemleri ve görgüleri' temsil eden 'sahiplenme' (appropriating) başlığı altında tanımlanabilmektedir.

Şekil 3. 11 San Francisco'da Mission sokağında Rebar grubunun ilk park-lama günü (Schneider, 2017)

Şekil 3. 12 Geçici buluşma noktası halini alan mini park alanı örneği, Minneapolis (Kitsinger, 2014)

Geçici müdahalelerin sık rastlanan örneklerinin bir özelliği, kentteki çeşitli mekânları hareket halinde belirli sürelerle kullanabilen tasarım yaklaşımları içermeleridir. Geçicilik olgusu üzerinden kentlerde unutulmuş mekânların aktivasyonunu sağlayacak çalışmalar yapan Berlin merkezli mimar grubu Raumlaborberlin bu anlamda çok sayıda proje geliştirmiştir. Özellikle kentteki davetkar olmayan köprü altı, tünel, otopark alanlarını çalışma alanı olarak seçen grubun geçicilik ve hareket olgularını birlikte barındıran 'Mekân Avcısı' (Space Buster) veya benzer yaklaşımla tasarlanan 'Mutfak Heykeli' (Kitchen Monument) adlı projeleri yer değiştiren ve geçici olarak mekânları dönüştüren mimari işlere örnektir (Şekil 3.13). Yer değiştiren ve kent içerisinde 'mekân avı'na çıkan bu benzer nitelikli çalışmalar alana yerleştiklerinde 'heykelimsi' bir hal almaktadır.

Şekil 3. 13 Köprü altında kurulan Mutfak Heykeli ve Mekân Avcısı balonunun içerisinde yapılan bir etkinlik fotoğrafı (Raumlaborberlin, 2009)

Mekân Avcısı (Space Buster), minibüsün arkasından çıkan ve içinde yaklaşık 80 kişiye kadar insanı barındırabilen şişirilebilir balon benzeri bir kubbeden oluşmaktadır. Pnömatik bir strüktüre sahip olan tasarım avladığı mekânın karakteristiğine göre işlev kazanmakta ve çevresine kolayca uyum sağlayabilmektedir. Özel olarak tasarlanan yarı saydam plastik malzemeden üretilmiş balon, kentsel mekânda kullanıcı ile etkileşim halinde olduğu gibi içeri ve dışarısında neler olduğunu şematik olarak yansıtan yarı geçirgen bir sınır görevi görmektedir (Raumlaborberlin, 2009). Benzer şekilde daha çok kamusal etkileşimi birlikte yemek hazırlamak ve sofrayı kurmak üzerinden sağlayan bir diğer tasarım Mutfak Heykeli (Kitchen Monument) monolite bağlı bir pnömatik sistemden oluşmaktadır. İki tasarımda da mahalle toplantıları, konferans serileri, film gösterimleri, partiler, yemek pişirme etkinlikleri, boks müsabakaları, çocuk etkinlikleri gibi birçok işleve ev sahipliği yapan esnek strüktür, geleneksel kentsel mekân algısının sınırlarını genişleterek farklı bir kentsel yaşamın mümkün olabileceğinin ipuçlarını vermekte ve kamusal-özel mekân ilişkisi özelinde tamamen yeni bir atmosfer yaratmaktadır. Hou tarafından yapılan geçici müdahale tipleri sınıflamasında 'az kullanılan kentsel alanların yeni ve kolektif işlevlerle yeniden kullanılması'nı tarif eden 'geri kazanma' (reclaiming) başlığı (Hou, 2010) altında tanımlanabilecek bu örnek, aynı zamanda Kentsel Katalizör (Urban Catalyst) ekibi tarafından tariflenen geçici kullanımların fırsat buldukça yeni yerler edinerek kullanımını süresiz devam ettirmesi örneklerini kapsayan 'serbest akış' (free flow) tipiyle benzer yaklaşımlar göstermektedir (Oswalt vd., 2012).

Geçici kullanımların kentin karar verici mekanizmaları ve tasarımcıların desteği ile gerçekleştirildiği, 'uygulandığı yerin nitelikleri üzerinden yeni bir programın kurulduğu ve alanın gelecekteki gelişimini tetiklediği' örnekler de mevcuttur. Kentsel Katalizör ekibinin (Oswalt vd., 2012) 'uyarı' (impulse) tipi olarak yorumladığı bu kullanımları yansıtan iyi bir örnek, 2002 tarihinde uygulanmaya başlanmasından bu yana bulunduğu kent ve çevre kentlerde büyük bir etki yaratmış olan Paris plajlarıdır (fr. Paris-Plages).

Şekil 3. 14 Yayalaştırılan otoyolda refüjlerin insanlar tarafından kullanılması (Thomson, 2016); aynı bölgede kurulan Paris plajından bir görüntü (Traub, 2018)

İlk Rive Droite'de tek bir plaj olarak başlayan etkinlik, 2006'da Rive Gauche'a ikinci bir plaj eklenmesiyle büyümüştür. Paris'te her sene geçici olarak Temmuz-Ağustos ayları arasında araca kapatılan Georges Pompidou otoyolunda gerçekleştirilen plaj etkinliği, Paris Belediyesi tarafından Seine nehri kenarında otoyolun boyunca refüjler ve yolun bir kısmı da dahil edilerek dökülen üç ton ince deniz kumuyla oluşturulmaktadır. Alana taşınabilir palmiye ağaçları, soyunma kabinleri, şemsiyeler, şezlonglar ve geçici kafeteryalar, pop-up dükkanlar kurulmaktadır. Seine nehri kenarında yer alan refüjler bir dönem evsizlerin işgal ettikleri yerler iken, günümüzde gündelik hayatın değişimi ve talepler doğrultusunda öncelikle otoyolun yayalaştırılması ile bireyler için kamusal aktivitelerden oluşturulan rotalar bulduran kıyılar, yaz aylarında kentte kalmak zorunda olan kentliler için önemli bir etkinlik alanına dönüşmüştür (Şekil 3.14). Bu uygulamanın rağbet görmesi ile Fransa'da denize kıyısı olmayan diğer pek çok kentte belediyeler yapay plaj oluşturma yoluna gitmiştir.

Bu örnekler yukarıda belirtilen eylem tiplerine bağlı olarak çeşitlenmektedir. Bunlar dışında; 'kuvvetlendirme' tipinde (consolidation) geçici kullanımlar kendilerine buldukları yeri zamanla kalıcı bir kullanıma dönüştürmektedir. 'Bir arada yaşama' (co-existence), alanda kalıcı bir düzenleme getirilmesine rağmen geçici kullanımın - daha küçük boyutlarda- devam etmesini tariflerken, 'parazit' (parasite), geçici kullanımın potansiyel iş birliği ve mekânın kullanılabilirliğinden faydalanan mevcut kalıcı kullanımlara bağlı geliştiğini ifade etmektedir. Diğer bir geçici kullanım tipi, 'alt üst etme' (subversion), mevcut kalıcı bir kullanımı siyasi bir eylem olarak ele geçirerek kesintiye uğratarak, 'öncü' (pioneer) geçici kullanım, alanın ilk kentsel kullanımı olup kalıcı bir çözüm yöntemi oluşturmak adına öncü olan örnekleri kapsamaktadır. 'Yerine geçme' geçici kullanımı (displacement) kalıcı bir kurumun sınırlı bir süre için yerinden edilmesi ve bu süre zarfında geçici bir kullanım olarak kendiliğinden kurulmasıdır (Oswalt vd., 2012). Bunların yanı sıra Hou'nun sınıflandırmasına göre (2010) geriye kalan tipler; 'çoğullaştırma' (pluralizing) belirli etnik grupların alanın anlamını ve işlevini nasıl dönüştürdüğünü tasvir etmektedir. 'İhlal etme' (transgressing) yeni anlamların ve ilişkilerin üretilmesinin yanı sıra, geçici işgal yoluyla özel ve kamu alanları arasındaki resmi sınırları aşmayı temsil ederken, 'açığa çıkarma' (uncovering) kentsel peyzajın gizli anlamlarının ve hatıralarının aktif olarak yeniden yorumlanması yoluyla alanın yeniden yaratılması ve yeniden keşfedilmesini ve son olarak 'karşı çıkma' (contesting) kamusal alanda haklar, anlamlar ve kimlikler için mücadele temasını tasvir etmektedir.

Temeli bireyin gündelik hayatını kolaylaştıracak, ihtiyaçlarına cevap verecek alternatif mekân arayışına dayanan geçici müdahale yaklaşımlarının, bir çeşit 'yer' kurma pratiği olduğu söylenebilir. Tezin devamında yerel yönetim desteği olmadan yalnızca sıradan bireyin tanımsız kentsel açık alanlara gündelik taktiklerle eklemlendiği yaklaşımları ve ortaya çıkan potansiyelleri irdeleyen örneklerle yer verilmiştir.

3.3 Kentin Sıradanlığı/Sıra dışılığı: Gündelik ve Tanımsız Alanlar

Gündeliklik, yaşamın bulanık bir parçasını temsil eder biçimde özelleşmiş aktiviteler ve sistemler arasında bağ kuran fakat kent panoramasının çoğu kez fark

edilmeyen işler bir sistemi olarak, çeşitli potansiyeller barındıran, kenti tanımlayan ve kimliğini kazandıran yegâne bir değerdir. Bu bağlamda makro anlatılar ötesinde kentin mikro yaşam alanlarının dünyasına içinden ve yakınından bakmak ve kentin gündelikliğinin sahip olduğu zamansal-mekânsal katmanları irdelemek gündelik hayatın sıra dışı yönünün keşfedilmesine yardımcı olabilir.

Peki spesifik ilişkilere sahip ve genelleştirilemez karakteri ile kavramsallaştırılması zor olan gündelik yaşam nasıl tanımlanır?

Bu soruya cevap arayan önceki yıllara ait ve halen araştırma alanı kapsamında önemini koruyan bir çalışma olarak Margaret Crawford (1999), 'Gündelik Kentleşme' (Everyday Urbanism) eserinde, gündelikliği ev, işyeri, kurumlar gibi fiziksel olarak tanımlanabilir alanlar arasında kalan, kesin sınırlarla belirlenmiş ve planlanmış kullanımlar dışında göstermiştir. Rahul Mehrotra, 2003 yılında gerçekleştirilen güncel kent paradigmalarının tartışıldığı 'Michigan Şehircilik Üzerine Tartışıyor' (Michigan Debates on Urbanism) adlı platformda, Asyalı mimar ve kent tasarımcılarının statik ve düzenli kentler yaratılması konusuna bağlılığını belirtirken, Batılı tasarımcıların kamusal alanın canlılığını yitirdiği düşük yoğunluklu Batı kentleri bağlamında 'insanlaştırıcı' bir etkisi olduğu için 'gündelik kentleşme'ye (everyday urbanism) ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir (Mehrotra, 2005). Yeni bir kavram olmayan 'gündelik kentleşme', Margaret Crawford, John Case ve John Caliski tarafından literatüre kazandırılmış, 'günlük yaşamda anlamını bulan şehircilik anlayışı' olarak tanımlanmıştır (Crawford, 1999). Gündelik kentleşmenin mekânları, geniş bulvarlar ve çöplerle dolu ara sokaklar, lüks mağazalar ve sokak satıcıları, bakımlı çimlerle kaplı alanlar ve bakımsız durumdaki parkların bir birleşimidir (Chase, Crawford, ve Kaliski, 1999). Crawford, bu birleşimde kentin zayıf parçalarıyla daha sık olarak ilgilendiklerini belirtmiş, temel olarak iyi tasarlanmış kamusal alan ağının karşıtı olarak sıradan ve 'tasarlanmamış' yerlerin yaygın bir peyzajı olarak 'gündelik mekânları' işaret etmiştir (Crawford, 1999). Gündelik kentleşme, gündelik yaşamda fark edilmeyen durum ve deneyimleri sıklıkla güçlendiren ampirik bir yaklaşım geliştirmekte, belirli zamanlara ve yerlere çeşitli oluşumlar sunduğu için, kamusal alanların değerini çok boyutlu olarak değerlendiren bir yöntem olarak da düşünülebilmektedir (Walters, 2007).

Crawford'a göre (1999) gündelik hayat, 'sıradan' ve 'belirsiz' kelimeleriyle birlikte kenti anlamak ve kente yaklaşmak için yeni bir durum önerdiğini belirtmektedir. Bu bağlamda gündelik hayatın mekânı, tanımlanmış/tanımlanabilir ortamlar arasındaki bağ aracı olarak arada bir mekânı işaret etmektedir. Genellikle az veya yetersiz derecede kullanılan kamusal alanların dahil olduğu bu ara mekânlar, 'günlük' kavramının barındırdığı sıradanlığın, tekrarın, alışılmışlığın içinde kendiliğinden ve geçici bir şekilde kentte dikkat çekmeyen, önemsenmeyen farklı dinamiklerin ortaya çıkmasında etken olmaktadır. Sıradan birey ve pratikleri gözlemlendiğinde basit işlevler yığını gibi algılanan gündeliklik, alışıldık karakterinin yanında aynı zamanda zamansal ve mekânsal bir değer olarak kentteki sıra dışı durumların çıkış noktasıdır.

Lefebvre (1987), gündelik hayat kavramını tekrarlardan oluşan monoton akışı ile değil kendi içerisindeki farklılaşmalar ve taşıdığı mekânsal-zamansal değerlerin potansiyeli üzerinden ilişkilendirirken, "*gündelik hayat, sıradanlığın içinde barınan sıra dışı olma halini ortaya çıkarmaz mı?*" sorusunu sorar. Lefebvre (2007), gündelik ve sıra dışılık arasındaki ayrımı, modern yaşam tarzının, bu iki boyutu birbirini dışlayan olarak atfetmesi ve sıra dışı anları ortadan kaldırmasıyla ilişkilendirmektedir. Lefebvre'ye göre (2007) 'zamanın ruhunun iki yüzü' olan gündeliklik ve modernlik karşılıklı olarak birbirini belirtir ve gizler, meşrulaştırır ve telafi eder.

Gündelik hayatı oluşturan sıradan görünen işlevler dizisinin ardında sıra dışı olma hali bireyin mevcutta hâkim olan yaşam programına direndiği, yaşantıyı dönüştürdüğü anlardır. Sıradan bireyin taktiklerle oluşturduğu mekânsal üretimler kentsel sorunların birey tarafından somut halde dile getirilmesini sağlamaktadır. Böylece sıradanlığın içinde yer alan sıra dışılık açığa çıkabilmektedir. Öngörülebilir ve tanımlı olan mekânsal oluşumlar ve deneyimler yerine, alternatif oluşum ve deneyimler üzerinden kente bakıldığında, daha önce fark edilmemiş mekânsallıklara tanık olmak mümkündür.

Peki ortaya çıkacak olan bu sıra dışı olma hali, kentte sıradan birey, monoton eylemler ve verili mekânsal düzen içerisinde potansiyelini nasıl ve hangi etmenler yardımıyla gerçekleştirir?

Gündelik hayatın bireyi hapsediği homojen yapı ve sıradanlıktan sıyrılması için, bireyi ötekiyle karşılaştırdığı ona özgürlük alanı sunduğu, farklı deneyimlere açık ve esnek olduğu kentsel mekânlar gerekmektedir. Gündelik hayatın uygulama alanı olarak sınırları ve içeriği açısından tanımlı olan kamusal alanlar bireylerin bir arada olması, etkileşimin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Fakat aynı derece önemle tanımsız kentsel açık alanlar, muğlak ve çok anlamlı nitelikleri sebebiyle her birey için farklı bir etkileşim sunması ve çoklu anlamlandırmalar taşıması yönüyle kamusal mekânların bir alternatifi olarak görülebilir.

Bireysel taktiklerden kolektif hareketlere ve dahası yeni toplumsal mekân ve düzene uzanabilen gündelik hayatın sıra dışı yönünü, tanımsız kentsel açık alanlarla okumak ve potansiyel değerlerini daha anlaşılır kılabilmek adına ikinci bölümde kategorize edilen grupları temsil eden örnekler, aktör, amaç, ölçek değişkenleri ve Hou'nun (2010) ve Kentsel Katalizör ekibinin (P. Oswald, Overmeyer, ve Misselwitz, 2012) yukarıda bahsedilen eylem tipleri üzerinden irdelenmiştir. Böylece ikinci bölümde tespit edilen kentsel açık alanları tanımsızlaştıran faktörler ve gündelik pratikler arasındaki ilişki ve alanlara ilişkin hangi potansiyellerden söz edilebileceği ortaya çıkarılmıştır.

3.3.1 Uyarlanabilirlik Potansiyeli: Artakalan Alanların Yeni 'Flanörleri'

Tanımsız kentsel açık alanlara müdahale yaklaşımlarının temel niteliklerinden biri, resmi planlama aşamalarına resmi olmayan, enformel aktivasyon aşamaları olarak geçici kullanımların senkronize edilebilmesidir. Bu birleşim, başlarda birçok açıdan farklılıklar taşıyan zıt kutupları birbirine bağlamaya çalışan paradoksal bir karakter taşısa da enformel kullanımlar ile geleneksel planlama işleyişinin birleştirilmesi ile her iki etmen dönüştürülmekte ve farklı bir oluşum sunmaktadır (Oswald vd., 2012). Bu bağlamda stratejiler ve taktiklerin birlikteliği üzerinden geliştirilen alternatif kentsel yaklaşımlar, kentin yeni kamusal mekânlarını üretme pratiklerine dönüşebilmektedir. Bu mekânsal üretimi yansıtan iyi bir örnek, Londra'da 1967'lerde inşa edilen Queen Elizabeth Hall, Purcell Room ve Hayward Gallery'den oluşan üçlü yapı kompleksinin alt katında, tasarlayan mimarlar tarafından boş bırakılan planlamadan artakalan mekânın (SLOAP) zaman içerisinde kullanıcıların

taleplerine göre kamusal bir işlevle kente yeniden kazandırılmasıdır. Kompleks yapının inşa sürecinde henüz işlevi netleşmemiş olan ortakalan mekânın hikayesi, bu alanın tasarımının belediyede kadrolu çalışan -bazıları daha sonra ünlü mimarlık kolektifi Archigram'ı kuracak olan bir grup genç mimara- emanet edilmesiyle başlamıştır (Çaylı, 2016). Mimarlar bu alanda herhangi bir düzenlemeye gitmeden yalnızca eğimler, yüzeyler ve kademelerle yarattıkları beton bir peyzaj inşa etmiştir (Şekil 3.15).

Şekil 3. 15 Southbank Sanat Merkezi ve planlamadan ortakalan mekânı (Tomrley, 2016).

Şekil 3. 16 Southbank'in alt katını kullanmaya başlayan kaykaycılar, 1976 (Long Live South Bank)

Bu alanın belirli bir program ve işlev tanımlanmadığı sürece bireyler tarafından anlamlandırılacağı düşüncesiyle özellikle boş bırakılan alanın 1970'lerin sonunda en yaygın kullanıcısının kaykaycılar olduğu görülmüştür (Borden, 1998). Southbank bölgesinin çeşitli sebeplerle ilgi çekmediği bir dönemde, ölü bir mekâna dönüşmesi beklenen bu ortakalan mekân kaykaycılarının işgali ile sahiplenilen, 'bulunan bir mekân'a (found space) dönüşmüştür (Şekil 3.16). Kaykaycılarının pratiklerini ve bu alanı ele geçirmelerini, bulunduğu yeri zamanla kalıcı bir kullanıma dönüştüren

geçici müdahale tipi olarak 'kuvvetlendirme' (consolidation) başlığı (Oswalt vd., 2012) altında tariflemek mümkündür. Bir anlamda, tasarımcı veya mimarın tamamlayıcısı olarak mekânın programını tanımlayan ve anlamını kazandıran kullanıcılar, kaykaycılardır. Betonla kaplı bir peyzaj olarak Southbank Sanat Merkezinin alt katı zamanla grafiti çalışmalarıyla kaplanmış duvarlar ve merdivenler ile kentlinin ilgisini çeken kaykay performanslarıyla tanımlı ve sosyal bir mekâna dönüşmüş, 'Southbank Undercroft' adıyla kimlik kazanmıştır (Şekil 3.17).

Şekil 3. 17 Southbank'in yeraltının kaykaycılar tarafından ele geçirilmesi (South Bank Partnership, 2018)

Londra'da akademik kimliğinin yanı sıra kaykayı hayatının bir parçası haline getiren ve bu konuda akademik çalışmalarına katkı sağlayan Mimarlık ve Kent Kültürü Profesörü Iain Borden (1998), kaykaycılarının 'edimsel mimarlık eleştirmenleri' olduğunu belirtmiştir. Borden'a göre (1998), kaykay, aynı zamanda mekânları yaratıcı bir faaliyetle iştirak etmek ve kolaylaştırmak için bir fırsatken, mimariye bakmanın yeni bir yoludur. Patencilerin ve kaykaycılarının binalar ve mekânları mevcut işlevleri ötesinde görmelerini sağlayan özel bir perspektifi olduğunu savunmaktadır. Kamusal alan içerisindeki banklar, artık mimarın veya tasarımcının tasarladığı gibi oturmak için kullanılan elemanlar değil; kaykaycılar için eğri yüzeyler ve kentsel donatılar öngörülemeyen şekilde kent mekânını yeniden üretmelerini sağlayan sonsuz sayıda harekete olanak tanıyan mekânsal niteliklerdir. Borden'ın yorumuyla beden, imaj, düşünce ve eylemin formasyonu ve birleşimi kaykay pratiğinin temelinde yatmaktadır. Kaykay ile kenti keşfeden ve kentsel mekânı anlamlandıran birey, kentsel dokuları bedeninin bir parçası olarak kavramakta, kaykayın altında değişen dokuları hissetmekte ve yeni mekânsal

ilişkileri hareketiyle sağlamaktadır (Borden, 1998). Kaykaycılar stratejilerin karşısında taktikler üreten bu tavrıyla, Çaylı'nın ifade ettiği gibi (2016) Benjamin'in 'flanör'üne ve Durumcular'ın 'sürüklenme'sine (dérive) uzanan kuramsal izleğin bir devamı niteliğindedir.

2013 tarihinde Southbank Undercroft'un kafeler ve restoran işlevleri ile yenilenmesi ve alanın özelleştirilmesi olasılıkları üzerine, kaykaycılar, aktivistlerden oluşan bir grup 'Yaşasın Southbank' (Long Live Southbank) isimli bir kampanya başlatmış ve yaklaşık bir yıl süre sonunda alanın yasal olarak korunmasını ve topluluk değerinin bir varlığı olarak tam olarak tanınmasını sağlamada başarılı olmuşlardır. Borden, alandaki tehditkar yeniden yapılanma haberlerinin gündemde olduğu bu süreci, kaykaycılar ve iş adamlarının tartışmasından daha öte bir şey olduğunu, kamusal alanlarımızı nasıl görmek istediğimize dair bir problem olarak değerlendirmiş ve "kamusal alanlarımızın "soya-sütlü macchiato kültürü'ne mi dönüşmesini istiyoruz?" sorusu üzerinden eleştirmiştir (Goudkamp, 2013). Alanın yasal olarak yeniden kaykaycılara ev sahipliği yapacak şekilde korunma altına alınması, alanda gerçekleştirilen eylemler ile Hou'nun tanımladığı gibi kamusal alanda haklar ve kimlikler için mücadele temasını kapsayan 'karşı çıkma' (contest) (Hou, 2010) müdahale tiplerinden biri olmuştur.

3.3.2 Geçirgenlik Potansiyeli: Gözenekli Mekânlarda Anarşik Sızıntılar

Gündelik hayat, öteki ile karşılaşmalar, yüzleşmeler sağlayan müzakere ortamları yaratan bir olgudur. Bazı ülkelerde kamusal alan, devlet tarafından temsil edilen ve kontrol edilen alan ile eşanlamlıdır. Dolayısıyla ötekiyle karşılaşmak bu alanlarda belirli kısıtlamalar ve sınırlar etrafında gelişmektedir. Örneğin, Shanghai'de kamusal alanlarda etkileşim, karşılaşmalar, yüzleşmeler yitirilirken, daha hareketli kentsel mekân kullanımları, arka sokaklarda ve ara sokaklarda ortaya çıkma eğilimindedir. Bu noktada ötekiyle karşılaşmalarda günümüz kontrol altında tutulan kamusal alanlarının kısıtlamaları göz önüne alındığında eşikler dikkat çeken alternatif bir konumdadır. Eşikler, herhangi bir şekilde ortaya çıkan sınırların yarattığı iki ayrı alanın arasında ne içeride ne dışarıda olma durumu; bağlayıcı ve ayrıştırıcı yönü ile

karşılaşmalara imkân sağlayan bir potansiyele sahiptir. Diyalektik bir kavram olarak eşikler, ötekiler ile var olmaktadır. Stavrides (2016), sürgünler, göçmenler, yerinden edilen toplulukların ötekilikle yaratıcı ve sürekli bir müzakere içinde yaşama olanağını kendi içlerinde keşfedebileceklerini belirtmektedir. Stavrides'in deyimiyle (2016) bireyler içerisine kısırıldıkları istisna alanlar 'tecrit edilmiş kapalı kentsel adacıklarda' yaşama, karşı koyma ve kendilerini çevreleyen kuşatıcı kapanmaları açma yollarını geliştirmektedirler. Bu deneyimlerle, kendini küresel kontrol ve yabancılaşma sisteminde bulduğu çatlaklara yerleştiren ve sızan mekânsal oluşumlar gündelik hayatın maksimum yoğunlukta yaşandığı bir yerde özgür bir kültürün patlamasına dönüşebilmektedir. Bireylerin enformel bir şekilde kamuya açık eylemlerle özel alanları, özelleştirilmiş kamusal alanları altüst etme taktikleri (subversion), özgürleşme mücadeleleri vermek amacıyla işgal edilen terk edilmiş, kapalı, boş alanların heterotopyalara dönüştürülmesi bunlara örnek olabilmektedir.

Sıradanlığı ve rutinliği bozan, alışıldık olana ve dayatılan düzene karşı eşiklerde üretilen ritimlerdir. Bu bağlamda bireylerin etkileşimini sağlayacak, karşılaşmalara ve yüzleşmelere imkân vererek çoklu kimliklerin yaratılmasını sağlayacak -geçitler- 'heterotopyalar', kentin gözenekli, geçirgen yapısına katkı koyacaktır.

Gündelik hayat, yalnızca toplumsal yeniden üretim alanı olmayıp aynı zamanda öz-farklılaşma veya bireysel/kolektif direniş pratiklerini içeriyorsa kent, bütüncül yapısında dağılmış özgül birimler olarak ötekilik mekânsallıkları içermektedir. Süreksiz ve doğası gereği farklılaşan bu mekânlar, kendilerini ifade etmelerine olanak verilmiş farklı toplumsal kimliklere zemin sunan özgürleştirici niteliktedirler (Stavrides, 2016). Bu mekânların geçirgenlik potansiyeli üzerinden okunmasını sağlayan özgürleştirici yönü, sınırları açıkça belirlenmiş bir alanın aksine belirli kimlikler dayatmıyor olmasıdır. Onun yerine kullanım ve anlamın sıkı belirlenimler dışına çıkarıldığı, kimliklerin geçiş alanı görevi gören ara mekânlardır.

Şekil 3. 18 Terkedilmiş otopark arazisi (Frezouli, 2016); otopark arazinin yıkımı esnasında girişimcilerin sloganı: “Onların otoparkları, bizim parkımız” (Varvantakis, 2014)

Şekil 3. 19 Kendi kendine yönetilen park, Navarionu Parkı, Atina (Stavrides, 2010)

Kentin gözenekli mekânlarını (porous space) ve taşıdığı potansiyeli yansıtan iyi bir örnek, 2008’de Atina’daki Exarcheia mahallesinde başlayan radikal politikalar ve direnişlerin bir parçası olan, enformel yerel hareketlerle işgal edilen Navarinou Parkıdır. Duvarları, vitrinleri grafiti çalışmalarıyla doldurulmuş Exarcheia bölgesi, Kapodistriyan üniversitesi’nin burada yer alması, mekânsal ve mahalle yaşantısındaki dinamikleriyle, öğrenci, sanatçı ve aktivistlerin yoğun olduğu kültürel ve politik etkileşimin merkezidir. Kentsel mücadelenin tarihsel mekânlarından biri olarak, Yunanistan Teknik Odası’nın ofislerini inşa etmek istediği otopark olarak kiraladığı geniş arazi (Şekil 3.18), semt sakinleri girişimi (The Exarchia Residents Initiative) ile bireylerin burada gerçekleşecek projeye tepki göstermesi, alanı sahiplenmeleri, kendi karar mekanizmaları ve bütçeleri ile kolektif olarak yeniden tanımlamaları ile öz-yönetimli bir parka dönüştürülmüştür (Frezouli, 2016). Bu bağlamda bu müdahale, ötekileştirilmiş bireyler tarafından

alanın anlam ve işlevinin dönüştürülmesini kapsayan çoğullaştırma eylem tiplerine bir örnektir.

Mahalle komitesinin yürüttüğü bir yer olan Navarinou'da bireyler ekonomik çöküş travmasının üstesinden gelmenin yeni yollarını ararken, kendi kendine yeten ve görünüşte otoritenin ulaşamayacağı bir yer yaratarak, buluşabilecekleri, sohbet edebilecekleri, oynayabilecekleri ve yiyecek üretebilecekleri bir yer yaratmışlardır (H. Smith, 2016)

Projenin başlangıcından itibaren parkın işlevi için açık bir meclis oluşturulmuş ve tüm kararlar toplu verilmiştir. Mahallelinin katılımı ile eski açık otopark alanının zeminindeki asfalt kırılıp toprak dökülerek zamanla ağaç ve çiçekler ekilmiştir.

Bitkilerin çoğu katılımcılar tarafından talep edilmiştir. Çeşitli kültürel etkinliklerin, kamu tartışmalarının yanı sıra film gösterimleri ve çocuk etkinliklerine ev sahipliği yapılan alanda (Şekil 3.19) 2011'de mali krizden en çok etkilenenlere yardım etmek için 'topluluk mutfak etkinliği' düzenlemiştir. 2012'de ise eğitici atölyelerin sağlandığı bir sebze bahçesi kurulmuştur (H. Smith, 2016).

3.3.3 Serbestlik/Özgürlük Potansiyeli: Kaçış yerleri Olarak Fonksiyon-dışı Mekânlar

Stratejilerin yönlendirdiği bir mimari düzenlemede taktiklerle tasarımcının tamamlayıcısı olan bireyin, verili düzene karşı olduğu ve kendine sunulanın dışında mekânlar üretme isteği de farklı türde geçici müdahale yaklaşımlarını yansıtmaktadır. Bu tür örneklerde geçici müdahaleler genellikle enformel eylemler içermektedir. Temelde, insanların kendi bireyselliklerini beyan etmenin bir yolu olarak kendilerine iktidar tarafından sağlanan mekânlara direnç gösterdikleri veya yeni mekânlar keşfettikleri dikkat çekmektedir. Pek çok kent araştırmacısı, sanatçı, tasarımcı bu durumu kendiliğinden örgütlenme özelliği sebebiyle yaratıcı ve olumlu bir süreç olarak görmektedir. Kavramsal sanat işleri ile bilinen İngiliz sanatçı Stephen Willats 'Beyond the Plan' adlı kitabında (2001) özellikle yeni büyük konut projelerinin bir dizi karakteristiğini ortaya koymuş, insanların kimliklerini yansıtmak için mekânı öznel olarak ele aldığı ve üzerinde yaptıkları değişiklikleri gösteren süreçleri de incelemiştir.

“Evinizdeyken evde hissetmiyorsanız, nereye gidersiniz?” (Irish, 2004) sorusuna cevap arayan, ötekileştirilen bireyin yaşadığı binayı ve çevresindeki sınırları terk ederek kendine yer ettiği alanları keşfedici araştırmalar sürdüren Willats, özellikle Londra ve Berlin örneklerinde bireylerin kendilerine boş arazilerde sahiplendikleri mekânlar yarattıklarını görmüştür. Hou’nun geçici müdahale olarak ‘ihlal etme’ (transgressing) olarak adlandırdığı bu taktiklerle yeni anlamlar ve ilişkiler üretilmesinin yanı sıra, geçici işgal yoluyla özel ve kamu alanları arasındaki resmi sınırlar aşılmıştır. Willats’ın çağdaş sanat dizininden önemli bir çalışması ‘Pat Purdy and the Glue Sniffers Camp’ (Pat Purdy ve Balıcı Kampı) (1981) bu süreci ve eylem tipini örnekleyen birey ve gündelik yaşam alanına ilişkin bilgiler içermektedir. Çalışma, Londra kentinin çeperlerinde gecekondu tasfiyesiyle yerinden edilen aileleri barındırmak için inşa edilen çevresinden izole boş bir arazideki konut blokları ve yanındaki boş araziler arasındaki etkileşimi ele almaktadır.

Şekil 3. 20 Stephen Willats’ın ‘Pat Purdy ve Balıcı Kampı’ fotoğrafik çalışması (Pat Purdy and the Glue Sniffers Camp) (Willats, 1981a)

Willats, 1980’lerde ziyaret ettiği Batı Londra Hayes’deki Avondale Toplu Konutlarında, Pat Purdy isimli bir işgalci ile tanışmış, birlikte konut blokları ve çevresinde sosyal yaşamı ve insanların planlı bir ortamın belirlenimciliğinden kaçma girişimlerini belgelemişlerdir (Papastergiadis, 2010). Çalışmaya ait görüşmelerde gençlerden birinin paylaşımları bölgede yaşanan değişimleri açık bir

şekilde tasvir etmektedir: *“Plancılar burada yaşamı organize ederken herhangi merkezi bir şeyin etrafında inşa etmedikleri sürece, bizler bulduğumuz zaman ne yapabiliriz ve nasıl kaynaşabiliriz?”* (Willats, 1981a). Bunun yanı sıra yüksek katlı yaşam bloklarında yaşamın zorlukları gençler için gizlilik ve mekân eksikliği, gürültü ve toplumsal ayrışma gibi sorunlar olmuştur. Gençler bireyselleşme ihtiyaçlarını konut alanına yakın bir yerde boş arazide giderebilmişlerdir. Çevresinden izole edilmiş olan ve merkezden uzakta konumlanan konut alanı ve boş arazi arasında tel örgüler vardır. Pat, bu bloklardaki çocukların kişisel bağlanma ve mekânsal dönüşüm biçimi olarak, tel örgülerden geçerek sığındıkları boş araziden, yerel sakinlerin deyimiyle ‘gizemli yer’den (Lurky Place) bahsetmiştir. Çocuklar burada kurdukları kampta, tutkal kutularından çıkan dumanları soluyarak projenin ‘belirlemci’ ortamından kaçmışlardır. Willats (2001) deneyimlediği bu yaşantı için şunları yazmıştır (Willats, 2001): *“...Boş bir arazinin orada yaşayan insanlar özellikle gençler için yaşamlarında kullanılabilir bir kaynak olarak çok büyük bir çekim alanı ve rolü olduğunu gördüm.”* Willats’a göre (2001), kendiliğinden örgütlenme hem anlam hem de işlev bakımından bir şeyin başka bir şeye dönüşebilir olma yeteneği ile birleştiğinde yaratıcı davranışın temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Willats’ın çalışmada dikkat çekmek istediği de kentsel sisteme yabancı alanların nasıl ‘ev sıcaklığında’ yerler olarak gündelik yaşama katılabildiği olmuştur (Papastergiadis, 2010).

Willats’ın 12 fotografik baskıdan oluşan çalışmasında ifade edildiği gibi mülklerin karanlık köşelerinde bulunan çocukların kendine yer ettiği ‘fonksiyon-dışı alanlar’ (para-functional spaces), yerel sakinler tarafından ‘gizemli’ (lurky) yer olarak isimlendirilmiş, toplumun normları dışında bir alan olarak birey için ‘uğurlu’ (lucky) bir yere dönüşmüştür (Papastergiadis, 2010). Böylece Willats’ın çalışması, izleyicinin, karşıt iki gerçeklikten sunulan deneyimlerden ve referanslardan kendi karşı bilinçlilik modelini inşa ederek aktif olarak dahil olduğu, mülkiyet sınırı boyunca yapılan yolculuğu resmetmiştir (Willats, 1981b). Çalışmada bir taraf, konutların olduğu bir taraf Pat’in ‘gizemli yer’ (Lurky Place) adını verdiği boş arazi, ortada ise çitler yer alacak şekilde fotoğraflar üç parçalı tablo şeklinde yerleştirilmiştir. Bu panolarda da topluluk için özel bir önemi olan nesnelere ve mekân kullanımını yansıtan objeler bulunmaktadır. Sol taraf ve sağ tarafta biri boş

arazi diğeri ise konut projesi alanından ortada tel örgünün deliklerinde anlam kaymalarını temsilen alandan toplanan bu objeler yer almaktadır (Şekil 3.20).

3.3.4 Geçicilik Potansiyeli: Mikro Yaşam Alanları

Gelişmiş pek çok kent, kilometrelerce uzayan otoyol rampaları, viyadükler, demiryolları gibi yükseltilmiş altyapı sistemlerine sahiptir. Kent içerisinde özellikle trafiğine çözüm olarak gerçekleştirilen bu uygulamalar kentleri ele geçirerek yayaların kent içerisinde dolaşımını bu beton yığınlarına bağlı tutarak monoton ve sıkıcı mekânların oluşmasına neden olmaktadır. Tekinsiz, boş ve neredeyse kullanılamaz durumda olan artakalan pek çok mekânlarda sistemle birlikte uzayıp kentin bütüncül yapısını parçalamakta ve kentsel çevrenin kullanılamaz pek çok artık mekânla çevrenmesine neden olmaktadır. Bu alanları temizlemek ve kullanabilmek adına dünyadaki pek çok kentte taktiksel stratejiler içeren pek çok müdahale yöntemi geliştirilmektedir; aydınlatılmış park alanları, açık hava sinemaları vb. Bunun yanı sıra kentlerdeki artık ve kullanılmayan kent parçalarını dönüştürmek adına kentsel kılavuzlar düzenlenmektedir. Bunun dışında sıradan bireylerin (çoğu zaman dilenciler, evsizler vb.) sahiplendiği bu alanlarda, bina yapım yönetmelikleri, kent bütçeleri gibi teknik konulara zaman ayırmadan kendi kendini yöneten kullanımlar da mevcuttur. Kullanılmayan alanları yönetim desteği veya topluluk organizasyonları ile yeniden canlandırma, dönüştürme gibi pek çok projeye benzer bir uğraşı ile fakat daha öznel bir niyetle sıradan bir bireyin taktikleriyle gerçekleştirilen ilgi çekici örneklerden biri Lebrer firması altında mobilyalar üreten tasarımcı Fernando Abellanas'ın mikro stüdyo çalışmasıdır.

Şekil 3. 21 Fernando Abellanas'ın köprü altındaki mikro stüdyosu Fotoğraflar: Jose Manuel Pedrajas (Wood, 2017)

Abellanas, özellikle turizmin etkisiyle giderek kalabalıklaşan İspanya Valencia'da kentsel mekân sıkıntısına cevap olarak işlek bir viyadüğün altında asılı bir şekilde konumlandığı yatayda hareket eden bir asansör ve geçici kişisel stüdyo tasarlamıştır (Şekil 3.21). Köprü altı, viyadükler, alt-geçitler gibi bu tür ihmal edilen artık alanlara (residual space) dikkat çekmeye çalışan ve kişisel bir müdahale geliştiren Abellanas, hem kente yakın olmak hem de özel alanını izole edebilmek adına bu tür kullanımları bir fırsat olarak gördüğünü belirtmiştir (Mairs, 2017).

Varlığını köprüye bağlı olarak sürdüren parazit yapının asılı kalması için köprünün döşemesinde çift kirişler kullanılmıştır. Döndürme kolu ile yürütülen asansör ve aynı zamanda stüdyonun zemini ve duvarlarını oluşturan ahşap panellerden oluşan mikro stüdyo Abellanas'ın raf, sandalye ve masayı köprü duvarına monte ettiği ve kişisel birkaç objesinin yer aldığı gizli bölme bu ray düzeneği sayesinde ulaşılmaktadır (Şekil 3.22) (Wood, 2017). Alanda bulunan eğimden faydalanarak eğri yüzeyi tırmanıp tasarladığı ahşap panellerden oluşan portatif strüktüre ulaşan Abellanas, raylı sistemle köprünün ayağına kadar döndürme kolu ile ilerleyebilmektedir. Böylece mikro stüdyo bazen çevrede yürüyenlerin dikkatini çekmeyecek şekilde gizlenebilmektedir. Dörtgen formda tasarlanan stüdyonun yanlarındaki ahşap paneller, Abellanas'ın mekânı kullanırken görüşünü engellememesi için aşağı-yukarı ve yanlara açılabilir.

Şekil 3. 22 Beton duvara monte edilen eşyalar ve portatif strüktüre ait döndürme kolu (Wood, 2017)

Gündelik yaşamın kalabalığın içerisinde dilediği zaman izole bir şekilde bu alanda zaman geçiren tasarımcı, hem hayattan, kentten kopmayan hem de kendine ait bir düzen kurabilme açısından köprü altlarını alternatif bir değer olarak görmektedir. Dahası pek çok köprü altındaki tekinsizlik, huzursuzluk ortam düşüncelerinin

aksine tasarımcı bu alanların yalnızlık, huzur ve koruma hissi uyandırdığını düşünmektedir. Kentin ihmal edilen yerlerini kentin yoğun temposundan sıyrılmak için sığınacak yerler yapma fikrini geliştiren tasarımcı mikro yaşam alanının kentteki yerini tam olarak paylaşmamıştır. Yetkililerden izin almadan yaptığı gizli ofisin konumunu saklayan tasarımcı, birilerinin bu alanı keşfetmesi, eşyalarını çalması veya yetkililer tarafından alanın kaldırılması ihtimalini düşünerek, o vakte kadar bu alanı geçici de olsa kullanmayı düşünmektedir (Wood, 2017).

3.3.5 Kendiliğindenlik Potansiyeli: Kentin 'Tüneme Yerleri'

Küçük kentsel alanlar 'paha biçilemez' ve sokak, insanların etkileşim halinde olduğu "kentin yaşam nehridir" (Whyte, 1979). Kentte arz ve talep yaratan iyi nitelikteki kentsel mekânlar Whyte'ın (1980) deyimiyle, yeni bir tercihler bölgesi oluşturmakta; insanları yeni alışkanlıklara -açık havada öğle yemeğine- teşvik ettiğini işe gidip gelirken yeni yollar ve duraklamak için yeni yerler sağlamaktadır.

Şekil 3. 23 New York Halk Kütüphanesi binasının ön cephesi (Anonim, 2011)

Şekil 3. 24 New York Halk Kütüphanesinin merdivenlerinde çeşitli kullanımlar (PPS, 2008), (Anderson, 2018)

Brooklyn'deki bir semtin alışveriş caddesinde hafta sonları başlayan bit pazarı, ilkokul binasının önündeki kaldırım boyunca satılacak şeyleri asan insanlarla kentliyi buluşturan gevşek bir mekândır. Buna karşılık, 'bonus meydanlar'¹ gibi tasarlanmış alanlarda yönetimin uygulayabileceği daha sıkı kısıtlamalar vardır (Carr ve ark. 1992). Manhattan'da, küçük cep parkı olan ve özel bir vakıf tarafından yönetilen Greenacre Park'ta, kullanıcıların eylemleri, mevcut denetçilerin uyguladığı kurullarla güvercin besleme, zaman geçirme, uykuya dalma gibi eylemler ile sınırlı kalmıştır. Bu bağlamda bu kısıtlı kullanım ve yaşam biçimine karşın bulunan yerler (found space), çeşitli şiddet, suç ve taciz de dahil olmak üzere kamu hayatına yönelik çoklu tehditler göz önüne alındığında, kamusal alanların temel bir gereği olarak görülmektedir (Rivlin ve Windsor 1986; Carr ve ark. 1992).

Gündelik hayatın bir parçası olarak kamu güvenliğini destekleyen pek çok unsur bulunduran ve pek çok kullanıcı pratiğine imkan sağlayan 'bulunan mekânları' iyi açıklayan örneklerden biri Mannathan Bryant Park'ta yer alan New York Halk Kütüphanesinin merkez şubesinin merdivenleridir (Şekil 3.24) (Rivlin ve Windsor, 1986). 40 ve 42. sokaklar arasında kalan Beşinci Cadde'ye bakan kentin simgesi olan büyük araştırma kütüphanesinin girişi sahanlık ve basamaklarla bir dizi bölümden oluşmaktadır. Girişteki mermer aslan heykellerinin yanında da devam eden düzlemler teraslar şeklinde geniş alanlar sunmaktadır. İnsanlar bu alanın fiziksel özelliklerini (basamaklar, sahanlıklar, duvarlar, sütunlar) kullanarak kendilerine yer kurmaktadır.

Farklı insan toplulukları ve kullanım çeşitleri olduğu için (Şekil 3.24) dikkat çeken bu alanda, Rivlin ve Winsdor'un yaptığı çalışma basamakların farklı bölümlerinde farklı yoğunluklar, farklı etkinlikler ve bazı durumlarda farklı tipte kullanıcıların gözlemlendiğini göstermektedir (Rivlin ve Windsor, 1986). Küçük kuytu mekânlar, basamaklar, sahanlıklar ile binayı baktığı cadde boyunca kentle birleştiren ve mimari olarak giriş mekânı olarak tanımladığımız bu alan, kentin kullanıcıları için sayısız pratiğe imkân sağlayan, bireylerin spontane olarak yerleştikleri mekân parçalarıyla dolu gevşek bir mekândır. Oturmak, güneşlenmek, buluşmak,

¹ 1960'lı yıllarda özellikle New York kentinde inşaatçıların meydan oluşturmaları karşılığında ekstra imar hakkı kazanımları sebebiyle artış gösteren mimarlık pratiğidir.

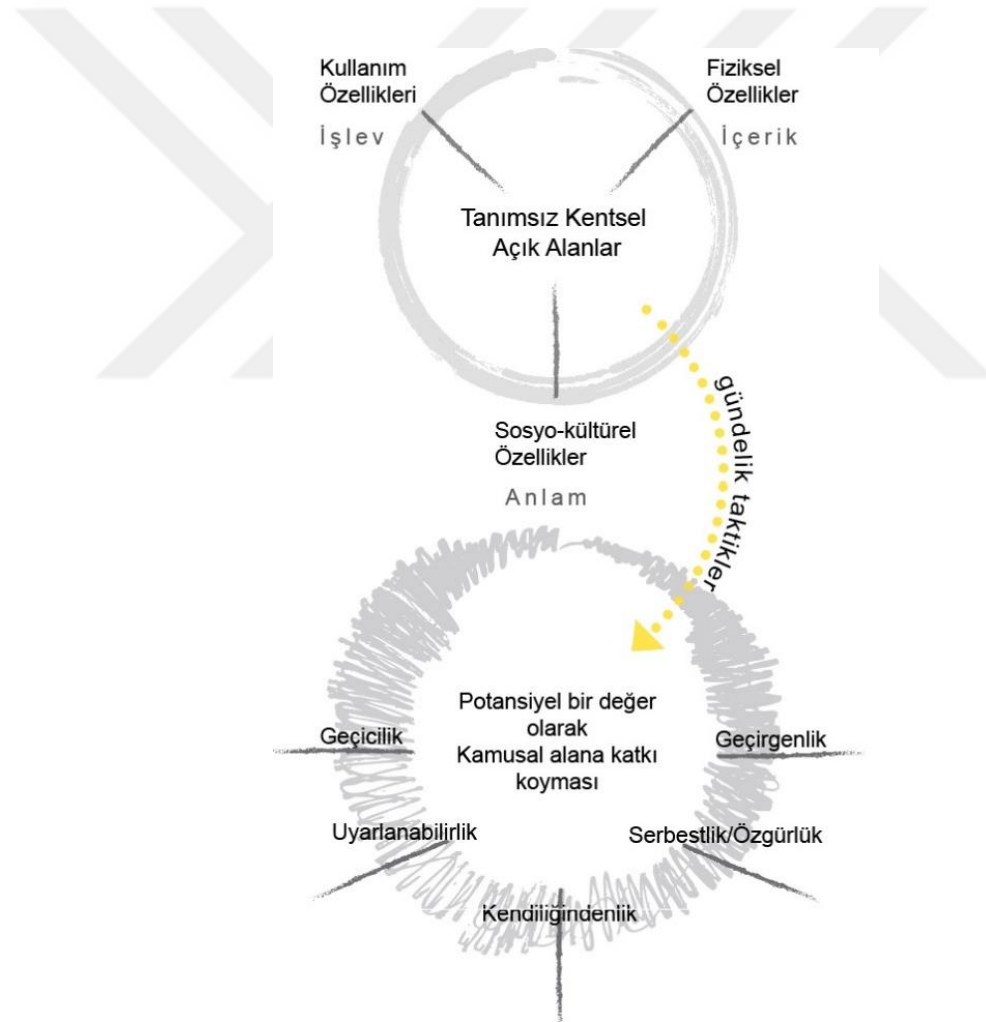
konuşmak, uzanmak, kitap okumak, yemek yemek gibi pek çok gündelik pratik için sayısız mekânlar sunan alan, kütüphanenin 'arka bahçe' görevi gören Bryant parkının 'ön verandası' olarak işlev görmektedir (PPS, 2008). Zamanla bu geniş teraslarda kiosklar ve geçici yemek sandalye ve masalar yerleştirilmiştir. Fakat yine de insanlar sandalyeler yerine basamaklarda oturarak öğle yemeklerini yemeyi daha keyifli bulmuşlardır. Çoğunlukla çevredeki ofis binalarından öğle arası vermek, oturmak ve dinlenmek için bu alanı tercih eden kullanıcılar dikkat çekmektedir. Caddeye yakın olan bazı bölümler ise çoğu zaman el sanatları kermeslerine ayrılırken, sihirbazlar, müzisyenler vb. gibi performans sanatçılarının etkinlikleri insanların dikkatini çekmektedir. Rivlin ve Windsor'ın çalışmasında, en sık kullanım genellikle kütüphanenin girişine yakın olan basamaklar ve sahanlıkta olduğu gözlemlenmiştir. Bu alanlardaki kullanıcılar, yapılan görüşmelerde girişe yakın basamaklar caddeye panoramik bir görüntü sağlayan konumda olduğu için çevrelerinde olup bitenleri izlemeleri için en iyi yer olduğunu belirtmişlerdir (Rivlin ve Windsor, 1986). Bunun yanı sıra çalışmalarında nadiren de olsa alanın bazı bölümlerinde evsizlerin uyuyakaldığı, yasa dışı madde ticaretinin gerçekleştiği kuytu mekânlar da tespit edilmiştir.

3.4 Bölüm Değerlendirmesi

Gündelik yaşam, metropollerdeki yoğunluk ve çeşitlilik düşünüldüğünde çok sayıda mekânsal üretimin zamansal açıdan birbiri üzerine bindiği, çarpıştığı anlardan oluşmaktadır. Anlar ilişkileri, ilişkiler ağları oluştururken kentleri tanımlayan pek çok girdinin kentin gündelik nitelikleri üzerinden tanımlandığını söylemek mümkündür.

Tanımsız kentsel açık alanlar herhangi bir zamanda arta kalmış, terkedilmiş, işlevini yitirmiş olmaları sebebiyle durağan bir fiziksel mekân gibi görünse de geçmiş ve gelecek arasında kurduğu ilişki düşünüldüğünde 'canlı bir geçmişle birlikte, geleceği üzerine planları mevcut ancak şimdiki zamanda ihmal edilen' alanlardır (Van Eeghem, 2013). Bu alanların bir süreci temsil ettiğini ve bu sürecinde yine belki kendi içinde değil ama her seferinde farklı bir kentsel karar veya sebeple yeni bir döngü içerisine girdiğini kabul edebiliriz. Son dönemde yaygınlaşan benzer

kavramsal yaklaşımlar doğrultusunda genellikle kentlinin katılımı ile geçici ve küçük ölçekli müdahalelerle yeni kent mekânları üreten pratiklerle kolay üretilir, taşınabilir, uyarlanabilir, düşük maliyetli, interaktif ve deneysel ortamlar oluşturulabilmektedir. Herhangi bir finansal kaygı ve beklentisi olmadan, onay beklemeden gerçekleştirilen bu mekânsal pratikler, kentin durağan işe yaramayan alanları olarak görülen alanlarını geçici süreliğine farklı eylemlere açmakta, onları kentin deneyime açık, serbestliği ve sınırsızlığı içinde barındıran, gündelik hayatı diri tutan sosyal etkileşimin güçlü bir unsuru yapmaktadır. Kentlinin kendi ihtiyaçlarını bireysel veya gruplarla sınırları belirgin olmayan ve sahipsiz alanlar üzerinden yansıtması, tanımsız kentsel açık alanların örtük varlığını işaret etmektedir.

Şekil 3. 25 Tanımsız alanların gündelik taktiklerle potansiyel bir değer olarak kamusal alana katkı koyması

Bireyin gündelik rutinleri içerisinde gerçekleştirdiği eylemlerle, bilinçli ya da bilinçsiz olarak uygulanan mikro taktiklerle gündelik hayatın kısıtlayıcı ve yönlendirici durumlarına karşı bir direniş gösterir ve her seferinde yeni bir durum yaratır. Bunu tanımsız alanlar üzerinden okuyan örneklerle hem mekânın pratiklerle ulaşılan potansiyel değerleri hem de bu mekânların nitelikleri üzerinden bir irdeleme yapılmıştır. Tezde sunulan kavramsal açılımlar ve kategorizasyona bağlı kalınarak, ilgili literatür çerçevesinde edinilen kavramlar ve bu bölümde sunulan sıradan gündelik taktiklere yer veren örnek incelemeleri sonucunda tanımsız alanların kamusal yaşama olası katkıları yazar tarafından belirlenmiş, çalışma içerisinde beş başlık altında toplanmıştır; *uyarlanabilirlik, geçirgenlik, serbestlik/özgürlük, geçicilik ve kendiliğindenlik (Şekil 3.25)* Bu potansiyel değerler birbirilerini besleyen çoğu zaman tanımsız mekânda aynı anda var olabilen çeşitli niteliklerden kaynaklanabilmektedir. Başka bir deyişle, uygulanan müdahale veya taktiğe göre tanımsız alanın uyarlanabilir veya geçici potansiyeller barındırdığını söylemek mümkün olabilmektedir.

Tablo 3.2 Tanımsız Kentsel Açık Alanlar Sınırlar/ Eylem Tipleri/İmkanlar İlişkisi

Tanımsız kentsel açık alanlar

Modern Kentin Artık Parçaları

...Fiziksel ve sosyal kopukluklara sebep olan modern kentsel planlama ilkeleri ve hızlı kentleşmenin beraberinde getirdiği arazi parçaları

(Mosectic, 2013)

Hibrit Peyzajlar

Eşiktekiler

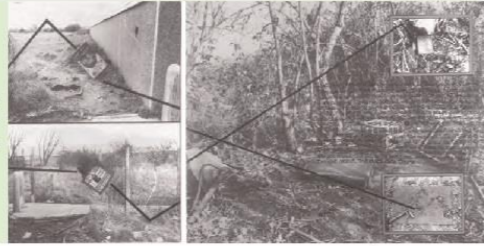
...Kentlerdeki melez bir örüntü halini alan sosyal dokularda toplumsal ayrışmanın gözlemlendiği arada kalan geçiş alanları

(Smith, 2016)

Arzu Diyarları

...Genellikle kentin çeperlerinde yer alan, unutulmuş, çoğunlukla sanat işlerine dahil edilen bireyin arzuları ve keşfiyle anlam kazanan alanlar

(Willats, 1981a)

Askıda Kalanlar

...Geçici süreliğine kullanılmayan ve çoğunlukla planlama haritalarında boş alan olarak görülen yasadışı kullanımlara açık alanlar

(Wood, 2017)

Kamusal Mekanın Yeni ve Geçici Formları

...Günümüz kamusal mekanının iki yüzü; özelleştirilmiş kamusal mekanlar ve mikro ölçekli yaşam modelleri sunan açık uçlu esnek mekanlar

Tanımsızlaştırılan Faktörler/ Sınırlar

...Planlama sonrası artakalan alan
...Tasarlanmamış
...Tanımsız sınırlar
...**Mevcut işlevin olmaması**
...Çok anlamlılık, tek taraflı kimliğe sahip olmama

...Tecrit edilme, ayrıştırma, yalıtılmış bölgeler
...**Fiziksel karakteristiği ve toplumsal yapısı** sebebiyle;
...**Sakinilen ve talep edinilmeyen** mekanlar
...**Korku ve belirsizlik hissi** veren mekanlar

...Herhangi bir **işlevi olmaması**
...**Anlam belirsizliği**
...Yeterli ayırt edici özelliği olmaması sebebiyle;
Unutulmuş mekanlar
Kentlerin arka yüzleri
Kentsel bozulma mekanları (atıklar, bakımsızlık, durağanlık...)

...**Fiziksel ve işlevsel kopmalar**
Hareket güzergahlarına yakınlık
...**Programsız** fazlalıklar
...Gelişmemişlik, işlenmemişlik

...Aşırı kontrol ve güvenlik sebebiyle;
Sınırlı aktiviteler sunma
...Çevre düzenlemesi yapılmış geniş açık alanlar

Değişkenler

Aktör: Kaykaycılar
Pratikler: Kaykay, Grafiti,

Aktör: Öğrenci, sanatçı, aktivistler, semt sakinleri
Pratikler: Kültürel etkinlikleri, kamu tartışmaları

Aktör: Gençler, çocuklar
Pratikler: Zararlı madde kullanımı, zaman geçirme

Aktör: Kentli (tasarımcı)
Pratikler: Kendine ait bir yer kurma, çalışma, dinlenme

Aktör: Kentli
Pratikler: yemek yeme, çalışma, dinlenme, oturma, sohbet etme, buluşma, zaman geçirme, kitap okuma gibi çeşitli gündelik pratikler

Eylem Tipleri

• **Kuvvetlendirme**
- Sahiplenme
- Yeniden kullanım

• **Karşı çıkma**
- İşgal etme

• **Alt üst etme**
- Enformel kullanımlar

• **Çoğullaştırma**
• **Karşı çıkma**
- İşgal etme

• **İhlal etme**
- Enformel kullanımlar
- İşgal etme

• **Bir arada yaşama**
- Enformel kullanım
- Geçici mikro ölçekli kullanımlar

• **Katılma**
• **Sahiplenme**
- Toplanma, buluşma
- Oturma, zaman geçirme
- Anlık etkileşimler
- Karşılaşmalar
- Seyyar ticaret yapma

İMKANLAR

Uyarlanabilirlik

...yeni ve geçici kullanımlara açıklık
...**adapte olabilirlik**
...alternatif kamusal etkileşim mekanları sunma

Geçirgenlik

...çok anlam/kimlik barındırma
...marjinal gruplara ait kamusal alanlar
...**alternatif toplum düzeni/yaşam model** önerme
...özgürlük düşüncesi barındırma
...toplumsal normlar dışında alternatif mekansal-sosyal ilişkiler sağlama

Serbestlik/Özgürlük

...çok yönlü anlamlar barındırma
...**özgürlük, serbestlik hakkı tanıma**
...kamusal olanaklar sunma
...enformel kullanımlara açıklık
...**keşfedilecek gizemli yerler** sunma

Geçicilik

...farklılık/çeşitlilik, deneyime açıklık
...geçici gündelik sahneler yaratma
...**enformel kullanımlara** açık
...**zamansal değer**
...**geçici** kullanımlara açık

Kendiliğindenlik

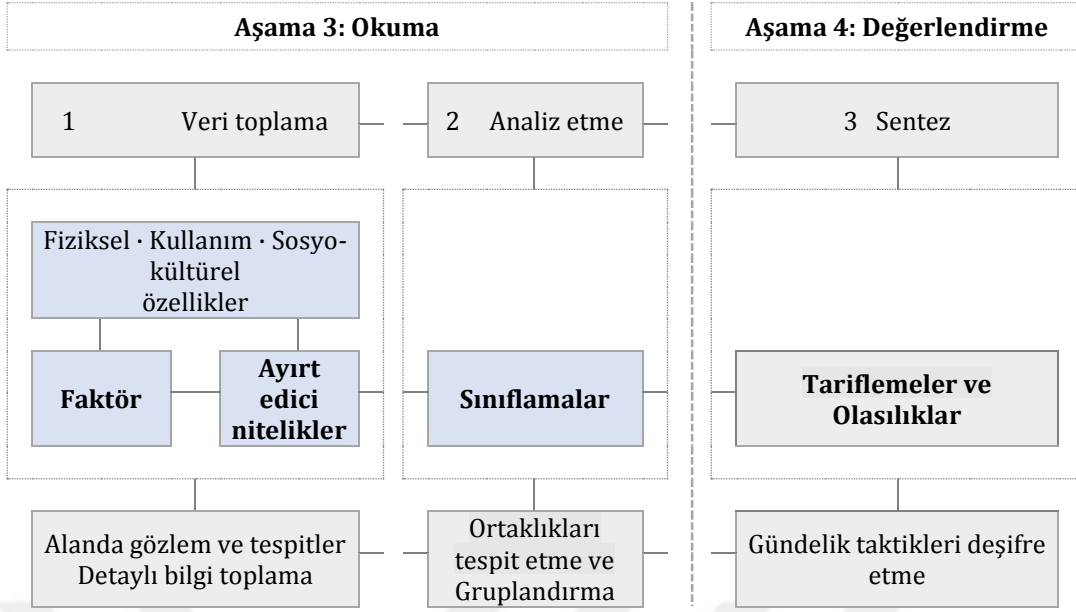
...kamusal alana katkı oluşturma
...**kendiliğinden oluşumlar**
...hareket ve deneyime açıklık
...**farklı mekansal pratiklere** açık
...çeşitli sosyal aktiviteler
...açık-uçluluk, esneklik
...gündelik hayatın etkileşim alanları

Tanımsız Kentsel Açık Alanları Okuma ve Değerlendirme: Büyükdere Caddesi Aksı Levent Bölgesi

Nitel bir araştırma yaklaşımı benimsenen bu deneysel çalışmada, alan olarak; İstanbul'un bir dönem periferisinde yer alan, 1950'li yıllarla birlikte Şişli-Mecidiyeköy'den itibaren kentin kuzey yerleşimlerine doğru lineer olarak ilerlediği Büyükdere Caddesi aksı üzerinde yer alan Levent Bölgesi seçilmiştir. Alanın seçiminde, öncelikli olarak Büyükdere Caddesi'nin doğu ve batısında yer alan farklı yerleşim modelleri, cadde üzerindeki sektörel boşalmalar ve yerlerine gelen yeni işlevlerle birlikte oluşan mekânsal farklılıklar ve birbirine eklemlenen çeşitli kentsel dokuların varlığı etken olmuştur.

Günümüz kentlerinin karmaşık ve çok katmanlı yapısı düşünüldüğünde, günlük ilişkilerin tanımlanması ve anlaşılması için yapıyı çevre ile kurulan ilişkiler üzerinden kent okumaları yapmak önem taşımaktadır. Bir kentsel mekânı okumak; içinde yer aldığı kente bakmak ve örüntüler arasındaki ilişkileri analiz etmek, ilk bakışta fark edilmeyenleri görünür kılmak ve bunlardan mekâna dair anlamlar çıkarma yöntemidir. Bu bağlamda geliştirilen tezin alan çalışması iki aşama olarak okuma ve değerlendirme aşamalarından oluşmaktadır.

Levent bölgesindeki farklı dönem ve kentsel örüntüleri yansıtan ayrı dokulardaki işlevsel çeşitliliklere hizmet eden tanımsız kentsel açık alanlar, onları etkileyen faktör ve belirleyen ayırt edici nitelikleri üzerinden bu alanları kavramak, sınıflandırmak ve gündelik taktikler ile ortaya çıkan potansiyellerini, imkân ve sınırlarını konuşmak adına üç adımlı bir kurgu ile kavramsallaştırılmaya çalışılmış, tanımlayıcı bir model geliştirilmiştir. Bu bağlamda alan çalışmasında izlenen yöntem Şekil 4.1'de sunulmuştur. İlk iki adım 'veri toplama' ve 'analiz etme' tanımsız kentsel açık alanların okunmasını, son adım olan sentez kısmı ise alanların gündelik pratikler üzerinden irdelenmesi ve yeniden tanımlanmasını ele almaktadır.

Şekil 4. 1 Alan çalışmasında izlenen yöntem şeması

4.1 Tanımsız Kentsel Açık Alanların Okunması

Tezin alan çalışmasını oluşturan ilk aşama okuma aşamasında, veri toplama ve analiz etme süreçleriyle önerilen yaklaşım, literatürde tespit edilen tanımsız açık alanların fiziksel, sosyo-kültürel, kullanım nitelikleri üzerinden alandaki verilerle birlikte geliştirilmiştir. İstanbul'un metropol yaşamının bir kesiti olarak yaya ve araç trafiği açısından oldukça yoğun kentsel mekânlar barındıran Levent Bölgesi'nde tanımsız kentsel açık alanlar tespit edilmiş, haritalandırılmış ve mekânsal, sosyal, politik dinamiklerle ilişkileri dahil edilerek yorumlanmıştır. Bu yorumlama ile alanların neden ve nasıl tanımsızlaştığı saptanırken birbirine benzer gruplamalar üzerinden alanlar sınıflandırılmıştır.

4.1.1 İstanbul'un Değişen Kentsel Peyzajı

Kentlerin bugünkü şekillerini almalarındaki en önemli etken, sanayileşme süreci sonrasındaki kentleşme pratiğidir. Bu sürecin olumlu-olumsuz etkilerinin birlikteliği ile her kentte yaşanan ekonomik, sosyal gelişmeler, hızlı büyümeler, kentsel yayılma ve büzölmeler kentlerin varoluş biçimine referans veren değişkenlerin başında gelmektedir.

İstanbul, dünyanın en hızlı büyüyen metropollerinden biri olarak, sahip olduğu coğrafi ve ekonomik avantajları ile yüzyıllardır bir çekim merkezi niteliğindedir. Mevcut kentsel ve mekânsal özellikleri, yeni gelişmeleri ve sorunlarıyla, kendini sürekli yeniden yaratan bir kent olarak İstanbul'un merkezinde meydana gelen plansız ve hızlı gelişmelerin yanı sıra çeperlerinde süregelen kentsel hareketlilik farklı biçim ve niteliklerde kentsel boşlukların oluşmasına neden olmaktadır.

1950'lerle birlikte İstanbul kentinin büyümesinde yaşanan önemli kırılma noktalarından biri olarak yaşadığı nüfus patlaması ve beraberindeki gelişmelerin - genel başlıklarla gecekondular, yerleşimleri, sanayi alanlarının terk edilmesi ve taşınması, kentsel dönüşüm, kent içerisinde bir anlamda 'müstahkem adacıklar' oluşturan güvenli sitelerin oluşması, büyük ölçekli lüks yapıların inşası ve altyapı çalışmalarının artış göstermesi- kentsel açık alanların kentin morfolojisindeki niteliklerini değiştirmiştir. 1950'li yıllardan itibaren İstanbul kentinde sanayileşme politikası çerçevesinde alınan yoğun göç ve sınırlı kaynaklar sebebiyle söz konusu nüfusun nitelikli bir kentleşmeyle paralel kurgulanamaması, Gökbayrak'ın deyimiyle (2011), 'boşluksuz bir kentsel çevreye' yol açan anonim üretimi hâkim kılmıştır. Bu büyümeyi karşılamak adına, kentin iskan edilmiş bölgelerinde boş alanlara yerleşen gecekondular, kent içindeki arazi yetersizliği ile kentin iskan edilmiş bölgelerinin dışındaki çevrelere, sahipsiz arazilere yönelmiştir (Keyder, 2000). Kırdan kente göçün oluşturduğu enformel konut piyasası ve imara açılmış yerleşim bölgeleri; hukuki güvencesi olan özel mülkiyet altındaki arazi ile gayrimüslimlerce terk edilmiş toprakların, belirsiz mülkiyete sahip vakıf arazisinin, eski tarımsal toprakların ve en önemlisi farklı türden kamu arazisinin iç içe geçmiş olması dolayısıyla, hiç beklenmedik noktalarda birbiriyle iç içe girdiği örüntüler oluşturmuştur. Böylece kentin en zengin semtlerinde villalar ve lüks apartmanların yanında gecekondular yükselmiştir (Keyder, 2000). Bu oluşumlar kentsel dokuda mekânsal olduğu kadar sosyal parçalanmaları da beraberinde getirmiştir. Sudjic'in deyimiyle (2009), İstanbul zamanla, bir semtinde mega alışveriş merkezleri ve Londra'daki akıllı Çin restoranlarının aynalarını barındırdığı gibi, başka bir semtinde Anadolu'nun kırsal kesimlerinden gelen göçmenlerin kuzu sürülerini otlattıkları türden, kendi sınırlarıyla çevrelenmiş yerleşimler barındıran bir kente dönüşmüştür. Bu gelişmelerin ardından, Kılınç'ın Bilgin'den aktarımıyla (2007),

1980'lere kadar belirginliğini sürdüren popülist politikaların ürettiği sorunlar (kentin homojenleşmesi ve “kamu hizmet alanları üretmeksizin neredeyse konutlardan ve fabrikalardan ibaret hale gelmesi”) ve “uluslararası sermayenin son yıllarda kenti nitelikçe ayrıştırarak dilimleyen yaklaşımları” ile bir yandan bir dünya kenti haline gelerek küresel kentler ağının içine giren İstanbul'da, kentsel bir zenginlik kazandırabilecek farklılaşmanın aksine sosyal ve mekânsal bir ayrışma ve kutuplaşma ile sonuçlandığı görülmüştür. Küreselleşmenin kentteki etkileri olarak, gecekonduların karşı kutbunda yer alan orta sınıfın konut ihtiyacına yönelen müteahhit eliyle üretilmiş mekânlar, yeni mekânsal gelişmeleri takip etmiştir. Mekânsal üretimin yeni biçimini yansıtan büyük şirketlerin büyük ölçekli iş ve alışveriş merkezleri ile lüks konut projeleri de kent merkezinde giderek artmıştır (Keyder, 2000). Bu alanlar çevresindeki bağlamdan kopuk, güvenli ve yüksek derecede kontrollü kentsel mekânlar sunarak kentsel peyzajın kurgusunu tamamen değiştirmiştir.

1980'lerden sonra, özellikle sanayisizleşme ve tüketime dayalı gelişmelerden etkilenen dünyanın pek çok kentinde kentsel dönüşüm olgusu yeni kent politikasının önemli bir unsuru olarak gündeme gelmiştir (Türkün, 2010). Kentsel mekânlar, kent politikalarının ortak hakların korunması ve kamu yararı yerine bireysel faydaları ön plana çıkarması ve iktidar-iktidar destekli sermaye kontrolü ile değişime uğramaktadır. Özellikle kentsel dönüşüm veya yenileme adı altında özel alanlardan ortak alanlara değerli kent parçalarının mekânsal düzenlemelerinde değer artışı, durumun esas kullanıcılarını yerinden ederek farklı kullanıcılara pazarlanması stratejisine dönüştürmektedir. Bu yaklaşımla oluşan rant, merkez ve çeperdeki farklılıklara, mekânsal kutuplaşmalara neden olmaktadır (Kozaman ve İnal Çekiç, 2015). Kentsel mekânın kendisinin en önemli sermaye birikim aracı haline geldiği kentsel dönüşüm olgusu (Türkün, 2010), İstanbul'un planlaması ile ilgili ekonomik etkinliğin canlandırılması, toplumsal bütünleşmenin sağlanması, çevresel ve fiziksel kalitenin geliştirilmesi ve ekolojik dengenin kurulması gibi çözüm odaklı yaklaşımlar ve kent için önemli geri kazanımlar vaatleri ile son dönemde yapılan tüm kentsel girişimlerin altında toplandığı şemsiye bir terime evrilmiştir. Nihayetlenmeyen ve ne yazık ki kontrolsüz bir biçimde süregelen bu

süreç, kent merkezindeki etkilerini sürdürürken, çeperdeki gelişmeleri de tetiklemiştir.

Kent çeperinde giderek doğal kaynaklarının yer aldığı alanlara doğru kontrolsüz bir biçimde büyüyen ve bu sayede kırsal karakterli bölgeleri de kent çeperi içerisine alan İstanbul metropolünün dönüşüm esnasında en önemli kayıplarından biri, kentte çeşitli boyut ve biçimlerle tanımsızlaşan kent parçaları olmuştur. Bunlar yalnızca kent ve mimari mekânda yer alan fiziksel öğeleri (doluluk-boşluluk) değil, önemsenmeyen, sahip çıkılmayan, terkedilen veya işlevsiz bırakılan alanları da kapsamaktadır. Kentsel dönüşüm olgusunun, konut bölgelerindeki yenilemeler, soylulaştırma projeleri, endüstri alanlarındaki dönüşümler, dolgu alanlar, ulaşım yatırım projeleri vb. pek çok girişimi kapsadığı düşünüldüğünde, yeni mekân üretimleri, yıkımlar, askıda bekleyen projeler ve kontrolsüz biçimde süregelen kentsel yayılmaların İstanbul'da ürettiği boşlukların çeşitliliği açıkça görülmektedir. Bu alanlar gerek çeperde gerek kent merkezinde olmak üzere farklı niteliklerle kentteki dinamik sürecin bir parçası halini almaktadır. Kentin dışına doğru hızla yayılmanın etkisiyle tahrip edilen ormanlık alanlar, terkedilmiş sanayi alanları, boş depolar, geniş otopark alanları vb. büyük kullanılmayan alanlar, tanımsız kentsel açık alanlar başlığı altında ele alınabildiği gibi farklı bir kategori olarak halen inşa edilmekte olan veya inşası yarım kalan köprü, atık su kanalları ve sondaj kulesi gibi bir grup altyapısal öge¹ de bu alanlara dahil olabilmektedir.

Tanımsız alanların kent çeperlerinde benzer nitelikte daha belirgin örneklerine rastlanabildiği gibi, bu çalışmada kent merkezinde planlı ve plansız yerleşmelerin yan yana geldiği mekânsal örüntülerde gündelik yaşamın içinde unutulmuş veya gözden kaçırılan mekân tiplerine dikkat çekilmek istenmiştir. Bu bağlamda, yukarıda bahsi geçen İstanbul'un kentsel peyzajını önemli ölçüde etkileyen gelişmelerin gözlemlenebileceği bir kesit olarak Büyükdere Aksı, İstanbul'un

¹ Çaylı (2013), Robert Smithson'ın New Jersey Passaic banliyösünde yaptığı çalışmada (1967) 'abide' (monument) olarak ele aldığı çoğu halen inşa edilmekte olan altyapısal öğeleri referans vererek, benzer şekilde İstanbul'da yeni dönem şehirciliğinin 'abide'lerinin, sürekli bir şantiye özelliğine sahip nereye varılacağı bilinmeden inşasına başlanan projeler 'tersine harabeler' (ruins in reverse), çeperden merkeze taşınan havalandırma şaftları, otoyol bariyerleri ve battı-çıkıtlar olduğunu belirtmiştir.

küreselleşme yolundaki geçirdiği değişimin önemli bir referansı olması sebebiyle tezin alan araştırması için seçilmiştir.

4.1.2 Kentin Öncesi ve Ötesini Bağlayan Aks: Büyükdere Caddesi

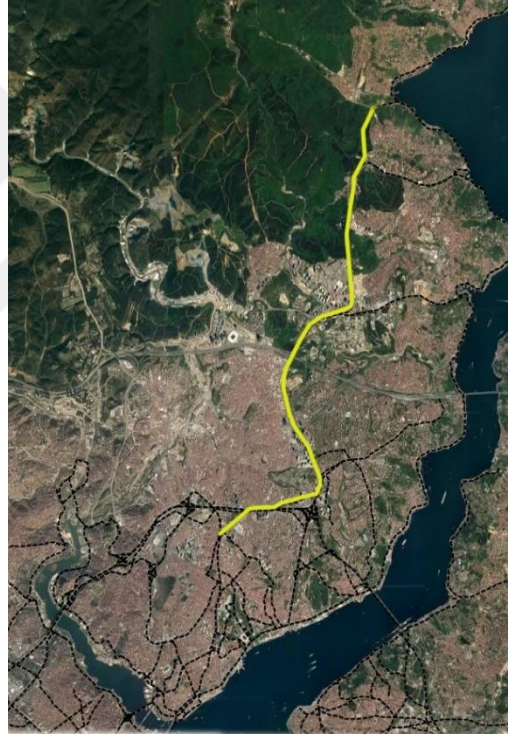
Büyükdere Caddesi ve ardından Fatih Sultan Mehmet Köprüsü bağlantısının gelişmesi Henri Prost'un hazırladığı 1937 tarihli plan uyarınca oluşmuştur. Cadde, ilerlediği aksın gelişimine paralel olarak 1950'lerde ülkenin sanayileşme ve kentleşme hızındaki artışı ve İstanbul'un kent merkezinin yoğunlaşmasının yanında kentin dışına yayılmasında etken olması sebebiyle önem taşımaktadır (Özler, 2007).

Yalnızca kentteki dokuları birbirinden ayırmakla kalmayan, ulaşım ve ticari hareketliliği sağlamasının yanında kentin siyasi ve toplumsal gelişmelerini yansıtan bir aks olarak Büyükdere Caddesi, İstanbul'daki tesadüfi olmayan konumu ve tarihsel süreç içerisindeki gelişimi ile görünenin arkasında pek çok dinamik ilişkiyi barındırmaktadır. Bu bağlamda tezin devamında caddenin oluşturduğu aks ve ona eklenen dokulara ilişkin eski fotoğraf ve haritalar, yerel gazete haberleri, planlama raporları, anı kitaplar ve kent ansiklopedilerden faydalanılarak kısa bir tarihçeye yer verilmiştir.

İstanbul'un sınırlarının kuzeyde Şişli'ye kadar uzandığı dönemlerde, kentin sayfiye alanlarına ulaşımı sağlayan, iki yanı ağaçlıklı dar eski bir kır yolu olan Büyükdere caddesi; günümüzde görünümü ve nitelikleri farklılaşmış, yüksek yoğunluklu ofis bloklarının, alışveriş merkezlerinin, bankaların çekim merkezi olan bir finans bulvarına dönüşmüştür. Büyükdere caddesi tarihsel süreç içinde bakıldığında, kentin gelişmesinde her aşamada önemli etkiler taşıyan bir aks olmuştur. İstanbul kentinin şekillenmesinde önemli bir referans çizgisi olan aks, kentin zamanla oluşan ana arteri olarak pek çok bağlantının, katmanın ve ilişkiler ağının üretici olmuş ve sanayi, konut, ticaret gibi farklı arazi kullanımları ile yüz yüze gelmiştir.

Günümüzde Büyükdere Caddesi, Avrupa Yakası'nda, Şişli Camisi'nden başlayıp sırasıyla Mecidiyeköy, Esentepe, Zincirlikuyu, Levent, Sanayi mahallelerinin önünden ve Maslak Kavşağı'ndan geçerek solunda Fatih Ormanı ile kuzeye doğru devam etmekte ve Haciosman Bayır'ına kavuşmaktadır (Şekil 4.2). İstanbul'un kentleşmesinin tarihsel yolculuğuna şahit olan cadde, birlikte ilerlediği aks boyunca

boş tarım arazisi üzerinde zamanla gelişen yeni kentsel işlevlere hizmet eden dokular arasındaki bir planlama aracı ve mekânsal bir üretici olarak okunduğunda, kentin ticari hareketliliği, yerleşim birimleri, ulaşımı ve siyasi gelişmelerinin öncesine ve geleceğine dair çıkarımlar yapabilecek önemli bir kent bileşenidir. Tüm bu tarihi geçmişe ve kentle derinlemesine bir etkileşime sahip olan cadde bir anlamda, Murat Güvenç'in deyimiyile 'kentin mimarlık müzesi'dir (Derinboğaz, Karaçizmeli ve Kanıpak, 2014). Pek çok kaynak (Tümertekin, 1974) (Aysu, 1994) (Derinboğaz vd., 2014), İstanbul'un kentleşme sürecinde belirleyici mekânsal etkileri olan ve kentsel arazilerin gelişimine katkısı sebebiyle mevcut Büyükdere aksının, İstanbul'un Tarihi Yarımadası'ndan Sarıyer'e kadar uzanan izlerini ve bu izlerin bugün oluşturduğu kent omurgasını vurgulamaktadır.

Şekil 4. 2 Büyükdere Caddesi (2018 tarihli G. Earth hava fotoğrafından yararlanılarak hazırlanmıştır.)

Tarihsel süreç içerisinde Büyükdere aksının gelişimi, Büyükdere caddesinin takip ettiği güzergâh ile zaman içinde edindiği isimler ve çevresiyle kurduğu bağlantılarla birlikte mekânsallaşması üzerinden okunabilmektedir. İlk olarak, 1837-39'da Von Moltke'ye hazırlatılan bir planın çalışma haritasında kırsal nitelikli birçok yoldan biri olarak görülen, Şişli'den başlayıp *yaya sırtlarındaki yol* olarak atlı arabalarla

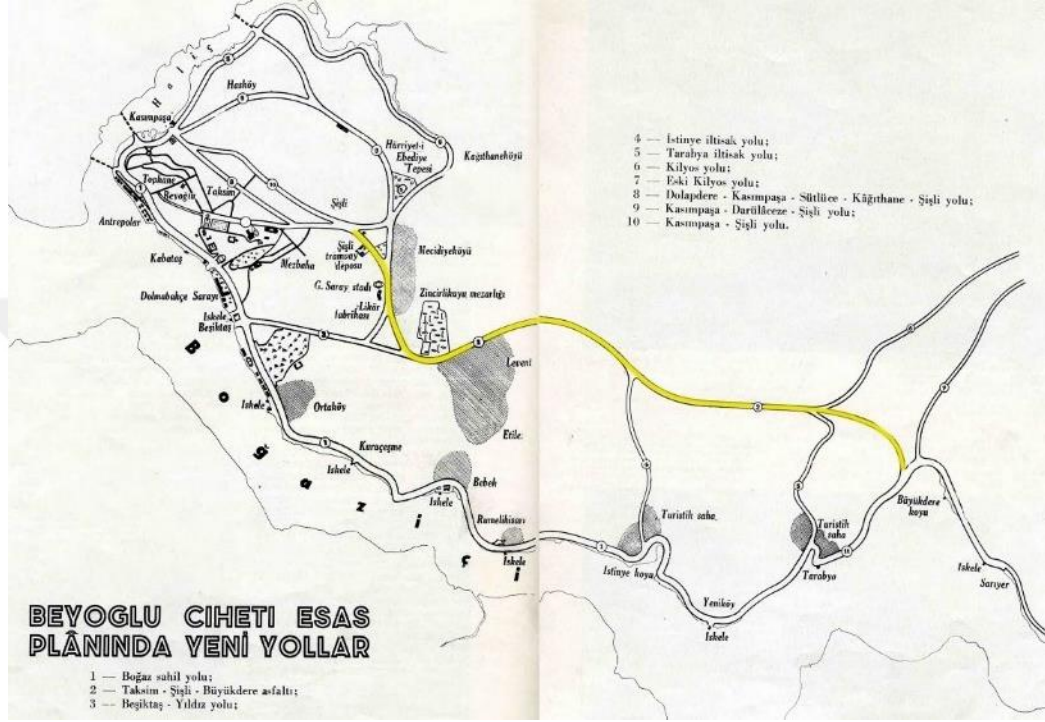
Büyükdere'ye inilebilen güzergâh, zamanla yalılara, sefaretlerin yazlıklarına ve mesirelere ulaşım sağlaması ile önem kazanmıştır. Yine bu dönemlerde, kent için önemli bir gelişme olarak Taksim (Tünel) funikülerinin açılması (1874) ve İstiklal caddesinin Taksim meydanına doğru uzandığı hat; ardından Taksimden Şişli'ye ve oradan Hacıosman Bayırına kadar gelişen Büyükdere aksının ilk bölümü ve ilk örneği sayılmaktadır (Derinboğaz vd., 2014).

Kentin merkezindeki bölgelerin zamanla meskûn bir hale gelmesi Büyükdere yolunun kullanımını giderek daha da yoğunlaştırmıştır. 1930'lu yıllarda kullanımın artması ile Büyükdere ve Sarıyer şeridini tepelerin üzerinden Şişli'ye bağlayan **Hacıosman Bayırı-Büyükdere yolu** genişletilip asfaltlanmıştır (Aysu, 1994).

Henri Prost tarafından tasarlanan planda kentin kuzeye doğru gelişmesini destekleyen kararlar ile **Taksim-Büyükdere sırt yolu** ve 1948 yılında Taksim-Sarıyer otobüs hattının açılmasıyla kentin kuzeyi yazlık olgusundan ayrışıp sürekli oturulabilen bir semt haline bürünmeye başlamıştır. Tüm bu gelişmeler çevre yolların asfaltlanması, duruma göre genişletilmesi, yeni otobüs hatlarının devreye girmesini sağlarken, mevcut karayolu ulaşımının ana dokusunun 1950'ler öncesinde belirlenmesi ile özellikle 1970'ler sonrası merkezden kuzeye kadarki güzergâh ve çevre dokuda kentsel işlevler çeşitlenmeye başlamıştır. Prost'un planının uygulamaya geçirilmesinin ardından 1954'te müşavirler heyeti tarafından planlama alanının genişletilerek Sarıyer'in de içine alındığı 'Beyoğlu Nâzım Planı' yürürlüğe girmiştir. Bu yıllarda, çoğu üniversite üyelerinden oluşan müşavirler heyetinin Beyoğlu Nazım planı sınırlarını iki katı daha genişletmesiyle oluşturulan "Beyoğlu Ciheti Esas Planında Yeni Yollar" başlıklı bir haritada eski Şişli-Maslak Yolu yeni işlenen on yoldan biri olarak **Taksim-Şişli-Büyükdere Asfaltı** adıyla belirtilmiştir (Şekil 4.3) (Anonim, 1957). Bu doğrultuda, Büyükdere Koyu'ndan Sarıyer'e doğru Piyasa Caddesi olarak devam eden yolu da, Büyükdere Caddesi'nin¹

¹ Büyükdere, adını kentin kuzeyinde yer alan aynı adı taşıdığı Büyükdere Çayırından geçerek Büyükdere koyuna dökülen 'asıl Büyükdere' olarak bahsi geçen Büyük Dere (Bathyrriaks 'derin sel' veya Mega Rheuma 'büyük çay')den almaktadır (Anonim, 1980). Bakla Deresi olarak da bilinen (Koçu ve Akbay, 1963) ve eskiden gerçekten de adında olduğu gibi büyük olan bu dere, zamanla İstanbul Boğaziçi'nin en büyük sayfiye ve mesiresi haline gelen bölgede giderek küçülmüş ve adını kentin merkezine uzanan ana arter bir anlamda sahiplenmiştir.

kuzeydeki uzantısı saymak mümkündür (Aysu, 1994). 1960'lara kadar yol çalışmaları Adnan Menderes'in İstanbul imar hareketleri kapsamında sürdürülmüş, Zincirlikuyu'dan Büyükdere'ye ulaşan dar ve virajlı olduğu için kent içinde pek çok kazaya sebebiyet veren ve tehlikeli görülen eski yol, 1960'lar sonrasında yeni yol düzenlemeleriyle (Şekil 4.4) tarihe karışmıştır (Aysu, 1994) (Anonim, 1957).

Şekil 4. 3 Beyoğlu Ciheti Esas Planında belirtilen 2 numaralı yeni yol: Taksim-Şişli-Büyükdere Asfaltı (Anonim, 1957)

Diñçer'in deyimiyle (2016), mevcut durumuyla 'küreselleşmenin kent mekânındaki yansımalarının bir aks-prototipi' olan Büyükdere Caddesinin bu rolü edinmesinde 1994 tarihli 1/50000 ölçekli İstanbul Büyükşehir nazım plan raporunda belirtilen, kentin uluslararası küresel bir merkez olması hedefiyle gerekli görülen işlevlerin oluşmasına elverecek mekân düzenlemesinin etkin olduğu söylenebilir. Bu kapsamda uluslar arası ilişkiler, politik ilişkiler, eğlence, kültür ve ticaret işlevlerini barındıran bir kompleks niteliğinde fazla bölünmemiş, konumu merkeze yakın ve prestijli bir alana ihtiyaç duyulmuştur (Özler, 2007). Bu doğrultuda, Zeytinburnu, Tarihi Yarımada'daki merkezin uzantısı olarak Taksim-Şişli-Büyükdere hattı, Mecidiyeköy-Gayrettepe aksı ve Zincirlikuyu'da Büyükdere'yle kesişme noktasına kadar uzayan MIA'nın bir şekilde merkezi çevreleyen bir yay üzerinde batıya doğru

gelişmesi, diğer merkez kullanımlarını kıyıya taşımaya ve Marmara kıyısında prestij alanı olarak noktalayacak bir bölge niteliğinde ele alınmıştır (Özler, 2007).

Şekil 4. 4 Mecidiyeköy'den Levent'e ve oradan Boğaz sırtları üzerinden Büyükdere'ye uzanan geniş asfalt yoldan bir görünüş (Anonim, 1957)

Şekil 4. 5 1965'ten 1989'a Büyükdere Caddesi aksı boyunca arazi kullanımının değişimi (Aysu, 1994)

Kentin merkez bölgesi ile kuzeyinin bağlayıcı bir kırsal peyzaj ögesi olarak özellikle kentin doğal morfolojik yapısının etken olduğu yönelimle kuzeye doğru ilerleyen cadde zamanla içinden geçtiği peyzajı dönüştürmüş, yeni arazi kullanımlarının ve mahallelerin gelişmesinde etkili olmuştur (Şekil 4.5). Kentin lineer gelişimindeki en uzun caddelerden biri olan Büyükdere, beraberinde uygun altyapı ve ulaşım sistemlerinin de geliştirilmesiyle yoğunlukla çevresinden bağımsız güçlü bir çizgisel aksa dönüşmüştür. Bugün Büyükdere Caddesi, içinden geçtiği dokular arasında kimi zaman tarifi zor mekânsal ilişkilere ve dolayısıyla tanımsız açık alanların oluşumuna sebep olmakta, kimi yerlerde de dokuyla bütünleşen alanlar sunarak birbirinden farklı ve gizil mekânsallıklar taşımaktadır.

Bu tez kapsamında, Büyükdere Caddesinin güçlü bir aks olarak çevresiyle kurduğu ilişkiler ve caddeye eklenen çeşitli işlevler barındıran dokuların da aynı derecede farklılaştığı bir örnek olarak Levent bölgesinin içinde kalan bölümleri irdelemek tezin amacına uygun bulunmuştur. Böylece aksla birlikte ilerleyen ve aksa tutunan dokulardaki farklı ölçeklerdeki unutulmuş mekânlar, dikkate alınmayan ilişkiler tekrar ele alınacak ve bölgedeki kamuya açık alanlar ve kamusal alan olguları da bu bağlamda tartışmaya açılacaktır.

4.1.3 Büyükdere Caddesi Aksına Eklenen Dokular

Büyükdere Caddesi, modernleşme, sanayileşme ve küreselleşmenin etkileri ile yıllar içerisinde kentsel peyzajın öne çıkan bir ögesi olarak etrafındaki mekânların, dokuların oluşumunda etken olmuştur. Beraberinde gelişen mekânsal örüntülerle kent dokusunda oluşan fiziksel ve sosyal katmanlar birbiri ile iç içe ilişkiler içerisinde.

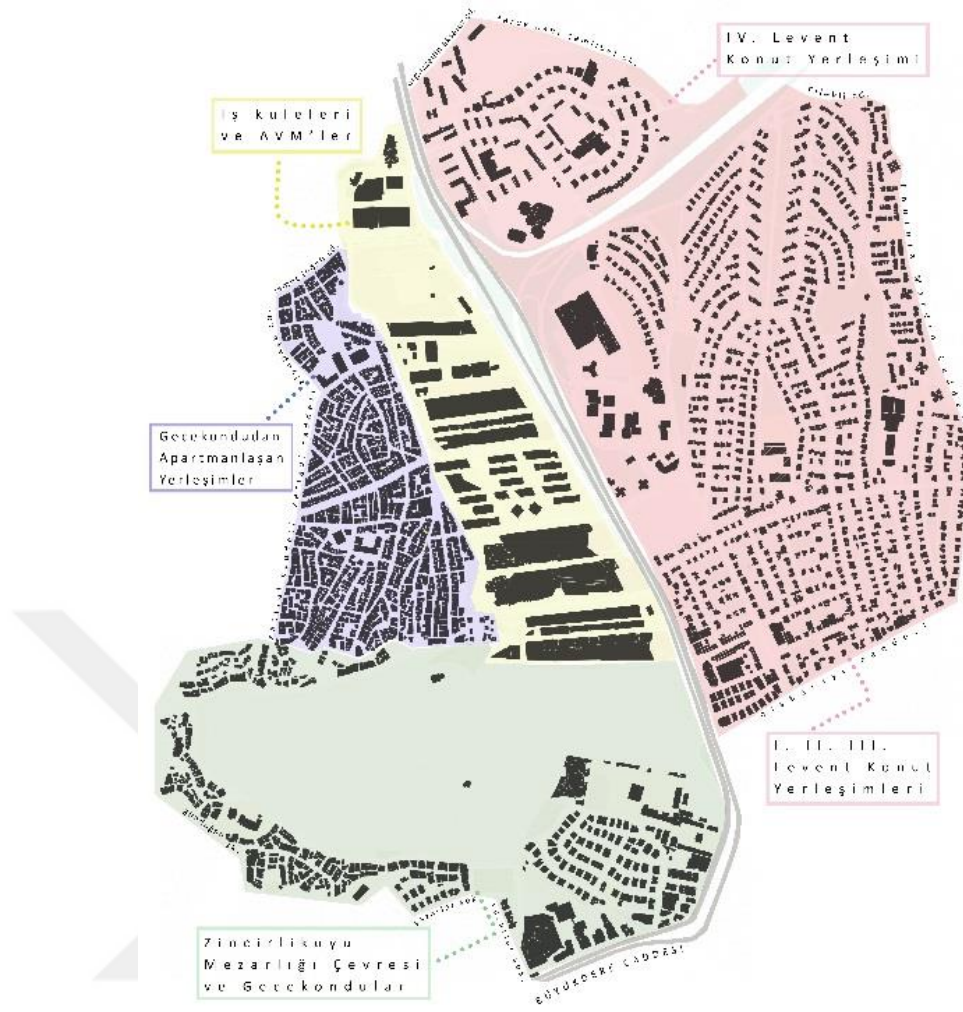
Alan çalışmasının gerçekleştirildiği bölgede (Şekil 4.6) Büyükdere aksının bir tarafında, 1950'li yıllarda tarımsal arazi üzerine kurulan ilk planlı konut projesi yer alırken, diğer tarafında terkedilmiş sanayi alanlarından kalan arazide Levent'in 'prestij alanı' adını almasını sağlayan yüksek yoğunluklu iş merkezleri, alışveriş merkezleri ve arkasında onlarla gelişen gecekondu yerleşmelerinden apartmanlara dönüşen yerleşimler yer almaktadır. Bu dokuların güneyinde ise 1930'larda tüm bu

yerleşmelerden önce kentin çeperi sayılan bu bölgede kurulmuş İstanbul'un ilk asri mezarlığı Zincirlikuyu Mezarlığı yer almaktadır (Şekil 4.7).

Şekil 4. 6 Çalışma alanı sınırları

Günümüzde dört ayrı belediyenin (Beşiktaş, Şişli, Kağıthane ve Sarıyer) sınırını oluşturan ve farklı imar planları sonucunda gelişen Büyükdere Caddesi'nin (Cengiz, 1995), büyük ölçekli alışveriş merkezleri ve iş merkezleri ile yarattığı bağlam sebebiyle bulunduğu bölgede alçak, bahçeli bir yapı stiline değil, yüksek katlı yapıların uygulandığı düşünülmektedir (Anonim, 2008a).

Şekil 4. 7 Alan çalışmasında ele alınan farklı kentsel dokular

4.1.3.1 Kentin Eski Çeperi: Zincirlikuyu Mezarlığı

19. yüzyıl sonuna kadar kentin yerleşim dışı alanlarında görülen ve büyük çiftlik alanları ile tanımlı bölgeler, Cumhuriyet dönemiyle birlikte yerleşime açılarak özelleşmiş veya el değiştirerek yapı parsellerine dönüşmüştür. Genellikle merkezi yönetimin kontrolü dışında parsellenerek bölünmüş olan büyük tarım alanları, ilerleyen dönemlerde yoğun yerleşim dokusunu oluşturmuştur (Birik, 2011). Kentin bir dönem periferisinde kalan Levent Bölgesi bölgesel yayılmanın dışında kalan, kullanılmayan ve Mecidiyeköy'üne bağlı mezra statüsündedir. Kentin bittiği yerleşim yeri Şişli'den sonrası, Pervititch (1924) haritalarında bu bölgeyi gösteren kırlarla kaplı boş bir arazi olarak tasvir edilmiştir. Öyle ki, Cumhuriyet ilanından sonra, kentteki mezarlık ihtiyacı için kentin çeperinde yer alan Esentepe ve Levent

arasında kalan alanda genişleme imkânı olabilir öngörüsüyle 1935 yılında Zincirlikuyu Mezarlığı kurulmuştur. Zamanla çevresini saran planlı ve plansız yapılaşmalarla birlikte 1960'larda mezarlık bugünkü sınırlarına ulaşmıştır (Şekil 4.8).

Şekil 4. 8 Zincirlikuyu Mezarlığı ve Ortabayır Mahallesi (Kır, 2013)

Kırsal peyzajın bir ögesi olarak Büyükdere yolunun zamanla gelişmesi ve ilk yerleşim dokusunun mezarlığın karşısında yer alması ile tarım arazileri kente katılmaya başlamıştır.

4.1.3.2 İlk Planlı Adım: Levent Mahallesi Projesi

1950'lerde kentin çeperinde yer alan, Emlak Kredi Bankası tarafından satın alınan 'Levend Çiftliği' üzerinde kurulan ilk yerleşim ve kentin Boğaziçi doğrultusunda yayılışının öncü adımları olarak görebileceğimiz dört ayrı kısımdan oluşan Levent Mahallesi Projesi (Şekil 4.9), Cumhuriyet döneminin modern kent yaşamını yansıtan önemli örneklerden biridir. Boğaz yolu üzerine 150 Ha'lık Leventlerin talim yaptığı kırsal arazi üzerinde inşa edilen I. Levent projesinin yerleşim planı Kemal Ahmet Aru ve Rebiî Gorbun tarafından tasarlanmıştır. Yapıldığı dönem kentin dışında ve ıssız bir alanda oluşundan ötürü "buraya kimse gitmez, buradan ev alınmaz" şeklinde halk tarafından eleştirilen I. Levent projesi, bahçe-şehir modeliyle inşa edilen Raymond Unwin ve Barry Parker tarafından tasarlanan Letchworth yerleşimine benzeyen yeşil meydanlar etrafında dizili evlerden ilham alınarak oluşturulmuştur (Arû, 1995).

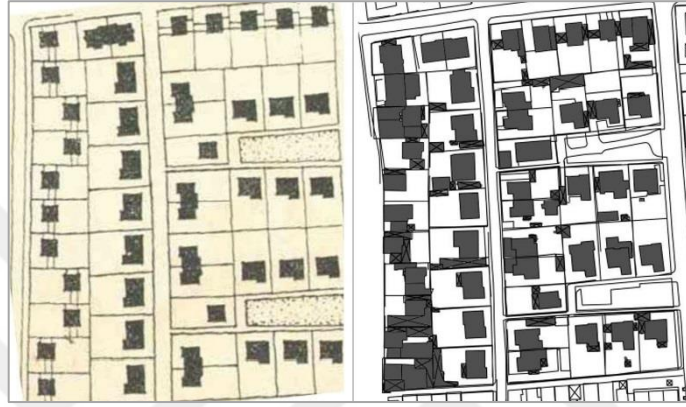
Şekil 4. 9 Levent Mahallesi Projesi (1952’de I. Levent, 1954’te II. Levent, 1957’de III. Levent, 1969’da IV. Levent kısımları inşa edilmiştir.) (Emlak Kredi Arşivi)

Şekil 4. 10 Levent’te ilk konut yerleşiminden fotoğraflar (Arû ve Gorbon, 1952) (Anonim, 1955)

1950’lerden bu yana korunmuş belirgin bir ideoloji ile tasarlanmış dönemin şehircilik esaslarına göre parsellenen Levent Mahallesi, tek ve çift katlı farklı tipte 391 evle inşa edilmiş, kamusal ihtiyaçlar için mahallede çarşı, sinema, meydan düşünülmüştür (Şekil 4.10) (Arû ve Gorbon, 1952). I. Levent yerleşimini 1954’te II. Levent, 1957’de III. Levent ve 1969’da IV. Levent yerleşimleri izlemiştir. Kendine yetecek sosyal imkânların sağlandığı yerleşimlerde IV. Levent ilk üç yerleşmeye göre farklı bir tipoloji ile üretilmiştir. Kendine ait bahçesi olan az katlı ve müstakil

konutlar yerine ortak bahçelerle çevrili apartman ve müstakil konutlarla birlikte tasarlanan karma bir yapıya sahiptir. I. Levent yerleşiminin caddeye bakan yüzünde ticari birimler yer alırken aynı birimler sokak üzerindeki karşılıklı revaklarla Levent meydanına kadar ilerlemektedir. Her konut biriminin kendine ait bahçesi yer alan yerleşim orta gelir grubuna hitap ederken zamanla üst gelir grubunun bu alanlara yerleştiği ve dokunun konut dokusunu korumasının yanında bazı yapıların ticari ofis birimlerine dönüşümü dikkat çekmektedir.

Şekil 4. 11 I. Levent konut yerleşimi dokusu 1950 ve 2010 yılları karşılaştırılması (H. Karabey, 2012)

Bölgedeki ve çevresindeki ulaşım ve altyapıdaki gelişmeler özellikle Boğaziçi Köprüsü (1973) ve Fatih Sultan Mehmet Köprülerinin (1988) açılışı ve 2000'li yıllarda aks boyunca giden Levent ve IV. Levent metro güzergahları ile emlak değerleri giderek büyük bir artış göstermiştir. Bu bağlamda, Levent Mahallesi az yoğunluklu yapısı, korunan mekânsal nitelikleriyle, durmaksızın gelişen plazalar ve AVM yapılaşmalarının getirdiği fiziksel ağırlığın Boğaziçi'ne akmasını engelleyen tampon bölgelerden birine dönüşmüştür (B. Karabey, 2008).

2008 yılında, Levent Mahallesi Anıtlar Kurulu kararı ile kentsel sit alanı olarak belirlenmiş, bölge kentsel ölçekte koruma altına alınmış olmasının yanı sıra ne yazık ki mikro ölçekteki değişimlerle kentsel mekânlarda niteliksel kayıplar ve mekânsal kalite sorunları görülmeye başlanmıştır (Şekil 4.11). Orta sınıfın karşılayamadığı konut değerleri sebebiyle terkedilen konutlar yerlerini reklam ajansları, yatırım firmaları, estetik uzmanları gibi farklı iş kollarına ait birimlere bırakmış, bu

gelişmeler konutlar arasındaki açık alanların, bahçelerin çoğunlukla otopark amaçlı kullanılmasına sebep olmuştur.

4.1.3.3 Aksı Şekillendiren Faaliyetler: Terkedilmiş Sanayi Alanlarından Plazalara

1950'li yıllar itibariyle Büyükdere Caddesi bir yandan merkezi, kentin kuzeyine ulaştırırken bir yandan da iki yanında oluşan birbirinden farklı kentsel peyzajı ayırıcı ve bağlayıcı bir ögeye dönüşmüştür. Böylece, kentsel doku tarımsal mülkiyet izlerinin üzerinde gelişen sanayi, konut, hizmet, ticaret gibi çeşitli işlevlerle değişime uğramıştır. Değişim sürecinin hızı, yeni şehircilik anlayışları ve arazi kullanımındaki farklılaşmalar kentsel mekânların çeşitlenmesine sebep olmuştur. Kentin kuzey yerleşimlere doğru ilerlediği Büyükdere yolunun, bir tür bölgeleme (zoning) uygulaması sonucu, doğusu konut yerleşimlerine ayrılırken batısı sanayiye ayrılmış, sanayi alanları beraberinde gecekonduların yerleşmelerini getirmiştir.

Tümertekin'in ifadesiyle (1974), Boğaziçi'ndeki coğrafi görünümü değiştiren faktör olarak sanayi, Büyükdere Caddesi aksı üzerinde yer alan en önemli faaliyetler alanına sahiptir ve çevredeki yerleşimler de zamanla sanayinin etkisiyle plansız olarak gelişmeler göstermiştir. Boğaziçi'nde sanayi faaliyetlerini planlamaya çalışan ilk hareket, 1954 tarihli 'Beyoğlu Nazım Planı' ile olmuştur. Bu planda sanayi faaliyetlerinin kuruluşuna müsaade edilen alanlar; Mecidiyeköy-Levent, Mecidiyeköy-Şişli, Bomonti-Şişli, Kasımpaşa-Kağıthane deresi arası tüm sahil boyu, Kağıthane atış poligonu alanıdır (Tümertekin, 1974). Bu plan ile Zincirlikuyu Mezarlığı ile İETT deposu arasındaki 50 hektarlık bir alan 'Levent Sanayi Bölgesi', İstinye Vadisi'nde de depoların gerisindeki bir alan 'İstinye Sanayi Alanı', bugünkü Maslak Kasırları karşısındaki alan ise 'Oto Sanayi Alanı' (bugünkü Atatürk Oto Sanayi Alanı) olarak kabul edilmiştir (Aysu, 2006).

Tümertekin, yerleşme bakımından yalnızca Şişli-Büyükdere Yolunun iki yanı bile göz önüne alındığında, bu derece yüklenmiş bir alanda 1966 İstanbul Sanayi Nazım Planı ile bir sanayi sahası kabul edilmesi, ayrıca yine aynı planla eskiden kurulmuş olanlara genişleme imkânlarının tanınmasının, kentin sağlıklı gelişmesi yönünden tartışılır olduğunu belirtmiştir (Tümertekin, 1974). Şüphesiz ki, Levent'in bir sanayi

sahasının kabul edilmesi gerek çevredeki yerleşmelerin gelişmesi gerekse sanayi faaliyetlerinin Büyükdere yolunu izleyerek Boğaziçi doğrultusunda ilerlemesinde büyük rol oynamıştır. Tümertekin'in ifadesiyle (1974) topoğrafyanın sağladığı uygunluk ve yüksek arsa fiyatları sebebiyle, sanayi Boğaziçi'nde bazı vadilerde 'sessiz ve derinden' ilerlerken, ona yakından bağlı olan plansız gecekondular yerleşmeleri de çevre bölgelerde artış göstermiştir.

Şekil 4. 12 İş kuleleri ve Alışveriş merkezleri, 2018

Cadde üzerinde imar hakkının yükseltilmesi zamanla bölgenin hizmet talebini arttırmış, 1980'li yıllarda terk edilmiş sanayi alanları yerine gelen yüksek iş merkezlerinin ve Avm'lerin açılması ile (Şekil 4.12) ortaya çıkan yoğunluk, çevrede giderek artan büro destek hizmetleri, küçük kurumlara ait ticari firmalar, kafe ve barlar, restoran ve gece kulüpleri, anaokulları ve bunlara hizmet eden arabalar, servis araçları az yoğunluklu Levent Mahallesi'ne doğru yayılmaya başlamıştır (B. Karabey, 2008). Caddenin doğu yakasında Levent Mahallesi'nin Büyükdere caddesi ile arasında bıraktığı park alanlarına da zamanla kuleler yerleşmiştir. Tarihsel gelişme içerisinde bu durumun bir sonucu olarak, Levent evlerinin normal konut statüsünden kira bedelleri artan yerleşimlere dönüşmesini, Karabey (2005), 'gökdelenlerin kılcal uzantıları olan mini plazalar' şeklinde yorumlamıştır.

Büyükdere caddesinin batı yakasında günümüzde AVM ve iş kulelerinin yerleştiği uzun ince parseller kent hafızasında sanayi yapılarıyla yer etmiştir. Fakat burada oluşan yerleşim modeli tipinin, 1950'li yıllara kadar gayrimüslimlere tahsis edilen

tarlalardan miras kaldığı bilinmektedir. Uzun ince tarla yapısı hem kolay sürülebilirliği hem de dönemin altyapı teknolojisine, su kanallarına cephe verecek şekilde biçimlenmiştir (Derinboğaz vd., 2014). Günümüzde aynı şekilde plazalar ve giriş alanları Büyükdere caddesine cephe vermektedir. Fakat yapıların doğu ve batı cephelerinin arazi boyunca sağır olması sebebiyle iki yanında yer alan yaya ve servis yolları, Büyükdere caddesi ile eski gecekonduların yerleşimleri arasında etkileşimi koparan kentsel öğeler olarak algılanmaktadır. Bu yollar iş merkezleri ve alışveriş merkezlerinin servis kullanımını dışında tercih edilmediği için giderek köhneleşen ve ıssızlaşan sokaklara dönüşmüşlerdir.

4.1.3.4 Duvarların Ardı: Gecekondudan Apartmanlaşan Yerleşmeler

Büyükdere Caddesi'nin batısında sanayinin yer değiştirmesiyle boşalan alanlarda yükselen iş kuleleri ile hızlı bir değişime giren bölgenin batısında oluşmaya başlayan gecekondular dokusu oldukça farklı bir profil sunmaktadır. Ani demografik değişimlerle birlikte Büyükdere'nin batı yakasında yeni plaza yapılarıyla komşu olan gecekondular mahalleleri, fiziksel ve sosyal anlamda çeşitli sınırlar oluşmasına neden olmuştur.

Şekil 4. 13 Çeliktepe ve Ortabayır mahalleleri, 2018

Görünen ve görünmeyen pek çok sınırın ortaya çıktığı farklılaşmaların karşılaştığı ve üst üste geldiği yerler kentin fiziksel-sosyal çok katmanlı yönünü daha belirgin kılmıştır.

1950'li yıllarla birlikte yavaşça ortaya çıkan gecekondular, 1958 yılında İstanbul'da yapılan istimlâktan sonra Belediye Fen İşleri'nin bu civarda bir kısım araziyi 62,5 m² parseller halinde 300 kişiye dağıtması üzerine hızlıca artarak bugün Gültepe ve Harmantepe olarak adlandırılan gecekondular yerleşmelerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Arazinin mülkiyeti, Kâğıthane köyüne ait olduğu için bu alanda ev yaptıranlara yalnızca parsel kağıtları verilmiştir (Tümertekin, 1974). Bu sırada köy arazisini tavukçuluk, taşçılık ve ziraat amaçlı kullanan kiracılar, kira haklarını kârlı bir iş olarak görmeleri sebebiyle, resmi değeri olmayan bazı senetlerle kendilerine ait olmayan Gültepe'nin parselli arazisinin etrafındaki köy arazisini gecekondular yapmak isteyenlere peyderpey satmışlardır (Saran, 1971). Bu gelişmeler sanayi ve gecekondular dokularının birbirine bağdaşmadığı fakat bitişik bir şekilde Şişli-Büyükdere Yolunun Kağıthane sınırları içinde kalan kısımlarında geniş alanlarda yayılması ile kuralsız bir biçimde sürmüştür. Böylece tarla arazilerinin sanayi işlevine dönüşmesi ve beraberinde ucuz konut ihtiyacı ile tartışmalı ve belirsiz mülkiyetleriyle vakıf alanları gecekondulara dönüşmüş ve daha sonra yasalarla apartmanlaşmıştır. Günümüzde bu mahalleler, kamuya açık alanları yok denecek kadar az olup sıkışık bir yerleşim dokusuna sahiptir (Şekil 4.13).

4.1.4 Levent Bölgesi'nde Gündelik Hayat

Levent bölgesi, heterojen dokusunu oluşturan az katlı bahçeli-konut yerleşimleri, iş kuleleri, alışveriş merkezleri, gecekondudan apartmanlaşan düzensiz yapılaşmalar, mezarlık alanı ve askeri alanlar ile nadir rastlanan bir komşuluk ilişkisine sahiptir. Burada, toplumsal ayrışmalar bağlamında keskinleşen, görünen ve görünmeyen birtakım sınırlar, sırt sırta fakat kaynaşmamış mülkiyet dokuları ve dolayısıyla farklı yaşantı ve kimliklerin yan yana fakat birbirinden kopuk şekilde biçimlendirdiği mekânsallıklar söz konusudur.

İstanbul'u çoklu yaşam ve çoklu okumaların mekânı ve metni olarak gören Yücel'in deyimiyle (2009), 21. yüzyılın metropolü, metropol olmanın gereği ile kopmalar ve farklılaşmalar mekânıdır. Onu diğer metropollerden ayıran bu kopuşlar değil, sınırlarının belirsizliği ve kimi zamanda aynı mekânda iç içe geçiş biçimidir. Yücel (2009), bu ikilemlerin '*meşru olanla olmayanın, globaliteyle marjinalliğin, kapitalist*

mekanizmalarla yoksulluğun' birbirine dokunduğu ara yüzleri İstanbul'un gücü olarak görmektedir.

Toplumsal mekânlarla örülü kent dokusu, gündelikliği bireyin yaşantısı üzerinden kurmakta, dönüştürmektedir. Levent bölgesindeki farklı işlevsel dokularda farklı yaşantılar sürdüren bireylerin gündelik hayatları, bireyin mekânı ele alış biçimiyle ilişkilenererek anlam kazandığı için bu bölgedeki gündelik hayat çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Bu durum, günün büyük bir saat dilimini ders çalışmakla yükümlü olduğu için gündelik hayatı okul ve ev güzergahında geçen liseli bir öğrencinin Büyükdere caddesi ve bölge hakkındaki fikirleri üzerinden okunabilmektedir.¹

"...Günde üstünden yüz binlerce aracın geçtiği, dilenciler ile motor seslerinin karıştığı, gün boyunca oradan oraya koşan insanların, alışveriş merkezlerine gelen gençlerin gruplar halinde dolaştığı, plazalar arasında yollarını şaşırılmış sokak köpeklerinin caddesi... bu caddenin iki farklı yüzü vardır. Bir yakasında ülkemizin en büyük şirketleri, bankaları, modern yaşam alanlarının ve benim de evimin bulunduğu Levent adlı semt vardır. Diğer yakasında ise Gültepe denilen, nüfusunun neredeyse tamamını iç göçlerin oluşturduğu farklı bir belediye tarafından yönetilen ayrı bir semt bulunur. Bir şehrin yaşaması en zor kısmı ile zirvedekilerin oynadığı en pahalı yerlerinden birbirini ayıran bir çizgi hayal edin. İşte bu çizgi Büyükdere caddesini anlatacaktır size..." (Altan, 2010)

Bahsi geçen zıtlıklar, fiziksel-sosyal çok katmanlı dokuların birbiri ile belirsiz ilişkileri ve kopuklukların yanında farklı sosyal grupların bir aradalığına da imkân sağlamaktadır. Bölgenin karakteristiğini oluşturan yalnızca birbirinden yalıtılmış tecrit edilmiş yapılaşmalar ve topluluk kesimleri değil aynı zamanda bunların birbirine değdiği kentsel parçalanmaların gevşediği mekânsallıklar ve eşiklerdir.

Levent Bölgesi üst düzey hizmetler ve finans sektörü üzerinden bir gelişme katetmesi, alışveriş merkezleri ile ekonomik canlılığı ve geniş bir nüfusu bu alana çekmesiyle aşırı yoğun bir günlük akışa sahiptir. Fakat gözlemlenen temel sorunlardan biri, kentlinin bir araya gelip toplandığı sohbet ettiği açık alanların

¹ Özel Saint Benoit Fransız Lisesi öğrencisi olan Ali Kerim Zuvin'in 'Sokak Kitabı: Liselilerin İstanbul Sokakları' başlıklı kitapta Büyükdere Caddesi ile ilgili metni yer almaktadır.

azlığıdır. Cadde üzerinde kamusal yaşamın kapalı mekânlara davet edilerek sağlandığı bölgede, kentsel açık alanlar kullanılmıyor ya da az kullanılıyor durumdadır. Bunun yanında özellikle Levent bölgesinde Büyükdere Caddesi'nin çevresiyle mekânsal bir bütünlük kurmuyor oluşu, altyapı ve otopark yetersizliği, iş merkezlerine ait servislerin iş çıkışı saatlerinde kentin bütününe etki eden trafik sorunu, caddenin kentsel ve mimari platformlarda sıkça yer verilen sorunlarıdır.

Levent Bölgesi'ndeki kentsel açık alanların genellikle araç işgali ve bakımsızlığı üzerinden gözlemlenen örneklerinin yanı sıra, sıradan birey tarafından kente katıldığı, kamusal yaşamın bir parçası haline getirildiği örneklerde söz konusudur. Bu bağlamda bölgede gözlemlenen boşaltılmış binaların, boş geniş arazilerin, binalar arasında kalmış mülkiyeti belirsiz alanların kamusal alanların yaratılması için önemli fırsatlar sunabilme olasılığı dikkat çekmektedir. Yazının devamında gözlemlenen bu alanlar öncelikle alanları tanımsızlaştıran etmenler üzerinden sınıflandırılmış daha sonra kente katılma biçimleri olarak mevcut gündelik taktikler üzerinden incelenmiştir.

4.1.5 Levent Bölgesi'nde Tespit Edilen Tanımsız Kentsel Açık Alanlar

Belirlenen alan çalışması sınırları kapsamında öncelikle bölge hakkında detaylı bilgi toplanmış ve ardından alan gezilerine başlanmıştır. Alandaki gözlem 2018 yılının Mayıs, Temmuz, Ağustos, Kasım ve 2019 yılının Mayıs ve Haziran aylarında olmak üzere gece ve gündüz saatleri olarak farklı zamanlarda gerçekleştirilmiştir.

Öncelikle, ikinci bölümde Tablo 2.3'te yer alan literatürden tespit edilen kentsel açık alanları tanımsızlaştıran nitelikler ve alanları tasvir eden örnek fiziksel çevreler referans alınarak alanlar tespit edilmiş, haritada işaretlenmiştir (Şekil 4.14). Ek B'de, arşivlerden toplanan bilgiler ve kişisel gözlemler sonucunda, tespit edilen alanlara ilişkin tüm somut veriler bir araya getirilmiş ve her bir alan için ayrı ayrı not edilmiştir. Böylece Tablo 2.3'teki nitelikler ve alan çalışmasında tespit edilen alanlar üzerinden Tablo 4.1'de tanımsız kentsel açık alanları okumak için altlık bir parametre listesi oluşturulmuştur.

Şekil 4. 14 Çalışma alanı sınırları içinde tespit edilen tanımsız kentsel açık alanlar

Tablo 4. 1 Alan çalışmasında tanımsız kentsel açık alanları okumak için kullanılabilir parametreler

Literatürde tespit edilen kentsel açık alanları tanımsızlaştıran nitelikler		Alan çalışmasında tanımsız kentsel açık alanları okumak için kullanılabilir parametreler	
Fiziksel nitelikler	Sosyo-kültürel Nitelikler	Faktörler	Ayrırt edici nitelikler
<p>Biçimsizlik</p> <p>Çok geniş (çevrelenme/kapalılık hissi) olması</p> <p>Tanımsız sınırların olması</p> <p>Çevre yapılarla ilişkisizlik</p> <p>Alan içerisinde yapı kalıntıları, yarım kalmış yapıların var olması</p> <p>Bakımsız durumda olma (atıklar, çöpler vb.)</p> <p>Kenitten uzak yerlerde, saklı yerlerde olma / Erişilebilir olmama</p> <p>Ulaşım ağlarına yakınlık</p> <p>Bakımsız bırakılma, bitkilerle kaplanmış olma</p>	<p>Kent-insan ilişkisinin göz ardı edilmesi</p> <p>Aşırı gözetim altında olma/ma</p> <p>Tekinsiz olma (Yasadışı faaliyetlere uygun hale gelme)</p> <p>Çok anlamlılık, her birey için farklı anlamlar taşıma</p> <p>Tek taraflı bir kimliğe sahip olmama</p> <p>Kentin yalıtılmış bölgelerinde alternatif deneyim imkanları</p> <p>Toplumdan dışlanan bireylere ait olma</p>	<p>Morfoloji</p> <p>Biyim</p> <p>Sınırların tanımlı/sız oluşu</p> <p>Büyüklük</p> <p>Topoğrafik durum</p> <p>Alanın içerisinde yapı/kalıntı olma/ma/sı</p> <p>Bitki örtüsü varlığı</p> <p>Konum</p> <p>Komşu işlevler (yapı, boşluk, yeşil alan, altyapı ögesi vb.)</p> <p>Erişilebilirlik</p> <p>Ulaşım ağlarına yakınlık</p> <p>Arazi kullanımı</p> <p>Önceki kullanım</p> <p>Mevcut bir işlevin olma/ma/sı</p> <p>Mevcut işlevin dışındaki kullanım</p> <p>Gelecek için planlanan bir kullanım önerisi olma/ma/sı</p> <p>Mülkiyet</p> <p>Kamu</p> <p>Özel mülk</p> <p>Mülkiyet belirsizliği olması</p> <p>Kullanıcı</p> <p>Mülk sahibi/kiracı (yasal kullanım)</p> <p>Alanı sahiplenener (enformel kullanım)</p> <p>Kullanım süresi</p> <p>Geçici süreliğine kullanılmayan alanlar</p> <p>Uzun süredir kullanılmayan alanlar</p>	<p><i>Fiziksel nitelikler</i></p> <p><i>Sosyo-kültürel Nitelikler</i></p> <p><i>Oluşum sebepleri</i></p> <p><i>Ortaya çıktığı dönemdeki toplumsal ve siyasal konjonktürün etkisi</i></p> <p><i>Tarihsel / toplumsal değer</i></p> <p><i>Güvenlik</i></p>

Bugün Levent Bölgesi üzerine çalışma yapılırken, bu bölgeyi, İstanbul'daki gelişmelerden ve Büyükdere aksı üzerinde oluşan çevresel etmenlerden ayrı düşünmek olanaksızdır. Bu amaçla, alan çalışmasında saptanan tanımsız kentsel açık alanların yakın çevreleri ile ilişkileri okunduğu gibi, İstanbul kentindeki tarihsel değerleri üzerinden de okumalar ele alınmıştır. Bu bağlamda tespit edilen alanlar, nitel bir araştırma yaklaşımı ile eski gazeteler, tarihi haritalar, imar planları, raporları ve arşiv fotoğrafları gibi veri toplama araçları ışığında incelenmiştir.

Tespit edilen alanların geçmiş ve mevcut durumlarına ilişkin plan bilgileri, işlevler, arazi kullanımı, tasdik tarihi gibi önemli veriler İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 'İBB İmarSor' uygulaması üzerinden elde edilmiştir. Bu veriler, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün web sayfasında yer alan 'Parsel Sorgulama Uygulaması'¹ ndan elde edilen her bir kentsel açık alana ilişkin öznitelik bilgileri ile desteklenmiştir. Bu uygulama ile ayrıca alanların kamu veya özel mülke ait olup olmadığına ilişkin genel bilgiler sağlanmıştır.

4.1.6 Tespit Edilen Tanımsız Alanlara İlişkin Sınıflamalar

Analiz çalışmasında tespit edilen alanlara ilişkin gözlem notları ve yasal bilgilerden oluşan, alanların içerik, işlev ve anlamsal yapılarına ilişkin tüm bilgiler nitel içerik analizi ile sistematik bir süzgeçten geçirilmiş, alanlar Tablo 4.1'teki faktör ve ayırt edici nitelikler başlıkları üzerinden birbirlerinden ayrıştırılmıştır.

Tanımsız açık alanların fiziksel, kullanım, sosyo-kültürel özellikleri bağlamında belirlenen faktör ve ayırt edici nitelikler üzerinden yapılan incelemede; *oluşum sebepleri, morfoloji (biçim, büyüklük, topoğrafik durum), konum (komşu kullanımlar ve ulaşım ağlarına yakınlık), kullanımlar (mevcut işlev kullanımı, mevcut işlevin dışında kullanım, gelecek için planlanan kullanım önerisi)* başlıkları üzerinden ortak özellikler gösteren alanlar tasnif edilmiştir (Tablo 4.2). Bu sınıflandırmalar tanımsız kentsel açık alanların bu dört temel faktör ile ortaya çıktığını gösterirken, Tablo 4.2'te yer almayan fakat Tablo 4.1'te sunulan diğer faktör ve nitelikler (güvenlik,

¹ Uygulama için bkz: <https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/>

kullanım süresi, kullanıcı, bitki örtüsü varlığı, mülkiyet vb.) alanlara ilişkin yan etmenler olarak fiziksel ve mekânsal açıdan okunabilmesi için önem taşımaktadır.

Tablo 4.2'te belirtilen oluşum sebepleri başlığı, diğer ayırt edici niteliklerin dışında onları kapsayan bir başlık olarak ele alınmıştır. Bunun temel sebebi, tanımsız kentsel açık alanların genel bir bakışla iki temel sebeple -planlama/tasarım kararları sonucu ve yönetim sürecindeki problemlerle- kentte var olmasıdır.¹ Tanımsız kentsel açık alanların yönetsel süreçlere ilişkin problemleri, ortaya çıktıkları dönemde toplumsal ve siyasi konjonktürün etkisi üzerinden okunabilirken, planlama/tasarım sonucu oluşumları fiziksel ve işlevsel niteliklerindeki temel yetersizlikleri/eksiklikleri etkilemektedir.

Üç temel sınıflama başlığının (morfoloji, konum, kullanım faktörleri) dışında diğer belirleyici faktör ve nitelikler üzerinden tanımsız kentsel açık alanlara ilişkin çeşitli ara başlıklar sunulabilir. Bu bağlamda diğer nitelikler, oluşum sebeplerine bağlı kalınarak her bir alanı ayrı ayrı incelemek, ayırt etmek ve daha özellikli tanımlamalar yapmak için aracı olan değerlendirme kriterleri olarak görülebilir.

Tablo 4.2'den okunduğu üzere, çalışma alanı kapsamında, planlama sonucu oluşan tanımsız alanlar, biçim, topoğrafik durum ve büyüklük nitelikleri ile konum ve kullanım faktörleriyle ayrı sınıflamalar gösterirken, yönetsel sürece ilişkin problemlerle oluşan tanımsız alanlar büyüklük niteliği ile konum ve kullanım faktörleri etkisinde çeşitli sınıflamalara tabidir (Tablo 4.2).

Kentsel açık alanların tanımsızlığı, konumu, çevre yapılar ve erişilebilir nitelikte olup olmaması ve mevcut işlev kullanımı üzerinden temelde planlama/tasarım kararları ile ilişkilendirilirken; kent içerisindeki kullanım durumları yönetsel süreçle şekillenmektedir (Şekil 4.15).

¹ Benzer yaklaşımla, Nefs (2006), kentin gelişiminin kullanılmayan kent mekânlarının planlamasını ve yönetimini kapsayan bir döngüden bahsetmiştir. Aral (2009) ise benzer şekilde Ankara özelinde artık alanların potansiyel değerlerini araştırdığı çalışmasında, artık alanların kentte oluşumlarını, tasarım kararları ve yönetim süreçleri olarak iki ana başlık üzerinden gruplandırmıştır.

Tablo 4. 2 Tespit edilen tanımsız kentsel açık alanların analizi ve ortak niteliklerine göre sınıflandırılması

Faktörler	Nitelikler	Oluşum sebepleri		
Tanımsız Kentsel Açık Alanların Tespit Edilen Ortak Özelliklerine Göre Sınıflamalar	Morfoloji	Biçim	<ul style="list-style-type: none"> Planlama artığı alanlar Tanımlı bir geometriyi tarif etmeyen herhangi bir işlev yüklen(e)meyen alanlar 	Planlama/tasarım kararları sonucu oluşumlar
		Topoğrafik Durum	<ul style="list-style-type: none"> Yüksek eğimli arazilerde inşa edilen yapıların ardından oluşan alanlar (ör. hafriyat sonrası yapı ile istinat duvarları arasında kalan alanlar) 	
		Büyüklik	<ul style="list-style-type: none"> Kullanılmayacak kadar dar ve küçük alanlar Ekonomik açıdan değerli boş araziler 	Yönetimsel sürece ilişkin problemler
	Konum	Komşu kullanımlar	<ul style="list-style-type: none"> Altyapı tesislerinin çevresi (Enerji üretim, dağıtım, sulama alanları, trafo alanları vb.) Şirket ve kurumların (alışveriş merkezleri, konut ve ofis kompleksleri, elçilik veya konsolosluk binaları vb.) etrafında güvenlik sebebiyle bariyerlerle kapatılmış kullanılmayan alanlar veya aşamalı-kontrollü kullanılan alanlar Askeri güvenlik bölgesi sebebiyle yapılanması kısmi alanlar Bina, site veya açık alanları çevreleyen duvarlar, çitler boyunca oluşan dar alanlar (mezarlık, güvenli siteleri, büyük fabrikalar çevresi vs.) 	Planlama kararlarındaki yetersizlikler ve yönetimsel sürece ilişkin problemler
		Ulaşım ağlarına yakınlık	<ul style="list-style-type: none"> Ulaşım arterlerinin etrafında kalan alanlar (altgeçitler, yaya yolları, otoyol ve viyadük altları vb.) 	
	Kullanımlar	Mevcut işlev kullanımı	<ul style="list-style-type: none"> Yetersiz derecede kullanılan, kullanılmayan veya kötü kullanılan alanlar Yetersiz düzeyde tasarlanan kullanıcı ihtiyaçlarını karşılayamayan alanlar (genellikle park ve meydan kullanımları) 	<i>Kullanıcı</i>
Mevcut işlevin dışında kullanım		<ul style="list-style-type: none"> Mevcut plan dışında işlev getirilen alanlar (formel/enformel kullanımlar) 	<i>Mülkiyet</i> <i>Kullanım süresi</i>	
Gelecek için planlanan bir kullanım önerisi		<ul style="list-style-type: none"> İşlevi değiştirilen ve askıya alınan projelere ait boş alanlar (Geçici veya uzun süreli) Yapılaşma izni olmayan uzun süredir kullanılmayan alanlar (Mülkiyete ilişkin problemler) 	<i>ile ilişkili</i>	

Şekil 4. 15 Planlama (1) ve yönetimsel (2) sebeplerle oluşan tanımsız kentsel açık alanlar

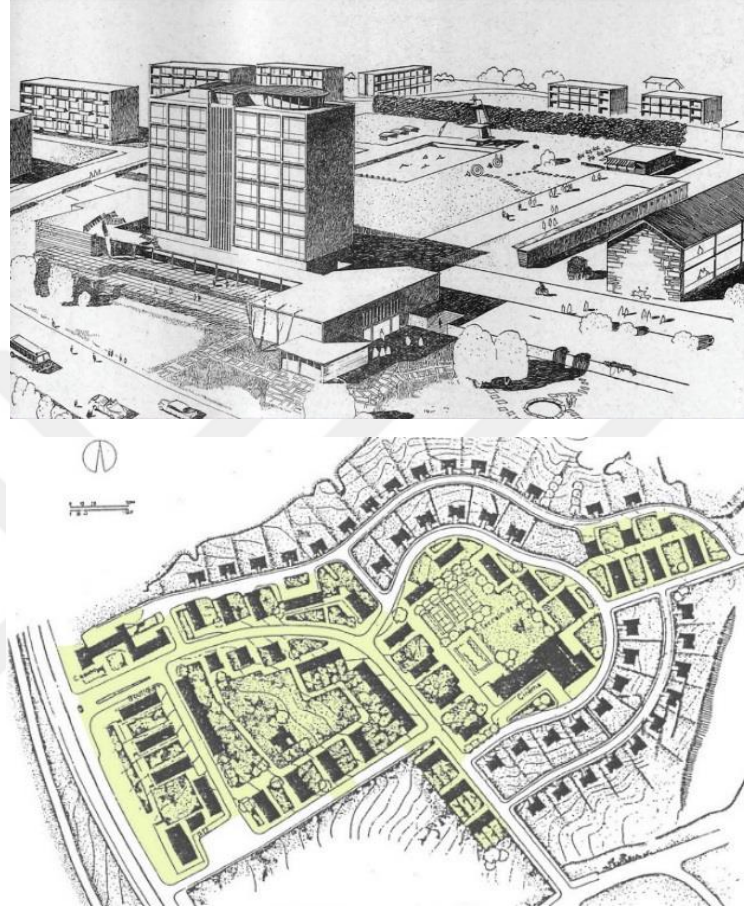
Bu durum, farklı sınıflamalarla haritalandırılan ve not edilen alanların çeşitli niteliklerin bir aradalığı ve zamansal değerlerine bağlı olarak süregelen bir döngünün içerisinde olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla kentin mevcut işleyişi ve planlama yaklaşımındaki kararlara bağlı olarak alanlar zamanla kente yeniden katılabilir veya uzun süreli olarak kullanılamayabilir.

Alan çalışmasında üretilen haritalar hazırlanırken öncelikle tanımsız kentsel açık alanlara ilişkin *faktörlere* göre *sınıflandırmalar* yapılmış, her kategorinin kendi içinde ayrışan *nitelikleri*, haritalarda belirtilen lejantlar üzerinden gösterilmiştir. Morfoloji başlığının altında yer alan biçim, topoğrafik durum ve büyüklük, planlama kararları ve yönetsel sürece bağlı olarak değişkenlik gösterdiği ve bazı alanlar hem biçim hem büyüklük faktörleri ile tanımsız olarak nitelendiği için bu nitelikler aynı harita üzerine aktarılmamış, ayrı katmanlar (Şekil 4.17, Şekil 4.18) olarak hazırlanmıştır.

Tanımsız kentsel açık alanların analizinde oluşum sebepleri, Levent bölgesinde tespit edilen tanımsız alanların geleneksel açık alanlardan nasıl farklılaştığını gösteren öncelikli özellikler içeren önemli bir başlıktır. Levent Mahallesi'nde planlama sonrası artakalan mekânlar olarak gelişen, yazar tarafından mevcut durumu bakımsız olarak gözlemlenmiş bahçe, park ve diğer açık alanlar, planlama/tasarım kararları sonucu boş bırakılmış alanlardır. Fakat burada şunu belirtmek gerekmektedir. Kemal Ahmet Arû ve Rebi Gorbon tarafından döneminin çok ötesinde bir mimari yaklaşımla tasarlanan ve uygulanan Levent Mahallesi Projesindeki açık ve yeşil alanlar, literatürde bahçe-kent eleştirileri üzerinden sıkça değinilen 'planlamadan artakalan mekânlar' olarak olumsuz bir yaklaşımla ele alınmamalıdır. Levent Mahallesi özelinde, planlamadan artakalan alanların, Arû'nun IV. Levent projesinde denemek istediği yeni bir planlama yaklaşımının sonucu olduğunu söylemek mümkündür. Yapıların dışında kalan alanları, binaları ön planda tutarak sonradan düşünmek, planlamadan sonraya bırakmak yerine, Arû, büyük bir özveriyle kentsel açık alan olarak kente kamusal yeşil alanlar olarak kazandırmak istediği alanları, esnek ve açık plan ilkesini benimseyerek tasarlamıştır (Şekil 4.16).

Levent konut yerleşiminin ilk kısmının yapıldığı dönemden itibaren mekânsal açıdan çok değiştiğini düşünen Arû (1995), yapı adalarının parsel bazında satılması durumunun, her kullanıcının evlerin mimarisini değiştirecek uygulamalar yapmasına sebep olması ve cephelerdeki bozulmalara işaret etmiştir. Buna karşın, IV. Levent'te bu duruma engel olabilmek adına 'binaların bastığı alanın o binanın mülkü olması' fikriyle, ilave yapı hakkının önünü kapatmıştır. Bu yolla tabanın dışına çıkılamayan IV. Levent projesinde Arû şöyle belirtmiştir:

“...4.levent'te dahiyane fikir geldi aklımıza: binaların bastığı alan o binanın mülküdür. Yani bastığı yerin dışına ilave yapı hakkı yok. Bu suretle tabanın dışına çıkamadılar 4. Levent'te. Bütün boş alanlar, Belediye'nin, Belediye de bir şey yapamadığına göre oraları öyle kaldı.” (Aru, 1995)

Şekil 4. 16 4. Levent Etapı Yerleşimi ve planda kamusal açık alan olarak bırakılan alanlar (Arû, 1956)

Bu alanlar bugün kullanıcıların yetersiz veya kötü kullanımı, kent hizmetleri açısından yetersiz düzeyde bakımının yapılması gibi sebeplerle öngördüğü yaklaşımın uzağında kalan artık mekânlara dönüşmüştür. Fakat, yine de kentlerimizde sıkça gözlemlenen mekânsal ve toplumsal kopukluklara neden olan kapalı konut yerleşmeleri ve özelleştirilmiş bahçelerin yanında, geçici süreliğine tanımsızlaşan bu alanların, ileride kentin ihtiyacı olduğu noktada başvuracağı potansiyel rezerv varlıklar olduğunu söylemek mümkündür.

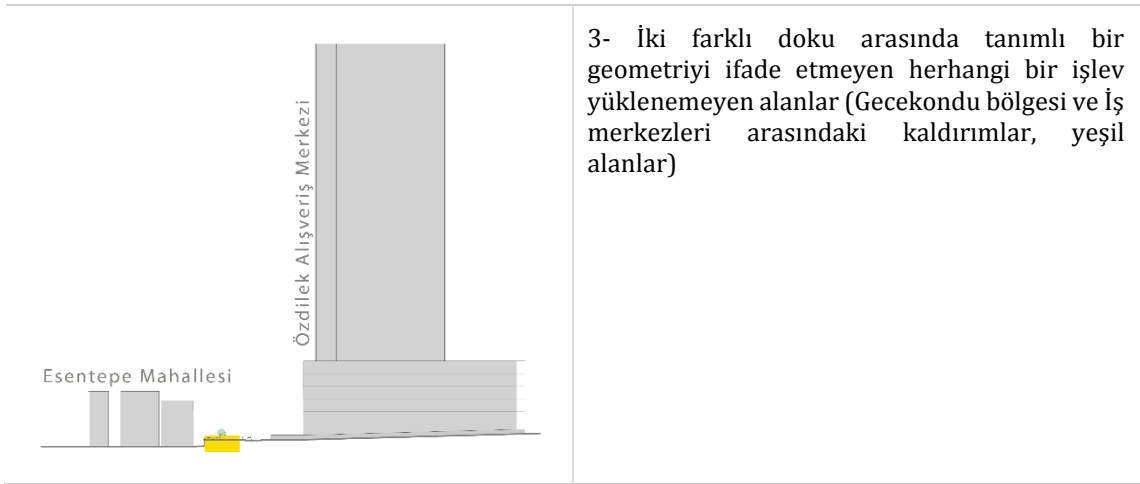
haritalaya işlenen alanlar biçim ve topoğrafik nitelikleri üzerinden tespit edilmiştir. Levent Mahallesi'nde, planlamadan artakalan mekânlar olarak değerlendirebileceğimiz genellikle dikdörtgen şeklinde geometrik biçimlere sahip ihmal edilen bakımsız bırakılmış park alanlarının yanında, bahçe-kent ideolojisinin genel planlama pratiğinin artığı olarak kentte var olan herhangi bir işleve hizmet edemeyen alanlar gözlemlenmiştir. Bunlar üçgen, dikdörtgen gibi tanımlı bir formda olabildiği gibi, bunlara ek olarak net bir geometriyi tanımlamayan biçimde ve sınırları tanımsız olan alanlar da mevcuttur. Büyükdere Caddesi'nin iş merkezleri bölgesindeki planlama artığı alanlar; genel olarak gecekondu bölgesinde Zincirlikuyu Mezarlığı'na bakan sokaklar üzerinde ve evlerin önündeki sahiplenilmiş amorf boşluklar, düzensiz kaldırımlar, yeşil alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. İş merkezleri ile gecekondu bölgesi arasında Büyükdere Caddesi'ne paralel uzanan servis araçları ve devam eden inşaatlar sebebiyle yoğun bir yaya-araç trafiğine sahip olan sokak üzerinde ise, çöp ve atık maddelerin yer aldığı ve sıklıkla otopark kullanımının görüldüğü şerit biçimindeki kentsel parçalar dikkat çekmektedir. Gecekondu bölgesinde ise genel olarak konut yerleşimleri arasında herhangi bir işlevin yüklenemediği planlama sonrası küçük boyutlardaki artık alanlar gözlemlenirken, bölgedeki dönüşüm projeleri bağlamında yeni uygulanan projelerden artakalan planlama artığı alanlar da dikkat çekmektedir (Tablo 4.3).

Alanların biçimlerine ilişkin niteliklerin yanı sıra morfoloji faktörü altında değerlendirilen topoğrafik durumun etkin olduğu az sayıda tanımsız kentsel açık alanlar da gözlemlenmiştir. Bunlar yalnızca Zincirlikuyu Mezarlığı çevresindeki gecekondu dan dönüştürülen apartman yapılarının yerleştikleri arazilerde arka cephelerinde hafriyat sonrası istinat duvarı ile yapı arasında oluşan biçimsel olarak herhangi bir işleve hizmet etmeyen artık parçalardır.

Tablo 4. 3 Biçimlerine göre tanımsız kentsel açık alan örnekleri

	
	<p>1- Bahçeli konutlar dışında kalan planlama artığı alanlar (4. Levent etabı bahçeli evlerin dışında kalan alanlar)</p>
	
	<p>2- Plansız konut yapıları arasında kalan herhangi bir işlev yüklenmemiş planlama artığı alanlar (Esentepe Mahallesi, gecekondudan apartmanlaşan yerleşimler)</p>
	

Tablo 4.3 Biçimlerine göre tanımsız kentsel açık alan örnekleri (Devamı)

• Büyüklüklerine Göre Tanımsız Kentsel Açık Alanlar

Büyükdere caddesinin üzerinde yer alan geçmişte biri Merkez Bankasına, bir diğeri ise eski İETT Garajı olarak hizmet vermiş halen boş olan arsalar, işlevleri değiştirilen fakat mülkiyet problemleri sebebiyle ertelenen proje inşaatları sebebiyle uzun süredir beklemede olan, arazi değeri yüksek alanlardır. Ekonomik açıdan taşıdıkları değer nedeniyle çeşitli spekülasyonlara bağlı olarak kente katılmayı bekleyen bu alanlar, kentin hafızasında önemli yer tutmalarına rağmen Levent Bölgesindeki kullanıcılar tarafından çoğunlukla gözden kaçırılan bölgeler niteliğindedir.

İçerisinde 1980'li yıllarda yıkılan eski Squibb İlaç fabrikasına ait kalıntılar yer alan tapu kayıtlarında Merkez Bankası AŞ'ye ait arazinin etrafı kapatılmış, kent içinde saklı kalmış bir değerdir. 1980'lerden sonra arazide yapılması düşünülen Merkez Bankası İstanbul şubesi binası projesi, TSK kararıyla roket atış sahasını kapattığı gerekçesiyle iptal edilmiştir (Anonim, 2008b). Bu alan, afet planı çerçevesinde, Beşiktaş İlçesinde Helikopter ve Heliped Sahası olarak ayrılan yerlerden biri olmasının yanı sıra, 2017 yılında merkezi iş alanından dini tesis alanına dönüştürülmüş ve alana cami yapılması kararı verilmiştir (Aksu, 2016). Benzer şekilde çok geniş büyüklükte olan ve kar getirisi yüksek olan eski İETT garajı alanı günümüzde çevredeki iş kulelerinin servis alanı, otobüs ve araç park yerleri olarak kullanılmakta, servis saatleri dışında tamamen boş bir alana dönüşmektedir. Tablo 4.4'te 2 numaralı görselde paylaşılan bu alan, çalışma sınırları içerisinde Büyükdere

Caddesi'nin batısında alışveriş ve iş merkezleri arasında kalan tek geniş boş arazi olarak ekonomik açıdan değerli olması sebebiyle İBB tarafından 2006 yılında imar planı değiştirilerek 'prestij alanı' ilan edilmiş ve alandaki yapılaşmanın önü açılmıştır.

Çalışma alanı sınırları kapsamında Şekil 4.18'de belirtildiği üzere gecekonduların yerleşmelerinde gözlemlenen tanımsız kentsel açık alanlar büyüklük faktörü altında başka bir sınıflamanın varlığını göstermektedir. Zincirlikuyu Mezarlığı'nın güneyinde yer alan Esentepe Mahallesi'ne, kuzeyde yer alan Ortabayır Mahallesi'ne bağlı konut yerleşimleri gecekondudan apartmanlaşan yapılardan oluşmaktadır. Bu yerleşmelerde planlama artığı ve net bir geometriyi ifade etmeyen tanımsız alanların yanı sıra Tablo 4.4 1 numaralı görsellerde paylaşılan yapıların arasında kullanılmayacak kadar dar ve kullanışsız alanlar tespit edilmiştir.

Tablo 4. 4 Büyüklüklerine göre tanımsız kentsel açık alan örnekleri

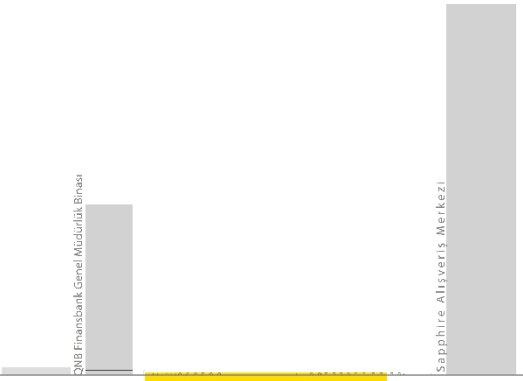
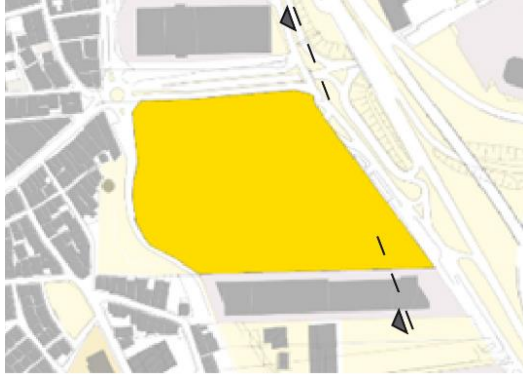
(1) Dar ve kullanışsız alanlar

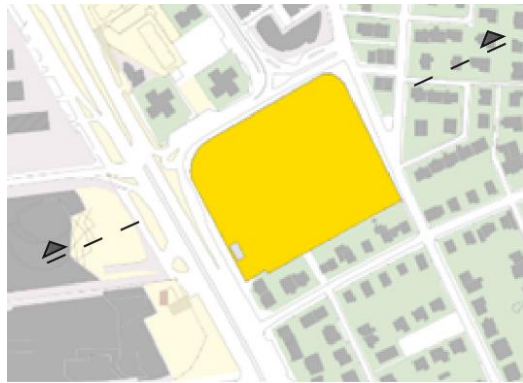
Gecekondudan apartmanlaşan yerleşimlerde konutlar arasında gözlemlenen dar ve kullanışsız alanlar (Ortabayır Mahallesindeki konut yerleşimleri)

Tablo 4. 4 Büyüklüklerine göre tanımsız kentsel açık alan örnekleri (Devamı)

(2) Çok geniş araziler

Ekonomik açıdan değeri yüksek arazi; servis saatleri dışında geçici olarak boş alan (Eski İETT Garajı alanı)

Ekonomik açıdan değeri yüksek arazi; gerçekleşmesi düşünülen projelerin ertelenmesi sebebiyle uzun süredir kullanılmayan çevresi kapatılmış boş arazi (Merkez bankası arazisi)

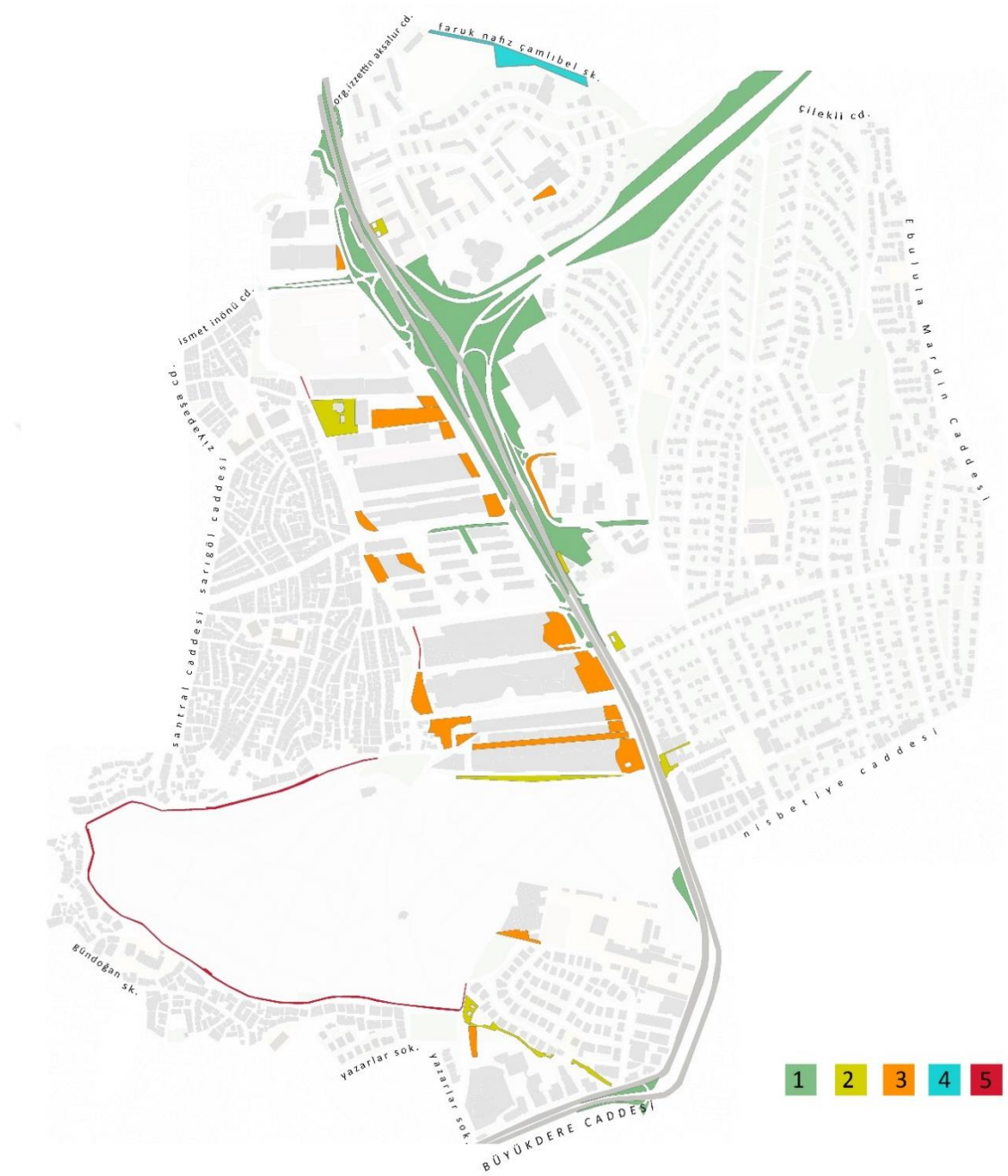

Şekil 4. 18 Morfoloji faktörüne göre tespit edilen tanımsız kentsel açık alanlar; büyüklüklerine göre; (1) dar, kullanışsız alanlar ve (2) çok geniş araziler

4.1.6.2 Konumlarına Göre Tanımsız Kentsel Açık Alanlar

İstanbul'un 1960'lar sonrası kuzeye doğru lineer gelişimindeki uygun altyapı ve ulaşım sisteminin oluşmasında kentsel bir omurga görevi gören Büyükdere caddesi aksı zamanla çevresindeki işlevlere hizmet etmek amacıyla niteliği değişmiş, fiziksel

olarak genişlemiş ve bu durum beraberinde yeni kentsel altyapı ihtiyaçlarını getirmiştir.

(1) Ulaşım ağlarına yakın alanlar ve komşu kullanımlar sebebiyle [(2) altyapı, (3) şirket ve kurumların kontrolündeki mekânlar, (4) askeri alan, (5) mezarlık] tanımsız kentsel açık alanlar

Şekil 4. 19 Konum faktörüne göre tespit edilen tanımsız kentsel açık alanlar

Özellikle 1980 sonrasında, özgün bir mahalle dokusuna sahip olan Levent'in bahçeli evleri, Boğaz köprüleri güzergahında ve ana ulaşım akslarının arasında kalmasıyla mahallenin mekânsal kimliğinin sürekliliğini tehdit eden hızlı bir değişime girmiş, farklılaşan işlev alanlarının eklemesiyle, bölge teknik altyapı ihtiyacı açısından yetersiz kalmıştır. Karşılanan ihtiyaçlar beraberinde getirdiği yeni yol bağlantıları ve düzenlemelerle gerek Levent Mahallesi'nde gerek iş merkezlerinin yer aldığı alanda farklı dönemlerde değişik niteliklerde artık mekânlar oluşmasına neden olmuştur. Özellikle Büyükdere caddesi aksı boyunca ilerleyen 'koruma bandı' olarak adlandırılan Tablo 4.5 1 numaralı örnekte aktarılan büyük boyutlardaki boş yeşil alanlar bunun önemli bir örneğidir.

Benzer şekilde, Büyükdere-Levent-Gültepe kavşağında, bölgedeki merkezi iş alanlarına hizmet eden, Levent Mahallesi ile 4. Levent yerleşimleri arasında görsel ve fiziksel bir eşik olan, Tem otoyolu güzergahında zamanla farklı niteliklerde artık mekânlar oluşmuştur. Her iki yerleşimin yola bakan kısımlarında gözlemlenen bu mekânsal kopukluklar; köprü altı mekânları, yollar boyunca uzanan refüjler, konut birimlerinin çevrelerinde zamanla oluşan artık mekânlar olarak çeşitlenmektedir. Altyapı sistemlerindeki hızlı gelişmeler ve gelişigüzel uygulamalar, caddenin batısında yer alan iş merkezlerinin de tetiklemesiyle cadde üzerinde bütüncül bir tasarım açısından ele alınmayan metro istasyonları girişleri, asansör kuleleri ve altgeçit çevrelerinde oluşan kullanışsız alanların oluşmasına etken olmuştur. Bunun yanı sıra iş merkezleri arasında kalan enerji üretim, sulama ve dağıtım alanlarının yer aldığı alanlar bölge içerisinde âtıl durumda yer almakta ve çevresinde de benzer alanların çoğalmasına sebebiyet vermektedir. Ulaşım ağları ve altyapısal tesislerin yanı sıra, Tablo 4.5'te 2 ve 3 numaralı örneklerle paylaşılan komşu kullanım olarak dikkate değer alanlar, güvenlik sebebiyle bölgede yer alan şirket veya kurumların (Başkonsolosluk binaları, iş merkezi kuleleri gibi) yakınında yer alan bariyerlerle kapatılmış veya aşamalı-kontrollü kullanıma izin veren alanlardır. Bazı alanlar, geçmiş senelerde bölgede gerçekleşen terör saldırıları ve eylemlerin 'olay yeri' olarak incelenen, polis incelemeleri için kullanılan, geçici olarak kapatılan alanlar halini almıştır. Alışveriş merkezlerinin ön ve arka girişlerinde yer alan daha çok tüketim amaçlı tasarlanan kamusal alanlar, bu bağlamda sınırlı bir kullanım sağlaması sebebiyle aşamalı ve kontrollü mekânların belirgin örneklerindedir.

Alanda tek bir alan üzerinden örneklenen yapılaşması kısmi alan ise, 4. Levent yerleşiminin kuzeyde Askeri Lojmanlara bakan kısmında yer alan sık ormanın mülkiyet izleri içerisinde tespit edilen kullanılmayan park alanıdır. Büyük alan kullanımı gerektiren veya özel kanunlara tabi bu gibi kamu alanları, yapılaşması kısmi alanlar oldukları için çeperlerinde veya yakın çevrelerinde artakalan alanlar oluşturabilmektedir. Dolayısıyla Tablo 4.5'te 4 numaralı örnekte paylaşılan bu park alanı işlevini sürdürmemekte, uzun süredir kullanılmamaktadır.

Tablo 4. 5 Konumlarına göre tanımsız kentsel açık alan örnekleri

(1) Ulaşım ağlarına yakın alanlar	
	
Büyükdere Caddesi aksı boyunca ilerleyen koruma kuşakları, refüjler	
Komşu kullanımlar; (2) Altyapı sistemleri çevresindeki alanlar	
	
Trafo alanları çevresinde bakımsız bırakılmış yeşil alanlar (İş kuleleri arasında kalan arazi)	

Tablo 4. 5 Konumlarına göre tanımsız kentsel açık alan örnekleri (Devamı)

Komşu kullanımlar; (3) Şirket ve kurumların kontrolündeki mekânlar

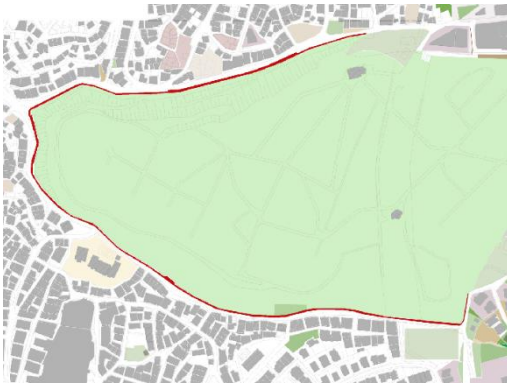
Alışveriş merkezleri önündeki aşamalı-kontrollü alanlar

Komşu kullanımlar; (4) Askeri güvenlik bölgesi sebebiyle yapılanması kısmi alanlar

Askeri Lojmanlar ve alanların yanında yer alan sık ormanın mülkiyet izleri içerisinde tespit edilen uzun süredir kullanılmayan park alanı (4. Levent Etabı konut yerleşimi)

Komşu kullanımlar; (5) Açık alanları çevreleyen duvarlar, çitler boyunca oluşan dar alanlar

Zincirlikuyu Mezarlığı çevresinde oluşan dar ve araç işgali altındaki kaldırımlar

4.1.6.3 Kullanım Durumuna Göre Tanımsız Kentsel Açık Alanlar

(1) Mevcut işlev kullanımı, (2) mevcut işlev dışı kullanım ve (3) gelecek için planlanan kullanım önerisi

Şekil 4. 20 Kullanımlar faktörüne göre tespit edilen tanımsız kentsel açık alanlar

Kullanımlarına göre; mevcut işlevinde kullanılan alanlar, mevcut işlevi dışında kullanılan alanlar ve gelecek için planlanan bir kullanım önerisi olarak üç ana başlık üzerinden okuyabileceğimiz tanımsız kentsel açık alanlar, konum, morfoloji ve mülkiyet faktörlerinin etkisiyle birbirinden farklılaşabilmektedir. Kullanımlar

üzerinden tanımsızlaşan örnekler genel olarak Levent Bölgesindeki yeşil alanlar olmuştur. Bölgedeki hızlı değişimlerin etkisiyle zaman içinde plan revizyonlarıyla işlevleri değiştirilen Levent Mahallesi'ndeki yeşil alanlar, araç ve trafik yoğunluğu sebebiyle otopark alanlarına dönüştürülmüştür. Çevredeki yeni park ve bahçe tasarımlarının uygulamalarındaki yetersizlikler, donatı eksiklikleri ve alanların kullanıcı ihtiyacını karşılayamamaları sebebiyle parklar ve bahçeler kullanılmamakta veya belediyeler tarafından bakımı sürdürülmemektedir. Bunun yanı sıra, 4. Levent'te binalar dışında boş bırakılan kamuya terk edilen yeşil alanların bazıları konutlardan atılan eskimiş eşyalarla doldurulurken, bazı örneklerde çevredeki kullanıcılar tarafından sahiplenilmiş, enformel kullanımlar gözlemlenmiştir (Tablo 4.6).

Tablo 4.6 Kullanım durumuna göre tanımsız kentsel açık alan örnekleri

(1) Mevcut işlev dışında kullanım

İmar planlarında park alanı olarak tasarlanmasına rağmen özel mülkiyete tabi olduğu için otopark alanı olarak kullanılan alanlar (kamulaştırma sorunları) (İş Kuleleri otopark alanı)

(2) Mevcut işlev kullanımı

Bakımsız bırakılan yeşil alanlar (4. Levent Etabı konut yerleşimlerinde kamuya açık bırakılmış alanlar)

Tablo 4. 6 Kullanım durumuna göre tanımsız kentsel açık alan örnekleri
(Devamı)

(3) Gelecek için planlanan kullanım önerisi

Mülk sahibi tasarrufunda beklemede olan bitkilerle kaplanmış alanlar

4.2 Tanımsız Kentsel Açık Alanları Değerlendirme: Mekânsal Tarifler ve Olasılıklar

Alan araştırmasının ilk aşamasının devamı niteliğindeki 'değerlendirme' aşamasında tespit edilen tanımsız kentsel açık alanların, tez kapsamında belirlenmiş Levent Bölgesi'ndeki farklı kentsel dokular bağlamında ele alınarak kamusal yaşama nasıl katıldıkları ve yeniden nasıl tanımlandıkları sorularına yanıt aranmıştır. Alan çalışmasının yöntem şemasında belirtildiği gibi veri toplama ve analiz kısımlarının ardından bu aşamada sentez adımı yer almaktadır.

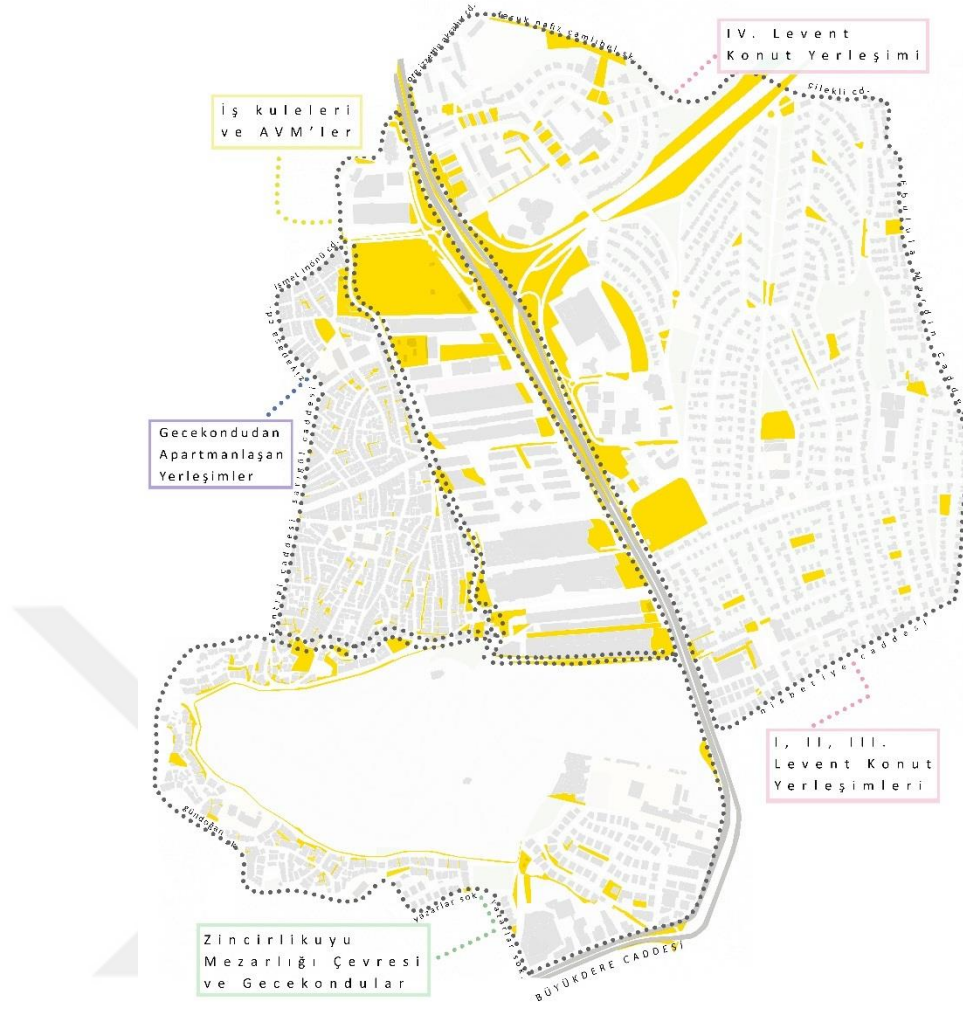
Değerlendirme aşaması tespit edilen tanımsız kentsel açık alanların sıradan birey tarafından anlamlandırılması ve yeniden tanımlanması fikri üzerinden geliştirilmiştir. Sentez aşaması olarak alan çalışmasının tamamlandığı bu aşamada tanımsız kentsel açık alanların sıradan birey tarafından geliştirilen hangi gündelik taktikler ve potansiyel değerlerle yüklendiği irdelenmiştir. Böylece, tanımsız kentsel açık alanları belirleyen nitelikler ve gündelik taktikler arasındaki ilişki üzerine çıkarımlar yapılmış, fiziksel ve işlevsel açıdan yeniden biçimlenen tanımsız alanlarla gündelik hayat içerisinde yeniden tanımlanan mekânsallıklar yorumlanmıştır.

4.2.1 Tanımsız Kentsel Açık Alanlarda Gündelik Taktikler ve Potansiyeller

Küreselleşmenin kente taşıdığı yeni potansiyellerle dönüşen Levent Bölgesinde kentli gündelik rutinlere ve mekânlara uyum sağlarken, çoğu zaman da direnerek kentsel mekânlarda kendileştirdiği alanlar ve temsiller yaratmaktadır. Hala yerel özelliklerini devam ettiren doku ile küreselin birleştiği, eski ve yeni yaşamların karşılaştığı ve haliyle gündelik rutinlerin değiştiği, dönüştüğü bölgede, tanımsız alanların sunduğu fırsatlardan istifade eden ve taktikler geliştiren bireylerin deneyimlerini gözlemek kentteki dönüşümü görünür kılacaktır. Bu bağlamda çalışmanın devamında bir önceki bölümde tespit edilen tanımsız kentsel açık alanlarda gözlemlenen gündelik taktiklere yer verilmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde bir önceki bölümde tespit edilen tanımsız alanların sınıflandırılmasına ilişkin haritalar çakıştırılmış, Levent Bölgesi'nde tez kapsamında ayrı şekilde ele alınan dört farklı doku (Şekil 4.21) için çoğul bir okuma gerçekleştirilmiştir. Bir önceki bölümde *biçim, büyüklük, topoğrafya, komşu kullanım, ulaşım ağlarına yakınlık, mevcut kullanım, mevcut işlev dışı kullanım, gelecek kullanım* başlıkları üzerinden yapılan haritalamalar bu bölümde her doku özelinde üst üste bindirildiğinde ek olarak *biçim-büyüklük, gelecek kullanım-büyüklük, biçim-komşu kullanım, komşu kullanım-mevcut işlev dışı kullanım* gibi birlikte ele alınabilecek ara sınıflamaların varlığı ortaya çıkmıştır.

Gözlem türü, davranışın gerçekleştiği doğal ortamlarda yapılan tamamen yapılandırılmamış alan çalışmasına dayanmaktadır. Yazarın katılımcı gözlemi aynı zamanda kullanıcıların alanlardaki faaliyetlerini keşfetmek için 'göze çarpmayan doğrudan gözlemler' (obstructive direct observation) içermektedir. Bu gözlem biçiminin amacı alandaki insanların dikkatini çekmemek, onları rahatsız etmemek ve faaliyetlerini değiştirmelerine engel olmamaktır (Whyte, 1988). Bu çalışmaya ek olarak yapılandırılmamış görüşme ile önceden belirlenmemiş fakat açık uçlu sorularla gündelik taktikleri uygulayan bireylerden alınan bilgiler bu analizlerin yorumlanmasına destekleyici olmuştur. Bireyler dört farklı bölgeden seçilen örneklerde rastlantısal olarak seçilen kullanıcılar olmuştur. Alanın kullanımı ve gerçek kullanıcıların anlatıları ile desteklenen çalışmada bu alanlara bakış ve kentteki rolünü çözümlenmek açısından önem taşımaktadır.

Şekil 4. 21 Levent bölgesinde tespit edilen tanımsız kentsel açık alanlar ve farklı kentsel dokular

Aşına olunan ve gözden kaçırılan, gündelik rutin içerisinde yeni kamusal alanlar tarifleyen mikro-ölçekli alternatif pratikleri açığa çıkarmak hedeflenmiştir. Kentin kurulu düzeni içerisinde birey tarafından mevcut sistemin manipüle edilmesi, kuralsız anlık gündelik taktiklerle kendine kentin tanımsız kentsel açık alanlarında tanımladığı yeni yerler gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, taktiklerle yeniden tanımlanan tanımsız kentsel açık alanların kamusal yaşama nasıl entegre edildiği, eylem tipleri, temsiller, fotoğraflar ve şematik çizimlerle aktarılmıştır.

Alanların gündelik taktikler üzerinden incelenmesinde tezin ikinci bölümü ve alan araştırmasının ilk aşamasında ele alınan kentsel açık alanları tanımsızlaştıran faktörler temel değişkenler olarak alınmıştır. Bu yöntemle, yaşamları üzerinde daha fazla kontrol sahibi olan ve birbirleriyle etkileşim halinde olan bireylerin

karşılaştığı, yüzleştığı, toplandığı alanlar halini alan tanımsız alanların hangi nitelikleri yeniden tanımlandığı ortaya çıkarılmıştır. Böylece alanlara ilişkin potansiyeller değerlendirilmiş ve bölüm sonunda yeni mekânsal tarifler geliştirilmiştir.

Alan çalışmasının bu aşamayla birlikte çok katmanlı bir kent yapısı içerisinde ilk bakışta dikkat çekmeyen sıradan bireyin taktikleri üzerinden tanımsız kentsel açık alanların fiziksel ve işlevsel açıdan biçimlenmesi, kente ve kamusal yaşama yeniden katılmasına ilişkin değerlendirme sunulacaktır. Tezin ilerleyen bölümlerinde alan sınırları kapsamında dört farklı dokuda gözlemlenen örnek yerler ve pratikler ayrı başlıklar altında sunulmuştur.

4.2.1.1 Zincirlikuyu Mezarlığı ve Yakın Çevresi

1960'lardan bu yana aynı sınırlarla kentte var olan mezarlık alanı günümüzde bulunduğu sıkışık doku içerisinde sahip olduğu çok sayıda ağaç türüyle kent içinde nefes alan bir yerdir.

Esentepe Mahallesi yönünden Ortabayır mahallesine doğru mezarlığın çevresi boyunca yüründüğünde mezarlığın etrafını saran istinat duvarları ve kaldırımların yaya konforu açısından niteliksiz olduğu söylenebilir. Bölgedeki otopark yetersizliği sebebiyle araç işgaline uğrayan dar, erişilebilir ve konforlu olmayan kaldırımlar yayaların sağır duvarlar boyunca uzun mesafeler kat etmesine sebep olmaktadır. Özellikle günün yoğun saatleri olarak öğle vakitlerinde araçların sürekli park halinde olduğu mezarlık çevresi araçlardan boş kaldığı vakitlerde seyyar satıcılar, meyve-sebzeciler için satış mekânlarına dönüşebilmektedir. Genel olarak Ortabayır ve Esentepe Mahallelerinde ikamet eden kullanıcıların dükkanları, küçük işletmeleri sokak üzerinde mezarlığın duvarlarına cephe verecek şekilde konumlanmıştır. Gündelik taktikler, bu bölgede bireylerin kendileri olabilmeleri ve alışkanlıklarını devam ettirebilmeleri daire içlerinden başlayıp sokağa taşmaktadır. Bunun temel sebebi evlerdeki alan darlığıdır. Plansız bir şekilde büyüyen gecekondu yerleşimlerinden apartman dairelerine dönüşen yapılaşmalar, etraflarında planlama artığı, kullanılmayacak kadar dar ve küçük açık alanlara sebep olmuştur. Evlerin değişen dış cepheleri zamanla kullanıcı taleplerinin sokağa taşmasıyla

sürmüştür. Apartmanların çevresindeki bu küçük ve kullanışsız açık alanlar, kaldırımlar zamanla bireyler tarafından sahiplenilerek gündelik hayatlarının önemli bir parçası haline almıştır. Özellikle dar ve kullanışsız alanlar, zamanla sakinler tarafından evlerindeki eşyaları dışarı çıkarttıkları depo alanlar haline gelmiştir.

Tablo 4. 7 Mezarlık çevresindeki biçim ve komşu kullanım niteliklerine göre tanımsız alanlardaki gündelik taktikler

Tablo 4. 7 Mezarlık çevresindeki biçim ve komşu kullanım niteliklerine göre tanımsız alanlardaki gündelik taktikler (Devamı)

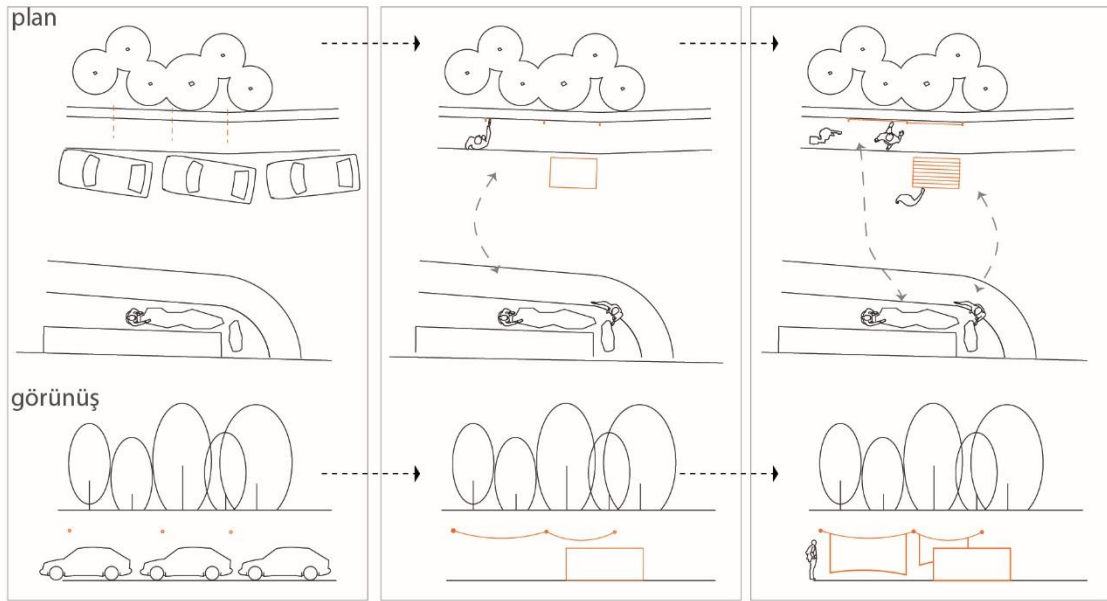
Örnek 2

Mayıs 2018

Mayıs 2018

Bu durumu resmeden örneklerden biri, kurban kesim hizmetleri yapan bir ailenin evlerinin karşısında yer alan mezarlığın istinat duvarları boyunca sürekli araçlar tarafından işgal altında olan dar kaldırımda kendilerine kurdukları oturma alanıdır. Bir işgal pratiği olarak görülebilecek bu yaratıcı taktikle gün boyunca bu alanı sahiplenen aileden öğrenilen bilgiye göre (Kişisel görüşme 2, 9 Haziran 2019) ilk kurulum ailenin fertlerinden birinin geçmiş yıllarda burada diktiği bir ağaçla başlamıştır. Mezarlığın istinat duvarlarında drenaj amaçlı açılan deliklere yerleştirilen ahşap çitlerle büyütülen sarmaşık ve ağacın dalları ile gölgelik bir alan yaratılmıştır. Bu alanı aile ellerindeki eskimiş sandalye ve koltukları kentsel bir

mobilya ögesi gibi kullanarak farklı mekânsal organizasyonlarla düzenlemektedir. Böylece mezarlığın sınırları boyunca planlama artığı olarak oluşan dar geçişler yaya erişiminin otoparkla engellendiği kaldırımların arasında kalan alan Tablo 4.7'de Örnek 1'de görüldüğü gibi hem esnaf hem de müşteriler için dinlenme ve oturma alanına dönüştürülmüştür. Etrafta benzer nitelikte yarı-açık bir alanın olmaması sebebiyle yaratılan bu alan, sahipleri tarafından boş bırakıldığında diğer kullanıcılar tarafından da kullanılmaktadır.

Bu alanın hemen yanında gözlemlenen diğer bir gündelik taktik Tablo 4.7 Örnek 2'de aktarılmıştır. Yakınları ile sohbet ederek yünleri kurutmak, havalandırmak için yaşadıkları evin ön yüzü ve kaldırımları kullanan gecekondu sahibi aile, aynı zamanda karşılarında yer alan gölgelik alanın hemen yanını sahiplenmişlerdir. Bu aile de mezarlığın istinat duvarları ve önündeki yaya kaldırımını halı kurutma mekânına dönüştürmüştür. Burada istinat duvarlarında drenaj amaçlı açılan deliklere (barbakanlar) ahşap çitalar yerleştiren esnaf iplerle gerdiği sistemde halılarını kurutmaktadır. Tüm bu gündelik pratikler sabah başlamakta ve akşam saatlerinde toparlanmaktadır. Fakat bir sonraki gün işgal edilmemesi adına kurulum tamamen kaldırılmamaktadır. Kaldırım kenarında sabit bir şekilde duran ve halıların depolandığı nakliyat aracı uzun bir süredir burada yer almaktadır. Yapılan görüşmede (Kişisel görüşme 2, 9 Haziran 2019) belediye tarafından bu pratiklerin engellendiği ve kontrol edildiği fakat bireylerin tekrar aynı rutinde mekânlarını ürettikleri öğrenilmiştir.

Niteliklere göre; (1) mevcut işlev dışı kullanım, (2) gelecek kullanım, (3) biçim ve büyüklük, (4) biçim, (5) biçim ve komşu kullanım (mezarlık), (6) komşu kullanım (özel kurum kontrolünde), (7) topoğrafya, (8) ulaşım ağları

Şekil 4. 22 Zincirlikuyu Mezarlığı çevresinde tespit edilen tanımsız kentsel açık alanlar

4.2.1.2 Levent Mahallesi

Levent Mahallesi çalışma alanı sınırlarında yer alan diğer dokulara nazaran daha çok kamusal açık alanın ve yeşil alanın yer aldığı konut yerleşimi dokusudur. Genel olarak park alanların sıklığı fakat yetersiz nitelikte kullanılıyor olması, sokak aralarında, yaya yollarını, kaldırımları işgal eden araçların varlığı bu bölgedeki kamusal yaşam kalitesi açısından birtakım kırılmalara işaret etmektedir.

Mahalledeki kentsel açık alan ve gündelik pratik ilişkilerine bakıldığında en göze çarpan örneklerden biri, konutların ön bahçeleridir. Konutların önünde yer alan yeşil alanlar kamusal ve özel alanlar arasında bir geçiş elemanı olarak tasarlanmasına rağmen, zamanla konut dışı kullanımların bölgede hâkim olmasıyla kamusal nitelikleri yitirilmiş, bahçe duvarları ve çitlerle çevrilerek güvenli ve çevresine kapalı alanlar haline almıştır. Bu sebeple konut yapıları arasında dolaşıldığında kullanıcı olarak çoğunlukla korunaklı, gizlenmiş bahçeler ve özelleştirilmiş alanlar göze çarpmaktadır. Bunların dışında özellikle 4. Levent Etabı yerleşiminde kamusal nitelikli ortak kullanıma açık alanlar yer almasına rağmen konut kullanıcıları tarafından ihmal edildiği ve az kullanıldığı için giderek bakımsızlaşmıştır. Özellikle zemin katlarda oturan kullanıcılar için bir ön bahçe görevi gören ortak yeşil alanlar bahar ve yaz aylarında konut kullanıcılarının bir araya geldiği toplanma alanlarına dönüşmektedir. Bazı alanların kullanımı ise kümes, depo alanı, evcil hayvanlar için yapılan barınaklarla düzenlenmiştir. Bu alanların zamanla konut dışında kullanıcılar tarafından işgal edildiği örneklerin sayısı artmıştır. Örneğin, Tablo 4.8 Örnek 1’de gösterilen, 4. Levent’te tasarımcılar tarafından binalar dışında kamuya terk edilen yeşil alanlardan biri, yanında yer alan binanın bodrum katındaki otomobil yıkama işletmesi tarafından müşterilerin araçlarını bekledikleri oturma alanına dönüştürülmüştür. Yeşil alanın işletmenin girişine yakın kısmında tasarlanan bu alanda plastik banklar ve masa ile bu alan aynı zamanda öğle saatlerinde esnafın bir araya geldiği yemek yediği alanlara dönüşmektedir.

Diğer bir yeşil alan örneği ise, Levent Mahallesi’nin ilk tasarlandığı projede çocuk parkı olarak tasarlanan ve haritalarda Huzurevi Parkının bir parçası olarak görülen terkedilmiş bir arazinin kullanımınıdır. Tablo 4.8’de Örnek 2 olarak aktarılan kamuya

ait olmayan bu arazi, etrafındaki konut kullanıcıları tarafından özellikle evcil hayvanlarını gezdirmek amaçlı kullanılmaktadır. Bu alanın etrafı tel örgülerle çevrili olmasına rağmen, ağaçlarla kaplı olması ve geniş boş bir alan sunması sebebiyle kullanıcılar tel engelleri aşarak alanı işgal etmektedir. Yapılan görüşmelerde uzun süredir kullanılmayan ve bakımsız kalmış bu alanı mahalleli parkın bir devamı niteliğinde gördüğünü ifade etmiştir (Kişisel görüşme 1, 9 Ekim 2018). Kime ait olduğu ve ne kadar süre boş kalacağı bilinmediği için alanda yeni bir kullanım önerisi getirilene kadar alan mahalleli tarafından sahiplenilmiştir.

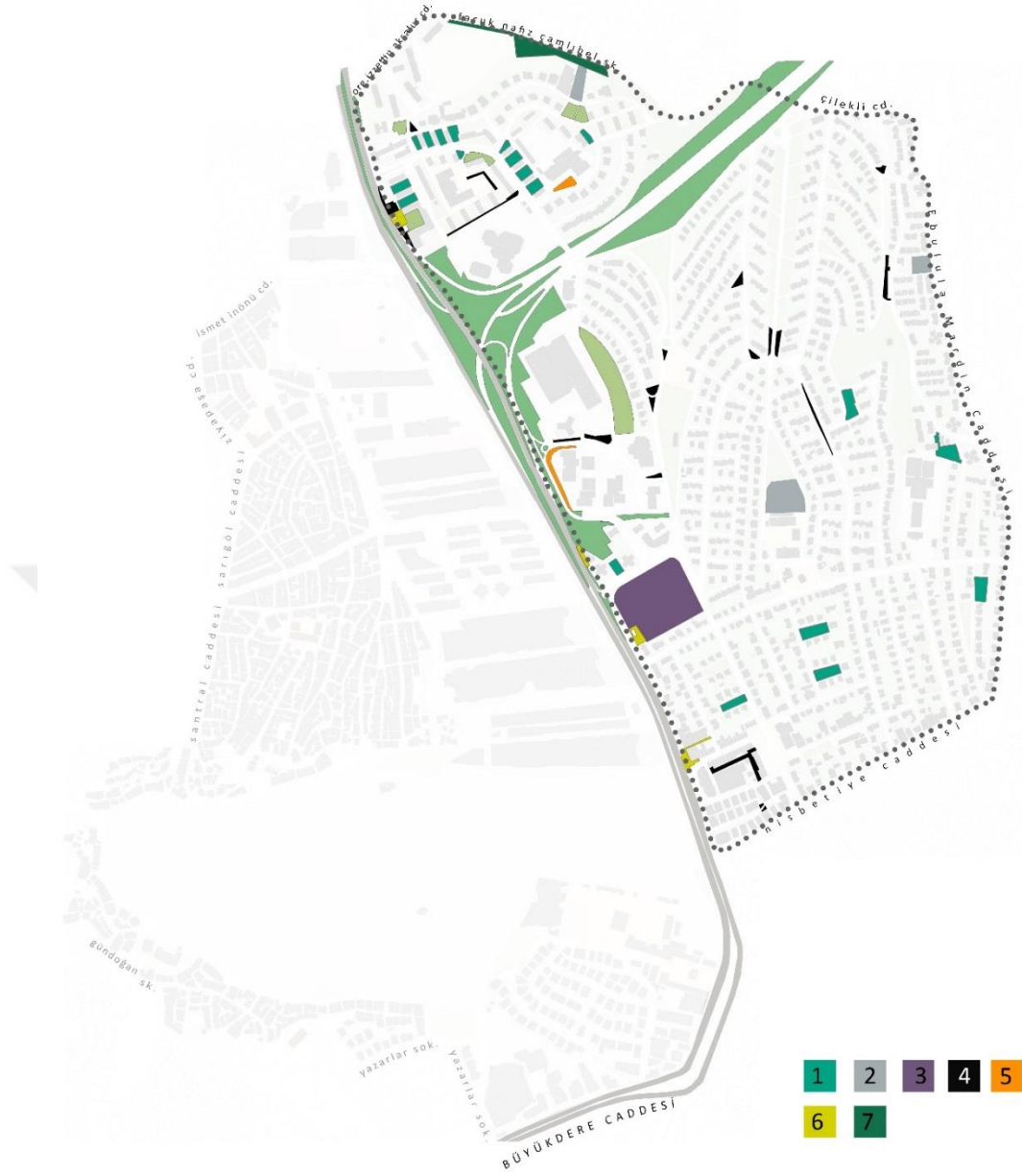
Başka bir alternatif yeşil alan kullanımı, Levent Mahallesi'nin ilk üç etabıyla 4. Levent etabını birbirinden ayıran TEM otoyolunun etrafında ve Büyükdere caddesi boyunca uzanan koruma bantlarıdır. Karayolu koruma kuşakları olarak bilinen açık yeşil alanlardan biri, 4. Levent Mahallesi'nde yer alan Sporcular Parkı'nın paralelinde uzanmaktadır. Tablo 4.8 Örnek 3'te paylaşılan bu alan parkın bir devamı olarak kullanıcılar tarafından koşu yapmak için kullanılırken, park ziyaretçileri tarafından parktaki kalabalık içinde oturmamak adına alternatif oturma alanlarına dönüşmektedir. Kullanıcılar bu alanları parka nazaran daha sessiz, daha gölgelik alanlar sağlıyor olması sebebiyle tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Alan bu kullanımlar dışında evsizler tarafından buluşma alanlarına dönüştürülmektedir. Atık eşyalar, eski mobilyalar taşınan bu alanlar belediye tarafından sürekli kontrol edilerek kaldırılmakta, bir önceki oturuma dair bir iz kalmamaktadır.

4. Levent yerleşiminin yer aldığı Konaklar Mahallesi'nde dikkat çeken diğer bir yeşil alan örneği, yerleşimin kuzeyinde Askeri Lojmanlara bakan sık orman mülkiyet sınırları içerisinde kalan kısmi yapılaşabilir kullanılmayan park alanı Tablo 4.8 Örnek 4'te paylaşılmıştır. Büyük alan kullanımı gerektiren veya özel kanunlara tabi bu gibi kamu alanları, yapılaşması kısmi alanlar oldukları için çeperlerinde veya yakın çevrelerinde artakalan alanlar oluşturabilmektedir. Dolayısıyla park alanı işlevini sürdürmemekte, uzun süredir resmi olarak kullanılmamaktadır. Bu terk edilmiş izlenimi veren etrafı tel örgülerle çevrili alan, her hafta Salı günleri kurulan geçici bir mekân olan Konaklar pazarının eklemlendiği bir açık alan halini almaktadır. Pazarın kurulumunun öncesinde bu alanda tüm hafta boyunca dizili bir şekilde depolanan tezgahlar, Salı günleri pazarcılar tarafından sokağa dizilmeye

başlanır ve boş alan içerisindeki ağaçlar, pazar örtülerinin iplerinin gerilmesi ve pazarın kurulması için kullanılmaktadır. Akşamları aynı rutinde tezgahlar pazarcıların organize ettiği biçimde bu alan içerisinde dizilmektedir. Bu kullanım dışında alan tüm hafta boyunca boş kalmaktadır.

Mahalledeki yeşil alanların alternatif kullanımının dışında dikkat çeken diğer gündelik pratikler Büyükdere caddesi boyunca uzanan yoğun yaya akışının hâkim olduğu yaya yolları boyunca karşılaşılan elektronik alet satıcıları, simitçiler, şemsiyeciler, saatçilerin kendilerine kurdukları yerlerdir.

Altyapı sistemlerindeki hızlı gelişmeler ve gelişigüzel uygulamalar, caddenin batısında yer alan iş merkezlerinin de tetiklemeyle cadde üzerinde bütüncül bir tasarım açısından ele alınmayan metro istasyonları girişleri, asansör kuleleri ve altgeçit çevrelerinde oluşan kullanışsız alanların oluşmasına etken olmuştur. Yoğun bir kent içi trafiğinin söz konusu olduğu Büyükdere caddesi ve Levent Mahallesi'nin bulunduğu hat boyunca alanda araçların işgali sebebiyle yayanın yürüyüşünü sürekli kesintiye uğratan, aynı zamanda niteliksiz ve fiziksel açıdan uğradığı hasarlar sonucu kullanıcıyı ulaşmak istediği yere uzun mesafeler sonucu vardiyan durumlar söz konusudur. İnsan dolaşımına açık ve konforlu bir alandan söz edilememektedir. Caddenin sağ ve solunda uzayan yaya yollarının yanı sıra yayanın karşıdan karşıya geçmesini engelleyecek şekilde cadde boyunca uzayan refüjlerde engeller bulunmakta, trafik akışının yoğunluğu göz önüne alınarak güvenlik sebebiyle erişim alt geçitlerle sağlanmaktadır. Çift yönlü araç trafiği sebebiyle güvenliğin ön planda tutularak yaya geçitlerinin kapatılmış olması ve erişimlerin alt geçitlere yönlendirilmesi, Levent'in merkezindeki insan kalabalığını yer altına taşımaktadır. Metro alt geçitlerinde hem alışveriş merkezleri ve iş kulelerine giden insanlar hem de karşıdan karşıya geçmek isteyen insanlardan oluşan yoğun bir yaya hareketine şahit olunmaktadır. Yayaların dokular arasındaki erişimleri gözlemlendiğinde mesafenin neredeyse tamamı metro ve yer altı geçitleri ile sağlanmaktadır. Bu hareket akışı sebebiyle seyyar satıcılar genellikle metro çıkışlarını satış yerleri olarak düzenlemektedir.

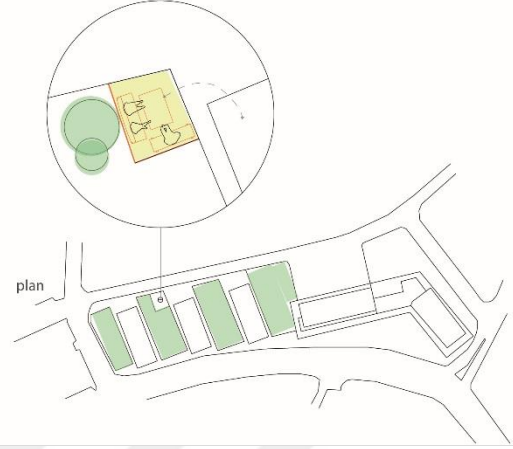

Niteliklere göre; (1) mevcut işlev kullanımı, (2) gelecek kullanım, (3) büyüklük ve gelecek kullanım, (4) biçim, (5) komşu kullanım (özel kurum kontrolü), (6) komşu kullanım (altyapı), (7) komşu kullanım (askeri) ve mevcut işlev dışı kullanım

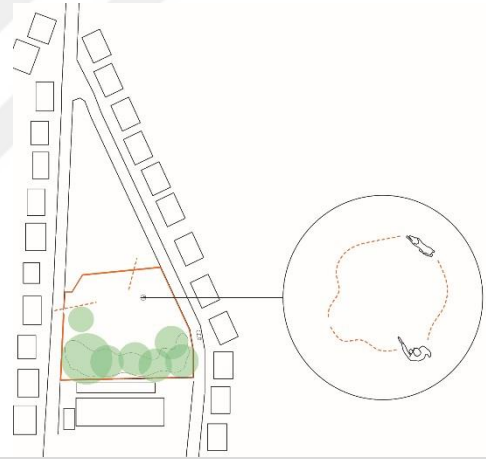
Şekil 4. 23 Levent Mahallesi'nde tespit edilen tanımsız kentsel açık alanlar

Tablo 4. 8 Levent Mahallesinde tespit edilen tanımsız kentsel açık alanlarda gözlemlenen gündelik taktikler

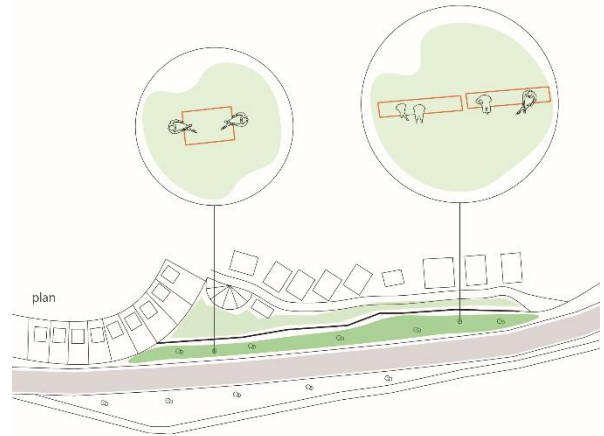
Örnek 1: Mevcut işlev dışı kullanımı niteliğine göre

Örnek 2: Gelecek kullanım önerisi niteliğine göre

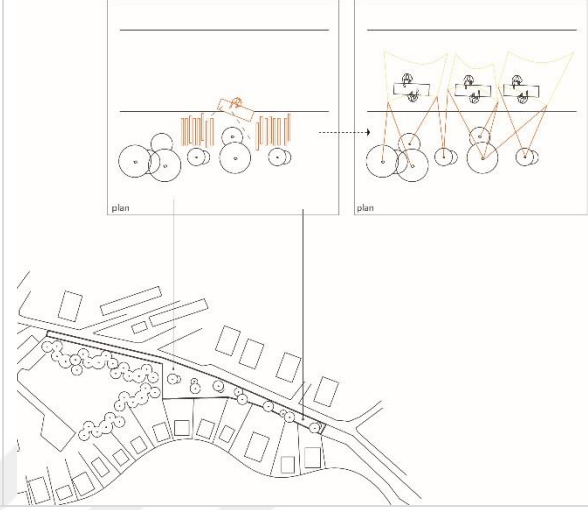

Örnek 3: Ulaşım ağlarına yakınlık niteliğine göre

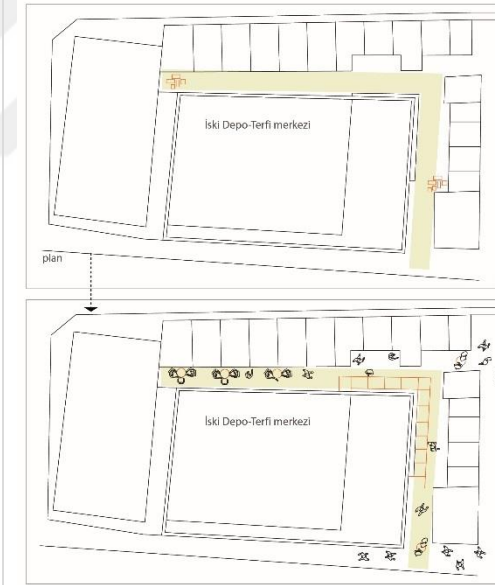

Tablo 4. 8 Levent Mahallesinde tespit edilen tanımsız kentsel açık alanlarda gözlemlenen gündelik taktikler (Devamı)

Örnek 4: Komşu kullanımlar niteliğine göre (askeri alan)

Örnek 5: Biçim niteliğine göre (planlama artığı alan)

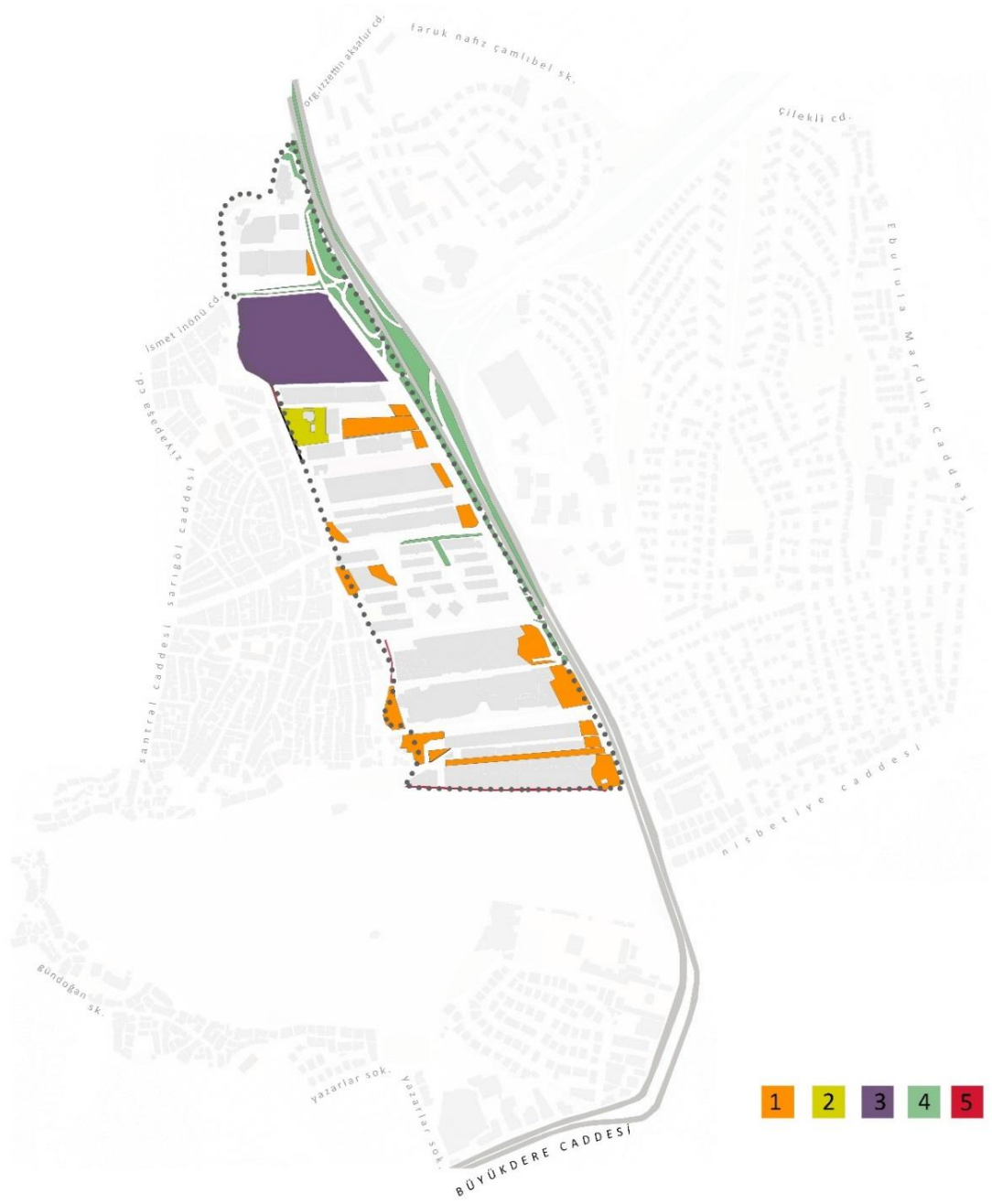

4.2.1.3 İş Kuleleri ve Alışveriş Merkezleri

Büyükdere Caddesi, alışveriş merkezleri ile kesiştiği noktada yüksek yoğunluklu yerleşim dokusu, parsel ölçeğinde uygulanan projelerin arazi kullanımına bakıldığında yanından geçtiği ve değdiği pek çok kentsel noktada tanımsız alanlar oluşturmaktadır. Kent içerisinde kullanımların büyük ölçekte tekil ve kapalı

mekânlara indirgenmesine sebep olan alışveriş merkezleri insanları bitişik alanlardaki kullanımlara çekmemekte bu bölgeler zamanla daha az kullanıcıyı ve eylemi içermektedir. Öyle ki alışveriş merkezlerine kayan gündelik yaşam, kentlinin mevcut park ve meydanlarda, sokaklarda vakit geçirmesini engellemektedir. Metrocity, Kanyon, Özdilek alışveriş merkezlerinin giriş alanları meydan, güvenlik alanları ve kulübeler, otoparka giden araç yolları ve bariyerler ile çeşitlenmekte, kaldırım boyunca belirsizleşen kamusal mekân algısı sunan alanların merkezi iş alanı veya açık alan olarak herhangi bir üst ölçek bir planın parçası olmadıkları hissedilmektedir. Tez kapsamında komşu kullanımlar başlığı altında tanımsız kentsel açık alanlar olarak ele alınan bu alanlar doku içerisindeki en yaygın görülen açık alanlardır. Neredeyse kamuya açık hiçbir alanın olmaması ve Büyükdere caddesine bakan uzun ince parsellere yerleşen alışveriş yapılarının bölgede ikincil bir sınır etkisi yaratmasında etken olmuştur. Gecekondu bölgesi ile alışveriş merkezini ayıran sokağın dar bir yol olmasına rağmen alışveriş merkezlerinin sağır duvarlarının sokak boyunca uzanması iki doku arasındaki ayrımı kuvvetlendirmektedir. Bu yapıların servisine hizmet eden sokağın bir tarafı da gecekondu bölgesinin konutları ve ticari birimleri ile yüzleşmekte, dokular arasındaki alanlarda sosyal etkileşim ve karşılaşma mekânları en az düzeyde görülmektedir.

Bu doku içerisinde gündelik pratiklerle kamusal yaşama katılan örneklerden biri, eski İETT garajının bir banka kurumuna ait servis araçlarına ayrılan kısmında gözlemlenmektedir. Tablo 4.9 Örnek 1’de aktarılan bu boş alan daha önce belirtildiği gibi ekonomik açıdan değerli geniş bir arazi olarak askıya alınan bir proje sebebiyle atıl durumdadır. Alan zemin kullanımı olarak üç ayrı alana ayrılmaktadır. Biri servis araçları, bir diğeri otobüs durakları için diğeri ise araçlar için otopark alanıdır. Alanın özellikle gecekondu yerleşmelerine yakın kısmında, çalışma saatlerinin bitmesi ve servislerin ayrılmasıyla birlikte gecekondu bölgesinde ikamet eden gençler ve çocuklar beton üzerine kendi kurdukları kaleler ve çizgiler yardımıyla beysbol ve futbol oynamak için buluşmaktadır. Bunun yanında zararlı madde kullanan evsizlerin geceleri bu alanda kendilerine ait yerler kurdukları gözlemlenmiştir.

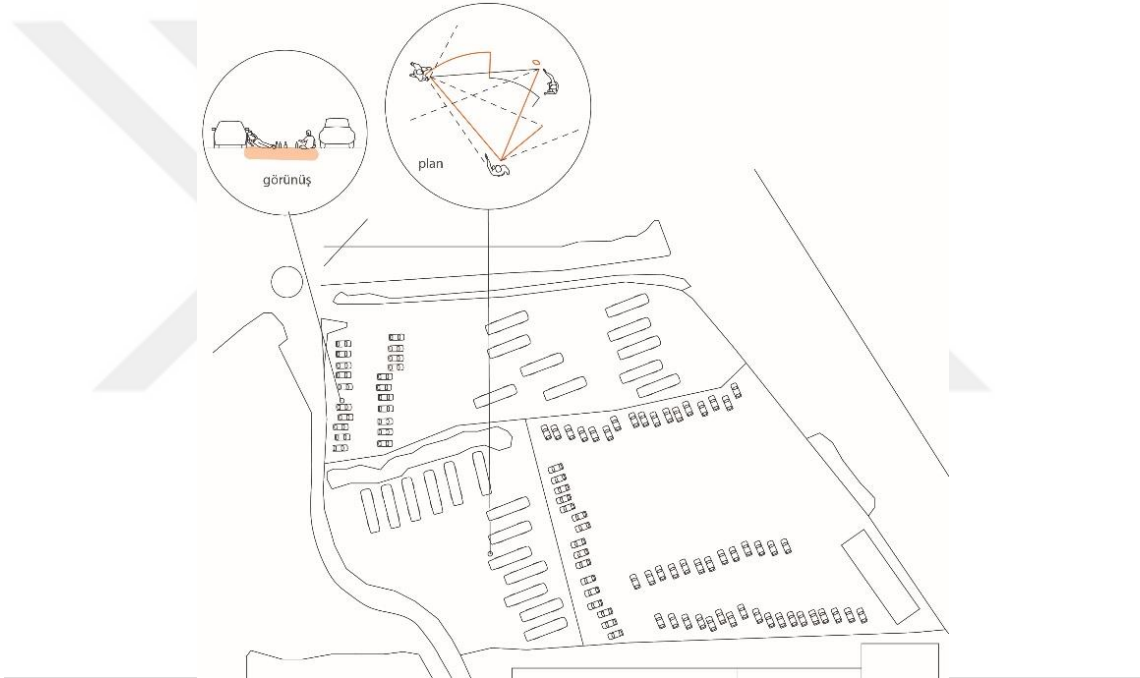

Niteliklere göre; (1) komşu kullanım (özel kurum kontrolünde), (2) komşu kullanım (altyapı), (3) büyüklük ve gelecek kullanım, (4) ulaşım ağları, (5) biçim ve komşu kullanım (sağır cepheler)

Şekil 4. 24 İş kuleleri ve Avm'lerin yer aldığı bölgede tespit edilen tanımsız alanlar

Tablo 4. 9 İş kuleleri ve alışveriş merkezleri bölgesinde büyüklük ve gelecek kullanım önerisi niteliklerine göre tanımsız alanlardaki gündelik taktikler

Örnek 1

4.2.1.4 Gecekonudan Apartmanlaşan Bölgeler

Levent Bölgesi'nde zamana yayılmış olan kentsel dönüşümü fiziksel olarak yansıtan belirgin örneklerden biri, iş kuleleri ve alışveriş merkezleri arkasında yer alan gecekondu bölgeleridir. Bu bölgelerin baktığı sokak boyunca alışveriş merkezlerinin görsel ve fiziksel ilişkiyi kopardığı sağır cepheleri uzanmakta, örülen yüksek duvarlar yarı-kamusal ve yarı-özel alanlardan yoksun bir kentsel çevre sunmaktadır. Fiziksel mekânların bu ayrımı, kentteki olası karşılaşmaları en aza indirerek sosyal etkileşimi de zayıflatmaktadır.

düzenlerken bazı kontular bu dar alanları binalara katmak ve depo olarak kullanmak amacıyla geçişi engelleyecek kapılar tasarladıkları görülmektedir (Şekil 4.26). Kullanıcıların kendi aralarında kurduğu diyaloglar dahilinde özellikle konutların sokakla birleştiği geçiş alanlarında, yapıların aralarında kalan çıkmaz sokaklarda üretilen yarı kamusal mekânlar bu dokudaki sosyolojik yapı ve kültürel değerlerin bir parçası olmuştur. Bahsi geçen örneklerin benzerleri çok sayıda dar ve kullanışsız alanda gözlemlenmiştir (Şekil 4.25).

Şekil 4. 26 Gecekondu bölgesinde biçim-büyükük ve gelecek kullanım niteliklerine göre tanımsızlaşan alanlarda gündelik taktikler

4.3 Bölüm Değerlendirmesi

Kentlerdeki hızlı gelişmeler ve değişmeler sonucunda oluşan farklı niteliklere sahip tanımsız kentsel açık alanların anlamlandırılması ve kente yeniden kazandırılması sürecinde, kentle ve kullanıcıyla ilişkilerini etkileyen özelliklerinden referans almak ve bu özellikler üzerinden her alan için farklı yaklaşımlar geliştirmek gerekmektedir. Dolayısıyla bu alanları tanımlayan özelliklerin ve birbirinden ayıran niteliklerin belirli olması, müdahale sürecinde takip edilecek yolu ve yaklaşımı işaret edecektir.

Alan çalışmasının birinci aşaması olarak okuma aşamasında, literatürde yer alan kentsel açık alanları tanımsızlaştıran parametreler üzerinden çalışma sınırları dahilindeki kentsel açık alanlar okunarak, *oluşum sebepleri*, *morfoloji*, *konum ve kullanım durumu* faktörleri üzerinden tanımsız kentsel açık alanlar tespit edilmiş ve sınıflandırılmıştır. Yapılan bu sınıflandırma çalışmasında alanları ayırt eden niteliklerin birbirleriyle olan iç içe geçmiş ilişkisinin alanları bir açıdan tanımlarken

bir nokta da belirsiz bıraktığı görülmüştür. Kentsel mekândaki tanımsız alanların ilk bakışta görünmeyen bu muğlak ilişkilerinin onları kentin serbest ve özgür mekânları olarak tariflediğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda üç temel faktöre (morfoloji, konum, arazi kullanımı) bağlı kalınarak oluşturulan sınıflamalar; biçim, topoğrafik durum, büyüklük, komşu kullanımlar, ulaşım ağlarına yakınlık, mevcut işlev kullanımı, mevcut işlev dışı kullanım ve gelecek için planlanan kullanım önerisi nitelikleri üzerinden açıklanmıştır. Böylece Büyükdere Caddesi aksı Levent Bölgesi üzerinden gözlemlenen tanımsız kentsel açık alanlar şunlardır:

- Planlama artığı alanlar ve tanımlı bir geometriyi tarif etmeyen herhangi bir işlev yüklen(e)meyen alanlar
- Yüksek eğimli arazilerde inşa edilen yapıların ardından oluşan alanlar (ör. hafriyat sonrası yapı ile istinat duvarları arasında kalan alanlar)
- Kullanılmayacak kadar dar ve küçük alanlar
- Ekonomik açıdan değerli boş araziler
- Altyapı tesislerinin çevresi (Enerji üretim, dağıtım, sulama alanları, trafo alanları vb.)
- Şirket ve kurumların (alışveriş merkezleri, konut ve ofis kompleksleri, elçilik veya konsolosluk binaları vb.) etrafında güvenlik sebebiyle bariyerlerle kapatılmış kullanılmayan alanlar veya aşamalı-kontrollü kullanılan alanlar
- Askeri güvenlik bölgesi sebebiyle yapılanması kısmi alanlar
- Bina, site veya açık alanları çevreleyen duvarlar, çitler boyunca oluşan dar alanlar (mezarlık, güvenli siteler, büyük fabrikalar çevresi vs.)
- Ulaşım arterlerinin etrafında kalan alanlar (altgeçitler, yaya yolları, otoyol ve viyadük altları vb.)
- Yetersiz derecede kullanılan, kullanılmayan veya kötü kullanılan alanlar
- Yetersiz düzeyde tasarlanan kullanıcı ihtiyaçlarını karşılayamayan alanlar (genellikle park ve meydan kullanımları)
- Mevcut plan dışında işlev getirilen alanlar (formel/enformel kullanımlar)
- İşlevi değiştirilen ve askıya alınan projelere ait boş alanlar (Geçici veya uzun süreli)
- Yapılaşma izni olmayan uzun süredir kullanılmayan alanlar (Mülkiyete ilişkin problemler)

Alan çalışmasının son aşaması olan değerlendirme kısmında, tespit edilen alanların Levent Bölgesinde seçilen dört farklı dokuda hangi gündelik taktiklerle kente kazandırıldığına dair gözlemler kuramsal çerçeve kapsamında derlenen geçici

kullanım tipolojileri (Tablo 3.1) üzerinden sunulmuştur. Bu bağlamda Tablo 4.10'da alanları tanımsızlaştıran faktör ve niteliklere bağlı oluşturulan sınıflama ve alanların gündelik taktiklerle değerlendirilme biçimleri pratikler ve eylem tipleri aktarılmıştır. Alanlarda gözlemlenen gündelik pratiklerin büyük bir kısmının geçici kullanım tipi olarak sahiplenme eylem tipi olduğu görülmüştür. Bunun dışında ihlal etme, geri kazanma ve kuvvetlendirme eylem tipleri yer almaktadır.

Tablo 4. 10 Sınıflamalarına göre tanımsız kentsel açık alanlar ve gözlemlenen eylem tipleri

Bulunduğu Kentsel Doku	Faktörler	Sınıflamaya Göre	Pratikler	Eylem Tipi
Mezarlık Yakın Çevresi	<i>Biçim-Büyükölük</i>	Planlama Alanları, Geometriyi Tariflemeyen Alanlar	Artığı Net Bir Alanlar, Evlerin Alanları, Eşyalar, Eskimiş Mobilyalar	Depo Fazlalık Saksılar, Mobilyalar Sahiplenme
Mezarlık Yakın Çevresi	<i>Biçim-Komşu Kullanım</i>	Açık Alanları Çevreleyen Duvarlar Boyunca Oluşan Dar Geçişler	Halı Gölgeleme Yaratma	Kurutma Alan Sahiplenme
Levent Mahallesi	<i>Mevcut işlev dışı-Komşu Kullanım (askeri)</i>	Askeri güvenlik alanları sebebiyle yapılanması alanlar	güvenlik kısmi	Geçici kurulumunda tezgahların depolandığı örtülerin gerildiği yerler ve iplerinin İhlal etme Sahiplenme Kuvvetlendirme
Levent Mahallesi	<i>Biçim</i>	Planlama alanlar	artığı	Geçici Pazar alanı, geçiş alanı, esnafın dinlenme alanları Sahiplenme Kuvvetlendirme
Levent Mahallesi	<i>Ulaşım ağlarına yakınlık</i>	Ulaşım arterlerinin etrafında alanlar	kalan	Piknik yapma, koşu yapma gibi rekreatif kullanımlar Geri kazanma
Levent Mahallesi	<i>Gelecek kullanım</i>	İşlevi değiştirilen ve askıya alınan projelere ait boş alanlar (geçici veya uzun süreli)		Rekreatif kullanımlar, evcil hayvanları gezdirme Sahiplenme Geri kazanma

Tablo 4.10 Sınıflamalarına göre tanımsız kentsel açık alanlar ve gözlemlenen eylem tipleri (Devamı)

Levent Mahallesi	<i>Mevcut işlev kullanımı</i>	Yeterince kullanılmayan veya kötüye kullanılan yeşil alanlar	Oturma alanları, esnafın alanları	alanları, dinlenme	Geri kazanma	
İş Kuleleri ve Alışveriş Merkezleri	<i>Büyük-Gelecek Kullanım</i>	Askıya alınan projelere ait boş alan ve ekonomik açıdan değerli geniş arazi	Gençler ve çocukların alanları, evsizler için bir yer sunma, yasadışı faaliyetler		Sahiplenme	
Gecekondu Apartmanlaşan Yerleşimler	<i>Biçim-Büyük-Gelecek Kullanım</i>	Planlama Alanları, Geometriyi Tariflemeyen Alanlar	Artığı Net Bir Alanlar	Evlerin Alanları, Eşyalar, Eskimiş Mobilyalar	Depo Fazlalık Saksılar, Mobilyalar	Sahiplenme
Gecekondu Apartmanlaşan Yerleşimler	<i>Gelecek kullanım</i>	İşlevi değiştirilen ve askıya alınan projelere ait boş alanlar (geçici veya uzun süreli)	Oturma alanları, yasadışı faaliyetler		Sahiplenme İhlal etme	

Yapılan değerlendirmeler sonucunda, tanımsız kentsel açık alanların yeniden tanımlanması ve kente kazandırılmasında, deneysel ve katılımcı ortamın - kullanıcılar tarafından yaratılan alternatif kullanımların- önemli bir yer taşıdığı görülmektedir. Kentin yaşam kalitesi ve kamusal açıdan canlandırılması adına önemli fırsatlar sunan tanımsız alanların yeniden var olabilmesi, kentte gözlemlenen mekânsal ve sosyal kopuklukların önlenmesi adına esnek ve geçici çözümler sunan yeni ve yaratıcı stratejilerin geliştirilmesiyle mümkün olabilmektedir.

Herhangi bir işlevin yüklü olmadığı özellikle kullanıcıların yarattığı kullanımların etkisiyle değişebilen dönüşebilen bu alanlar spontane keşiflere ve müdahalelere açık yapısıyla mekânsal açıdan çok özellikli, belirsiz ve potansiyel olanaklar barındıran alanlardır. Tek bir sebep veya faktörün etken olmadığı, ilk planlandığı dönemden bu döneme kentteki pek çok gelişmenin etkisinde tanımsızlaştığı görülen alanlar, kaybettiği niteliklerin yanında, yerini olumlu çağrışımlarla öne çıkan, konvansiyonel açık alanlardan farklı olarak daha özellikli alanlara bırakma potansiyeli taşımaktadır.

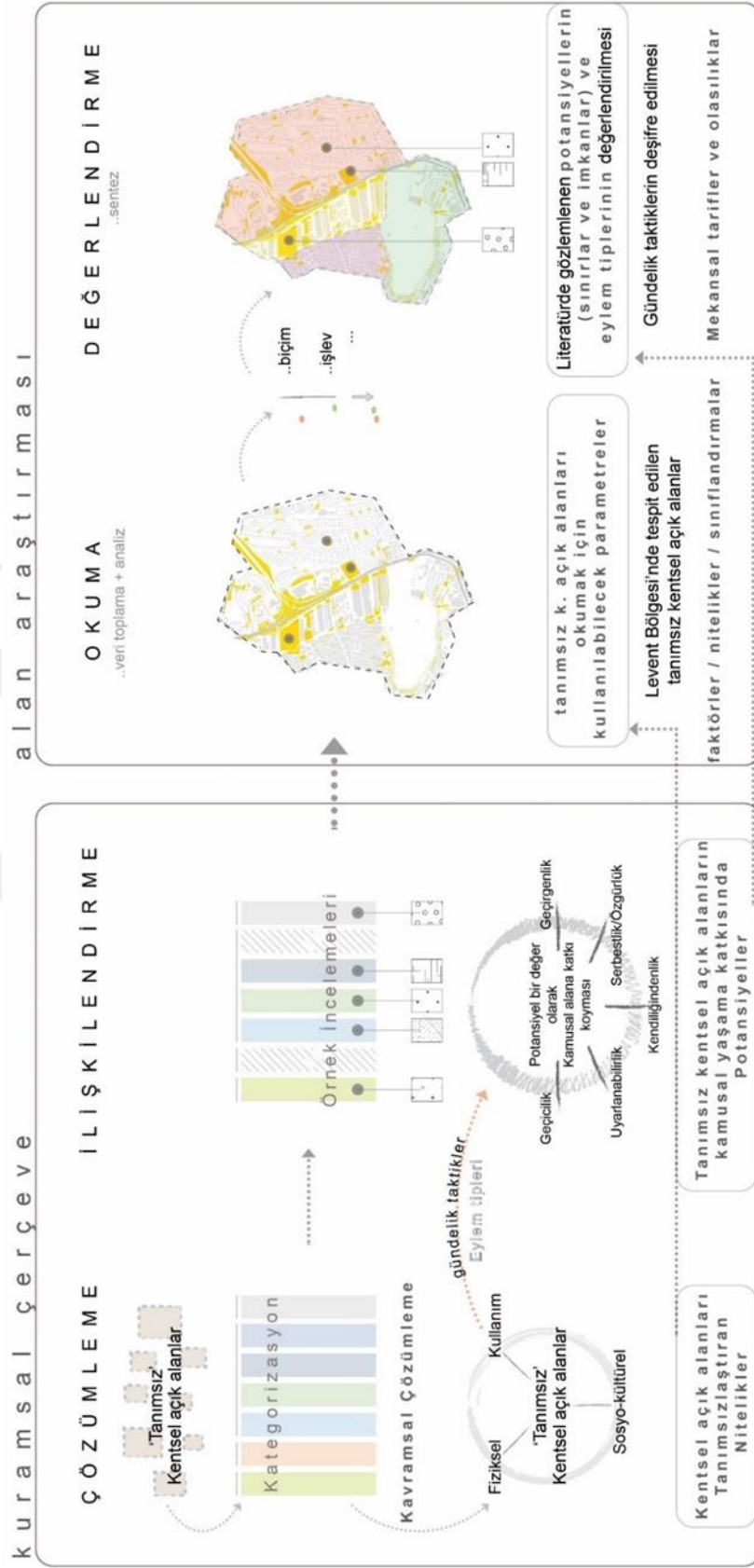
Bu bölümle birlikte alanların mekânsal açıdan gözlem ve analizlerinin, gerçekleştirilen harita çalışmalarının kentle ilgili görünen/görünmeyen pek çok dinamiği ortaya çıkarabilmek ve tanımsız kentsel açık alanları okumak ve değerlendirmek adına bir yaklaşım önerisi olarak geliştirilmiştir. Çeşitli kriterler üzerinden sınıflanan alanlar, her ne kadar olumsuz söylemler üzerinden sözü ediliyor olsa da farklı imkanlar dahilinde kullanımlarının varlığı, ileriye dönük oluşabilecek olumlu bir sınıflamayı beraberinde getirmektedir (Tablo 4.11). Gündelik hayatın akışı ve tanımsız alanların her an değişen anlamı ve biçimi düşünüldüğünde sınırlar ve imkanlar dahilinde ele alınan tanımsız alanlara ilişkin muğlak tariflemeler tanımsız kentsel açık alanların müphem varlığını yansıtmaktadır. Örneğin, tanımlı bir geometriyi ifade etmeyen planlama artığı alanlar biçim ve boyutları sebebiyle herhangi bir işlevi karşılayamıyor olsa da kentin yoğun dokusu içerisinde bireylerin karşılaşması, bir araya gelmesi, buluşması için ara mekânlara dönüşebilmektedir. Benzer şekilde sirkülasyon ağları ve çevrelerindeki geçiş mekânlarının etrafı bariyerler ile kapatılmış ve herhangi bir kullanıma davet etmiyor olmaları sıradan bireylerin spor yapabileceği, piknik yapabileceği bir alana dönüşmesine engel değildir. Bu bağlamda tanımsız kentsel açık alanlar, kentte var olma şekli, sağladığı sınır ve imkanlar ve her birey için farklı anlamlar taşıyor olması ile muğlak karakteristiğini korumaktadır. Bu geçişler ve dönüşümler alanların potansiyel değerlerini, gerektiğinde ve geçici süreliğine kullanımları üzerinden göstermektedirler.

Tablo 4. 11 Tanımsız kentsel açık alanların sınır ve imkanları

Sınırlar	İmkanlar
İhmal edilen yeşil alanlar	Sahiplenilen yeşil alanlar
<ul style="list-style-type: none">• Konut yerleşim alanlarındaki bakımsız durumdaki park ve bahçeler; yönetsel problemler sebebiyle eski ve kullanılmayan park alanları; Mevcut imar planlarındaki işlev dışında otopark kullanımı gözlemlenen alanlar	Esnafın ve konut kullanıcılarının ihtiyaçlarına göre düzenlediği bahçeler; konut kullanıcılarının evcil hayvanlarını gezdirmek ve yürüyüş yapmak için sahiplendiği mülk sahibi tasarrufunda kullanılmayan alanlar
Planlama artığı alanlar	Karşılaşma mekânları
<ul style="list-style-type: none">• Tanımlı bir geometriyi ifade etmeyen planlama artığı alanlar; kaldırımlar ve ara mekânlar	Kentlinin birbiriyle karşılaştığı veya enformel kullanımlara imkân veren ara mekânlar, kestirme yollar, geçiş mekânları
Sirkülasyon ağları ve çevrelerindeki geçiş mekânları	Rekreasyon alanları
<ul style="list-style-type: none">• Refüjler• Koruma kuşakları	Kentli tarafından piknik yapmak ve koşu yapmak vb. amaçlarla kullanılan rekreatif alanlar
<ul style="list-style-type: none">• Üst-alt geçit, metro istasyonu çevreleri	Seyyar satıcıların geçici süreliğine organize olduğu geçiş alanları
Yapılaşmanın yasak olduğu alanlar	Doğal peyzaj alanları
<ul style="list-style-type: none">• Askeri sebeple yapılamayan, kısmi yapılaşmanın mülkiyet sınırları içinde yer alan alanlar	Kentsel ihtiyaçlarla sahiplenilen alanlar
<ul style="list-style-type: none">• Enerji üretim, dağıtım ve sulama alanları ve trafo alanları çevresi	Yoğun kent dokusu içinde doğal peyzajın ele geçirdiği geniş yeşillikli alanlar
Aşamalı ve kontrollü mekânlar	Kamusal etkileşim alanları
<ul style="list-style-type: none">• Büyük ölçekli İş merkezleri veya kurumların girişlerinde yer alan aşamalı ve kontrollü alanlar, “sözde kamusal mekânlar”• Alışveriş merkezlerine ait tüketime odaklı kamusal alanlar	Birliktelik ve toplumsallaşma alanları, eylem alanları

21. yüzyıl kentsel mekânı görünen ve görünmeyen birçok eylemselliği bir arada barındıran, fiziksel olduğu kadar sosyolojik ve kültürel açıdan çok katmanlı bir yapılanmaya sahiptir. Bu karmaşık yapılanma, araştırmacılar tarafından çeşitli yönleri ile ele alınarak literatürde sıklıkla değinilen bir olgu halini almıştır. Bu çalışmada ise kentsel açık mekânlar, insanın çevresiyle olan ilişkisini ve kamusal yaşamını zedeleyen, kentte görünen ve görünmeyen pek çok bağlantının koptuğu noktalar olarak tanımsız kentsel açık alan başlığı altında ele alınmıştır.

Tanımsız kentsel açık alanlar ilk bakışta, fiziksel ve sosyal alanda etkisiz, boş, dağınık, kopuk, tanımlanmamış bakir alanlar olarak görülse de müdahale biçimi ve aktiviteye göre çeşitli mekânsal potansiyeller barındıran alanlardır. Bu noktadan hareketle tezde, tanımsız açık alan kavramının modern kentlerden günümüz kentlerine gelişim sürecinde kentsel bir boşluk olarak değişen içeriği, işlevi, anlamı ve gündelik taktiklerin bu alanlarda açığa çıkardığı potansiyel değerler üzerinden belirli kriterler tespit edilmiştir. Bu kriterler aracılığıyla geliştirilen ilkeler doğrultusunda tanımsız kentsel açık alanların İstanbul özelinde okunabilmesi ve değerlendirilebilmesi için bir yaklaşım önerisi ortaya konulmuştur. Öneriye dair düşünceler öncesinde bu önerinin geliştirilmesinde etken olan ve tezin ara başlıklarını yönlendiren kurgusal aşamalar (Şekil 5.1) *çözümleme, ilişkilendirme, okuma ve değerlendirme aşamalarına* ilişkin çıktılar ve yorumlamalar aşağıda sunulmuştur: Çalışmanın ikinci bölümünde tanımsız kentsel açık alan kavramına ilişkin açılımlar ve yazar tarafından oluşturulan kategorizasyon doğrultusunda, 'kentsel açık alanlar neden ve nasıl tanımsızlaşmaktadır?' sorusu cevaplanmaya çalışılmıştır. Çözümleme aşamasının temel kaygısını oluşturan bu soru üzerinden kentsel açık alanları tanımsızlaştıran nitelikler modern dönem ve modern sonrası döneme ilişkin literatürde tespit edilmiş 77 adet terime ilişkin sorgulamalar üzerinden çözümlenmiştir.

Şekil 5. 1 Bölüm Değerlendirmeleri ve Çıktıları

Bu bağlamda, tanımsız kentsel açık alanlara ilişkin kavramların değişen yapısı ve kent içindeki rolleri; yazar tarafından 'modern kentin artık parçaları', 'post-endüstriyel fragmanlar', 'hibrit peyzajlar' ('eşiktekiler', 'arzu diyarları', 'askıda kalanlar', 'vahşi kırlar'), 'kamusal mekânın yeni ve geçici formları' olmak üzere dört ana başlık üzerinden kategorize edilmiştir. Bu gruplama çalışmasının tarihsel bir akışı takip ediyor olması, tanımsız kentsel açık alanların süreç içerisinde kentsel bir boşluk olarak içerik, işlev ve anlamındaki değişimlerinin izlenebilmesini sağlamıştır. Kavramsal açılımları aktaran kategorizasyon çalışması, kentsel boşluğa ait bu üç girdiden referansla, sırasıyla tanımsız kentsel açık alanlara ait fiziksel, kullanım ve sosyo-kültürel niteliklerin tespit edilmesini sağlamıştır. Bu üç başlığın belirlenen her grup özelinde elde edilen çıktılar tez kapsamında 'kentsel açık alanların tanımsızlaşmasında etken olan niteliklerin' derlenmesini sağlamıştır. Ayrıca literatürdeki tanımsız kentsel açık alanlar sınıflandırılmalarına ilişkin çalışmalar doğrultusunda saptanan niteliklerin, kentlerin planlama yaklaşımları ve yönetimsel süreçleri bağlamında farklılaştığı; her ülke/kent özelinde tanımsız alanlarda farklı sınıflamalarla gözlemlendiği görülmüştür. Dolayısıyla çeşitli araştırmacılar tarafından literatüre dahil edilmiş terimlerin (kayıp mekân, boş arazi, gevşek mekân vb.) kent içerisinde tespit edilmesi, birebir karşılığının bulunması yerine tezin alan çalışması kapsamında tespit edilen tanımsız alanların İstanbul özelinde yeniden tanımlanması, örtük yapılarının deşifre edilmesi ve seçili bölge üzerinden sınıflamaların gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Böylece, çözümleme aşamasının kentsel açık alan kavramları üzerinden geliştirdiği sorgulamalar sonucunda gelecek araştırmalarda her ülke ve kentin kentsel açık alanlarını anlamak ve yeniden tanımlamak adına kendi dinamikleri içerisinde ele alabileceği fiziksel, kullanım ve sosyo-kültürel başlıklar altında düzenlenmiş bir parametreler listesine¹ ulaşılmıştır. İkinci bölümde sunulan kavramsal açılımların tarihsel sürekliliğine bakıldığında, terminolojinin gelişmesi ile tanımsız açık alanlara ilişkin söylemlerin olumsuz tanımlamalardan olumlu tanımlamalara doğru bir değişim geçirdiği görülmektedir. Bu bağlamda bölüm kapsamında değerlendirilen örneklerin bir sonucu olarak; kentsel açık alanları tanımsızlaştıran etmenlerin, aynı

¹ Bknz. Bölüm 2, Tablo 2.5

zaman da alanların kente yeniden kazandırılmasında dikkate alınması gereken kriterler olabileceği ve zamanla alanları kente kazandıran potansiyel bir araca dönüşebilir oldukları sonucuna varılmıştır.

Kentlerin karar mekanizmaları tarafından geliştirildiği stratejilere ek olarak, birey tarafından üretilen beklenmedik, anlık ve yaratıcı eylemlerle tanımsız kentsel açık alanların kentin kamusal yaşamına potansiyel bir değer katıyor olması, çalışmanın ikinci aşaması olan ilişkilendirme aşaması kapsamında, bireyin bu alanlara yüklediği değerlerin incelenmesi gerekliliği üzerinden ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümü olan bu aşamayla birlikte bireyin kentsel açık alanları anlamlandırma süreci, gündelik pratikler ve potansiyel değerlerin deşifre edilmesi üzerinden aktarılmıştır. Herhangi bir finansal kaygı ve beklentisi olmadan, onay beklemeden genellikle kentlinin katılımı ile gerçekleştirilen geçici, mikro-ölçekli müdahaleler, kentin durağan veya işe yaramayan alanlarını geçici süreliğine farklı eylemlere açmakta, onları kentin deneyime açık, serbestliği ve sınırsızlığı içinde barındıran, gündelik hayatı diri tutan sosyal etkileşimin güçlü bir unsuru yapmaktadır. Tezin üçüncü bölümünde bireyin gündelik rutinleri içerisinde gerçekleştirdiği eylemlerle, bilinçli ya da bilinçsiz olarak uygulanan mikro taktiklerle gündelik hayatın kısıtlayıcı ve yönlendirici durumlarına karşı bir direniş gösterdiği ve her seferinde yeni bir durum yarattığı örnekler, tanımsız alanları sahiplendiren, geri kazandıran, ihlal eden, kuvvetlendiren, açığa çıkaran vb. literatürde tespit edilen geçici müdahale tipleri üzerinden okunmuştur. Bu bağlamda hem alanları tanımsızlaştıran nitelikler hem de sıradan bireyin bu alanda uyguladığı geçici kullanım/eylem tipleri seçili örnekler üzerinden incelenmiş; tanımsız kentsel açık alanların keşfedilmesi, yeniden canlandırılması, dönüştürülmesi ve yeniden tanımlanması açısından kamusal yaşama olası katkıları çalışma içerisinde uyarlanabilirlik, geçirgenlik, serbestlik/özgürlük, geçicilik ve kendiliğindenlik olmak üzere beş temel başlık olarak belirlenmiştir.

Tezin kuramsal çerçevesi kapsamında tanımsız kentsel açık alanlar ve gündelik taktiklerin kentin ve gündelik hayatın sıradanlaşan, alışlageldik rutinleri içerisindeki rolleri, birbirleriyle ilişkileri, küreselleşen kentlerde gözden kaçırılan, ihmal edilen mikro-yaşam alanlarına, alternatif kent mekânlarına ve pratiklerine

bakılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda tezin 'çözümleme' aşamasında elde edilen tanımsız kentsel açık alanlara ilişkin nitelikler ve 'ilişkilendirme' aşamasında irdelenen gündelik taktikler ve potansiyel değerler, tezin alan çalışmasını oluşturan 'okuma' ve 'değerlendirme' aşamalarının kurgusunda rol oynamıştır. Bu aşamalar, kentlerdeki hızlı gelişmeler ve değişimler sonucunda oluşan farklı niteliklere sahip tanımsız kentsel açık alanların tespit edilmesi, kent özelinde niteliklerinin kavranmasından hareketle bireyin gündelik taktiklerle bu alanları anlamlandırması ve alanların kente yeniden kazandırılmasında etken kriterlerin fark edilmesi çerçevesinde şekillenmiştir.

Alan çalışmasının ilk aşaması olarak, tanımsız kentsel açık alanların mekânsal olarak okunması için, tezin çözümleme aşamasında tespit edilen kentsel açık alanları tanımsızlaştıran nitelikler ve alandaki gözlemler üzerinden parametre listesi geliştirilmiştir. Bu bağlamda oluşturulan kriterlerle Levent Bölgesi'nde tespit edilen tanımsız kentsel açık alanlar, oluşum sebepleri başta olmak üzere morfoloji, konum ve kullanım durumu başlıkları üzerinden analiz edilmiş ve sınıflandırılmıştır. Belirtilen bu faktörler altında ayırt edici niteliklerle birbirinden ayrılan ve kentteki farklı bir fiziksel çevreyi tarifleyen alanlar, genel olarak planlama sonrası ve/veya yönetimsel süreçlere bağlı olarak onları tanımsızlaştıran etmenler üzerinden isimlendirilmiş ve tespit edilen örnek yerlere ilişkin şematik çizimler ve görsellerle aktarılmıştır. Yapılan bu sınıflamalardaki örneklerde de incelendiği gibi, alanları ayırt eden niteliklerin birbirleriyle olan iç içe geçmiş ilişkisi alanları bir açıdan tanımlarken bir nokta da belirsiz bırakmıştır. Bu bağlamda, kentsel mekândaki tanımsız alanların ilk bakışta görünmeyen muğlak ilişkilerinin onları kentin serbest ve özgür mekânları olarak tariflediğini söylemek mümkün olmuştur. Alan çalışmasının 'değerlendirme' aşaması, tanımsız kentsel açık alanların sıradan bireylerin gündelik pratikleri üzerinden hangi taktikler ile kente katıldığını göstermek adına tezin ilişkilendirme aşamasında irdelenen eylem tiplerinin tespit edilen tanımsız alanlar özelinde değerlendirilmesi üzerinden geliştirilmiştir. Bu bağlamda Levent Bölgesi'nde tespit edilen tanımsız kentsel açık alanlar, bireylerin alanları anlamlandırması ve yeniden tanımlaması düşüncesi referans alınarak bölgede yer alan dört farklı kentsel doku özelinde irdelenmiştir. Böylece birbirinden farklı kentsel dokulardaki farklı nitelikteki tanımsız alanlar ve farklı gündelik

eylemler, kullanım tipleri gözlemlenirken, kullanıcıların anlamlandırdığı ve yeniden tanımladığı alanlara ilişkin farklı tanımlamalar belirmiştir. Bölüm sonunda alanlarda gözlemlenen gündelik pratiklerin büyük bir kısmının geçici kullanım tipi olarak sahiplenme eylem tipi olduğu görülmüştür. Bunun dışında ihlal etme, geri kazanma ve kuvvetlendirme eylem tiplerine rastlanmıştır.

Özetle tezin geliştirdiği yeni kuramsal önermelerle akademik disipline katkıları şunlardır: Özellikle Türkçe kaynaklarda sık rastlanmayan kavrama ilişkin çözümlenmeler ve yorumlamalar konunun ülkemizde daha çok araştırmacıya ulaşabilmesi açısından önem taşımaktadır. Tez kapsamında 'tanımsız' başlığı altında ele alınan kavrama ilişkin kategorizasyon çalışması ile alanların sahip olduğu fiziksel, kullanım ve sosyo-kültürel niteliklerin irdelenmesi literatürde yer alan sınıflama yaklaşımlarına yeni bir bakış açısı geliştirmiştir. Çalışmanın alan çalışmasındaki çıktıların ilgili akademik alana katkısı ise, literatür üzerinden geliştirilen kentsel açık alanları tanımsızlaştıran niteliklerin, bir okuma yaklaşımı olarak İstanbul Levent Bölgesi'nde tespit edilen alanların analizi ve sınıflandırılmasında parametreler olarak ele alınmasıdır. Böylece tezin öne sürdüğü sav üzerinden tanımsız alan kavramı ve niteliklerinin belirleyiciliğinde günümüz kentine ve mekanlarına dair bir düşünce geliştirilmiştir.

Tablo 5. 1 Okuma ve Değerlendirme Yaklaşım Önerisi Aşamaları

Okuma Aşamaları	1. Tanımsız kentsel açık alanların seçili alanda tespit edilmesi ve haritalanması
	2. Seçili alanda tespit edilen kentsel açık alanlara ilişkin gözlem notları <i>(Ada/Parsel, Yer- Yerinde Gözlem Notları- Kime ait? - Kim kullanıyor? - Plan Bilgisi- Nitelik ve Boyut Bilgisi- Geçmiş durum- Mevcut durum</i>
	3. Literatürden elde edilen kentsel açık alanları tanımsızlaştıran nitelikler ve gözlem notları ile oluşturulan okuma parametreleri <i>Faktörler ve Ayırt Edici Nitelikler</i>
Değerlendirme	4. Tespit edilen tanımsız kentsel açık alanların sınıflandırılması ve haritalanması
	5. Oluşturulan haritaların (biçim, büyüklük, kullanım vb.) seçili bölgede farklı işlevsel dokular bağlamında üst üste çakıştırılması
	6. Gündelik taktik örneklerine rastlanan tanımsız kentsel açık alanlarda kullanıcı ile kısa görüşmeler yapılması ve pratiklerin not edilmesi-plan ve kesit olarak şematize edilmesi
	7. İrdelenen örneklerin eylem tipleri (sahiplenme, açığa çıkarma, öncü vb.) üzerinden değerlendirilmesi

Tez çalışması İstanbul kenti ve mekânsal sorunsallarının alternatif bir okuma aracı olarak, tanımsız kentsel mekânların okunması ve değerlendirilmesi üzerine bir yaklaşım önerisini geliştirmiştir. Alanlara ilişkin mekânsal analizler ve sınıflandırma çalışmaları için geliştirilen bu alternatif deneysel öneri (Tablo 5.1) kentin pek çok bölgesinde örneklemin genişletilmesi ile desteklenebilir ve geçerli durumdadır. Burada önemli bir ayırım, araştırma kapsamında sistematize edilmiş olan 'tanımsızlığa yol açan faktörlerin' kendi aralarındaki ilişkiselliğinin farklı alanlar üzerinden yeniden ele alınması gerekliliğidir. Böylelikle her bölge, kent veya ülke özelinde kentsel açık alanları tanımsızlaştıran faktörler, ayırt edici nitelikler ve sınıflamalar değişecektir. Bu çıktılar ise her coğrafya özelinde alanların okunması ve değerlendirilmesi adına yeni kriterlerin belirlenmesini sağlayacaktır. Tanımsız alanların nitelikleri aracılığıyla gerçekleştirilen okuma ve değerlendirme yaklaşım önerisi ortaya çıkacak yeni akımlar, aktörler, pratikler bağlamında yeni ilişkilerin okunması bağlamında rehberlik edebilecek bir bakış açısı ortaya koymaktadır. Şunu belirtmek gerekir ki, tanımsız alan kavramının zaman içerisindeki değişimine benzer şekilde, tezin önerdiği yaklaşımda zamanla yeni etmenler ile yeniden şekillenecek ve dönüşecektir.

Tez çalışmasının tanımsız kentsel açık alanlara ilişkin sunduğu kavramsal okumalar ve açılımların üzerinden geliştirilecek yeni yorumlamalar aracılığıyla kentsel ve mimari araştırmalarda yeni imkanların fark edilmesi ve yeni olasılıklarının tartışılmasına zemin hazırladığı söylenebilir. Literatürde geçen terimlere referansla, kentin kaybı olarak değil, fazlalığı, arta kalanı ve bu bağlamda bir alternatif olarak saklı duran, örtük, görünen ama fark edilmeyen alanlar, zamanla kentlerin potansiyel rezerv alanları olarak değerlendirilmeye başlamıştır. Bunun nedeninin 21. yüzyıl kentinin kamusal açık alanlarının genellikle bireyin ihtiyaçlarına yanıt verecek nitelikte olması için yetersiz kalması, var olan 'sözde' kamusal alanların kontrol mekanizmalarının denetiminde biçimlenen alanlar olarak bireyin eylemlerini kısıtlaması olduğu açıkça görülmektedir. Yaşamın sürekliliğine-esnekliğine, ihtiyaçların değişimine karşılık veremeyen mekânlara alternatif olarak ise bireyin gündelik pratikleri ile özgürleştirdiği, kendileştirdiği alanlara ihtiyacın arttığı ortadadır. Zira coğrafyalar değişse de küresel politika ve ekonomi ortamının sebep olduğu insan ölçeğindeki mekânsal örüntülerin kaybedildiği kent dokusu ve

yaşam kalitesi düşen kamusal mekânlara karşın farklı kentlerde alanların yeniden canlandırılması için benzer direniş hikayelerinin arttığı bilinmektedir.

Günümüz koşulları ve karşılaşılan kentsel sorunsalların özellikle kentsel açık mekânların yeniden değerlendirilmesini zorunlu kıldığı bir ortamdan söz edilebilir. Kamusal yaşam ve kentsel açık alan konusunda teori ve pratikte yeniden inşa sürecinde olan bilgiler mevcuttur. Öncelikle, alan çalışmasında gözlemlendiği gibi tasarlanan her alanın tanımsız bir kentsel açık alana dönüşebilir olma potansiyeli, geliştirilecek kent stratejileri içerisinde ihtimaller dahilinde tutulmalıdır. Bu bağlamda alanların tasarlanmış ve ortak kullanıma kazandırılmış olması yetmeyeceği gibi, kamusal mekân kapsamında tartışılarak herkes tarafından kullanılabilir olduğu, bakımının sürdürüldüğü, kötüye kullanılmadığı, ihmal veya işgal edilmediği konusu dikkate alınmalıdır. Bunlara ek olarak, bu tez bağlamında planlama ve yönetsel süreçlere ilişkin yöneticilerin yaklaşımlarına yeni senaryoların eklenebileceği ve alternatif çözümlerinin geliştirilmesi gerektiği görülmüştür. İstanbul kentinde tanımsız mekânlar üzerinden gerçekleştirilen alternatif okuma ile kamusal mekânların tanımsız alanlarla ilişkili olan tanımlanma biçimleri dikkat çekicidir. Örneğin, alan çalışmasında konum faktörü ve komşu kullanım niteliği üzerinden ayrışan, alışveriş merkezleri önünde yer alan geniş meydan niteliğindeki giriş alanları bireylerin/grupların bir araya gelebildiği, karşılaştığı mekânlara dönüşüyor olabilse de aşamalı ve kontrollü mekânlar olmaları sebebiyle kısıtlı eylemlere imkân vermesi alanı kamusal yapan niteliklerinin yanında kullanım niteliği düşük, sözde kamusal mekânlar olarak tanımsızlaşmaktadır. Tespit edilen diğer sınıflamalardan biri, ulaşım ağlarına yakın tanımsız alanlarda gözlemlenen spor, piknik gibi rekreatif aktivitelerin yine temelde kamusal bir mekânın kullanım tipleri olarak geliştiği söylenebilir. Tüm bu kullanımların büyük çoğunluğu tanımsız alanların sahiplenilmesi tipi üzerinden değerlendirilmiştir. İstanbul özelinde parklar, meydanlar gibi açık kamusal alanlarda gözlemlenen özgün kullanımlara rastlanabildiği gibi, kentin gözden kaçırılan tanımsız alanlarında da bireyin kendileştirdiği, sahiplendiği kullanımlara rastlanması şaşırtıcı değildir. Fakat eylem tiplerinin sınırlı bir çeşit üzerinden, özellikle sahiplenme tipi olarak gözlemlenmesi tanımsız alanların planlama ve yönetsel süreçlerine ilişkin önemli bir araştırma sahasının kapısını

aralamaktadır. Literatürde gözlemlenen öncü, alt üst etme, yerine geçme gibi eylem tiplerine İstanbul kenti örneğinde rastlanmıyor olması bu coğrafyayı literatürden ayırmaktadır. Bunun belirgin sebepleri sıradan bireyin yalnızca geçici süreliğine kullanımlarla kamusal ihtiyaçlarını karşılamak adına girişimde bulunmasıdır. Fakat kentin belirli noktalarında yerel yönetim desteği ile geçici kullanımların yasal bir zeminde ilerletilmesi ve katılımcılığın sağlanması ile kent içerisinde tanımsız bölgelerin bütüncül olarak değerlendirilmesi ve yeniden örgütlenmesi yoluyla canlandırılmaları mümkündür. Bu bağlamda sözü edilen kalıcı çözüm yöntemleri geliştirilmesini sağlayan öncü eylem tipleri, yeni bir programın kurularak gelecekteki kullanımın tetiklenmesini sağlayan uyarma gibi eylem tiplerinin geliştirilmesi mümkün olacaktır. Benzer nitelikteki gelişmelere İstanbul kentinde özellikle Kadıköy ve Karaköy semtlerinde sokak nişleri, kamusal sanat uygulamaları (grafiti, heykel bahçeleri gibi), geçici festival-atölye alanları gibi kamusal yaşamı destekleyen kullanımlar olarak rastlanmaktadır. Bu örnekler kentte kamusal alanları destekleyen geçici kullanımlara fırsat ve olanak sağlayacak yeni mevzuatların, yaklaşımların ve tasarım rehberlerine ilave edilecek yeni değerlendirme ilkelerinin gerekliliğini göstermektedir. Bu değerlendirmelere ek olarak, programsız bırakılan açık alanların birey tarafından kendileştirilmesine izin verilen bir stratejinin geliştirilmesi düşüncesinden referansla kentin tüm parçalarının tasarlanmasının gerekli olup olmadığı da sorgulanması gereken bir diğer konudur. Bu doğrultuda mekânın farklı deneyimlere ve eylemlere aracı olarak taşıdığı potansiyellerin yanında, mevcut mekân anlayışının dışına çıkmak planlama ve yönetsel anlayışa dahil edilmelidir. Bu bağlamda alanların değişimi reddeden, verili düzene karşı, kendilerine özgü tanımsızlıkları ile aracı oldukları gündelik yaşamsal pratikler ve yönetsel eylemlerin birlikteliğiyle alanlarda kamusal yaşamın sürdürülebilirliği geliştirilebilir.

Kentsel açık alanlar ve anlamları üzerine düşünülürken sorulması gereken temel sorular, bu alanların gündelik hayatın içinde ne kadar yer aldığı, bu alanlara artık ihtiyaç olup olmadığı ve azalan ihtiyacın zaman içerisinde kötüleşen-kullanılmayan alanların oluşumuna neden olduğuna ilişkindir. Bu soruların olası yanıtları, tez çalışmasında kentsel açık alanları tanımsızlaştıran nitelikler olarak ele alınmış; yapılan anlık durum tespitlerinin yanında alanların geçmiş durumlarına bağlı

yorumlamalar dikkate alınmıştır. Mekânın fiziksel boyutunun ötesinde geçmişte barındırdığı niteliklerin belirleyiciliğinde tanımsız alanların zamanla ilişkisi dikkate değerdir. Yalnızca fiziksel ve kullanım nitelikleri değil, sosyo-kültürel bağlamda problemlerin varlığının tanımsız alanları yaratmakta etkili olduğu görülmektedir. Tezde, tanımsız kentsel açık alanlar olarak kentte oluşan mekânsal ve dolayısıyla sınıfsal ayrışmaların yalnızca bir mekân sorunsalı olmadığı kentin yaşam kalitesini doğrudan etkilediğini gösteren analizler ve çıktılar elde edilmiştir. Bu bağlamda tezin alan çalışmasında sürdürdüğü ve ileriki çalışmalar için önerdiği yaklaşımın yalnızca bir tasarım sorunsalına yanıt vermediği görülmektedir. Tasarım problemi olarak genellikle ortaya çıkan alanların bir döngünün parçası olduğu ve böylesine hızla değişen bir kentte nasıl bir rol alacağına ilişkin müdahalelerde yönetsel sürecin etkisi büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda tez kapsamında incelenen tanımsız kentsel açık alanlar kent içerisinde sahip olduğu problem ve potansiyelleriyle bir anlamda İstanbul'daki kentsel açık alanlara bakışın politik yönüne dikkat çekmektedir. Örneğin, Levent Bölgesi'nde irdelenen geniş arazilerin kar getirisi sebebiyle tanımsız bir durumda bırakıldığı, kentin belirli saatlerinde ıssızlaşarak bir anlamda sosyal ve fiziksel açıdan sesinin kesildiği ve bu durumun sıradan gündelik yaşamın döngüsü içinde alışıldık bir yaşantının parçası haline geldiği gözlemlenmiştir. Uzun süre tanımsız kalan alanların kent yaşamına katılamaması, kentin kontrol mekanizmaları özelinde bir yönetim stratejisi olarak ele alınması araştırmanın odağını farklı bir boyuta taşımaktadır. Geçici süreliğine kapalı kalan başka bir proje için bekletilen alanların âtil hale getirilmesi, tanımsızlığa itilmesi, İstanbul'da planlama yaklaşımının bir parçası halini almakta, bu alanlar İstanbul'da artıkleştirme politikası olarak yorumlanabilecek bir anlayışın varlığını ortaya çıkarmaktadır. Bu yaklaşımın İstanbul gibi küreselleşen kentlerde sıkça uygulanan mekânsal pratikler olarak ulaşım, dolgu, dönüşüm projeleri kapsamında geliştiği söylenebilir. Kentsel boşluklar olarak İstanbul üzerinden örneklendirilebilecek akıbeti belirsiz olan kentin nefes alan mesire alanları, kıyı bölgeleri-sahil alanları, meydanlar zamanla sözü edilen etmenlerle kent içerisindeki hafızalarını yitirmekte ve dönüşmektedir. Otorite tarafından zamanla işlevsiz kılınan alanlar belirsiz bir duruma gelene dek ihmal edilmekte ve terk edilmeye bırakılmaktadır. Bu coğrafyada tanımsız bir kentsel açık alanın nasıl okunabildiğine

dair önemli izler barındıran örnekler, aynı zamanda kente ve mekanlarına dair kırılmaların okunabileceği anlatı mekanlarıdır. Bu bağlamda kent hafızasında önemli yer tutan alanlar sosyo-kültürel bağlamından ayrı düşünülmemelidir.

İstanbul kentindeki sürekli dönüşüm ve geçici değişimlerle üretilen ortamlar, tamamlanmamış kentsel parçalar tanımsız alanların kente ait özgün biçimlenmeleri olarak yorumlanabilir. Fakat tanımsızlık, alanlarda sona erme veya tükeniş değil, döngünün bir parçası olarak devamlılığı ve dönüşümü temsil etmelidir. Kentlerdeki tanımsız alanların yalnızca kentsel açık alanların bir tasarım sorunsalı olarak algılanması yerine, kaybedilen alanların yaşanmışlığının, gözden kaçırılan veya ihmal edilen alanların müphemliğinin potansiyellerinin bir değer olarak görülmesi ve herhangi bir müdahalede planlama yaklaşımlarına bu değerlerin bir kriter olarak katılması gerekmektedir. Bu bağlamda hem resmi bir kentsel düzenleme olarak hem de bireylerin gündelik pratikleri olan kamusal alanın serbest ve enformel kullanımı ortaya çıkarılmalıdır. Bu formel ve enformel birliktelik, tamamlanmamış yapılarıyla tanımsız kentsel açık alanların kentteki rolünü diğer kentsel mekanlardan ayırırken onları her seferinde yeniden tanımlanan açık alanlar olarak dönüştürecektir. Ancak bu şekilde günümüz koşullarına uygun, esnek, geçici kullanımlar geliştirilebilecek, kentsel mekânın sürekliliği ve mekânın sosyal yaşamla ilişkisi ön plana çıkarılabilecektir.

A

Tanımsız Kentsel Açık Alanlara İlişkin Kavramsal
Açılımlar

Modern Kentin Artık Parçaları				
Yıl	Kavram	Ayrıntı Özellikler	Potansiyel Değer	Örnek Yerler
1951	Artakalan mekan (space left over)	II. Dünya Savaşı sonrası erken döneme ait planlama yaklaşımı etkileri Hızlı kentleşme Sokaklar ve yapılar arasındaki 'işe yaramayan zemin parçaları' Konut yerleşim planlarındaki tekil blok binaların yapımı ve etrafındaki açık alanlar Karayolu ve trafik düzenlenmesinde sorunlar Kamusal alan kaybı	-	> Yol kenarlarında kalan arazi parçaları > Konut yerleşim planlarında boş bırakılan alanlar
1961	Sınır vakumları (border vacuums)	Rasyonalist planlama yaklaşımının etkileri Sınırların yarattığı olumsuzluklar Devasa tekil kullanımlar Sınırların yakın çevrelerinde oluşturduğu vakum Kullanım çeşitliliğinde yetersizlik Çöküntü bölgelerinin oluşumu Kamusal yaşamın kesintiye uğraması	iki alan arasında bir engel olmak yerine onları birleştiren bir 'dikmiş yeri' ne dönüştürülebilir olasılıkları Kent çeperlerinin ilgi çekici hale getirilmesi, canlandırılması	> Devasa tekil kullanımların olduğu bölgeler; kampuslar, büyük parklar > Su kıyıları > Otoyollar, tren yolları
1973	Planlama sonrası artakalan mekan (SLOAP: Space Left Over After Planning)	Katı dikdörtgen biçimli binalar ve çevrelerinde bıraktıkları boşluklar, kullanılamaz durumdaki açık alanlar Rijitlik Modernist kent planlaması etkileri İşlevsel bölgeler (zoning) Bahçe-kent modeli üzerinden eleştirilen açık alanlar; "Toplu konutların sözde-kamusal mekanları" Tekil blok binaların yapımı Katı ve kesin ilkeler içeren planlama yönetmelikleri Karayolu düzenlemeleri Birbirine benzer kimliksiz mekanlar türemesi	Kamusal mekanlara dönüştürülme olasılığı; cep parklar (vesti pocket parks) yapılması Oyun alanları yaratılması	> Konut yerleşim planlarındaki açık alanlar > Geniş asfalt yollar > Yol kenarlarındaki, köşelerde ve kesişme noktalarındaki tek tük arazi parçaları > Kavisi sokak köşeleri, geniş kaldırım kenarları (gönye artığı alanlar) > Geniş ve aktifite/kentsel düzenleme açısından yetersiz tasarlanmış meydanlar
1977	Negatif mekanlar (negative spaces)	Sınırları belirli olmayan, biçimlendirilmemiş açık alanlar Çevrelenme hissi olmayan alanlar Güvensizlik hissi verme Konveks yapılı olmayan alanlar Binaların açık alanlara göre ön planda tutulması	Ağaçlar, çitler, parmaklıklar, arkadlar, kafesler ile sınırları belirginleştirilebilir ve nitelikli kentsel mekana dönüştürülebilir	> yapıların arasında kalan çevrelenmemiş-tanımlanmamış alanlar
1980	Boş mekanlar (empty spaces)	Boş ve sıkıcı mekanlar Tampon bölgeler Kamusal alanların çeşitli aktivitelere izin vermemesi/kullanılmaması	Çeşitli aktiviteler ve düzenlemeler ile kamusal yaşam katılabilir	> Geniş ve aktifite/kentsel düzenleme açısından yetersiz tasarlanmış meydanlar
1984	Kentsel boşluklar (iti. il vuoto, ing. the void)	19. yüzyılın altyapısının 'büyük depoları' Savaş sonrası döneme özgü yayılmış yerleşim modeli etkileri Eski sanayi alanlarının terk edilmesinin etkileri Kent morfolojisinde tanımlama gerektiren bölgeler Ara mekanlar Herhangi bir anlamsal kod taşımayan: 'anlamsal bir boşluk'	"Anlamsal bir boşluk" olarak yeni ve geçici kullanımlara açık Çeşitlilik sunma Mühphem alanlara (terrain vague) benzerlik Alternatif yaşam modelleri sunma	> Terkedilmiş ve bakımsız durumda olan mezbahalar, kışla, demiryolu, liman ve sanayi kompleksleri > Kent çeperlerinde yer alan alışveriş merkezlerine ait otoparklar > Modern planlama yerleşimlerinde binalar arasında kalan boşluklar
1986	Kayıp mekan (lost space)	20. yüzyıl Avrupa'daki kentsel gelişimin etkileri Otomobil kullanımının artışının etkileri Fonksiyonalist kent planlamasının etkileri Bölgelendirme (zoning) uygulamaları Tekil, çevresinden yalıtılmış binalar ve etraflarındaki geniş biçimsiz alanlar Yeniden tasarlanması gereken alanlar Kullanılmayan, terk edilmiş, işlevini yitirmiş endüstri, askeri bölgelerde değişen arazi kullanımları	Kente pek çok açıdan büyük fırsatlar sunma imkanı	> Otopark alanları > Çok katlı yapıların çatıları-yüzeyleri > Kentsel aktivitelere kopuk meydanlar > Su kıyıları > Tren yolları > Terk edilmiş askeri alanlar veya endüstri alanları
1996	Kentsel çatlaklar (cracks in the city)	Fiziksel ve sosyal bağlantıların kopduğu ara mekanlar Yeni kentsel gelişmelerin parçalanma ve kesinti yarattığı yerler Gelişmemiş, az kullanılmış veya kötüleşmiş artık alanlar	Yeniden değerlendirilerek kentsel mekan kalitesine katkıları sunma	> Kent merkezinde kurumsal iş merkezi kulelerinin sırtını kente çevirdiği yerler, gömülü veya yükseltilmiş meydanlar > Binaları birbirine bağlayan köprülerin ve çatı bahçelerinin veya aktivitesini bozduğu yerler > Sokakların sürekliliğini parçalayan otoparklar > İhmal edilen bozulmaya bırakılmış park ve oyun alanları
1996	Dahil edilmemiş-eksilti mekanlar (space of ellipsis)	Kentsel büyümenin sonuçları Eski kent örüntüsüne eklenen yeni basamaklı ağ sistemi Gridal sistemden artakalan kapalı ve parçalanmış bir form Kentsel ara yerler, boşluklar	Kentsel yaşamın heterotopik doğasına katkıda bulunma	> otoyollar, yaya köprüsü ve tüneller gibi formların üst ve altındaki alanlar > geniş otoparklar > Kentsel bozulmanın görüldüğü bölgeler; gelişmemiş veya harabe durumdaki parseller > Devasa kamusal parklar, kurumsal plazalar, otoyollar ve ofis parkları, endüstri bölgeleri, tema parkları, alışveriş merkezlerini çevreleyen güvenli kontrollü tampon bölgeler..
2000	Anonim mekanlar (anonymous space)	Kullanılmayan, artık, bakımsız alanlar Tasarım hataları sonucu oluşan işe yaramayan kentsel alanlar Yeni gelişmelerin parçalanma ve kesinti yarattığı yerler; fiziksel ve sosyal bölünmeler 'kentsel mekanın parçaları' Tarihsel sebepler Sokakların bağlantısının kesintiye uğraması Planlama yaklaşımlarına çekme mesafelerinin dahil edilmesi	-	> Binalar, otoparklar, tel örgüler arasında oluşan boşluklar > Konutların arka bahçeleri > Konutlar çevresindeki şerit biçimindeki artakalan mekanlar

Tablonun oluşturulmasında (Anonim, 1951) (Ginsburg, 1973) (Jacobs, 2009) (Alexander vd., 1977) (Whyte, 1980) (Secchi, 1984) (Trancik, 1986) (Loukaitou-Sideris, 1996) (Pope, 1996) (Ford, 2000) kaynaklarından yararlanılmıştır.

Post-Endüstriyel Fragmanlar

Yıl	Kavram	Ayrırt Edici Özellikler	Potansiyel Değer	Örnek Yerler
1964	Boş arazi (vacant land)	(Şemsiye bir terim) Petrol krizi etkileri - Ekonomik durgunluk Nüfus değişimlerinin etkileri Kentsel bütümlenimin etkileri Gerektiği şekilde-yeteri kadar kullanılmamış boş araziler İşlenmemiş arazi kullanımı	Gelişebilir alanlar; kente özellikle ekonomik ve ekolojik açıdan katkılar sunma	> Kullanılmayan boş araziler > Terkedilmiş araziler > Kontamine olmuş alanlar > Kurumsal rezerv alanlar > Kahverengi alanlar (brownfield)
1967	Boş manzara (zero panorama)	Post-endüstriyel araziler İnşa halinde/yarım kalmış yapılar; yapımlar Baniyölerin "abideleri"	Yıkılmanın eşliğindeki görünümü ile sanatsal anlamda bir değer taşıdıkları Kentsel gelişmelere dair eleştirel bir bakış sunmaları	> Passaic'in (baniyö) "abideleri", "anıtları" Post-endüstriyel arazilerde rastlanan altyapısal öğeler, paslı çelik bir köprü, geniş bir araba yoluna fıskıran borular, kum havuzları, bir dizi pontonlu pompalama vinci, kullanılmayan yüzme havuzları
1967	Tersine harabeler (ruins in reverse)	Post-endüstriyel araziler İnşa halinde/yarım kalmış yapılar; yapımlar Aşamasındaki altyapı öğeler	Yıkılmanın eşliğindeki görünümü ile sanatsal anlamda bir değer taşıdıkları Kentsel gelişmelere dair eleştirel bir bakış sunmaları	> İnşası devam eden altyapısal öğeler; inşası yarım kalan köprü, atık su kanalı, su boruları ve sondaj kulesi
1967	Ölü noktalar veya boş alanlar (dead spots or empty sites)	Post-endüstriyel araziler Kullanılmayan, bozulan, işlevini yitiren arazi parçaları	Yıkılmanın eşliğindeki görünümü ile sanatsal anlamda bir değer taşıdıkları Kentsel gelişmelere dair eleştirel bir bakış sunmaları	> Kullanılmayan yüzme havuzları > Otopark alanları > Bozulan-vasfını yitiren arazi parçaları
1966	Metruk arazi (derelict land)	Kontamine (kirlenmiş) araziler İslah edilmeden kullanılmayan alanlar Bakımsız, hasar görmüş arazi Sahibi tarafından terk edilmiş bakımsız araziler Tarımsal bağlamda verimsiz arazi	İslah edilerek geliştirilebilir alanlar; kente özellikle ekonomik ve ekolojik açıdan katkılar sunma	> İslah edilmeden kullanılmamış durumda olan verimsiz araziler > Kum tepelikleri, tuzlama, bataklıklar > Taşkın tehlikesi olan araziler > Verimsiz (düşük nitelikli) bozkr, sınırlardaki araziler veya nispeten erişilemeyen tepe noktalar.
1974	Kentsel bataklıklar (urban sinks)	Kentsel gelişmeler sonrası kent kalıntıları Eklilmemiş boş araziler (wilderness) Bakımsız (untended) araziler Atık araziler (wasteland) Marjinal alanlar Düşük maliyetli depolama ve düşük değerli etkinlikler	Enformel aktivitelere imkan verme Doğanın sahiplendiği alanlar (urban wilderness) sunma "Sıkı kontrolün olmadığı özgür yerler"	> Kentin boş arsaları > Hurda arabalar, çöpler biriktiren alanlar > Harap durumdaki geçkondu bölgeleri > Eski bakımsız binaların arka tarafları, arka bahçeleri > Kent canlılığından izole durumda kalan cansız sokaklar, çıkmaz sokaklar
1977	Atık araziler (wasteland)	(Şemsiye bir terim) Kentsel gelişmeler ve atıkları Endüstri sonrası kirlenmiş alanlar; Ağır metal atıklar Gelişim sürecindeki araziler Sosyal ve çevresel açıdan kötüye kullanımın görüldüğü araziler	İslah edilerek geliştirilebilir alanlar; kente özellikle ekonomik ve ekolojik açıdan katkılar sunma	> Çöp sahaları > Ağır metal atıkların olduğu alanlar > Özellikle periferik bölgelerde toksik maddelerle kirlenmiş bölgeler
1978	Kentsel boş araziler (vacant urban land)	(Şemsiye bir terim) Arazi kullanım modellerinden biri İngiliz kentleri için kullanılan boş arazi terimi 1. Fiziksel olarak sahipsiz/terkedilmiş (derelict) ve kusurlu/bozulmuş görünen alanlar 2. Fiziksel olarak yıkım alanı gibi görünen alanlar 3. Fiziksel olarak inmal edilmiş görünen boş araziler	Gelişebilir alanlar; kente özellikle ekonomik ve ekolojik açıdan katkılar sunma	(önceki kullanım) Maden çıkarma ve kamu hizmet kurumları; ulaşım gibi (önceki kullanım) Konut veya sanayi tarım veya bayır, bataklık gibi önceki kullanımı olmayan alanlar
1981	Yerde istenmeyen kentsel alanlar (LULUS: Locally Unwanted Urban Lands)	Arazi kullanım modellerinden biri Yerel halkın karşı çıktığı gayrimenkul geliştirme/İNŞAAT projesi Mülk değerlerini düşüren kentsel alanlar Benim arka bahçemde değil tutumu (NIMBY: Not in my backyard) Davetkar olmayan, tehlikeli, güdültüü istenmeyen alanlar	Doğanın sahiplendiği alanlar (urban wilderness) sunma	> Nükleer atık depoları > Çöp sahaları > Madencilik faaliyetleri, enerji santralleri, tehlikeli atık bertaraf alanları > Evsiz barınakları, uyuşturucu ve alkol tedavi merkezleri
1982	Ölü mekanlar (dead space)	Mülkiyeti belirsiz alanlar Tekinsiz alanlar Boş, sahipsiz ve yetersiz kullanılan araziler	Doğanın sahiplendiği alanlar (urban wilderness) sunma	> Boş sahipsiz (derelict) arazi > Kabaca bitkilerle kaplı atık araziler > Terkedilmiş binalar, malzeme yığını veya inşaat sahaları
1990	Geçici olarak Kullanılmayan, Terkedilmiş veya Sahipsiz Alanlar (TOAD: Temporarily Obsolete, Abandoned or Derelict sites)	Boş arazinin (vacant land) bir alt türü Kahverengi alanlar (brownfield) Emlak değerini düşüren alanlar Kontamine olmuş alanlar Yıkılma gerektiren alanlar Ekonomik durgunluk sebebiyle oluşan alanlar	İslah edilerek geliştirilebilir alanlar; kente özellikle ekonomik ve ekolojik açıdan katkılar sunma Kültürel değerler sunma	> Araba hurdalığı > Kapatılmış sanayi siteleri, kapatılmış alışveriş merkezleri > Boş depolar > Kahverengi alanlar

Post-Endüstriyel Fragmanlar (Devamı)

1990	Atık yer (place of waste)	Kentsel gelişmeler sonrası kent kalıntıları Eklilmemiş boş araziler (wilderness) Bakımsız (untended) araziler Atık araziler (wasteland) Marjinal alanlar Düşük maliyetli depolama ve düşük değerli etkinlikler Vandalizm Mülkiyet terki	"sıkı kontrolün olmadığı özgür yerler"	> Kentin boş arsaları > Hurda arabalar, çöpler biriktiren alanlar > Harap durumdaki gecekondular bölgeleri > Eski bakımsız binaların arka tarafları, arka bahçeleri > Kent canlılığından izole durumda kalan cansız sokaklar, çıkmaz sokaklar > Bit pazarları > Terkedilmiş ulaşım yapıları
1990	Kontamine olmuş alanlar (contaminated land)	(Şemsiye terim) Endüstri sonrası kirlenmiş alanlar İnsan sağlığı için tehlike arz etmesi İslah gerektiren alanlar Atık arazi (wasteland) Sahipsiz arazi (derelict land) Kahverengi alanlar (brownfield) Artık peyzaj (drosscape)	İslah edilerek geliştirilebilir alanlar	> kontamine (kirlenmiş) alanlar
1992	Kahverengi alanlar (brownfield)	Kömür, tekstil, çelik sektörlerinde sanayide büyük çöküşün etkileri Endüstri sonrası kirlenmiş alanlar Sanayisizleşme	Yeşil alana dönüştürme fırsatları (brownfield>greenfield) Ekolojik, ekonomik açıdan olasılıklar	> Terkedilmiş eski sanayi alanları > Eski maden tesisleri > Katı atık bertaraf tesisleri > Endüstri mirası alanları
1994	Uyarılan/artık-tortu (stim/dross)	Hibrit konsept; stim: insan kullanımı için geliştirilen uyarılan, aktive olan (tasarlanan) yer/bina + dross: kent posası, artığı, değersiz ürün "Metropolün başarısız ekonomik kalıntıları" Arazi atıkları Ekonomik durgunluklar Kentsel gelişmeler ve artıklar	-	> Kullanılmayan endüstriyel kalıntılar
1996	Bozulmuş (blight)	Çöp atılan boş araziler İyileştirme gerektiren alanlar Endüstri sonrası kirlenmiş alanlar Yetersiz sokak aydınlatmaları	İslah edilerek geliştirilebilir alanlar	> Geçici süreliğine kullanılmayan terkedilmiş alanlar (TOAD) > Terkedilmiş fabrika, ev, işletmeler > Zayıf ve tehlikeli durumda işgal altındaki evler > Açık hendekler > Çöp atılan alanlar
2003	Nadasa bırakılmış arazi (fallow land)	Sanayileşmenin ortadan kalkması ve sonuçları Beklemedeki alanlar Geçici kentsel yaklaşımlar	İlerde verimli olabilecek alanlar	Binaların arka yüzleri Kenar-köşe alanlar
2005	Endüstriyel kalıntı (industrial ruin)	Tarihi koruma Uyarlanabilir yeni kullanım Haftıza mekanları	Beklenmedik faydalar, yeni kullanımlara açıktır; evsiz insanların sığınakları, hayvanlar için barınaklar, film setleri, çocuk-yetişkin macera oyun alanlarına dönüşebilir	> Eskimiş fabrikalar > Terkedilmiş otoparklar
2006	Artık peyzajı (drosscape)	Sanayisizleşmiş eski kentin çekirdek alanlarını oluşturan peyzajlar Plansız ve kontrolsüz kentsel yayılma, piyasa odaklı gelişimin negatif etkisi boş araziler (vacant land)	Sağlıklı büyümenin ürünü; kent artığı Kente ekonomik, ekolojik pek çok açıdan katkı sunabilir	> Araba hurdaları > Gelişmemiş araziler > Kapalı yerleşimler > Terkedilmiş sanayi alanları

Tablonun oluşturulmasında (Northam, 1971) (Smithson, 1967) (Oxenham, 1966) (Clay, 1974) (Gemmill, 1977) (Burrow, 1978) (Popper, 1981) (Greenberg, Popper, ve West, 1990) (Coleman, 1982) (Lynch, 1980) (DEFRA, 2012) (Lerup, 1994) (Greenberg ve Schneider, 1996) (Edensor, 2005) (F. Oswald, Baccini, ve Michaeli, 2003) (Berger, 2007) kaynaklarından yararlanılmıştır.

Eşiktekiler

Yıl	Kavram	Ayrıt Edici Özellikler	Potansiyel Değer	Örnek Yerler
1967	Öteki mekan (other space)	Uçuncü mekan Heterotopya Eşikler Kimlikler/kimliklendirme İşgal etme Sapma davranış	Farklılıkların, çeşitliliklerin deneyimlenmesi Özgürlük alanları Heterotopik alanların oluşumu	> Zengin ve yoksul semtler arasında biçişik adacıklar
1960 - 1967	Eşikte olma (liminality)	"Geçiş Ritüelleri" (Les Rites de Passage, Van Gennep) Toplum içindeki statü değişimi, geçiş Arada olma "Statüsüzlük arafı" "ne bu ne o" (betwixt and between) Communitas (eşikte olan bireyler topluluğu)	Kimlikler arası geçişler sunma Arada olduğu her iki alana, bölgeye ait bir şeyler barındırma, çok anlamlılık	-
1987	Yumuşak mekan (smooth space)	Çokluk düşüncesi üzerine kurulu Titreşim/ritim/hareket Heterojen yapı Göçebenin mekanı Formatlanmış/çizgili mekanın (striated space) karşısında durur	Farklılıkların, çeşitliliklerin deneyimlenmesi Özgürlük alanları Heterotopik alanların oluşumu	-
1991	Geçici otonom bölgeler (TAZ: Temporary Autonomous Zones)	Ontolojik anarşi kuramı Kolektifler Özerk bölgeler Kurtarılmış bölgeler Geçici bağımsız bölgeler	Özgürlük düşüncesi sunma Yeni bir yaşam varlığı sorgulama olanağı	> ABD'deki Hippiler > Kuzey Avrupa'daki işgal evleri > 1936-39 yılları arasındaki Katalonya anarşistleri > Chiapas ormanlarındaki Zapatistalar > Korsan radyo yayınları > Köy komünleri
1996	Yersiz, mekan dışı (out of place)	Sınır aşıcı (transgresif) eylemler, aktiviteler Toplumsal yalıtılmışlık Sosyal kopukluklar Ortak kullanım alanlarında huzursuzluklar oluşturma	Alternatif toplumsal bir düzen sunma	> Hippi gruplarının festivalleri > Grafitiler (New York) > Kadınlar Barış Kampı (Greenham)
1997	Verimsiz araziler (badlands)	Heterotopik mekanlar Marjinal mekan Öteki/öteklinin yeri Modernite	Alternatif toplumsal bir düzen sunma	Heterotopik mekanlar > Sanayi devriminin ilk fabrikaları; Mason Locaları, Palais Royal
1998	Hiç kimsenin alanı (no-man's land)	Tampon bölge Çift mülkiyet (ambiterritory) Korku-belirsizlik nedeniyle erişilmeyen taraflar arasındaki alanlar	Enformel Kullanımlar	> İki bölge arasında işgal edilmemiş yerler
2001	Eşik mekan (liminal space)	Sınır geçişleri Karışma mekanları Ara bölgeler Geçici kimliklerin oluşumu Eşikte olma durumu (liminality, Victor Turner)	Farklı ve geçici kimliklerin oluşması Karışma mekanları sunma	> Pazar alanı
2002	Gözenekli mekan (porous space)	Eşikler (thresholds) Kentsel müşterekler Ara mekanlar Geçirgen alanlar Toplumsal mücadeleler "Özgürleşme mekanları"	Özgürleşme mekanları yaratma 'Geçici gündelik sahneler' yaratmak	> İşgal edilen parklar, işgal edilen kapalı pazar yerleri

Tablonun oluşturulmasında (Gennep, 1960) (Bey, 1985) (Leong, 1998) (Deleuze ve Guattari, 2004) (Cresswell, 1996) (Hetherington, 1997) (Hajer & Reijndrop, 2001) (Stevens, 2007) (Stavrídes, 2007) kaynaklarından yararlanılmıştır.

Arzu Diyarları

Yıl	Kavram	Ayrıt Edici Özellikler	Potansiyel Değer	Örnek Yerler
1985	Kavramsal Nevada (conceptual Nevada)	Kentsel bozulma-durağanlığın sembolü olan kentsel peyzaj Kanunların askıya alınması Hiçbir şeyin olmaması/olasılıkların olması 'hiçlik', 'mimari sonrası' boşluk	Özgürlük bölgesi Karmaşık, çok yönlü, öngörülmeyen bir mimari durum	> Berlin duvarı boyunca uzanan şerit biçimli alan
1992	Özgür mekan (free space)	Kontrol mekanizmasına karşı duruş; politik duruş, sosyo-politik sorunlara eleştirel yaklaşım İşlevsiz Heterarşik kent Bireyin egemenliği Sanat ve yaşam birlikteliği Mevcut olanla yeni düzenin karşılaşmasıyla oluşan çatışma	Yeni tasarım şekilleri sunmak, kenti yeniden şekillendirmek Kriz sistemi içerisinde en optimal çözümü bulabilmek Deneyimsel mimarlık Çok katmanlı heterarşik kentin oluşumu	> Lebbeus Woods'un San Francisco, Havana, Bosna projeleri; direniş mekanları > Sosyal düzenin olmadığı yerler > Kriz sistemine ait ortamlar
1995	Güncel alanlar (actual territories)	"Ortadan kaldırılmış hafıza mekanları" [fr. lieux de la mémoire] Eşik mekanlar Marjinal alanlar Müphem alanlar Dönüşüm alanları Kent çeperleri ya da arada kalmış bölgeler, unutulmuş kent mekanları	Bireyi deneyime davet etmesi Karşılaşma-yüzleşme-etkileşim alanları sunma	> Geniş açık araziler > Karanlık dağ geçitleri, küçük vadiler, ırmak ağzı > Yarım kalmış endüstriyel strüktürler > Otoyollar > Terkedilmiş metro tünelleri.
1993	Yeni isimsiz mekanlar (iti. Nuovi spazi senza nome, ing. new, nameless space)	Müphem alan Anlam belirsizliği, Çok tanımlılık Tekdüze, tek taraflı bir kimliği olmayan Yeterli sayıda ayırt edici özellik taşımayan alanlar İsimsiz kalmış alanlar Çoğulluk Kent çeperleri ya da arada kalmış bölgeler, unutulmuş kent mekanları	Çok tanımlılık sebebiyle alternatif olasılıklara açık Her birey için farklı anlamlar taşıma, çeşitlilik barındırma Kamusal olanaklar	> Terkedilmiş - işlevini kaybetmiş alanlar > Geniş boş meydanlar
1995	Müphem alan (terrain vague)	'Karşılaşma ve buluşmanın mekanları' Terkedilmiş alanlar Marjinal alanlar Sınırsızlık/limitsizlik; Dalga, boşluk, belirsiz - özgür, serbest, uygun Sanat ve yaşam birlikteliği Kent çeperleri ya da arada kalmış bölgeler, unutulmuş kent mekanları	Sanat ve yaşam birlikteliği Özgür, serbest alanlar sunma Karşılaşma-yüzleşme-etkileşim alanları sunma	> Terkedilmiş - işlevini kaybetmiş alanlar (demiryolu istasyonları, endüstri alanları...)
1996	Fonksiyon-dışı kullanılan mekan (para-functional space)	Atılan nesnelere ve eski üretim modelinin artıklarını biriktiren alanlar Liminal/arada mekanlar Orijinal işlevleri, biçimleri, amaçları dışında eylemler Suç haritalamalarında rastlanan mekanlar Kullanım ve mekan arasındaki fonksiyonel bağlantı ve ilişki kopuk Eski üretim alanları Bakımsız kentsel mekanlar	Enformel kullanımlara açık Mevcut dışında çeşitli kullanımlara imkan sağlama	> Köhne oyun alanları > Denetimsiz otopark alanları > Terkedilmiş arsa > Az aydınlatılmış sokak geçitleri > Eski depolar > Endüstriyel kalıntıların yer aldığı iskeleler
2002	Rastlantısal/olasılıklı parçalar (contingent parts)	Belirsiz (indeterminate) mekanlar Kent'in arka tarafları=gerçek yüzü Gerekli ve tarihi alanlar dışında kalan ihmal edilen alanlar "Tanımlanmamış ihtimalin ara yerleri" Sanayisizleşme	Mevcut dışında çeşitli kullanımlara imkan sağlama	> Baniyöler > Endüstri arazisi > Atık yok etme bölgesi > Tren yolu hatları > Çıkma sokaklar > Binaların bakımsız arka bahçeleri/cepheleri > Eski depolar
2004	Keşfedilmeyen yer (terra incognita)	Kentsel bozulmanın (urban decay) etkileri Kentsel boşluklar Belirsiz (indeterminate) mekanlar Daha iyi bir kullanım için bekleyen boş mekanlar Zamansal değer Kentsel gelişmeler; kentsel yayılma/büzülme Arazi kullanım modellerinden biri Nüfus değişimleri	Keşfedilmeyen bekleyen belirsiz mekanlar daha iyi bir kullanım için bekleyen mekanlar	> boş araziler

Tablonun oluşturulmasında (Koolhaas, 1985) (Woods, 1992) (Stalker, 1996) (Boeri, Lanzani, ve Marini, 1993) (Solà-Morales Rubió, 1995) (Papastergiadis ve Rogers, 1996) (Wilson, 2002) (Bowman ve Pagano, 2004) kaynaklarından yararlanılmıştır.

Askıda Kalanlar

Yıl	Kavram	Ayrıt Edici Özellikler	Potansiyel Değer	Örnek Yerler
2000	Ölü bölge (dead zone)	Haritalardaki beyaz işaretli alanlar (white areas) Geçici süreliğine kullanılmayan alanlar Sınır aşıcı (transgressive) eylemler Askiya alınan projeler Planlama komisyonu ve geliştiriciler tarafından geçici olarak denetimdeki alanlar	Enformel kullanımlar (sınır ihlali, işgal vb.) ile kente kazandırma Toplumdan dışlanan bireylere açık alanlar sunma	> Her gece boşaltılan ofis binaları, meydanlar, parklar > Haritalarda boşluk, çorak arazi olarak görülen sahipsiz yerler
2000	Artık mekan (residual space)	Yok-mekan (non-space); genelde hareket güzergahlarına yakın alanlar Artakalan (leftover) mekan; programlanmamış alanlar Çift kullanımlı (dual-use); belli dönemlerde geçici süreliğine artık alanlar Ara mekanlar-boşluklar (Yapı adası bazında) İhmal edilen alanlar Mekanların programsız oluşu, geçici süreliğine kullanılmaması	Kentte sahiplenilen yeni kamusal mekanlar olma olasılığı Alternatif kamusal kullanımlar sunma Kent simgesi haline gelebilir (landmark)	> Refüj şartları, trafik adaları > Kavşaklara bitişik garip geometrik şekilli alanlar > Altiçeşitler > Çekme mesafeleri ile oluşan alanlar > İş saatlerinden sonra büyük ölçüde boş kalan otoparklar > Köprüaltı mekanlar
2002	Fazlalık peyzaj (superfluous landscapes)	Dönüşüm sürecinin parçası Durağan olmayan, dinamik bir sürecin parçası Kentsel fazlalık (excess space) Kent merkezinden ötedeki ara mekanlar Gelişmemiş/ İşlenmemiş alanlar Kullanılmaz durumda olma veya terk edilme, sahiplenilmeme	Alternatif kamusal alanlar	> İhtiyaç fazlası toprak tepeleri > Altyapısal öğeler > Otoparklar > Köprü altları > Geniş ovalar
2003	Artık mekan (leftover space)	Kentli tarafından sahiplenilmeme, ihmal edilme Gelişmemiş/ İşlenmemiş alanlar Tasarım kararlarında yetersizlikler ve yönetim sürecindeki aksaklıklar ile oluşumlar Organize edilmeyi/aktif hale getirilmeyi bekleyen alanlar	Sahiplenme (appropriation) Kamusal yaşam için bir değer Kendiliğinden kullanımlara imkan verme	> İnşa edilemez alanlar > Terkedilmiş araziler > Boş arsalar > Ara mekanlar > Ulaşım arterlerinden geriye kalan alt-yan mekanlar > İhmal edilen park ve meydanlar
2004	Boş peyzaj (gapscape)	Mekansal süreksizlik Kentli tarafından sahiplenilmeme, ihmal edilme Geçici olan fiziksel ya da işlevsel kopmalar Mekanların programsız oluşu, geçici süreliğine kullanılmaması	kamusal etkileşimi arttırmak için potansiyel bir kentsel araç olarak kullanılma	> Otoyol ve köprü altları > Demiryolu hatları altı
2004	Küçümsenen peyzaj (landscape of contempt)	Kentsel bozulmanın etkileri Belirsiz (indeterminate) mekanlar Daha iyi bir kullanım için bekleyen boş mekanlar Zamansal değer	Kamusal yaşam için bir değer	> Kentsel boşluklar
2008	Ara yerler (urban interstices)	Geçici olarak işlevini kaybetmiş artık alanlar Modern kentin artık alanları Tanımlı işlevler arasında kalan boş alanlar	Toplumun normlarından uzak ve özgürlüğün yeri	> Endüstriyel tesisler, kalıntılar > Yollar, kanallar > İşgal edilen alanlar (yoksul gecekondular alanları)
2014	Boş mekanlar (blank spaces)	Geçici boşluklar Sahipsiz alanlar Tanımlanmamış, çeşitli kullanımlara izin veren, programsız alanlar Tekinsiz görünüm Geçici süreliğine kullanılmama	gevşek (loose), gözenekli (porous), bulunan (found) mekanlara dönüşebilir kendiliğinden çeşitli kullanımlar Doğanın sahiplendiği alanlar (urban wilderness) sunma	> Eski balıkçı barınakları

Tablonun oluşturulmasında (Doron, 2000) (Winterbottom, 2000) (Nielsen, 2002) (Aral, 2009) (Hormigo ve Morita, 2004) (Armstrong, 2006) (Tonnelat, 2008) (Jorgensen ve Tylecote, 2007; Unt vd., 2014) kaynaklarından yararlanılmıştır.

Vahşi Kırlar

Yıl	Kavram	Ayrıt Edici Özellikler	Potansiyel Değer	Örnek Yerler
1973	Değersiz arazi (worthless land)	Milli parkların önceden değersiz araziler olması Ekonomik açıdan çıkar sağlamayan ve kerestecilik, madencilik, otlama veya tarım açısından değersiz kabul edilen kamu arazileri-bölgeler	Atık arazileri yeşil alanlara dönüştürülmesi	> Milli parklar
1995	Rastlantısal peyzaj (fortuitous landscape)	Kentin eski faaliyetlerinin kalıntılarını içeren araziler Geleneksel kent peyzajının dışında doğal peyzaj	Ekolojik çeşitlilik Doğanın sahiplendiği alanlar (urban wilderness) sunma	> Endüstri alanları > Demiryolları > Sahipsiz araziler
2000	Sınırdaki araziler (edgeland)	Kent-kır arasındaki az değer verilen ve gözden kaçan sınırlar Endüstri sonrası az değer verilen peyzaj	Yeşil kenarlara (Parkland) dönüşümü Ekolojik çeşitlilik	> Atık yok etme bölgeleri, depolar > Terkedilmiş sanayi alanları > Ofis parkları > Çingene kampları > Parçalı ve genelde bakımsız tarım arazileri > Araba hurdalıkları
2003	Üçüncü peyzaj - Arta kalan (fr. le tiers paysage: ing. the third landscape - fr. les delaisées: ing. left behind)	Tarlada, mahsulde, ormanlara kıyasla barındırdığı tür sayısı fazla üçüncü peyzajlar Düzensizlik estetiği Bakım ve düzenleme beklemeyen alanlar	Geleceğin mekanı Biyolojik çeşitlilik Ekolojik çeşitlilik yaratan alanlar Doğanın sahiplendiği alanlar (urban wilderness) sunma	> Bataklıklar, turba bataklıkları, fundalık, kıyılar, demiryolu bentleri > Erişilemeyen yerler; dağ zirveleri, çöller > Kurumsal rezerv alanlar; milli parklar, bölge parkları, doğa rezerv alanları > Derborence adası (Lille Henri Matisse Parkı)
2007	İkircikli peyzaj (ambivalent landscapes)	İkircikli kararsız alanlar; ölüm/yıkım/bozulma ve özgürlük arasında belirsiz peyzajlar Bakır /vahşi doğa (wilderness) Korku ve tehlike ile yüzleşilen alanlar	Heterotopik mekanlar sunma Ekolojik çeşitlilik Doğanın sahiplendiği alanlar (urban wilderness) sunma	> Ormanlık alanlar > Kullanılmayan ekim arazileri > Nehir koridorları > Kahverengi alanlar (brownfield) > Bitki örtüsünün kendiliğinden büyüdüğü/geliştiği alanlar
2011	Yabani peyzajlar (urban wildscapes)	Doğal ortamın kendiliğinden gelişmesi Bitkilerin spontane olarak art arda arazileri kaplaması Yeşil alanlar Kentin otoriter güçleri altında tutulan mimarinin dışında doğanın ele geçirdiği alanlar 'kentsel peyzajın karanlık tekinsiz parçaları'	Biyolojik çeşitlilik Ekolojik çeşitlilik yaratan alanlar Doğanın sahiplendiği alanlar (urban wilderness) sunma	> Sulak alan parkları > Doğa parkları

Tablonun oluşturulmasında (Runte, 1973) (Hough, 2000) (Shoard, 2000) (Hough, 2002) (Shoard, 2000) (Jorgensen ve Tylecote, 2007) (Farley ve Roberts, 2011) kaynaklarından yararlanılmıştır.

Kamusal Mekanın Yeni ve Geçici Formları

Yıl	kavram	Ayrıt Edici Özellikler	Potansiyel Değer	Örnek Yerler
1986	Bulunan mekan (found space)	Önceden tasarlanmamış/spontane aktivitelelerin gerçekleştiği yer Kullanıcı deneyimi Kullanıcının programı tariflemesi Farklı aktivitelere imkan verme Kolaylık-sağlamlık	"tüneme" (perching) yerleri; bekleme, zaman geçirme "spillover" (taşan) yerler; bit pazarı, yaya kaldırımları, satıcıların olduğu yerler "sahiplenme" (appropriation)	> Bina önleri > Yaya kaldırımı > Sokak köşeleri > "Büyük kamu binalarının girişindeki merdivenler" > "Haftasonları ortaokul bahçesinde kurulan bit pazarı"
1992	Yasaklayıcı mekanlar (interdictory space)	Güvenlikli "kaleler" (fortress city) 'tahkimat' yerleşimleri 'şehir hayatının militarizasyonu' Toplumsal yalıtılmışlık Korku mimarisi; Tehlikeli görünenin sistematik olarak dışlanması Soyulaştırma Dışlanmış yoksul ve işçi sınıfları Sosyal kopukluklar, statü farklılıkları, eşitsizlik	-	> Kapalı külüpler > Güvenlikli siteler Güvenlikli yüksek katlı iş merkezleri > Lüks oteller > Kent merkezlerindeki atriyumlar
1993	Hegemonya peyzajları (landscapes of power)	Tüketim araçları/tüketim mekanları Küresel kentler Soyulaştırma Yok-yerler	-	> Tema parkları > Gece eğlenceleri bölgesi > Alışveriş merkezleri ve giriş alanları
1995	Garip mekan (awkward space)	Tek, garip, olağandışı alanlar Başta yararsız görünen fakat verimli/canlı hale gelebilir yerler 'Mikro ölçekli incelemeler' Önemli bulunan ihmal edilen alanlar Kentteki küçük ölçekli detaylar	Mevcut dışında çeşitli kullanımlara imkan sağlama	> Yan bahçeye dönüşen otopark alanı
1996	Geçirgen kenarlar (soft edges)	Yerleşim alanlarında sosyal etkileşim kenarları Özel-kamusal alan arasındaki geçiş Kenar bölgeleri (edge zones) Sosyal aktivitelerin gerçekleştiği ara yüzler	Sosyal aktiviteler Gündelik hayatın etkileşim mekanları	> Ön bahçeler > Avlular > Revaklar
1996	Ara mekan (in-between space)	Karşılaşma mekanları Yarı özel, yarı-kamusal arası alanlar İç ve dış mekan arasında kalan alanlar Çok yönlü tabiiatı olan alanlar (multifaceted nature)	Sosyal aktiviteler Gündelik hayatın etkileşim mekanları	>Özel-kamusal mekanlar arasında kalan alanlar
1999	Yeni kentsel çöller (new urban deserts)	Yeni kalkınma projeleri Çevre düzenlemesi yapılmış geniş açık alanlar Özelleştirmeler Kontrollü mekanlar	-	> Tema parkları > İş merkezleri önündeki açık alanlar
2000	Özelleştirilmiş kamusal mekanlar (POPs: Privately Owned Public Spaces)	Sözde (pseudo) kamusal alanlar Bölgeleme (zoning) kararları Mülkiyet Güvenlikli ve kontrollü mekanlar Kısıtlı etkinlikler/aktiviteler	-	> Özelleştirilmiş meydanlar, bahçeler, parklar
2001	Atık mekan (junkspace)	Tüketim mekanları Küreselleşme Modernizasyonun başarısızlığı Kamusal alan niteliğini yitirmiş yerler Yok-yerler	-	> Sermaye kontrollü yaşam alanları olarak alışveriş merkezleri > Yönetim bölgeleri > Gece küllüpleri, eğlence mekanları
2001	Post-it kentler (post-it cities)	Mevcut kamusal mekanlara eleştiri olarak kendiliğinden oluşumlar Spontane aktiviteler Tanımlı kullanıma eleştiri Bireysel/kolektif pratiklerin her türüne uygun olma Üç karakteristik özellik: 'artık/boş, geçici, yoğunlaşmış (intensified)'	Spontane aktiviteler Yeni Kamusal mekanlar sağlama Sosyal Etkileşim	> Boş, ihmal edilmiş bölgeler > Gelişen kentsel dokular arasındaki tampon bölgeler
2002	Belirsizliğin mekanları (space of uncertainty/the margins)	Marjinal mekanlar Artık mekanlar Çekimlik zayıf marjlar	Kamusal yaşam için bir değer Mikro-politik faaliyetler için oyun alanları Geçici işgal için kalıcı saklanma yerleri oluşturma	> Pazar alanları > Çingene kampları > Otopark alanları
2002	Gevşek peyzaj (loose-fit landscape)	Çeşitli işlevlere izin veren kaçış yerleri Tasarlanmamış-düzenlenmemiş alanlar Teknolojinin sunduğu platforma atıf yapar	Yumuşak (smooth), gözenekli (porous), bulunan (found)mekanlara benzer	> Kontrolün olmadığı kentsel açık alanlar

Kamusal Mekânın Yeni ve Geçici Formları (Devamı)

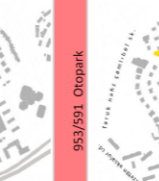
<p>2005</p> <p>Belirsiz mekanlar (indeterminate space)</p>	<p>"Plansız, kendiliğinden şehircilik" Enformel aktörler Spontane, geçici müdahaleler</p>	<p>Enformel aktörler Spontane, geçici müdahaleler Kamusal yaşam için bir değer</p>	<p>> Kullanılmayan tren istasyonları</p>
<p>2006</p> <p>Gevşek mekan (loose space)</p>	<p>Spontane aktiviteler Farklı mekansal pratikler Sosyal etkileşim Sahiplenme, işgal etme</p>	<p>Yumuşak (smooth), gözenekli (porous), bulunan (found) mekanlar Spontane, geçici müdahaleler Kamusal yaşam için bir değer</p>	<p>> Belirli kural ve davranışların olmadığı kentsel açık alanlar > Köprü altı mekanları > Demiryolu hatları > Geniş kaldırımlar > Terkedilmiş mekanlar > Merdivenler</p>
<p>2007</p> <p>Kullanılmayan gevşek mekan (slack space)</p>	<p>Liminal mekanlar Esnek mekanlar Karşılaşma mekanları Düzenlenmemiş kamusal mekanlar Yerel yönetmeliklerin küçük ihlallerini içermeye</p>	<p>Marjinal gruplara açık gevşek mekanlar (loose) sunma 'Hafif dokunuşlarla' düzenlenen kamusal alanlar Sosyal etkileşim</p>	<p>> Kaykay yapılan, top oynanan yeniden düzenlenen kamusal alanlar</p>
<p>2007</p> <p>Açık-uçlu mekanlar (open-ended space)</p>	<p>Ticari ve sosyal faaliyetler Farklı mekansal pratikler Farklı kullanımlara uyarlabilirlik Sabit ve yarı sabit elemanlar Sosyo kültürel kimlik Çok duyuşsal özellikler</p>	<p>Fiziksel yapılarında önemli bir değişiklik yapmadan şehirlerdeki kamusal hayata katkıda bulunma Sosyal etkileşim</p>	<p>> Kentsel sokaklar > Kaldırımlar > Meydanlar</p>
<p>2012</p> <p>Melez alanlar (hybrid zones)</p>	<p>Kamusal ve özel alan arasındaki mekan Geçiş ile nitelenen yarı-özel mekanlar Sahiplenilmiş, kişiselleştirilmiş alanlar</p>	<p>Sahiplenme Sosyal Etkileşim</p>	<p>> Ön bahçeler, kaldırımlar > Evlerin paylaşımlı giriş mekanları</p>

Tablonun oluşturulmasında (Rivlin ve Windsor, 1986) (Flusty, 1994) (Zukin, 1993) (Sucher, 1995) (Gehl, 1986) (Cybrivsky, 1999) (Kayden, 2000) (Rem Koolhaas, 2002) (La Varra, 2000) (Corijn & Groth, 2005) (Cupers ve Miessen, 2006) (Franck & Stevens, 2007) (Fernando, 2007) (Worpole ve Knox, 2007) (Worpole ve Knox, 2007) (Van der Ham ve Van Ulden, 2016) kaynaklarından yararlanılmıştır.

B

Alan Çalışmasında Tespit Edilen Tanımsız Kentsel Açık
Alanlara İlişkin Notlar

Ada/Parsel, Yer	Yerinde gözlem notları	Kime ait?	Kim kullanıyor?	Plan Bilgisi (BBimarSor)	Nitelik, Boyut (TKGM Parsel Sorğu)	Geçmiş durum	Güncel durum
	Boş arazi, dikdörtgen biçiminde forma sahip. İçerisinde bina kalıntıları var. Yeşilliklerle kaplanmış. Alanın çevresi kapatılmış. Levent Metro çıkışının hemen yanında yer alıyor. Kapatılmış duvarların önünde metroya yakın kısımlarda simiçler yer edinmiştir. Caddede üzerinde ve yaya trafiği ile iç içe bir konumda.	Merkez Bankası(1987-) Yeni imar düzenlemesinden sonra, tapu kayıtlarında Merkez Bankası AŞ'ye ait olduğu belirtilen alana cami yapılabilmesi için söz konusu arazinin mülkiyetinin, Merkez Bankası'ndan Maliye Bakanlığı'na bağlı olan Milli Emniyet'e devredilmesi gerekiyor (Aksu, 2016).	Kullanılmıyor.	Sosyal altyapı alanları (Arazi kullanımı: Cami, tasdik tarihi:2017)	Arsa, 18 dönüm	1950'ler: Squibb ilaç fabrikası uzun süreli Helikopter ve Helipad alanı olarak ayrılan yerler (Beşiktaş Belediyesi Web). 2017'de MIA'dan dfin tesis alanına dönüşürülmüştür.	Afer planı çerçevesinde, Beşiktaş İlçesinde Helikopter ve Helipad alanı olarak ayrılan yerler (Beşiktaş Belediyesi Web). 2017'de MIA'dan dfin tesis alanına dönüşürülmüştür.
98/172, Levent		Özel mülkiyet	Levent mahallesi	Açık ve yeşil alanlar (Arazi kullanımı: Parklar, tasdik tarihi:1983) Sit ve Korunacak alan (2018)	Büyüklik Arsa, 4500 metrekare	Yönelimsel süreçte ilişkin eteylemeler uzun süredir kullanılmıyor	Açık ve yeşil alan (2018)
	Levent Huzurevi parkının yanında terk edilmiş bakımsız arazi. Yeşilliklerle kaplanmış. Etrafı tel örgülerle kapatılmış fakat bazı kısımlardan giriş yapılabilir.	Haritalarda Levent Huzurevi Parkının bir kısmı gibi görünüyör fakat parsel sorgusunda kamuya ait olmadığı görülmektedir.	Levent mahallesi sakinleri evcil hayvanlarını gezdiriyor.				
891/392, Levent		Özel mülkiyet	enformel kullanılmıyor.	Turizm tesis alanı ilan edilmiş (2013). (Turizm yerleşme alanı: konaklama, günübirlik, otel, motel, tatil köyü, kamping) Askıdaki proje için mahalleli itiraz etmiştir.	Arsa, 1985 metrekare	Yönelimsel süreçte ilişkin eteylemeler uzun süredir kullanılmıyor	Otel Projesi askıya alınmıştır.
	4. gazeteciler sitesi konutları arasında caddede üzerinde yer alıyor. Yeşilliklerle kaplanmış. Dik eğimli bir arazi yapısına sahip. Etrafı kapatılmış, girilmiyor.	Özel mülkiyet	Kiraçı işletmeler	Teknik Altyapı Alanı (Su Deposu Alanı, 10.05.1971)		Yönelimsel süreçte ilişkin eteylemeler uzun süredir kullanılmıyor	Pazar yeri çıkması
1298/3, Rumeli hisarı		Özel mülkiyet	Kiraçı işletmeler	Park Alanı (10.12.1993)	Tarla	Yeşil alan	Yeşilliklerle kaplı alanın çevresi kapatılmış. Sali günleri kurulan konaklar pazarında pazarcular tarafından kentelemlerinin alınması ve tezgahların depolanması için bu alan kullanılıyor.
	Planlamadan arda kalan mekân	Mülkiyeti belirsiz	Pazarcular (Sali günleri)				
1553/31 Pazaryeri çıkması		Mülkiyeti belirsiz	Alanın çevreleyen işletmelerdeki çalışanlar dinlenmek için kullanılıyor.	Yol boşluğu	Tarla	Konutlardan antakalan bahçe	Bakımsız bırakılmış park alanı
	Evlerdeki eskimiş mobilyalar, suntalar atılmış, bakımsız bırakılmış alan.	Özel mülkiyet	Kiraçı işletmeler				
1015/676 1. Alan		Özel mülkiyet	Kiraçı işletmeler				
	Planlamadan arda kalan mekân	Mülkiyeti belirsiz	Geçiş alanı olarak kullanılıyor.	Yol Boşluğu	Tarla	Konutlardan antakalan yeşil alan, plan arığı	Belediye tarafından kırma taşlarla döşenmiştir. Kestirme yol olarak kullanılır.
1015/676 2. Alan		Mülkiyeti belirsiz	Geçiş alanı olarak kullanılıyor.				
	Planlamadan arda kalan mekân	Özel mülkiyet	Otopark Hizmetli Veriyor.	Konut Alanı	Arsa, 696 metrekare	4. Levent etabında yeşil alan olarak bırakılmıştır.	Otopark
1015/676 3. Alan		Özel mülkiyet	Yeşil alan olarak kullanıyor				
	Etrafı çitlerle kapatılmış, yeşilliklerle kaplı bir alanın bitişğinde yer almaktadır. Geniş otopark alanı.	Özel mülkiyet	Yeşil alan olarak kullanıyor				
953/591, Otopark		Özel mülkiyet	Yeşil alan olarak kullanıyor				
	Koruma bandı, yeşil çimlerle kaplı etrafı çitlerle çevrilidir.	Özel mülkiyet	Kullanılmıyor.	Park Alanı (Fsm Levent 2 Bağlantı Kavşağı Yol Koruma Kuşağı)	Tescilsiz Alanlar	Levent projesi etaplar arasında boş bırakılmış alan	Sabancı AK center ve Levent 2 kavşağı arasındaki Koruma Kuşağı
953/592, Otopark		Özel mülkiyet	Kullanılmıyor.				
	Koruma bandı, yeşil çimlerle kaplı etrafı çitlerle çevrilidir.	Kamu Mülkiyeti	Kullanılmıyor.	Park Alanı (Fsm Levent 2 Bağlantı Kavşağı Yol Koruma Kuşağı)			
1672/651 Güneybatı Çevresi		Kamu Mülkiyeti	Kullanılmıyor.				
	Otopark alanı, günün büyük bir saatinde boş kalıyor. İş çıkış saatlerinde servisler çalışanları buradan alıyor.	Özel mülkiyet	Otopark olarak kullanılıyor	Park Alanı	Arsa, 6396 metrekare		
1420/1 Kuzeybatı Çevresi		Özel mülkiyet	Otopark olarak kullanılıyor				
	Özel mülkiyet	Özel mülkiyet					
916/572		Özel mülkiyet					

Alan Çalışmasında Tespit Edilen Tanımsız Kentsel Alanlara İlişkin Notlar (Devamı)

Konular ve ticari birimler dışında kalan çeşitli işlevlere hizmet eden yeşil alanlar, bakımsız bırakılmış, evlerdeki ve iş yerlerindeki eskimiş eşyalar yerleştirilmiştir.	Konu	Kamu Mülkiyeti	Mahalle sakinleri, iş yerleri çalışanlar	Kısmen Yol alanı, Kısmen park alanı, kısmen planlamadan artakalan alanlardan oluşmaktadır. (01.02.1995)	Tescilsiz Alanlar	Otopark, yeşil alan, dar sokak, bahçeler
	Planlamadan artakalan mekan	Kamu Mülkiyeti	Yakımdaki konutluk sebebiyle genelde polis tarafından kapatılmaktadır. Basın ve haber yayımları burayı geçici olarak kullanıyor.	Kısmen Park alanı, Kısmen yol alanı.	Tescilsiz Alanlar	Yetersiz kentsel donatılar ve bakımsız durumda olan park alanları, konsolosluk yakınlarında güvenlik amaçlı genelde çevresini kapatıyor. market çalışanları dinleniyor, servis giriş buradan, otopark kullanımı
	Planlamadan arta kalan mekan	Kamu Mülkiyeti			Tescilsiz Alanlar	Planlamadan artakalan ve az kullanılan yeşil alan. Yetersiz kentsel donatılar ve bakımsız durumda otopark kullanımı
	Planlamadan arta kalan mekan	Kamu Mülkiyeti			Tescilsiz Alanlar	Planlamadan artakalan ve az kullanılan yeşil alan. Yetersiz kentsel donatılar ve bakımsız durumda otopark kullanımı
	Planlamadan arta kalan mekan	Kamu Mülkiyeti			Tescilsiz Alanlar	Planlamadan artakalan ve az kullanılan yeşil alan. Yetersiz kentsel donatılar ve bakımsız durumda otopark kullanımı
	Planlamadan arta kalan mekan	Kamu Mülkiyeti			Tescilsiz Alanlar	Planlamadan artakalan ve az kullanılan yeşil alan. Yetersiz kentsel donatılar ve bakımsız durumda otopark kullanımı
	Planlamadan arta kalan mekan	Kamu Mülkiyeti			Tescilsiz Alanlar	Planlamadan artakalan ve az kullanılan yeşil alan. Yetersiz kentsel donatılar ve bakımsız durumda otopark kullanımı
	Planlamadan arta kalan mekan	Kamu Mülkiyeti			Tescilsiz Alanlar	Planlamadan artakalan ve az kullanılan yeşil alan. Yetersiz kentsel donatılar ve bakımsız durumda otopark kullanımı
	Planlamadan arta kalan mekan	Kamu Mülkiyeti			Tescilsiz Alanlar	Planlamadan artakalan ve az kullanılan yeşil alan. Yetersiz kentsel donatılar ve bakımsız durumda otopark kullanımı
	Planlamadan arta kalan mekan	Kamu Mülkiyeti			Tescilsiz Alanlar	Planlamadan artakalan ve az kullanılan yeşil alan. Yetersiz kentsel donatılar ve bakımsız durumda otopark kullanımı
	Planlamadan arta kalan mekan	Kamu Mülkiyeti			Tescilsiz Alanlar	Planlamadan artakalan ve az kullanılan yeşil alan. Yetersiz kentsel donatılar ve bakımsız durumda otopark kullanımı
	Planlamadan arta kalan mekan	Kamu Mülkiyeti			Tescilsiz Alanlar	Planlamadan artakalan ve az kullanılan yeşil alan. Yetersiz kentsel donatılar ve bakımsız durumda otopark kullanımı
	Planlamadan arta kalan mekan	Kamu Mülkiyeti			Tescilsiz Alanlar	Planlamadan artakalan ve az kullanılan yeşil alan. Yetersiz kentsel donatılar ve bakımsız durumda otopark kullanımı
	Planlamadan arta kalan mekan	Kamu Mülkiyeti			Tescilsiz Alanlar	Planlamadan artakalan ve az kullanılan yeşil alan. Yetersiz kentsel donatılar ve bakımsız durumda otopark kullanımı
	Planlamadan arta kalan mekan	Kamu Mülkiyeti			Tescilsiz Alanlar	Planlamadan artakalan ve az kullanılan yeşil alan. Yetersiz kentsel donatılar ve bakımsız durumda otopark kullanımı

İŞ KULELERİ VE AVMLER BÖLGESİ

Alan Çalışmasında Tespit Edilen Tanımsız Kentsel Açık Alanlara İlişkin Notlar (Devamı)

Yol boşluğu ve Mezarlık	Kentli	Kamu Mülkiyeti	Yönetimsel süreçle ilgili problemler	Tescilsiz alan	Zincirlikuyu mezarlığının sınırlarının duvarlarla çevrilmesi sonrasında iskin alanda işahle hattı çalışması sonucu mezarlık alanının dışına kalmış yol boşluğu olarak karşımıza çıkmaktadır.
	Kentli	Kamu Mülkiyeti	Yönetimsel süreçle ilgili problemler	Tescilsiz alan	Zincirlikuyu mezarlığı ile Levent plaza arasındaki bağlantı yolunda bulunan yol boşluğudur. alından işki işahle hattı geçmektedir.
	Levent Plaza çalışanları, güvenlik görevlileri	Kamu Mülkiyeti	Levent plaza otoparkı geçiş alanı olarak kullanılmaktadır	Tescilsiz alan	Planlamadan arta kalan mekan Bakımlı fakat güvenlik sebebiyle açık olmayan ve kamusal kullanımı kesintiye uğratan yeşil alanlar.
	Kentli	Kamu Mülkiyeti	Yönetimsel süreçle ilgili problemler	Tescilsiz alan	Dar kaldırım üzerinde araç işgali görülmektedir. yayanın erişimi engellenmektedir.
	Konut kullanıcıları	Kamu Mülkiyeti	Konutlardan artakalan bahçeler	Konutlardan artakalan bahçeler	Planlamadan arta kalan mekan Çikmaz sokak, Konutlar ve istinat duvarı arasında kalmış bakımsız ve ıssız alan.
	Konut kullanıcıları ve küçük işletme sahipleri	Genellikle kamu mülkiyetinde alanlar	Yapı yasaktaki alan	Yapı yasaktaki alan	Zincirlikuyu mezarlığına bakan işleme ve konutların giriş cephelelerinde araç işgalleri görülmektedir. Giriş alanları kullanıcıların farklı ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde evlerdeki eşyaların dışarı taşınması yoluyla sahipleştirilmiştir.
	İş yeri çalışanları	Planlamadan arta kalan mekan Özel mülkiyet	Ticaret-konut alanı	Yeşil alan	Giriş alanı güvenlik ve kontroller sebebiyle yaya erişimini engellemektedir.
	Kentli, özellikle geçekonda yerleşimlerinde yaşayan kullanıcılar	Kamu mülkiyeti	açık ve yeşil alanlar, parklar	Park alanı	Bazı geçekonda yerleşimlerine ait cepheleler parka bitiş durumdadır. Mahremiyet açısından problemler mevcuttur. Konutlarda yaşayan bireylerin güçlü sebebiyle şikayeti olduğu gözlemlenmiştir. Park alanının altında yer alan otopark çevresindeki araç yoğunluğunu hafifletmesi açısından olumlu görüldüğü için alanın sebep olduğu istinat duvarları ve yetersiz donatılar olumsuz etkiler olarak değerlendirilmiştir.
	Geçekonda yerleşimlerinde yaşayan kullanıcılar	Kamu mülkiyeti	Yönetimsel süreçle ilgili problemler	Yönetimsel süreçle ilgili problemler	Özellikle giriş alanları kullanıcıların farklı ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde evlerdeki eşyaların dışarı taşınması yoluyla sahipleştirilmiştir. Aynı şekilde konutlar arasında dar alanlar bazı kullanıcılar tarafından kapatılarak depo alanları haline getirilmiş, bazıları ise çocuklar için oyun alanlarına dönüşmüştür.
	Planlamadan arta kalan mekan	Planlamadan arta kalan mekan	Planlamadan arta kalan mekan	Planlamadan arta kalan mekan	Geçekonda yerleşimlerinde planlamadan artakalan ara sokaklar
	Planlamadan arta kalan mekan	Planlamadan arta kalan mekan	Planlamadan arta kalan mekan	Planlamadan arta kalan mekan	Büyükdere caddesi Levent Bölgesi boyunca uzanan refüjler

- Aksu, F. (2016, Ocak 26). Merkez Bankası'nın arsasının planı değiştirildi. *Radikal*, Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/merkez-bankasinin-arsasinin-plani-degistirildi-40045502>
- Alexander, C., Silverstein, M., ve Ishikawa, S. (1977). *A pattern language: Towns, buildings, construction*. Oxford university press.
- Altan, S. (2010). *Sokak Kitabı-Liselilerin İstanbul Sokakları*. (S. Altan, Ed.) (1. baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Anderson, J. (2018). American democracy is fracturing. Libraries say they know how to help. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://qz.com/1401665/can-libraries-save-america/>
- Anonim. (1951). Space Left Over. Making the Best Odd Corner. *Architectural Review*, 110, 233–241.
- Anonim. (1955). Levent Evleri. Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://www.cagdasleventderneği.org/eskiyeni.php>
- Anonim. (1957). *İstanbul'un Kitabı*. İstanbul Vilâyeti Neşriyat ve Turizm Müdürlüğü.
- Anonim. (1980). "Büyükdere" maddesi. İçinde *Türk Ansiklopedisi* (ss. 109–110). Milli Eğitim Basımevi.
- Anonim. (2008a). Büyükdere Caddesi ve Mimarlık. Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://www.mimdap.org/?p=3295Büyükdere Caddesi ve Mimarlık 10 January 2008>
- Anonim. (2008b, Ocak 16). Merkez'in ağızları sulandıran arsası. *Radikal*. Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://www.radikal.com.tr/ekonomi/merkezin-agizlari-sulandiran-arsasi-837475/>
- Anonim. (2012). Atget and Terrain Vague. Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://colinpantall.blogspot.com/2012/02/atget-and-terrain-vague.html>
- Anonim. (2017a). Paley Park. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://shuhang.bitcron.com/post/case-base/paley-park>
- Anonim. (2017b). Seagram Binası. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://www.arkitektuel.com/seagram-binasi/>
- Anonim. (2019). Turbo Island. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://goo.gl/maps/b29QmMHye4NRckt86>
- Aral, E. A. (2009). *Redefining Leftover Space: Value and Potentiality for the City*. VDM Publishing.
- Aral, E. A. (2018). Mimarlıkta Yaratıcı Haritalama: "Yaşanmış Mekân"ı Görünür Kılmak Üzerine. *Mimarlık*, (399).

- Arieff, A. (2011). It's Time to Rethink 'Temporary'. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://opinionator.blogs.nytimes.com/2011/12/19/its-time-to-rethink-temporary/>
- Armstrong, H. (2006). Time, Dereliction and Beauty: an Argument for "Landscapes of Contempt". İçinde *International Federation of Landscape Architects—Eastern Region* (ss. 116–127). Sydney, Australia: Darling Harbour.
- Arslan, R., ve Ökten, A. (1994). *Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: YTÜ.
- Artun, A. (2009). Sanat ve 1968 Baharı - Bir Kronoloji. *Sanat Dünyamız*, 32–47. Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://www.aliartun.com/yazilar/sanat-ve-1968-bahari-bir-kronoloji/>
- Arû, K. A. (1956). 4 Levent Mahallesi. *Arkitekt*, 3(285), 140–153.
- Arû, K. A. (1995). Kemal Ahmet Aru. İçinde *Anılarda Mimarlık* (Yapı'dan s, ss. 20–21). İstanbul: Yem Yayınlar.
- Arû, K. A., ve Gorbon, R. (1952). Levent Mahallesi 1. Kısım İnşaatı. *Arkitekt*, 9–10(253–254), 174–181.
- Aruninta, A. (2009). WiMBY: A comparative interests analysis of the heterogeneity of redevelopment of publicly owned vacant land. *Landscape and Urban Planning*, 93(1), 38–45. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2009.06.005>
- Assir, R. (2015). 1month1park: Paley Park in New York, USA. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://introspeccs.com/more-and-better-outdoor-social-spaces-please/>
- Aysu, Ç. (1994). "Büyükdere" maddesi. İçinde *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (Cilt 2). Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı.
- Aysu, Ç. (2006). Boğaziçi'de Yoğun Yerleşme Alanları. İçinde N. Özgüç ve A. N. Timor (Ed.), *İnsan ve Mekân - Prof.Dr. Erol Tümertekin'e 80. Yıl Armağanı* (ss. 105–128). İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Aytaç, O., ve Madra, Y. (2007). [İmhayı Beklerken] Şehrin Artıklarını Toplamak: Gordon Matta-Clark'ın Sanatının Siyaseti. *Doxa*, (5), 58–73.
- Bal, B. (2012). Düşsel Atlaslar: Constant'ın 'New Babylon'u ve Calvino'nun 'Görünmez Kentler'i ile Zaman Ötesi Yolculuklar. İçinde N. Altınyıldız Artun ve R. Ojalvo (Ed.), *Arzu Mimarlığı Mimarlığı Düşünmek ve Düşlemek* (ss. 207–256). İstanbul: İletişim Yayınları. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://www.eskop.com/skopdergi/dussel-atlaslar-constantin-new-babylonu-ve-calvinonun-gorunmez-kentleri-ile-zaman-otesi-yolculuklar/581>
- Barron, P. (2013). Introduction: At the Edge of the Pale. İçinde M. Mariani ve P. Barron (Ed.) (ss. 1–23). London and New York: Routledge.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve Müphemlik*. Ayrıntı. Erişim tarihi: 15.08.2019, www.ayrinliyayinlari.com.
- Bektaş, L. (2017). Şehirciliğin Soyut Mekânı vs Gündelik Hayatın Toplumsal Mekânı. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://xxi.com.tr/i/sehirciligini-soyut-mekani-vs-gundelik-hayatin-toplumsal-mekani>

- Berger, A. (2007). *Drosscape: Wasting Land Urban America*. Princeton Architectural Press.
- Berger, P. L., ve Luckmann, T. (1991). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. Penguin Books.
- Bey, H. (1985). *The Temporary Autonomous Zone*. Poetic Terrorism.
- Bigelow, P. (2016). Removing Urban Freeways Could Benefit Neighborhoods of the Future. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://www.yahoo.com/news/removing-urban-freeways-could-benefit-153326829.html>
- Birik, M. (2011). *Kentsel mekânın değişim sürecinde transformasyon ve deformasyon*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Bishop, P., ve Williams, L. (2012). *The Temporary City*. New York: Routledge.
- Boeri, S., Lanzani, A., ve Marini, E. (1993). Nuovi spazi senza nome/New nameless spaces. *Casabella*, 57(597-598).
- Bollerey, F. (1987). Rem Koolhaas ile Görüşme. *Bauwelt*, 17/18, 627-633.
- Borden, I. (1998). Body Architecture: Skateboarding and the Creation of Super-Architectural Space. İçinde J. Hill (Ed.), *Occupying Architecture: Between the Architect and the User*. Londra: Routledge.
- Borret, K. (1999). The Void as a Productive Concept for Urban Public Space. İçinde the G. U. S. Team (Ed.), *The urban condition: space, community, and self in the contemporary metropolis* (ss. 236-251). Rotterdam: 010 Publishers.
- Bowman, A. O., ve Pagano, M. A. (2004). *Terra Incognita: Vacant Land and Urban Strategies*. Washington, DC: Georgetown University Press.
- Bramley, E. V. (2018). Desire paths: the illicit trails that defy the urban planners. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://www.theguardian.com/cities/2018/oct/05/desire-paths-the-illicit-trails-that-defy-the-urban-planners>
- Brand, S. (1994). *How Buildings Age: What happens after they are built*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Burg, J. D. Van Der. (2011). Desire Lines. Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://www.jandirk.com/eng/olifantenpaadjes.html>
- Burrow, J. (1978). Vacant urban land-a continuing crisis. *the Planner*, (January), 7-9.
- Callahan, G., ve Ikeda, S. (2014). Jane Jacobs' Critique of Rationalism in Urban Planning. *Cosmos and Taxis*, 1(3), 2014.
- Can, A. (2017). Gordon Matta-Clark. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://manifold.press/gordon-matta-clark#%23ref04>
- Carmona, M. (2010). Contemporary Public Space, Part Two: Classification. *Journal of Urban Design*, 15(2), 157-173.
- Carmona, M., Heath, T., Oc, T., ve Tiesdell, S. (2003). *Public Places-Urban Spaces' The Dimensions of Urban Design*. Gggg (C. g). Architectural Press.

- Çaylı, E. (2013). Taksim'in Yeni Anıtları ve "Tersine-harabeler". Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://disiplinsiz.tumblr.com/post/63205702511/taksim-in-yeni-anitlari-ve-tersine-harabeler>
- Çaylı, E. (2016). Antroposen Çağında Mimarlık için bir Nirengi Noktası: Southbank'ın Brütalistleri. *Betonart*, 49 (Dünyevileştirmeler), 26–33.
- Çelik, M., Doğrusoy, İ. T., ve Zengel, R. (2015). İzmir'deki Kentsel Atıl Alanları Çözümlemeye Yönelik Bir Değerlendirme. *Mimarlık*, 383(Mayıs-Haziran).
- Cengiz, H. (1995). *İstanbul'un Çağdaş Metropolen Kent Merkezi Oluşumu Büyükdere Caddesi Aksı*. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Certeau, M. de. (2008). *Gündelik Hayatın Keşfi I: Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları*. (M. E. Özcan, Ed.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Chase, J., Crawford, M., ve Kaliski, J. (1999). *Everday Urbanism*. The Monacelli Press.
- Ciuffini, F. M. (1995). *Perceive, Conceive, Achieve - The sustainable city. A European tetralogy. Part III. Transport and public spaces: the connective tissue of the sustainable city*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- Clay, G. (1974). *Close-up: How to read the American city*. University of Chicago Press.
- Clément, G. (1990). Parc Matisse , à Lille, gare Lille Europe. 8 hectares, création 1990. Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://www.gillesclement.com/cat-banqueimages-matisse-tit-banqueimages-matisse>
- Clément, G. (2004). Manifeste du Tiers paysage. *Éditions Sujet/Objet*, 10, 69. Erişim tarihi:15.08.2019,http://www.gillesclement.com/fichiers/_tierspaypublications_92045_manifeste_du_tiers_paysage.pdf%5Cnhttp://books.google.com/books?id=iUjAAAACAAJ&pgis=1
- Coleman, A. (1982). Dead Space in the Dying inner City. *International Journal of Environmental Studies*, 19(2), 103–107.
- Coloco. (2017). Jardins du Tiers-Paysage. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://www.area-arch.it/en/jardins-du-tiers-paysage/>
- Corijn, E., ve Groth, J. (2005). Reclaiming Urbanity: Indeterminate Spaces, Informal Actors and Urban Agenda Setting. *Urban Studies*, 42(3), 503–526.
- Courage, C. (2013). The Global Phenomenon of Tactical Urbanism as an Indicator of New Forms of Citizenship. *engage 32: Citizenship and Belonging*, 32, 88–97.
- Coverley, M. (2006). *Psychogeography*. Pocket Essentials.
- Crawford, M. (1999). Introduction to Everday Urbanism. İçinde J. Chase, M. Crawford, ve J. Kalinski (Ed.), *Everyday Urbanism*. New York.
- Cresswell, T. (1996). *In Place/Out of Place: Geography, Ideology, and Transgression (NED-New)*. University of Minnesota Press.
- Cullen, G. (1971). *The Concise Townscape*. Londra: The Architectural Press.
- Cupers, K., ve Miessen, M. (2002). *Spaces of Uncertainty*. Wuppertal: Müller und Busmann.

- Cupers, K., ve Miessen, M. (2006). Spaces of Uncertainty. Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://www.edit-revue.com/?Article=100>
- Curl, J. S., ve Wilson, S. (2015). *The Oxford Dictionary of Architecture*. Oxford University Press.
- Cybriwsky, R. (1999). Changing patterns of urban public space: Observations and assessments from the Tokyo and New York metropolitan areas. *Cities*, 16(4), 223–231. [https://doi.org/10.1016/S0264-2751\(99\)00021-9](https://doi.org/10.1016/S0264-2751(99)00021-9)
- Davey, L. (1991). The Application of Case Study Evaluations. *Practical Assessment, Research ve Evaluation*, 2(9). Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://pareonline.net/getvn.asp?v=2&n=9.%0D>
- Davis, M. (2006). *City of Quartz Excavating the Future in Los Angeles*. Verso. https://doi.org/10.1007/978-3-658-10438-2_12
- Dear, M., ve Flusty, S. (2005). Postmodern Urbanism. İçinde N. R. Fyfe ve J. T. Kenny (Ed.), *The Urban Geography Reader*. Routledge.
- Debord, G. (2002). Report on the Construction of Situations and on the Terms of Organization and Action of the International Situationist Tendency. İçinde T. McDonough (Ed.), *Guy Debord and Situationist International: Texts and Documents*. London, England: MIT Press.
- Debord, G. (2015). Derive Kuramı. İçinde A. Artun (Ed.), *Sanat Manifestoları: Avangard Sanat ve Direniş*. İstanbul: İletişim. Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://www.karsi.com/karsikarsiya.php?id=18>
- DEFRA. (2012). Environmental Protection Act 1990: Part 2A Contaminated Land Statutory Guidance, (April), 2–62. <https://doi.org/10.1007/s00138-013-0566-1>
- Deleuze, G., ve Guattari, F. (2004). *A Thousand Plateaus: capitalism and schizophrenia*. (B. Massumi, Ed.). Londra: Continuum.
- Demirkaya, E. (2011). Kent Mekânının Situasyonist Kullanımı. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://ratherdancethantalk.wordpress.com/2011/02/03/169/>
- Derinboğaz, A., Karaçizmeli, E. B., ve Kanıpak, Ö. (2014). Gelişigüzelin Metotları. İçinde N. Dikbaş (Ed.), *Places of Memory (Hafıza Mekânları)* (ss. 194–196). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- DeSilvey, C., ve Edensor, T. (2013). Reckoning with ruins. *Progress in Human Geography*, 37(4), 465–485. <https://doi.org/10.1177/0309132512462271>
- Diñer, D. (2016). Sıradanlığı Kırmanın İkili Dili. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://xxi.com.tr/i/siradanligi-kirmanin-ikili-dili>
- Doron, G. (2000). The Dead Zone and the Architecture of Transgression. *City*, 4(2), 247–263. <https://doi.org/10.1080/13604810050147857>
- Doron, G. (2007). ...badlands, blank space, border vacuums, brown fields, conceptual Nevada, Dead Zones.... *Field: A Free Journal for Architecture*, (1), 10–23.
- Edensor, T. (2005). *Industrial Ruins: Spaces, Aesthetics and Materiality*. Oxford and New York: Berg.

- Ercan, N. (2011). *Türkiye Sinemasında Müphemleşen Mekân: A Ay ve Karanlık Sular*. Ankara Üniversitesi.
- Ertürk, M. (2013). *Mekânın Diyalojisi: Kent Mekânı-Kent Öznesi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Eyles, J. (1989). The Geography of Everyday Life. İçinde D. Gregory & R. Walford (Ed.), *Horizons in Human Geography* (ss. 102–117). Palgrave, London.
- Fabrizi, M. (2014). Gordon Matta-Clark's "Reality Properties: Fake Estates" (1973). Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://socks-studio.com/img/blog/matta-clark-fake-estates-06.jpg>
- Fernando, N. A. (2007). Open-Ended Space "Urban Streets in Different Cultural Contexts". İçinde *Loose Space: Possibility and Diversity in Urban Life*. Routledge.
- Flusty, S. (1994). Building paranoia: The proliferation of interdictory space and the erosion of spatial justice. *Los Angeles Forum for Architecture and Urban Design*.
- Ford, L. (2000). *The Space between Buildings*. Baltimore and London: Johns Hopkins University Press.
- Franck, K. A., ve Stevens, Q. (2007a). *Loose Space Possibility and Diversity in Urban Life*. Routledge.
- Franck, K. A., ve Stevens, Q. (2007b). Tying Down Loose Space. İçinde K. A. Franck & Q. Stevens (Ed.), *Loose Space: Possibility and Diversity in Urban Life* (ss. 1–33). Routledge.
- Frezouli, E. (2016). Self-organized Park Navarinou and Zoodochou Pigis str., Greece. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://ejatlas.org/conflict/self-organised-park-navarinou-and-zoodochou-pigis-str>
- Futurecapetown. (2012). Cape Town Without The Freeways. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://www.smartcitiesdive.com/ex/sustainablecitiescollective/cape-town-without-foreshore-freeways/40684/>
- Gandy, M. (2013). Entropy by design: Gilles Clément, Parc Henri Matisse and the Limits to Avant-garde Urbanism. *International Journal of Urban and Regional Research*, 37(1), 259–278. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2012.01164.x>
- Garrett, B. L. (2015). The privatisation of cities' public spaces is escalating. It is time to take a stand. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://www.theguardian.com/cities/2015/aug/04/pops-privately-owned-public-space-cities-direct-action>
- Gehl, J. (1986). "Soft edges" in residential streets. *Scandinavian Housing and Planning Research*, (3), 89–102.
- Gehl, J. (2006). Life, Spaces, Buildings–And in Said Order, Please. İçinde M. Moor & J. Rowland (Ed.), *Urban design futures* (ss. 70–75). Routledge.
- Gemmell, R. (1977). *Colonization of Industrial Wasteland*. Edward Arnold Ltd.
- Ginsburg, L. (1973). Summing Up. *Architectural Review*, 154(920), 263–265.
- Giroto, C. (2004). Vers une Nouvelle Nature. *Trans-scape*, 11(ETH Zurich: Department

- of Architecture), 40–45.
- Gökbayrak, P. (2011). Yüzyıllık Bir Kent Tarihi Okuması: İstanbul 1910-2010 Sergisi. *Mimarlık*, 357(Ocak-Şubat (Dosya: Avrupa Kültür Başkenti Olarak İstanbul)).
- Gökgür, P. (2005). 1933'den 2003'e Atina Kartasındaki Değişimler, CIAM'dan CEU'ya. *Planlama*, 1, 35–41.
- Goudkamp, L. (2013). Professor Skate. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://cultourmagazine.eu/professor-skate/>
- Graf, G. (2012). Urban Catalyst. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://photos.gisela-graf.com/DOMPublishers/Monografien/Urban-Catalyst/>
- Green, J. (2011). Interview with Jan Gehl. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://www.asla.org/ContentDetail.aspx?id=31346>
- Greenberg, M. R., Popper, F. J., ve West, B. M. (1990). The TOADS: A new American urban epidemic. *Urban Affairs Quarterly*, 25(3), 435–454.
- Greenberg, M. R., ve Schneider, D. (1996). *Environmentally devastated neighborhoods: Perceptions, policies, and realities*. Rutgers University Press.
- Ham, S. van der, ve Ulden, E. van. (2016). Hybrid Zones Make Streets Personal. İçinde *The City at Eye Level - Second and Extended version* (ss. 142–147). Rotterdam, The Netherlands.
- Harmanşah, Ö. (1997). Mekânsal Hikayeler: Kentin Kalbine bir Yürüyüş. *Mimarlık*, (274), 22–25.
- Haydn, F., ve Temel, R. (2006). *Temporary urban spaces: concepts for the use of city spaces*. Birkhauser.
- Hayward, K. J. (2012). Five spaces of cultural criminology. *The British Journal of Criminology*, 52(3), 441–462.
- Hetherington, K. (1997). *Badlands of Modernity: Heterotopia and Social Ordering*. Routledge.
- Heynen, H. (1999). *Architecture and Modernity: a critique*. London, England: MIT Press.
- Hormigo, P., ve Morita, T. (2004). Urban Gapscales : Problems and Opportunities in Urban Design Analysis of Gapspace Originated by Elevated Railways, (May), 181–188. <https://doi.org/10.3130/jaabe.3.181>
- Hou, J. (2010). *Insurgent public space: guerrilla urbanism and the remaking of contemporary cities*. (J. Hou, Ed.). London and New York: Routledge.
- Hough, M. (2000). Nature and Cities. İçinde *Congress for the New Urbanism' The Politics of Place*.
- Hough, M. (2002). Urban ecology: a basis for shaping cities. İçinde *Cities and natural process* (ss. 5–32). Routledge.
- Irish, S. (2004). Tenant to Tenant: The Art of Talking with Strangers. *Places*, 16(3), 61–67.

- Jacobs, J. (2009). *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı*. (B. Doğan, Ed.) ((Orijinal). İstanbul: Metis Yayınları.
- Jappe, A. (2019). Sitüasyonistler ve Sanat. Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://www.eskop.com/skopbulten/situasyonistler-ve-sanat/4703>
- Jones, P. B., ve Canniffe, E. (2012). *Modern Architecture Through Case Studies 1945 to 1990*. Routledge.
- Jorgensen, A., ve Keenan, R. (2011). *Urban Wildscapes*. Routledge: Abingdon.
- Jorgensen, A., ve Tylecote, M. (2007). Ambivalent Landscapes-Wilderness in the Urban Interstices. *Landscape Research*, 32(4), 443-462. <https://doi.org/10.1080/01426390701449802>
- Karabey, B. (2008). Levent Mahallesi'nin Plazalara Kurban Edilmesine Ramak Kalmıştı. Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://www.arkitera.com/soylesi/387/levent-mahallesinin-plazalara-kurban-edilmesine-ramak-kalmisti>
- Karabey, H. (2005). Maslak Plazalar Dünyasına İki Bakış: Levent ve Çeliktepe Perspektifleri. Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://v3.arkitera.com/k89-maslak-plazalar-dunyasina-iki-bakis-levent-ve-celiktepe-perspektifleri.html>
- Karabey, H. (2012). Kemal Ahmet Arû ve Levent: Başarılmış Bir "Cumhuriyet Projesi". MSGSÜ.
- Kayden, J. S. (2000). *Privately Owned Public Space: The New York Experience*. Londra: John Wiley & Sons.
- Kempf, P. (2009). *You are the City: Observation, Organization, and Transformation of Urban Settings*. Baden: Lars Müller Publishers.
- Keyder, Ç. (2000). *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında*. (S. Savran, Ed.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Khalil, M., ve Eissa, D. (2013). Reclaiming Residual spaces for the public: a case study from the city of Cairo. *Proceedings of the ICCPP, Colombo*.
- Kitsinger, A. (2014). "Tactical Urbanism" or Public Vandalism? Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://plannersweb.com/2014/01/tactical-urbanism-public-vandalism/>
- Kılınç, K. (2007). "Avrupa'nın En Büyük Kenti"ne Weimar'dan Bakmak: "Kamusal İstanbul" Konferansı Üzerine İzlenimler. *Mimarlık*, 334(Mart-Nisan).
- Kır, K. (2013). Zincirlikuyu Mezarlığı. Erişim tarihi: 15.08.2019, http://istanbulucuyorum.blogspot.com/2013/10/blog-post_1384.html
- Koçu, R. E., ve Akbay, M. A. (1963). *İstanbul Ansiklopedisi* (VI). İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi.
- Koolhaas, Rem. (1985). Imagining the nothingness. İçinde J. Lucan (Ed.), *Rem Koolhaas/OMA* (ss. 156-157). New York: Princeton Architectural Press.
- Koolhaas, Rem. (2002). Junkspace. *Obsolescence*, 100(October), 175-190.
- Kozaman, S., ve İnal Çekiç, T. (2015). Kentsel Mekânı Biçimlendirmede Toplum

- Tabanlı Örgütlenmenin Rolü: Berlin Örneği. *Mimar.ist*, 2(53), 94–100.
- Kupfer, J. H. (1990). *Autonomy and social interaction*. Suny Press.
- La Varra, G. (2000). Post-It City: The Other European Public Spaces. İçinde R. Koolhaas, S. Boeri, S. Kwinter, N. Tazi, & H. U. Obist (Ed.), *Mutations* (ss. 426–431). Barcelona: ACTAR.
- Lang, P. (2007). Stalker on Location. İçinde Q. Franck, Karen A.; Stevens (Ed.), *Loose Space: Possibility and Diversity in Urban Life* (ss. 193–209). Routledge.
- Lee, P. M. (2001). *Object to be Destroyed: The Work of Gordon Matta-Clark*. MIT Press.
- Lee, S. J., Hwang, S., ve Lee, D. (2015). Urban Voids : As a Chance for Sustainable Urban Design. İçinde *True Smart and Green City? 8th Conference of the International Forum on Urbanism*. <https://doi.org/10.3390/ifou-D007.True>
- Lefaivre, L. (2002). *Aldo van Eyck: the playgrounds and the city*. (R. H. Fuchs & I. de Roode, Ed.). Rotterdam: NAI Publishers.
- Lefebvre, H. (1987). The Everyday and Everydayness. *Yale French Studies*, 73.
- Lefebvre, H. (1991). The Production of Space, (December), 4–6.
- Lefebvre, H. (2007). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*. (I. Gürbüz, Ed.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Lefebvre, H. (2010). *Gündelik Hayatın Eleştirisi I*. (I. Ergüden, Ed.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi*. (I. Ergüden, Ed.). Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2015). *Şehir Hakkı*. (I. Ergüden, Ed.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lepeska, D. (2012). The Rise of the Temporary City. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://www.citylab.com/design/2012/05/rise-temporary-city/1865/>
- Lerup, L. (1994). Stim & dross: rethinking the metropolis. *Assemblage*, 82–100.
- Long Live South Bank. (y.y.). Long Live South Bank. Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://www.llsb.com/theproject/>
- Loukaitou-Sideris, A. (1996). Cracks in the City: Addressing the Constraints and Potentials of Urban Design. *Journal of Urban Design*, 1(1), 91–103.
- Lydon, M., ve Garcia, A. (2015). *Tactical Urbanism: Short-term Action for Long-term Change*. Washington: Island Press.
- Mairs, J. (2017). Fernando Abellanas hangs secret studio under a bridge in Valencia. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://www.dezeen.com/2017/08/18/secret-studio-under-bridge-fernando-abellanas-architecture-valencia-spain/>
- Mariani, M., ve Barron, P. (2013). *Terrain Vague: Interstices at the Edge of the Pale*. Routledge.
- Merker, B. (2010). Rebar's absurd tactics in generous urbanism. İçinde J. Hou (Ed.), *Insurgent Public Space: guerrilla urbanism and the remaking of contemporary cities*. New York: Routledge.
- Moor, N. (1985). Inner city areas and the private sector. İçinde S. Barrett & P. Healey

- (Ed.), *Land Policy: Problems and Alternatives* (ss. 51–75). Aldershot: Gower.
- Moss, B. (2017). Levittown and the suburban dream of postwar New York. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://www.nydailynews.com/new-york/levittown-suburban-dream-postwar-new-york-article-1.820845>
- Nairn, I. (1955). Outrage. *Architectural Review*, 365.
- Nefs, M. (2006). Unused urban space: conservation or transformation? Polemics about the future of urban wastelands and abandoned buildings. *City & Time* 2, 1(4).
- Németh, J., veLanghorst, J. (2014). Rethinking urban transformation: Temporary uses for vacant land. *Cities*, 40, 143–150. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2013.04.007>
- Nielsen, T. (2002). The Return of the Excessive: Superfluous Landscapes. *Space and Culture*, 5(1), 53–62. <https://doi.org/10.1177/1206331202005001006>
- Nooraddin, H. (1998). ‘Al-fina’, in-between spaces as an urban design concept: making public and private places along streets in Islamic cities of the Middle East. *Urban Design International*, 3(1–2), 65–77.
- Northam, R. M. (1971). Vacant Urban Land in the American City. *Land Economics*, 47(4), 345–355.
- Ojalvo, R. (2012). Modernitenin İki Yüzü Arasında Mimarlık: “Mesken Tutmak”tan Göçebelige. İçinde N. Altınyıldız Artun & R. Ojalvo (Ed.), *Arzu Mimarlığı Mimarlığı Düşünmek ve Düşlemek* (ss. 169–206). İstanbul: İletişim Yayınları. Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://www.e-skop.com/skopdergi/modernitenin-iki-yuzu-arasinda-mimarlik-“mesken-tutmak”tan-gocebellige/584>
- Oswald, F., Baccini, P., ve Michaeli, M. (2003). *Netzstadt*. Springer Science & Business Media.
- Oswald, P., Overmeyer, K., ve Misselwitz, P. (2012). *Urban Catalyst - The Power of Temporary Use*. DOM Publishers.
- Oswald, P., Overmeyer, K., ve Misselwitz, P. (2012). *Urban Catalyst: The Power of Temporary Use*. DOM Publishers.
- Özdemir, E. (2014). Sanat ve Mimarlık Birlikteliği: “Müphem Alanlar” Üzerinden bir Okuma. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://mimarliktakuramvelestiri.wordpress.com/2014/12/10/ali-artun-13-kasim-2014-sanat-ve-mimarlik-birlikteligi-muphem-alanlar-uzerinden-bir-okuma-emre-ozdemir/>
- Özler, Ş. (2007). *Cumhuriyet Dönemi İstanbul Planlama Raporları 1934-1995*. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Şubesi.
- Özmeral, C. (2013). Chicago Colombian Exposition Dünya Fuarının Açılış ve Kapanışı. Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://www.istanbullite.com/tarihtenkapaklar/chicagodaiabdulhamit.html>
- Papastergiadis, N. (2002). Traces Left in Cities. *Architectural Design: Poetics in Architecture*.

- Papastergiadis, N. (2010). *Spatial aesthetics: Art, place and the everyday* (Theory on). Amsterdam: Institute of Network Cultures.
- Papastergiadis, N., ve Rogers, H. (1996). Parafunctional Spaces. İçinde J. Stathatos (Ed.), *Art and the City: A Dream of Urbanity (Art & Design)* (ss. 76–88). London: AD profile.
- Penney, T. (2019). 'The Bermuda Triangle of the South West': what the hell is Turbo Island? Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://epigram.org.uk/2019/02/10/turbo-island/>
- Pope, A. (1996). *Ladders*. (P. A. Press, Ed.). New York.
- PPS. (2008). Great Public Spaces of New York. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://www.pps.org/article/nyc-great-public-spaces>
- PRSC. (2010). No Tesco in Stokes Croft Protest. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://prsc.org.uk/no-tesco-in-stokes-croft-protest-the-community-finds-its-voice/>
- Rahmann, H., ve Jonas, M. (2011). Urban Voids : the Hidden Dimension of Temporary Vacant Spaces in Rapidly Growing Cities, 1–11.
- Raumlaborberlin. (2009). Space Buster. Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://raumlabor.net/spacebuster/>
- Raunig, G. (2013). Kitlelerin Aldatılışı Olarak Yaratıcı Endüstriler. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://www.e-skop.com/skopdergi/kitlelerin-aldatilisi-olarak-yaratıcı-endustriler/1306>
- Rietveld, R., Rietveld, E., Zoeteman, M., Mackic, A., Bey, J., Visser, B., & Wiel, E. van de. (2014). *Vacancy Studies: Experiments & Strategic Interventions in Architecture*. nai010 publishers.
- Rivlin, L. G., ve Windsor, A. (1986). *A study of "found" public spaces*. New York.
- Runte, A. (1973). Worthless lands–our national parks: the enigmatic past and uncertain future of America's scenic wonderlands. *American West*, 10, 4–11.
- Salman, Y. (2000). İki Anarşist-Sosyalist Ütopist: Woods (Heterarşik Kent) ve Le Guin (Mülksüzler). İçinde *Lebbeus Woods* (ss. 40–45). İstanbul: Boyut Yayın Grubu.
- Saran, N. (1971). İstanbul'da gecekondü problemi. İçinde E. Tümertekin, F. Mansur, & P. Benedic (Ed.), *Türkiye Coğrafî ve Sosyal Araştırmalar* (ss. 371–409). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Schneider, B. (2017). How Park(ing) Day Went Global. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://www.citylab.com/life/2017/09/from-parking-to-parklet/539952/>
- Secchi, B. (1984). Il Vuoto (the Void). *Casabella*, 503.
- Shaw, P., ve Hudson, J. (2009). The Qualities of Informal Space: (Re)appropriation within the informal, interstitial spaces of the city. *Occupation: Negotiations with Constructed Space, University of Brighton*, (July), 1–13.
- Shoard, M. (2000). Edgelands of Promise. *Landscapes*, 1(2), 74–93.

<https://doi.org/10.1179/lan.2000.1.2.74>

- Shoard, M. (2011). A Call to Arms. İçinde A. Jorgensen & R. Keenan (Ed.), *Urban Wildscapes* (ss. 82–92). Routledge: Abingdon.
- Small, A. (2017). The Complete Guide to “Border Vacuums”. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://www.citylab.com/design/2017/01/the-complete-guide-to-border-vacuums/512381/>
- Smith, C. (2009). Whose Streets?": Urban Social Movements and the Politicization of Space. *Public*, (29), 156–167.
- Smith, H. (2016). Athens' unofficial community initiatives offer hope after government failures. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://www.theguardian.com/cities/2016/sep/21/athens-unofficial-community-hope-government-failures>
- Smithson, R. (1967). A tour of the monuments of Passaic, New Jersey. İçinde J. Flam (Ed.), *Robert Smithson: the Collected Writings* (ss. 69–74). University of California Press.
- Solà-Morales Rubió, I. (1995). Terrain Vague. *Anyplace*, 4, 118–123.
- South Bank Partnership. (2018). *The South Bank Manifesto 2018 - A Better South Bank For Everyone*. Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://www.boardsportsource.com/2018/04/19/long-live-southbank-announce-the-launch-of-426m2-the-southbank-show/>
- Spontaneous Architecture. (2013). Guy Debord / Theory of the Dérive. Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://www.spontaneous-architecture.org/2013/02/guy-debord-theory-of-derive.html>
- Stalker. (1996). Manifesto. Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://www.osservatorionomade.net/tarkowsky/manifesto/manifesting.htm>
- Stavrides, S. (2010). *Towards the City of Thresholds*. professionaldreamers. Erişim tarihi: 15.08.2019, http://www.worldcat.org/title/towards-the-city-of-thresholds/oclc/740627387&referer=brief_results
- Stavrides, S. (2016). *Kentsel Heterotopya, Özgürleşme Mekânı Olarak Eşikler Kentine Doğru*. (A. Karatay, Ed.). Sel Yayınları.
- Stevens, Q. (2007). Betwixt and Between: Building Thresholds, Liminality and Public Space. İçinde K. A. Franck & Q. Stevens (Ed.), *Loose Space: Possibility and Diversity in Urban Life* (ss. 80–100). Routledge.
- Sucher, D. (1995). *City Comforts: How to Build an Urban Village*. City Comforts Press.
- Sudjic, D. (2009). Bir Şehir ki, Başarısız Olmak için Fazla Büyük. İçinde R. Burdett (Ed.), *İstanbul: Kesişimler Şehri* (ss. 3–4). Urban Age Programı - London School of Economics and Political Science.
- Tanju, B. (2018). Hollanda'da Tasarım' Sonlu ve Sonsuz Oyunlar: Aldo van Eyck. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://manifold.press/sonlu-ve-sonsuz-oyunlar-aldo-van-eyck>

- Tekeli, İ. (2000). Gündelik yaşam üzerine düşünceler. İçinde F. Ercan, F. Atacan, H. Kurtuluş, & M. Türkay (Ed.), *Mübeccel Kiray İçin Yazılar*. İstanbul: Bağlam.
- Terry, G. R. (2018). Turbo Island is a “space left over after planning” - and Bristolians want it back. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://www.theguardian.com/cities/2018/aug/21/turbo-island-is-a-space-left-over-after-planning-and-bristolians-want-it-back-gentrification>
- Thomson, L. (2016). Paris’ Georges Pompidou expressway to be pedestrianised. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://www.aol.co.uk/2016/09/27/paris-georges-pompidou-expressway-to-be-pedestrianised/>
- Tim Cresswell. (2011). Ergin Çavuşoğlu ve Aradalığın Sanatı. *Sanat Dünyamız*, 124.
- Tomrley, C. (2016). From Skylon to skaters - Why I love the Southbank Centre, London. Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://civilianglobal.com/design/brutalist-passion-love-southbank-centre-london/>
- Tonnellat, S. (2008). “Out of frame”: The (in)visible life of urban interstices - A case study in Charenton-le-Pont, Paris, France. *Ethnography*, 9(3), 291–324. <https://doi.org/10.1177/1466138108094973>
- Trancik, R. (1986). *Finding Lost Space: Theories of urban design*. John Wiley & Sons.
- Traub, C. (2018). Paris in August: How to Enjoy the “High-Low” Season in the Capital. Erişim tarihi: 15.08.2019, https://parisunlocked.com/paris-by-season/paris-in-august-how-to-enjoy-the-high-low-season-in-the-capital/#2_Enjoy_Walking_or_Lounging_on_the_Seine-side_beaches_Paris_Plages
- Tümertekin, E. (1974). Boğaziçi’nde Coğrafi Görünümü Değiştiren Bir Faktör Olarak Sanayi. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, (20–21), 41–71.
- Türkün, A. (2010). İstanbul’da Kentsel Dönüşüm: Mali Kaynak Yaratma Aracı Olarak Kent. *Mimarlık*, 356(Kasım-Aralık).
- Unt, A. L., Travlou, P., ve Bell, S. (2014). Blank Space: Exploring the Sublime Qualities of Urban Wilderness at the Former Fishing Harbour in Tallinn, Estonia. *Landscape Research*, 39(3), 267–286. <https://doi.org/10.1080/01426397.2012.742046>
- Urban Task Force. (1999). *Towards an Urban Renaissance: Final Report of the Urban Task Force Chaired by Lord Rogers of Riverside*. Londra.
- Van der Ham, S., ve Van Ulden, E. (2016). Hybrid Zones Make Streets Personal. *Street in Eye Level*, (1655), 142–147.
- Van Dijk, H. (1996). Colonizing the Void, The Landscape as an ally. İçinde *Colonizing the Void: Adrian Geuze, West 8 Landscape Architects*. Rotterdam: NAI Publishers.
- Varvantakis, C. (2014). A Very Particular Kind of Park. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://connectorsstudy.com/a-very-particular-kind-of-park/>
- Villagomez, E. (2010). Claiming residual spaces in the heterogeneous city. İçinde *Insurgent Public Space* (ss. 93–108). Routledge.
- Walliman, N. (2011). Research and the Research Problem. *Your Research Project*:

- Designing and Planning Your Work (SAGE Study Skills Series)*, 1–56.
<https://doi.org/10.1103/PhysRevB.84.195114>
- Ward-Thompson, C. (2002). Urban open space in the 21st century. *Landscape and Urban Planning*, 60(2), 59–72. [https://doi.org/10.1016/S0169-2046\(02\)00059-2](https://doi.org/10.1016/S0169-2046(02)00059-2)
- Whyte, W. H. (1979). *The Social Life of Small Urban Spaces*. the Municipal Art Society of New York. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://www.bilibili.com/video/av2987495/>
- Whyte, W. H. (1980). *The Social Life of Small Urban Spaces*. Washington, DC: The Conservation Foundation.
- Whyte, W. H. (1988). *City: Rediscovering the City*. New York: Doubleday.
- Wikström, T. (2004). Residual space and transgressive spatial practices – the uses and meanings of un-formed space. *Nordisk arkitekturforskning*, 47–68.
- Willats, S. (1981a). Pat Purdy and the Glue Sniffers Camp. Erişim tarihi: 15.08.2019, <http://stephenwillats.com/work/pat-purdy-and-glue-sniffers-camp/>
- Willats, S. (1981b). Pat Purdy and the Glue Sniffers Camp. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://www.artgallery.nsw.gov.au/collection/works/204.2000.a-l/>
- Willats, S. (2001). *Beyond the plan: the transformation of personal space in housing*. Wiley Academy.
- Wilson, E. (2002). Against Utopia: The Romance of Indeterminate Spaces. İçinde A. Bingaman, L. Sanders, & R. Zorach. (Ed.), *Embodied Utopias: Gender, Social Change and the Modern Metropolis* (ss. 256–262). Routledge.
- Winterbottom, D. (2000). Residual Space Re-evaluated. *Places*, 13(3), 40–47.
- Wood, B. (2017). Fernando Abellanas designs a secret studio under a bridge in Spain. Erişim tarihi: 15.08.2019, <https://thespaces.com/fernando-abellanas-designs-secret-studio-bridge-spain/2/>
- Woods, L. (1992). The end of architecture: documents and manifestos. İçinde P. Noever (Ed.), *Freespace and the Tyranny of Types* (ss. 84–95). Prestel-Verlag.
- Worpole, K., ve Knox, K. (2007). The social value of public spaces. *Joseph Roundtree Foundation*. <https://doi.org/10.1016/j.jse.2005.03.007>
- Yeşil, S. ř. (2016). Psikocoğrafya ve Bir şehir Gezgininin Anıları. *Monograf*, (2016/5), 124–149.
- Yücel, A. (2009). “Erotizm”. İçinde P. Derviş, B. Tanju, ve U. Tanyeli (Ed.), *İstanbullaşmak* (ss. 81–85). İstanbul: Garanti Galeri.
- Zukin, S. (1993). *Landscapes of power: from Detroit to Disney World*. University of California Press.

Tezden Üretilmiş Yayınlar

İletişim Bilgisi: nhizli@yildiz.edu.tr

Makaleler

1. Hızlı Erkılıç, N., Ciravoğlu, A. (2019). Tanımsız Kentsel Açık Alanlar Üzerine Mekânsal Tarifler, Sorunlar, İmkanlar: Büyükdere Aksı Levent Bölgesi, *Mimarist* (Yayına kabul edilmiştir; makale basım aşamasındadır. Baskı tarihi: Eylül 2019, Sayı: 66)

Konferans Bildirileri

1. Hızlı Erkılıç, N., Ciravoğlu, A. (2018). Revitalizing Undefined Urban Spaces by Temporary Urban Strategies, Caumme 2018 International Symposium, Borders in Architecture, İstanbul, 22-23 Kasım 2018, ss.145-152.